

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

TİMURLU DEVLETİ'NDE SALTANAT MÜCADELELERİ

Şahin AKBULUT

ŞANLIURFA-2021

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

TİMURLU DEVLETİ'NDE SALTANAT MÜCADELELERİ

Şahin AKBULUT

Danışman

Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ

ŞANLIURFA-2021

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ danışmanlığında, Şahin AKBULUT'un hazırladığı **“Timurlu Devleti’nde Saltanat Mücadeleleri”** konulu bu çalışma 16/07/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

☒ Oybirliğiyle / ☐ Oy çokluğu ile

İmza

Danışman	Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZTURHAN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Halil TANIK	

Bu tezin Tarih Ana Bilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

(Prof. Dr. Şevket ÖTKEN)
Enstitü Müdürü

Bu çalışma: HÜBAP Tarafından Desteklenmiştir.

Proje No: 20163

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS
ORJİNALLİK RAPORU ve BEYAN FORMU

Doküman No : HRÜ-KYS-FRM-015
Yayın Tarihi : /.../20...
Revizyon No :
Revizyon Tarihi :
Sayfa No : 1 / 1

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	195224016
Adı / Soyadı	Şahin AKBULUT
Anabilim Dalı/Programı	Tarih / Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	Timurlu Devleti'nde Saltanat Mücadeleleri

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Timurlu Devleti'nde Saltanat Mücadeleleri çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 237 sayfalık kısmına ilişkin, 22/06/2021 tarihinde şahsım/danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre benzerlik oranı %8'dir. Ayrıca Timurlu Devleti'nde Saltanat Mücadeleleri çalışması hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1-Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2-Kaynakça hariç
- 3-Alıntılar hariç/dâhil
- 4-5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Timurlu Devleti'nde Saltanat Mücadeleleri çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum. Gereğini saygılarımla arz ederim.

22/06/2021

Şahin AKBULUT

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 22/06/2021

Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ

Danışman

ÖZET
TİMURLU DEVLETİ'NDE SALTANAT MÜCADELELERİ

AKBULUT, Şahin

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ

Temmuz, 2021, 234 sayfa

Emir Timur tarafından 1370 yılında Semerkand merkezli kurulan Timurlu Devleti bir asırdan fazla (1370-1506) Orta Asya ve İran coğrafyasında hüküm sürmüştü. Emir Timur tarafından vücuda getirilen devlet, gerçekleştirilen başarılı seferler ile geniş coğrafyalara yayılmıştı. Tüm bu başarılar Timurlu Devleti'ni, Orta Çağ'ın en önemli Türk-İslâm devletlerinden biri haline getirmişti. 35 yıllık hükümdarlığı sırasında hâkimiyetini geniş sahalara yayan Emir Timur'un ölümü, kurmuş olduğu imparatorluk üzerinde büyük tesirler yaratmış ve Timurlu coğrafyası saltanat mücadelelerine sahne olmuştu.

Emir Timur'un ölümünün ardından Timurlu mirzaları hâkimiyet mücadelesine girmişlerdi. Bu dönemde mirzalar arasında Mâverâünnehr ve Horasan, Güney Azerbaycan, Fars ve Kirman ile Azerbaycan ve Irak-ı Acem'de saltanat mücadeleleri vuku bulmuştur. Bu mücadelelerden galip çıkan Şahruh devletin varlığını 40 yıl daha kudretli bir şekilde devam ettirmişse de onun da ölümü ile birlikte yeni mücadeleler zuhur etmişti. Uluğ Bey'in hâkimiyet döneminde de saltanat mücadeleleri devam etmiş ve bu mücadeleler Uluğ Bey'in oğlu tarafından öldürülmesine kadar sürmüştü. Bu saltanat mücadeleleri Sultan Ebu Said'in, Timurlu tahtını elde etmesine kadar şiddetli bir şekilde devam etmişti. Ebu Said, kendi döneminde Timurlu Devleti'ni kısmen ihya etmeyi başarmışsa da ani ölümüyle birlikte Timurlu coğrafyası yeni mücadelelere sahne olmuştu.

Son Timurlu hükümdarı Hüseyin Baykara zamanında da aralıksız süren saltanat mücadeleleri Timurlu Devleti'nin sonunu hazırlamıştı. Hüseyin Baykara her ne kadar devletin varlığını devam ettirmeye çalışmışsa da süregelen hâkimiyet mücadeleleri Timurlu Devleti'ni çöküntüye sürüklemişti. 1506 yılında Hüseyin

Baykara'nın ölümü neticesinde eski ihtişamını kaybetmiş olan Timurlu Devleti, Özbeklerin aralıksız saldırıları karşısında tutunamayarak tarih sahnesinden çekilmişti.

Bu tez çalışmasında Timurlu hükümdarı Emir Timur'un ölümü ile başlayıp devletin yıkılışına kadar süren saltanat mücadeleleri üzerinde durulmuştur. Meydana gelen saltanat mücadelelerinin Timurlu Devleti'ne vermiş olduğu zararlar Farsça, Arapça, gayrimüslim vakayinameler ve tetkik eserlerin verdiği bilgiler doğrultusunda derinlemesine irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Timurlu Devleti, Emir Timur, Mirzalar, Saltanat Mücadeleleri.

ABSTRACT
SULTANATE STRUGGLES IN THE TIMURID STATE

AKBULUT, Şahin

Master's Thesis

Department of History

Advisor: Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ

July, 2021, 234 pages

Founded by Emir Timur in 1370 based in Samarkand, the Timurid State had ruled over Central Asia and Iran for more than a century (1370-1506). The state, which was created by Emir Timur, was spread over wide geographies with successful expeditions. All these achievements made the Timurid State one of the most important Turkish-Islamic states of the Middle Ages. The death of Emir Timur, who spread his rule over wide areas during his 35-year reign, had a great impact on the empire he had founded, and Timurid geography was the scene of Sultanate struggles.

After the death of Emir Timur, the Timurid mirzas entered into a struggle for dominance. During this period, there were Sultanate struggles between the mirzas in Mâverâünnehr and Khorasan, southern Azerbaijan, Fars and Kirman, as well as Azerbaijan and Iraq-ı Acem. Although Shahruh, who emerged victorious from these struggles, continued the existence of the state for another 40 years, new struggles appeared with his death. During Uluğ Bey's reign, the Sultanate struggles continued and these struggles continued until Uluğ Bey's son killed him. The struggles of this Sultanate continued fiercely until Sultan Abu Said obtained the throne of Timur. Although Abu Said managed to partially restore the Timurid State during his reign, with his death, Timurid geography became the scene of new struggles.

During the time of the last Timurid ruler Huseyin Baykara, the continuous Sultanate struggles prepared the end of the Timurid State. Although Huseyin Baykara tried to continue the existence of the state, the ongoing struggle for dominance led the Timurid state to collapse. The Timurid State, which had lost its former glory as a result of the death of Huseyin Baykara in 1506, was unable to hold on to the continuous attacks of the Uzbeks and withdrew from the historical scene.

This thesis focused on the Sultanate struggles that began with the death of the Timurid ruler Emir Timur and lasted until the fall of the state. Persian, Arabic, non-Muslim cases and studies of the damages caused by the Sultanate struggles to the Timurid State were tried to be examined in depth in accordance with the information provided by the works.

Key Words: Timurid State, Emir Timur, Mirzas, Sultanate Struggles.

TİMURLU DEVLETİ'NDE SALTANAT MÜCADELELERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR	XIV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EMİR TİMUR'UN ÖLÜMÜNDEN SONRA TİMURLU DEVLETİ'NDE MEYDANA GELEN OLAYLAR

1.1.HALİL SULTAN'IN FAALİYETLERİ	19
1.2.MÂVERÂÜNNEHR VE HORASAN'DA BAŞLAYAN SALTANAT MÜCADELELERİ	28
1.3.HALİL SULTAN'IN SEMERKAND'I ELE GEÇİRMESİNDEN SONRA MÂVERÂÜNNEHR'İN DURUMU	30
1.4.PİR MUHAMMED'İN MÂVERÂÜNNEHR'E GELMESİ	32
1.5.PİR MUHAMMED İLE HALİL SULTAN'IN MÜCADELESİ	36
1.6.SAİD HOCA'NIN ŞAHRUH'A MUHALEFETİ	39
1.7.HALİL SULTAN İLE PİR MUHAMMED'İN TEKRAR KARŞILAŞMASI	41
1.8.PİR MUHAMMED'İN ÖLDÜRÜLMESİNDEN SONRA YAŞANAN OLAYLAR	44
1.8.1. Şahruh'un Pir Ali Taz Üzerine Yürümesi	44
1.8.2. Şahruh'un Mâzenderân'a İkinci Defa Yürümesi	45
1.8.3. Emir Cihan Melik'in Şahruh'a Karşı Ayaklanması	46
1.9.PİR MUHAMMED'İN ÖLDÜRÜLMESİNDEN SONRA HALİL SULTAN'IN FAALİYETLERİ VE MÂVERÂÜNNEHR'İN DURUMU	47
1.9.1. Şahruh'un Halil Sultan'ın Üzerine Yürümesi	47
1.9.2. Halil Sultan'ın Durumu	48
1.9.3. Halil Sultan'ın Hudaydâd Hüseyini ve Şeyh Nureddin Üzerine Yürümesi	50

1.9.4. Hodaydâd Hüseyini'nin Halil Sultan'ı Tutsak Alması	52
1.9.5. Halil Sultan'ın Tutsak Alınmasından Sonra Hodaydâd Hüseyini'nin Faaliyetleri	55
1.9.6. Şahruh'un Semerkand'a Yürümesi	56
1.9.7. Şahruh'un Timurlu Tahtına Oturması	58
1.9.8. Emir Şeyh Nureddin İsyanı	61
1.10. AZERBAIJAN BÖLGESİNDE MEYDANA GELEN SALTANAT MÜCADELELERİ	67
1.10.1. Miranşah ve Oğullarının Bölgedeki Faaliyetleri	67
1.10.2. Emir Cihanşah-ı Cakü İsyanı	69
1.10.3. Mirza Ömer ile Mirza Ebubekir Arasındaki Mücadeleler	71
1.10.4. Mirza Ömer'in Şahruh'a Sığınması	76
1.10.5. Mirza Ömer'in Ayrılmasından Sonra Azerbaycan'ın Durumu	78
1.10.6. Ebubekir ile Kara Yusuf Arasında Meydana Gelen Savaşlar	79
1.10.7. Mirza Ebubekir'in Kirman'a Gitmesi ve Öldürülmesi	80
1.11. GÜNEY AZERBAIJAN, FARŞ VE KİRMAN'DA MEYDANA GELEN SALTANAT MÜCADELELERİ	81
1.11.1. Ömer Şeyh'in Oğullarının Bölgedeki Faaliyetleri	81
1.11.2. Şahruh'un İskender Üzerine Yürümesi	87
1.12. MUHAMMED SULTAN'IN İSYANI VE ŞAHRUH'UN SON SEFERİ	90
1.12.1. Şahruh'un Son Yıllarında Farş Bölgesinin Genel Durumu	90
1.12.2. Şahruh'un Hastalanması ve Sultan Muhammed'in Faaliyetleri	92
1.12.3. Şahruh'un Ölümü	93

İKİNCİ BÖLÜM

ŞAHRUH'UN ÖLÜMÜNDEN EBU SAİD'İN ÖLÜMÜNE KADAR TİMURLU DEVLETİ'NDEKİ SALTANAT MÜCADELELERİ

2.1. ŞAHRUH'UN ÖLÜM'DEN SONRA MEYDANA GELEN OLAYLAR	96
2.2. TARNAB SAVAŞI	99
2.3. ABDÜLLATİF'İN BABASINA KARŞI MUHALEFETİ VE ULUĞ BEY'İN ÖLÜMÜ	102

2.4. ŞAHRUH'UN ÖLÜMÜNDEN SONRA BAYSUNGUR OĞULLARININ SALTANAT MÜCADELELERİ	105
2.4.1. Sultan Muhammed'in Faaliyetleri	105
2.4.2. Ebu'l-Kasım Babür'ün Faaliyetleri	107
2.4.3. Sultan Muhammed'in Babür ile Savaşı ve Öldürülmesi	109
2.5. ULUĞ BEY'İN ÖLDÜRÜLMESİNDEN SONRA MÂVERÂÜNNEHR'İN DURUMU	113
2.5.1. Abdüllatif'in Kısa Süren Saltanatı	113
2.5.2. Mirza Abdullah'ın Ebu Said ile Mücadelesi	114
2.5.3. Ebu Said'in Özbek Hanı Ebu'l-Hayr Han'dan Yardım İstemesi	116
2.6. EBU SAİD'İN TİMURLU TAHTINA GEÇMESİNDEN SONRA MEYDANA GELEN OLAYLAR	118
2.6.1. Ebu Said'in Saltanatı ve Timurlu Devleti'nin Durumu	118
2.6.2. Babür'ün Semerkand'ı Kuşatma Altına Alması	119
2.6.3. Ebu Said'in Semerkand'ı Müdafaa Etmesi	121
2.6.4. Babür'ün Ebu Said'e Barış Teklifinde Bulunması	123
2.7. BABÜR'ÜN ÖLÜMÜ VE EBU SAİD'İN HORASAN'I ELE GEÇİRMESİ	124
2.7.1. Horasan'da Meydana Gelen Olaylar	124
2.7.2. Ebu Said'in Herat'a Yönelmesi	127
2.7.3. Ebu Said'in Herat'tan Ayrılması	130
2.8. EBU SAİD'İN HANEDAN ÜYELERİ VE BEYLERLE OLAN MÜCADELELERİ	132
2.8.1. Hanedan Üyeleri ile Olan Mücadeleler	132
2.8.2. Beyler ile Olan Mücadeleler	141
2.9. EBU SAİD'İN SON SEFERİ VE ÖLÜMÜ	146

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EBU SAİD'İN ÖLÜMÜNDEN SONRA TİMURLU DEVLETİ'NDEKİ SALTANAT MÜCADELELERİ

3.1. HÜSEYİN BAYKARA'NIN ORTAYA ÇIKIŞI VE İLK FAALİYETLERİ	149
3.2. HÜSEYİN BAYKARA DÖNEMİNDEKİ SALTANAT MÜCADELELERİ	160

3.2.1. Hüseyin Baykara'nın Herat Tahtına Oturması	160
3.3. HÜSEYİN BAYKARA'NIN YADİGÂR MUHAMMED İLE OLAN MÜCADELESİ	163
3.3.1. Çınaran Savaşı	163
3.3.2. Yadiğâr Muhammed'in Herat'ı Ele Geçirmesi	167
3.3.3. Yadiğâr Muhammed'in Kısa Süren Saltanatı	170
3.4. HÜSEYİN BAYKARA'NIN HANEDAN ÜYELERİ İLE OLAN MÜCADELELERİ	175
3.4.1. Sultan Mahmud Mirza ile Olan Mücadelesi	175
3.4.2. Mirza Muhammed Ömer ile Olan Mücadelesi	179
3.4.3. Ebubekir Mirza ile Olan Mücadelesi	180
3.4.4. Mirza Mesut ile Olan Mücadelesi	183
3.5. HÜSEYİN BAYKARA'NIN OĞULLARI İLE OLAN MÜCADELESİ	186
3.5.1. Bediüzzaman ile Olan Mücadeleler	186
3.5.2. Nişin Savaşı	190
3.5.3. Bediüzzaman Mirza'nın Herat'a Saldırması	191
3.6. EBUL MUHSİN MİRZA VE MUHAMMED MUHSİN MİRZA İLE OLAN MÜCADELELER	193
3.7. MUHAMMED HÜSEYİN MİRZA İLE OLAN MÜCADELELER	197
3.7.1. Muhammed Hüseyin Mirzanın Horasan'a Dönmesi	197
3.7.2. Muhammed Hüseyin Mirza'nın Estarâbâd'a Yönelmesi	198
3.7.3. Muhammed Hüseyin Mirza'nın Horasan'ı Ele Geçirmek İstemesi	199
3.8. HÜSEYİN BAYKARA'NIN EMİRLERİ İLE OLAN MÜCADELELERİ	203
3.8.1. Emir Ahmed Muştak İsyanı	203
3.8.2. Emir Moğol İsyanı	208
3.8.3. Emir Nizameddin Derviş Ali Kitabdar İsyanı	209
3.8.4. Emir Hüsrev Şah İsyanı	211
3.9. HÜSEYİN BAYKARA'NIN ÖLÜMÜ VE TİMURLU DEVLETİNİN YIKILMASI	215
3.9.1. Özbeklerin Timurlu Ülkesine İlerlemeleri	215

3.9.2. Hüseyin Baykara'nın Son Seferi ve Ölümü	216
3.9.3. Şeybani Han'ın Timurlu Devleti'ni Yıkması	218
SONUÇ	220
KAYNAKÇA	223

KISALTMALAR

b.	bin
Bkz.	Bakınız
Bs.	Baskı
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
hş.	Hicri Şemsi
Nşr.	Neşreden
Ö	Ölümü
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	Tercüme
TTK	Türk Tarih Kurumu
vd.	ve diğeri
Yay.	Yayınlayan

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Ortaçağ'ın önemli Türk-İslâm devletlerinden olan Timurlu Devleti, Emir Timur tarafından Semerkand merkezli olmak üzere 1370 yılında kurulmuştu. Emir Timur, devletini kurduktan sonra aralıksız olarak gerçekleştirdiği başarılı seferler ile Hindistan'dan İran'a, Deşt-i Kıpçak'tan Anadolu'ya ve daha pek çok yeri bünyesine katarak sınırlarını oldukça genişletmişti. Böylece büyük bir imparatorluğun temellerini atmıştı. Ancak ne var ki Emir Timur'un ölümü kurmuş olduğu imparatorluk üzerinde büyük tesirler yaratmıştı. Zira Emir Timur kendisinden sonra torunu Pir Muhammed'i veliaht tayin etmişse de vasiyetine uyulmamıştı. Timurlu mirzaları, Pir Muhammed'in veliahtlığını kabul etmemekle beraber her biri kendi bölgesinde bağımsız hareketler de sergilemeye başlamışlardı. Tüm bu olaylar neticesinde Timurlu Devleti'nde Emir Timur'un ölümü ile başlayıp Timurlu Devleti'nin yıkılışına kadar sürecek olan saltanat mücadeleleri başlamıştı.

Emir Timur'un ölümünün ardından hanedan üyeleri arasında başlayan saltanat mücadeleleri Timurlu Devleti'ne içte ve dışta büyük darbeler vurmuştu. Çünkü Timurlu mirzalarının kendi aralarındaki çekişmeleri başta ekonomik sıkıntılar olmak üzere Timurlu Devleti'nde siyasi ve idari sorunları da meydana getirmişti. Timurlu hanedan üyeleri arasında başlayan ve bitmek bilmeyen saltanat mücadeleleri tüm Timurlu coğrafyasında ciddi karışıklıklara sebebiyet vermişti. Hanedan üyeleri arasındaki saltanat mücadeleleri toprak kayıplarına sebep olmakla birlikte Timurlu Devleti'ni de diğer devletlerin tehdidine açık hale getirmişti.

Bu çalışmanın konusu, Emir Timur'un ölümü ile başlayıp Timurlu Devleti'nin yıkılışına kadar süren Timurlu hanedan üyeleri arasındaki saltanat mücadeleleridir. Çalışmamızda Timurlu Devleti'nde meydana gelen saltanat mücadelelerinin Timurlu Devleti'ne verdiği zararlar, hanedan üyeleri ve emirlerin saltanat mücadelelerindeki rolleri, bu mücadeleler neticesinde Timurlu coğrafyasında meydana gelen siyasi karışıklıklar ele alınmıştır. Aynı zamanda tüm bu mücadeleler sonucunda Emir Timur'un büyük gayretleri sayesinde teşekkül eden Timurlu Devleti'nin saltanat mücadeleleri yüzünden tarih sahnesinden çekilmesi üzerinde de durulmuştur.

Timurlu tarihi üzerine bugüne kadar pek çok çalışma yapılmışsa da, Timurlu Devleti'nde meydana gelen saltanat mücadelelerini ele alan müstakil bir çalışmanın varlığına rastlayamadık. Siyasi tarihin mühim meselelerinden biri olan saltanat mücadeleleri şüphesiz meydana geldiği devletlerde büyük sıkıntılara sebebiyet vermektedir. Biz de bu amaçla Timurlu Devleti'ne büyük zararlar veren ve hatta devleti yıkılış sürecine götüren bu saltanat mücadelelerini kaynakların vermiş olduğu bilgiler nispetinde bir bütün olarak ele alıp değerlendirmeye çalıştık.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte, çalışmanın önemi ve kaynaklar hakkında bilgiler verildikten sonra Timurlu Devleti'nin kurucusu olan Emir Timur'un ortaya çıkışı, Timurlu Devleti'ni kurması, seferleri ve ölümü hakkında bilgiler aktarılmıştır. Birinci bölümde Emir Timur'un ölümünün ordugâhta oluşturduğu atmosfer ve ölüm haberinin yayılmasından sonra Mâverâünnehr ve Horasan, Güney Azerbaycan ile Fars ve Kirman'da Timurlu hanedan üyeleri arasında meydana gelen saltanat mücadeleleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, Mirza Şahruh'un ölümünden Ebu Said'in ölümüne kadar geçen saltanat mücadeleleri hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Ebu Said'in ölümünden sonra Timurlu Devleti'nde meydana gelen saltanat mücadeleleri ve Hüseyin Baykara dönemi olayları belirtilmiştir.

B. Yöntem ve Kaynaklar

Çalışmamız XV. yüzyılın başlarında Timurlu hükümdarı Emir Timur'un ölümü ile başlayıp XVI. yüzyılın başlarında Timurlu Devleti'nin yıkılışına kadar süren Timurlu hanedan üyeleri arasındaki saltanat mücadelelerini kapsamaktadır. Hazırlamış olduğumuz bu tez çalışmasında veri toplama tekniği olarak öncelikle ana kaynaklar kullanılmıştır. Ayrıca çalışmamız için literatür taraması yöntemi de kullanılarak, Timurlu Devleti'nde Emir Timur'un ölümünden sonra başlayan saltanat mücadeleleri hakkında bilgi veren eserlere başvurulmuştur. Bu bağlamda konuya ilişkin Farsça, Arapça, vakayinameler, seyahatname ve araştırma türü eserlerden istifade edilmiştir.

C. Farsça Vakayinameler

Mevlana Şerefeddin Ali Yezdî (ö. 1454) Şahruh'un ikinci oğlu Mirza İbrahim Sultan'ın tavsiyesi üzerine *Zafername* adlı eserini yazmaya başlamıştı. Yezdi'nin 1424-1425 yılında tamamlamış olduğu bu eseri, çalışmamızın önemli kaynaklarından. Eserin birçok neşri bulunmakla beraber biz çalışmamızda D. Ahsen Batur tarafından yapılan tercümeyle kullandık.¹ Eserde Emir Timur'un seferleri, ölümü ve Halil Sultan ile Şahruh'un saltanat mücadelelerindeki faaliyetleri hakkında verilen bilgilerden istifade ettik.

Hâfız-ı Ebrû, Herat'ta dünyaya gelmiş ve öğrenimini Hemedân'da tamamlayarak Emir Timur'un saygı ve gözetimine mazhar olmuştur. Daha sonra Emir Timur'un oğlu Şahruh'un himayesine girmiştir. Şahruh'un oğlu Mirza Baysungur'un önerisi ile önemli eserlerinden olan *Zübdetü't-Tevârih-i Bâysungurî*²'yi kaleme alan müellif, bu eserini Mirza Baysungur'a ithaf etmiştir.³ Eserde tez konumuz için 1427 yılına kadar geçen Şahruh dönemi olaylarından ve Şahruh'un saltanat mücadelelerindeki faaliyetlerinden istifade ettik.

1413'te Herat'ta dünyaya gelen Abdürrezzâk-i Semerkandî⁴ (ö. 1482)'nin *Matla'-ı Sa'deyn Mecma'-ı Bahreyn*⁵ adlı eseri çalışmamızda istifade ettiğimiz bir diğer önemli kaynaktır. Tahran'da her bir cildi iki kısımdan oluşan ve iki cilt halinde yayınlanmış olan eser, İlhanlı hükümdarı Ebû Said Bahadır Han'ın doğumundan (1305) başlayıp 1470 yılına kadar olan olayları içermektedir. Çalışmamızda, Emir Timur'un 1405'te ölümüyle başlayıp 1470 yılına kadar Timurlu mirzaları arasında vuku bulan saltanat mücadeleleri ile alakalı verilen bilgilerden istifade ettik.

Tâcü's-Selmânî, Emir Timur'un küçük oğlu ve halefi olan Şahruh tarafından babasının saltanatının son yılları ile kendi döneminin olaylarını yazması için

¹ Şerefüddin Ali Yezdî, *Emîr Timur (Zafername)*, çev. D. Ahsen Batur, 2. bs. (İstanbul: Selenge Yayınları, 2019).

² Hâfız-ı Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih-i Bâysungurî*, yay. Seyyid Kemâl Hac Seyyid Cevadi, 1. bs. (Tahran: Sazman-ı Çap ve İntişarat-ı Vezaret-i Ferheng ve İrşad-ı İslâmi, 1380 hş./2001): I-IV.

³ Şemseddin Günaltay, *İslâm Tarihinin Kaynakları, Tarih ve Müverrihler*, Haz. Yüksel Kanar, 1. bs. (İstanbul: Endülüs Yayınları, 1991), 366.

⁴ Orhan Bilgin, "Abdürrezzâk es-Semerkandî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: 299.

⁵ Abdürrezzâk-i Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn ve Mecma'-ı Bahreyn*, Nşr. Abd'ul-Hüseyin Nevâî, 1. bs. (Tahran: Pejûhişgâh-ı Ulum-i İnsanı ve Muta'alat-ı Ferhengi, 1383 hş./2004): I/II-II-II.

görevlendirmişti. Şahruh'un talebi üzerine Tâcü's-Selmânî tarafından yazılan *Târihnâme* adlı eser çalışmamızda sıkça başvurduğumuz kaynaklar arasındadır. Çalışmamızda eserin Timur'un ölümünden sonra başlayıp 1409 yılına kadar süren ve Timurlu hanedan üyelerinden Şahruh, Halil Sultan, Sultan Hüseyin ve Pir Muhammed'in saltanat mücadeleleri hakkında verdiği bilgilerden yararlandık. 1409 yılına kadar Timurlu Devleti'nde geçen saltanat mücadelelerini etraflıca anlatan bu eser çalışmamızda istifade ettiğimiz önemli kaynaklarından biridir. Çalışmamızda bu eserin İsmail Aka tarafından yapılan Türkçe tercümesinden istifade ettik.⁶

*Tarih-i Ravzatu's-Safa Fi Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefa*⁷, 1433-1434 yıllarında Belh'de dünyaya gelen Mirhond Hamîdüddin Muhammed b. Hondşâh b. Mahmûd el-Belhi⁸ (ö. 1498) tarafından 7 cilt halinde yazılmıştır. Mirhond'un, Mir Ali Şîr Nevâî'ye ithaf ettiği bu eser çalışmamızın önemli kaynaklarından. Çalışmamızda VII ciltten meydana gelen bu eserin VII. cildinde geçen Hüseyin Baykara'nın, Timurlu hanedan üyelerinden olan bazı mirzalarla, oğullarıyla ve emirleriyle olan mücadeleleri hakkında verilen bilgilerden istifade ettik.

1475-1476 yıllarında Herat'ta dünyaya gelen Gıyaseddin Hondmîr Muhammed b. Hamidüddin Mirhond (ö. 1535-1536) anne tarafından *Ravzatu's-Safâ*'nın yazarı olan Mirhond'un torunudur. Hondmîr, Sultan Hüseyin Baykara'nın en büyük oğlunun hizmetine girerek onun gözetimi altında kalmıştır.⁹ Hondmîr'in önemli eseri olan *Habîbu's-Siyer*, çalışmamızda kullandığımız mühim kaynaklardır. Eserde Hüseyin Baykara dönemi, bu dönemde meydana gelen saltanat mücadeleleri, Hüseyin Baykara'nın oğulları ve emirleri ile yapmış olduğu mücadeleler kısmından istifade ettik. Bu eser, yaratılıştan Safevi hükümdarı Şah İsmail'in ölümüne kadar olan olayları anlatan bir dünya tarihidir.¹⁰

⁶ Tacü's-Selmânî, *Târihnâme*, çev. İsmail Aka, 2. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 1999).

⁷ Mirhond, *Tarih-i Ravzatu's-Safa Fi Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefa*, Haz. Cemşid Kiyânfer, 2. bs. (Tahran: İntişarat-ı Esatir, 1385 hş./2006): I-VII.

⁸ İsmail Aka, "Mîrhând", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 156.

⁹ İsmail Aka, "Hândmîr" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 550; Kazım Paydaş, *Ak-Koyunlu Devlet Teşkilâtı* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), XXV.

¹⁰ Gıyasüddin Hondmir, *Habibu's-Siyer fi Ahbar-ı Efrad-ı Beşer*, Yay. Celâleddin Humâyî, 1. bs. (Tahran: İntişarat-ı Hayyam, 1333 hş./1954): I-IV.

Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyînî tarafından yazılmış olan *Târîh-i Kebîr* (*Tevârîh-i Enbiyâ ve Mülûk*) adlı eser çalışmamızda kullandığımız önemli kaynaklardandır. Çalışmamızda, eserin Emir Timur'un ölümü ile başlayıp Şahruh, Halil Sultan, Pir Muhammed ile Sultan Hüseyin arasında geçen ve Şahruh'un zaferiyle nihayete eren saltanat mücadelelerinin anlatıldığı kısımlardan faydalandık. Çalışmamızın birinci bölümünde çokça istifade ettiğimiz ve pek çok nüshası bulunan eserin İsmail Aka tarafından yapılan Türkçe tercümesinden yararlandık.¹¹

Devletşah, XV. asırda yetişmiş ve en tanınmış İran edebiyat tarihçilerindendir. Timur ve evlatları devrinde büyük bir nüfus kazanmış olan aristokrat bir Türk ailesine mensuptu. Bundan dolayı kendisine “emir” lakabı verilmişti. Ömrünün pek çok yıllarını Timurlu hanedan mensuplarının sarayında geçiren Devletşah, daha sonra kendi iradesi ile resmi vazifesinden ayrılmıştı. Horasan'da bulunan ve babasından kalmış olan malikânesine giderek burada çiftçilik ile ilgilenmeye başlamıştı.¹² Devletşah, asıl şöhretini *Tezkiretü's-Şuarâ* adlı eseri ile elde etmiştir. Bu eser çalışmamızda en sık başvurduğumuz kaynaklardandır. Özellikle Timurlu hanedan üyelerinin hayatları ve faaliyetleri hakkında verdiği mühim bilgilerden oldukça istifade ettik. Çalışmamızda sıkça başvurduğumuz Devletşah'ın *Tezkiretü's-Şuarâ* adlı eserinin Necati Lugal tarafından tercüme edilen Türkçe nüshasını kullandık.¹³

Babürlü Devleti'nin kurucusu ve Timurlu sultanı Ebu Said'in torunu olan Zahirüddin Muhammed Babür'ün kaleme aldığı *Baburnâme* adlı eser, çalışmamızda istifade ettiğimiz kaynaklar arasındadır. Özellikle çalışmamızın son bölümü için yararlandığımız eser, son dönem Timurlu tarihini anlatan önemli kaynaklardandır. Çalışmamızda eserde geçen Hüseyin Baykara ve oğulları hakkında verilen bilgilerden, bazı Timurlu hanedan üyelerinin faaliyetlerinden, Hüseyin Baykara'nın isyan eden emirleri hakkındaki malumatlardan ve Özbekler'in Timurlu Devleti'ne karşı olan

¹¹ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyînî, *Târîh-i Kebîr* (*Tevârîh-i Enbiyâ ve Mülûk*), çev. İsmail Aka, 1. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 2011).

¹² M. Fuad Köprülü, “Devlet-Şah”, *İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1979), 3: 560; Paydaş, *Ak-Koyunlu Devlet Teşkilâtı*, XXVI.

¹³ Devletşah, *Şair Tezkireleri* (*Tezkiretü's-Şuarâ*), çev. Necati Lugal, 1. bs. (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2011).

tutumlarından faydalandık. Eserin Reşit Rahmeti Arat tarafından yapılan Türkçe tercümesinden yararlandık.¹⁴

İsfahân'nın köylerinden Tîrhân'da dünyaya gelen ve Ak-Koyunlu divanlarında münşilik yapmış olan¹⁵ Ebu Bekr-i Tîhrânî (ö. 1477'den sonra)'nin kaleme aldığı *Kitâb-i Diyârbakriyya* adlı eseri çalışmamızda sıkça kullandığımız önemli kaynaklardandır. Çalışmamızda Faruk Sümer ve Necati Lugal tarafından iki cilt halinde yayınlanmış¹⁶ olan eserin Mürsel Öztürk tarafından yapılan Türkçe tercümesinde¹⁷ Timurlu mirzalarının saltanat mücadelesindeki faaliyetleri ile ilgili olan kısımlarından istifade ettik.

937/1530-31 yılında Kum şehrinde dünyaya gelen Rumlu Türkmen oymağı reislerinden Emîr Sultan Rûmlûn'nun torunu olan Hasan-ı Rumlu¹⁸ (ö. 1577)'nin kaleme almış olduğu *Ahsenü't-Tevârîh* adlı eseri çalışmamızda çokça kullandığımız kaynaklar arasındadır. 12 Cilt halinde yazılmış olan eserin sadece XI. ve XII. ciltleri günümüze ulaşmıştır. Çalışmamızda Mürsel Öztürk tarafından 2006 yılında Türkçeye tercüme edilen¹⁹ XI. ciltte geçen Timurlu hanedan üyelerinin saltanat mücadelelerindeki rolleri ile alakalı olan kısımlardan yararlandık.

D. Arapça Vakayinameler

1389 yılında Dımaşk'ta dünyaya gelen İbn-i Arabşah (ö. 1450), henüz çocuk yaşlarında iken Emir Timur'un Yakınoğlu Seferi'nden sonra memleketinden koparılıp ailesi ile birlikte Semerkand'a getirilmişti. On iki yaşında Semerkand'a gelen İbn-i Arabşah, burada Türkçe ve Farsça öğrendiği gibi devrin önemli ulemalarından da ders alma fırsatını yakalamıştı.²⁰ İbn-i Arabşah'ın pek çok eseri bulunmakla beraber çalışmamızda sıkça kullandığımız eseri, 1435 yılında tamamladığı

¹⁴ Gazi Zahirüddin Muhammed Babür, *Babürnâme "Babur'un Hâtıratı"*, çev. Reşit Rahmeti Arat, 1. bs. (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985).

¹⁵ Paydaş, *Ak-Koyunlu Devlet Teşkilâtı*, XIX.

¹⁶ Abû Bakr-i Tîhrânî, *Kitâb-i Diyârbakriyya*, yay. Necati Lugal-Faruk Sümer, 2. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 1993): I-II.

¹⁷ Ebu Bekr-i Tîhrani, *Kitab-ı Diyarbakriyye*, çev. Mürsel Öztürk, 1. bs. (Ankara, TTK Yayınları, 2014).

¹⁸ Saleh Muhammedoğlu Aliev, "Hasan-ı Rûmlû", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16: 346.

¹⁹ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, çev. Mürsel Öztürk, 2. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 2006).

²⁰ Abdulkadir Yuvalı, "İbn Arabşah, Şehâbeddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19: 314.

ve tam adı *Acâ'ibü'l-Makdûr fî Nevâ'ibi (ahbâri) Tîmûr* olan eseridir. Arabşah, eserinde Emir Timur'u karşı her ne kadar ağır bir dil kullanmışsa da verdiği bilgiler Timurlu tarihini anlamamız açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.²¹ Çalışmamızda eserin Halil Sultan ve Şahruh'un hâkimiyet mücadeleleri hakkında verdiği bilgilerden istifade ettik. Çalışmamızda kullandığımız *Acâibü'l-Makdûr*'ün D. Ahsen Batur tarafından yapılan Türkçe tercümesinden yararlandık.²²

E. Seyahatnameler

İspanya Kralı III. Henry tarafından Timurlu Devleti'ne elçi olarak gönderilen Ruy Gonzâlez de Clavijo (ö. 1412)'nun, Timurlu ülkesine seyahati esnasında mahiyeti ile birlikte geçtiği yerlerde gördüklerini kaydederek meydana getirdiği seyahatname çalışmamızda kullandığımız önemli kaynaklar arasındadır. Eserin bazı Timurlu handen üyeleri hakkında verilen bilgilerden ve Timur'un ölüm haberinin yayılmasından sonra hanedan üyelerinden olan Pir Muhammed, Halil Sultan, Mirza Ebubekir ile Mirza Ömer'in saltanat mücadelelerindeki faaliyetleri hakkında verilen bilgilerden istifade ettik. Çalışmamızda eserin Ömer Rıza Doğrul tarafından yapılan Türkçe tercümesinden yararlandık.²³

F. Araştırmalar

Çalışmamızda yararlandığımız bazı araştırma-inceleme eserlerini kısaca tanıtmak gerekirse, ilk olarak İsmail Aka tarafından yazılmış olan “*Timur'un Ölümünden Sonraki Hakimiyet Mücadelelerine Kısa Bir Bakış*”²⁴ adlı makale Emir Timur'un ölümünden sonra hanedan üyeleri arasında vuku bulan saltanat mücadeleleri hakkında genel bilgileri ihtiva etmektedir. Çalışmamızın birinci bölümünde Aka'nın

²¹ İsmail Aka, “Acâibü'l-Makdûr” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: 318.

²² İbni Arabşah, *Acâibu'l Makdûr Bozkırdan Gelen Bela*, çev. Ahsen Batur, 1. bs. (İstanbul: Selenge Yayınları, 2012).

²³ Ruy Gonzâlez de Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, çev. Ömer Rıza Doğrul, 1. bs. (İstanbul: Köprü Kitapları, 2016).

²⁴ İsmail Aka, “Timur'un Ölümünden Sonraki Hâkimiyet Mücadelelerine Kısa Bir Bakış”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, Yay. Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. (Ankara: Berikan Yayınevi, 2005).

bu makalesinde geçen Timurlu hanedan üyelerinin hakimiyet mücadelelerinden istifade ettik. İsmail Aka tarafından kaleme alınan ve çalışmamızda epeyce yararlandığımız bir diğer çalışma “*Timur’un Ölümünden Sonra Güney-İran’da Hâkimiyet Mücadeleleri*”²⁵ adlı makalesidir. Yazar, bu makalesinde Emir Timur’un ölüm haberinin Güney İran’da bulunan Ömer Şeyh’in çocuklarına ulaşmasından sonra onlar arasında meydana gelen saltanat mücadelelerine değinmiştir. Çalışmamızda Güney İran’da meydana gelen hâkimiyet mücadelelerini diğer kaynaklarla birlikte yazarın bu makalesinden istifade ederek konuya açıklık getirmeye çalıştık. Yine aynı yazar tarafından kaleme alınmış olup çalışmamızda kullandığımız bir diğer makale ise “*Timur’un Ölümünden Sonra Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem’de Hâkimiyet Mücadeleleri*”²⁶dir. Timur’un ölüm haberinin Azerbaycan beldelerine ulaşmasından sonra Timur’un oğlu Miranşah ve evlatları arasında vuku bulan mücadeleleri anlatan yazar, bu makalesi ile çalışmamızda Azerbaycan ve Irak-ı Acem’de meydana gelen olayları anlattığımız bölümde büyük kolaylıklar sağlamıştır.

İsmail Aka tarafından hazırlanan *Mirza Şahruh ve Zamanı*²⁷ adlı eser çalışmamızda oldukça istifade ettiğimiz kaynaklar arasındandır. Çalışmamızın özellikle birinci bölümünde sıklıkla kullandığımız bu eser, Timur’un ölümüyle başlayıp Şahruh’un ölümüne kadar süren saltanat mücadelelerini çok detaylı bir şekilde aktarmaktadır. Çalışmamızda Şahruh’un ölümüne kadar geçen hâkimiyet mücadelelerini yazarın verdiği bilgiler doğrultusunda kullanmaya çalıştık. Yine aynı yazar tarafından kaleme alınan ve Timurlu tarihini anlatan *Timurlular Orta Asya’nın Parlak Devri*²⁸ adlı eser de çalışmamız için önem arz etmektedir.

Hayrunnisa Alan tarafından 1996 yılında doktora tezi olarak hazırlanan *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi (1451-1469)*²⁹ adlı tez de yine çalışmamızda kullandığımız önemli kaynaklardandır. Özellikle çalışmamızın ikinci bölümünü oluşturan Sultan Ebu Said zamanında meydana gelen saltanat mücadelelerini yazarken

²⁵ İsmail Aka, “Timur’un Ölümünden Sonra Güney İran’da Hâkimiyet Mücadeleleri”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, Yay. Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. (Ankara: Berikan Yayınevi, 2005).

²⁶ İsmail Aka, “Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem’de Hâkimiyet Mücadeleleri”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, Yay. Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. (Ankara: Berikan Yayınevi, 2005).

²⁷ İsmail Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 1. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 1994).

²⁸ İsmail Aka, *Timurlular Orta Asya’nın Parlak Devri*, 1. bs. (İstanbul: Kronik Kitap, 2019).

²⁹ Hayrunnisa Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi (1451-1469)*, (Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996).

bu çalışmadan epeyce faydalanılmıştır. Yazar tarafından kaleme alınan ve Timurlu Devleti'nin tarihini anlatan *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular 1360-1506*³⁰ adlı eser de çalışmamızda sıkça başvurduğumuz kaynaklardandır.

Wilhelm Barthold tarafından kaleme alınan *Uluğ Beg ve Zamanı* adlı eser çalışmamızın önemli kaynaklarından. Yazar, Timur'un ölümü ile başlayıp Uluğ Bey'in öldürülmesine kadar geçen olayları oldukça açıklayıcı şekilde ele almıştır. Çalışmamızda sıkça yararlandığımız eserden özellikle Şahrüh ve Uluğ Bey dönemlerinde vuku bulan olaylardan istifade etmeye çalıştık. Çalışmamızda eserin İsmail Aka tarafından yapılan Türkçe tercümesinden faydalandık.³¹

Çalışmamızı hazırlarken başvurduğumuz diğer önemli eserler ise; Cihan Oruç'un hazırlamış olduğu *Son Timurlu Hüseyin Baykara (1438-1506)*³² adlı eseri ile Beatrice Forbes Manz'ın *Timurlenk Bozkırın Son Göçebe Fatih*³³ ve *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*³⁴ adlı eserleridir.

G. Timur'un Ortaya Çıkışı ve Timurlu Devleti'nin Teşekkülü

İlhanlı Devleti'nin 1335 yılında yıkılışı İran coğrafyasını siyasi kaosa sürüklemişti. Bu siyasi karmaşa içinde İlhanlı Devleti topraklarında birçok yerel devlet kurulmuştu³⁵. Bölgedeki siyasi bunalım ve devletlerarasındaki mücadelelerden sıyrılarak ortaya çıkan Emir Timur 1370 yılında kayınbiraderi olan Emir Hüseyin'i ortadan kaldırıp bütün Mâverâünnehr bölgesine hâkim olmuştu. Ardından Emir Hüseyin'in haremindedir olan Kazan Sultan'ın kızı Saray Melek hanımla evlenerek han güveysi anlamına gelen Kürekân (Gürgân) unvanını taşımaya hak kazanmıştı. Bu

³⁰ Hayrunnisa Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular 1360-1506*, 3. bs. (İstanbul: Ötüken Yayınevi, 2007).

³¹ Wilhelm Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, çev. İsmail Aka, (Ankara: TTK Yayınları, 1997).

³² Cihan Oruç, *Son Timurlu Hüseyin Baykara (1438-1506)*, 1. bs. (İstanbul, Selenge Yayınları, 2021).

³³ Beatrice Forbes Manz, *Timurlenk Bozkırın Son Göçebe Atlısı*, çev. Zuhâl Bilgin, 8. bs. (İstanbul: Kronik Kitap, 2019).

³⁴ Beatrice Forbes Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, çev. Dilek Şendil, 1. bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013).

³⁵ Aka, *Timurlular*, 25.

olaylardan sonra Semerkand'a gelen Emir Timur 9 Nisan 1370 yılında Semerkand tahtına geçerek Timurlu Devleti'nin temellerini atmıştı.³⁶

Emir Timur, Timurlu Devleti'ni kurduktan hemen sonra aralıksız olarak düzenlediği seferler ile sınırlarını oldukça genişletmişti. Emir Timur'un gerçekleştirdiği seferler kısaca şu şekilde özetlenebilir.

Harezmi Seferleri: Cengiz Han'a ait olan ülkeler paylaştırıldığı zaman Harezmi'nin kuzey ve batı kesimleri Cuci ulusuna; Hive ve Kat yani doğu bölgeleri Çağatay Ulusuna bağlanmıştı. Cuci'nin evlatları da kendilerine ait olan bölgeleri Kongart Kabilesi'nin beylerine vermişti.³⁷ Kat ve Hive bir süredir Emir Hüseyin Sufi'nin elindeydi. Bunun üzerine Emir Timur, Emir Hüseyin Sufi'ye bir elçi gönderip bu bölgelerin Çağatay ulusuna ait olduğunu söyleyerek terk etmesini istemişti. Ancak Emir Hüseyin Sufi, bu bölgeleri kılıçla elde ettiğini yine kılıçla alınabileceğini beyan ederek Emir Timur'un teklifini reddetmişti.³⁸ Aldığı cevap üzerine Harezmi'e sefere çıkan Emir Timur, Emir Hüseyin Sufi'yi yenilgiye uğratmıştı. Bu mağlubiyetten sonra kahrından ölen Emir Hüseyin Sufi'nin yerine kardeşi Yusuf Sufi geçmiş ve Emir Timur'a itaat etmişti. Ancak bir süre sonra Yusuf Sufi'de bazı uygunsuz davranışlar sergileyince tekrardan Harezmi üzerine sefere çıkan Emir Timur, bölgeye tamamen hâkim olmuştu.³⁹

Moğollar ve Deşt-i Kıpçak Seferleri: Emir Timur, Harezmi Seferleri ile meşgulken bu durumdan istifade eden Kaşgar ve Isık Göl civarlarında bulunan Moğollar, Mâverâünnehr'e akınlarda bulunmaya başlamışlardı. İlk olarak 1375 yılı sonlarında Duğlat Emiri Kamereddin'in üzerine yürüyen Emir Timur, zorlu kış şartlarından dolayı Semerkand'a geri dönmek zorunda kalmıştı. Kışın sona ermesinden sonra tekrar harekete geçen Emir Timur, 1376'da Moğolları bozguna uğratmış ve Moğol Beyi Kamereddin savaş meydanından kaçmıştı. Diğer yandan Çağatay Ulusunun en büyük kabilelerinden olan Celâyirliler ve bazı beyler Emir Timur'un hâkimiyetini tanımayarak 1375 yılında harekete geçmişlerdi. Celâyirlilerin

³⁶ Aka, *Timurlular*, 22; Alan, *Timurlular*, 33; A. Ahat Andican, *Emir Timur Tarih, Siyaset, Miras*, 1. bs. (İstanbul: Selenge Yayınları, 2019), 156-157; Manz, *Timurlenk*, 108.

³⁷ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 9; Andican, *Emir Timur*, 161.

³⁸ Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, çev. Necati Lugal, 2. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 1987), 78; Yezdi, *Zafernâme*, 105.

³⁹ Şâmî, *Zafernâme*, 80-81; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 9; Alan, *Timurlular*, 34-35; Andican, *Emir Timur*, 162.

reisi olan Âdilşah Behram ve Kıpçakların reisi Sarı Boğa birleşerek Semerkand üzerine yürümüşlerdi. Ancak Emir Timur'un Semerkand Hâkimi Ak Boğa şehri onlara teslim etmemişti. Ardından Mirza Cihangir de yardıma gelince Âdilşah ve Sarı Boğa önce Ak Orda hanı Urus Han'a daha sonra da Duğlat Emiri Kamededdin'e sığınmışlardı.⁴⁰

Horasan Seferleri: Emir Timur, 1370 yılında Mâverâünnehr'e hâkim olduğunda İran coğrafyası parçalanmış bir vaziyetteydi. Merkezi Herat olmak üzere Horasan'da Kertler; merkezi Sebzevâr olmak üzere Horasan'ın batı taraflarında Serbedarlılar; merkezi Curcan olmak üzere Estarâbâd, Bistam, Damgan ve Simnan bölgelerinde Toga Timurlular; Şîrâz merkezli olmak üzere Fars ve Kirman taraflarında Muzafferîler; Bağdad merkezli olmak üzere Irak-ı Arab; Irak-ı Acem ve Azerbaycan bölgelerinde ise Celâyirler hüküm sürmekteydiler.⁴¹ Kert Hükümdarı Melik Muizeddin'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Gıyâseddin Pir Ali, babasının aksine Emir Timur ile iyi ilişkiler kurmaktan kaçınmıştı.⁴² Öyle ki 1379 yılında Emir Timur tarafından düzenlenen kurultaya katılması için kendisine haber verilmesine rağmen, Gıyâseddin Pir Ali kurultaya katılmamıştı.⁴³ 1380 yılına gelindiğinde Horasan bölgesinde Serbedarlılar, Toga Timurlular, Kertler ve Muzafferîler arasında amansız mücadeleler vardı. Bölgedeki bu karmaşık ortamdan istifade etmek isteyen Emir Timur, Horasan üzerine gitmeye karar vermişti.⁴⁴ Bunun üzerine henüz on dört yaşındaki oğlu Miranşah'ın emrine seçkin beyler katarak onu Horasan'a yollamıştı. Miranşah, Kelât Kalesi'ne doğru ilerlerken Emir Timur'da Herat üzerine yürümekteydi. Emir Timur, Herat'a gelince Gıyâseddin Pir Ali Emir Timur'un huzuruna çıkarak Nisan 1381'de şehrin anahtarını kendisine teslim etmişti. Bu hareketinden dolayı Emir Timur tarafından bağışlanan Gıyâseddin Pir Ali'nin sadece mallarına el konulmuş ve kendisi Semerkand Kalesi'ne hapsedilmişti.⁴⁵ Emir Timur daha sonra kışı geçirmek üzere Buhara'ya dönmüştü. Bu sırada Kelât Kalesi de düşmüş ve Cavni Kurbanilerden Ali Bey tutsak alınıp Endican'a sürgüne gönderilmişti. Herat'ta 1382 yılında isyan çıkması üzerine babası tarafından buraya

⁴⁰ Şâmi, *Zafernâme*, 82-85; Yezdi, *Zafernâme*, 113-114; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 9-10.

⁴¹ Aka, *Timurlular*, 25

⁴² Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 12.

⁴³ Şâmi, *Zafernâme*, 98; Yezdi, *Zafernâme*, 125.

⁴⁴ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 12.

⁴⁵ Şâmi, *Zafernâme*, 101; Yezdi, *Zafernâme*, 128-129; Andican, *Emir Timur*, 165.

gönderilen Miranşah, isyanı şiddetle bastırmıştı. İsyanı Kert sülalesi sorumlu tutulduğundan dolayı başta Gıyâseddin Pir Ali olmak üzere Kert sülalesinin mensupları öldürülmüşlerdi. Böylece Herat ve yöresine yaklaşık 140 yıldır hakim olan Kert hanedanının sona ermişti.⁴⁶

1381 yılında Herat'ı ele geçiren Emir Timur, Horasan'ın batı bölgelerine hâkim olan Serbedarlıların başkenti olan Sebzevâr üzerine de yürümüştü. Serbedarlıların başında bulunan Ali Müeyyed, Emir Timur'a karşı direnmekten kaçınarak teslim olmuştu. Bir süre Emir Timur'un yanında kalan Ali Müeyyed, 1386 yılında bir bahane ile öldürülmüştü. Emir Timur'un Horasan Seferi sırasında kendine itaat eden Estarâbâd, Damgan, Simnan ve Mâzenderân bölgelerinin hâkimi olan Emir Veli, İlhanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra bu bölgede ortaya çıkan Toga Timurluların ikinci hâkimiydi. Emir Timur, 1381 yılında İsferyin'i ele geçirip Estarâbâd'a kadar gelince, Emir Veli kaçmıştı. Emir Timur'un bölgeden ayrılmasından sonra Emir Veli, memleketine yeniden hâkim olmak istemişti. 1384 yılında Emir Timur'un askeri birlikleri tekrardan bölgeye gelince Emir Veli, Azerbaycan'a kaçmak zorunda kalmış ve hâkim olduğu bölgeler elinden çıkmıştı. Böylece Estarâbâd, Damgan, Simnan ve Mâzenderân bölgelerine hâkim olan Toga Timurlular ortadan kaldırılmıştı.⁴⁷

Üç Yıllık Sefer (1386-1388): Horasan'a düzenlediği seferler esnasında İran coğrafyasının durumunu yakından gören Emir Timur, 1386 yılında bu coğrafyaya hâkim olmaya karar vererek sefer hazırlıklarına başlamıştı.⁴⁸ Mâzenderan da gerekli hazırlıklarını tamamlayan Emir Timur, Luristan hâkimi olan Melik İzzeddin'nin hac kafilelerini soymasını bahane ederek onun üzerine yürümüştü. Irak-ı Acem'e gelen Emir Timur, Melik İzzeddin'i ele geçirip onu çocukları ile beraber Semerkand ve Türkistan taraflarına göndermişti.⁴⁹ Ardından Bağdad hâkimi olan Celâyirli sultanı Ahmed Celâyir'in Tebriz'e doğru ilerlediğini haber alan Emir Timur, Azerbaycan'a doğru harekete geçmişti. Ahmed Celâyir, Emir Timur'un üzerine geldiğini işitince Tebriz'den ayrılarak Bağdad'a dönmüştü ve böylece şehir Timurlu hükümdarı tarafından kolayca ele geçirilmişti.⁵⁰ Daha sonra Tebriz'de yaz mevsimini geçiren

---

⁴⁶ Aka, *Timurlular*, 26.

⁴⁷ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 12-13; Andican, *Emir Timur*, 165-166.

⁴⁸ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 13.

⁴⁹ Yezdi, *Zafernâme*, 151; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 13; Andican, *Emir Timur*, 169.

⁵⁰ Yezdi, *Zafernâme*, 151-152; Aka, *Timurlular*, 27; Andican, *Emir Timur*, 169.

Emir Timur, Gürcüler üzerine seferler tertip ederek Tiflis'i ele geçirmişti. Oradan da Şirvan taraflarını hâkimiyeti altına alıp kışlamak üzere Karabağ'a gitmişti.⁵¹

İran ve Azerbaycan'ı hâkimiyeti altına alan Emir Timur, bu defa Toktamış meselesi ile uğraşmak zorunda kalmıştı. Zira Emir Timur'dan aldığı destek sayesinde Ak Orda'yı ele geçiren Toktamış, Azerbaycan taraflarına yağma harekâtları başlatmıştı. Şüphesiz Emir Timur'un bu duruma kayıtsız kalması beklenemezdi. Bundan dolayı Emir Timur, oğlu Miranşah'ı Toktamış üzerine göndererek onu bölgeden uzaklaştırmıştı. Emir Timur daha sonra Karabağ'dan Doğu Anadolu'daki Kara-Koyunlular üzerine yürümüşü. Bunun üzerine Türkmen askerleri Çapakçur civarına gelerek geçitleri tutmuş ve Emir Timur'un gönderdiği birlikleri bozguna uğratmışlardı. Bu durum üzerine İran'a dönmeye karar veren Emir Timur, 1387 yılında Hemedân üzerinden İsfahân'a gelmişti.⁵²

Toktamış Üzerine Seferler: Ak Orda sülalesinden Tuy Hoca'nın oğlu olan Toktamış, babasının iktidar mücadelesi sonucunda öldürülmesinden sonra kendisini güvende hissetmeyerek Emir Timur'a sığınmıştı. Ak Orda'yı hâkimiyeti altına almak isteyen Emir Timur, Toktamış'ın gelişinden oldukça memnun olmuştu. Zira bu vesile ile Ak Orda'yı nüfusu altına alabileceğini düşünmekteydi. Lakin Toktamış, Emir Timur'dan aldığı destek sayesinde Ak Orda tahtına çıktıktan sonra kendisine karşı muhalefette bulunarak Azerbaycan üzerinde hak iddia etmeye başlamıştı. Emir Timur üç yıllık seferine çıktığı esnada Toktamış, Suğnak üzerinden Savran'a gelmişti. Şehri kuşatmasına rağmen alamayınca Mâverâünnehr'e gidip Harezmi ve Seyhun'un doğusunda bulunan Moğollar arasında ayaklanma çıkarmıştı. Yaşanan bu hadiseler üzerine Emir Timur, Toktamış üzerine ordu göndermişti. Taraflar arasında 1391'de Kunduzca ve 1395'te Terek Nehri'nde olmak üzere iki savaş vuku bulmuştu. Meydana gelen her iki savaş da Emir Timur'un galibiyeti ile neticelenmişti. Toktamış'a karşı kazandığı galibiyetlere rağmen kendisini ele geçiremeyen Emir Timur, ona destek veren kabilelerin gücünü kırarak Toktamış'ın tekrardan kuvvet toplamasının önüne geçmişti.⁵³

⁵¹ Emir Timur'un Gürcistan seferleri için Bkz. Kâzım Paydaş, "Timur'un Gürcistan Seferleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16/1 (2006).

⁵² Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, 14; Andican, *Emir Timur*, 170.

⁵³ Emir Timur'un, Toktamış üzerine düzenlediği seferler için bkz. Hayrunnisa Alan Akbıyık, "Timur'un Toktamış Üzerine Seferleri ve Altın Orda'nın Yıkılması Meselesi", *Bilgi* 27 (1 Aralık 2003).

Beş Yıllık Sefer (1392-1397): Emir Timur, Toktamış meselesini hallettikten sonra Semerkand'a dönmüştü. Oğlu Miranşah'ı kendi bölgesi Herat'a gönderdikten sonra torunu Pir Muhammed'i de yanına seçkin beyler katarak Ganzeli Mahmud tahtı olarak bilinen Gaznin, Kabil, Kandahar ve civarı ile Sind Irmağı'na kadar olan yerleri kendisine vererek onu buraların zaptına tayin etmişti.⁵⁴ Emir Timur'un, Toktamış ile meşguliyetinden istifade etmek isteyen İran'daki bazı yerli hâkimler ise kendisinden yüz çevirmişlerdi. Bu durum Emir Timur'u yeni bir sefere sevk etme mecburiyetinde bırakmıştı. Gerekli hazırlıklarını tamamlayan Emir Timur, 1392 yılının Haziran ayında Buhara'ya gelmişti. Buhara'dan Ceyhun Irmağı'na geçerek Mâzenderân'a gelen Emir Timur, buranın hâkimlerini itaat altına almıştı. Daha sonra Sarî hâkimi olan Seyyid Kemâleddin'i hanımları ile birlikte Harezm'e, oğullarını ise Taşkent'e göndermişti. Buradan da Rey ve Luristan üzerinden Fars bölgesine gelen Emir Timur, Muzafferîler üzerine yürümüşü. Muzafferî hükümdarı Şah Mansur, Emir Timur'un hâkimiyetini tanımayarak Şîrâz'a sığınınca onun üzerine gidilmişti. Şah Mansur, Emir Timur'a karşı cesaretle savaşmışsa da yenilmekten kurtulamamıştı. Yaralı halde savaş meydanından kaçtığı esnada Emir Timur'un askerleri tarafından yakalanarak öldürülmüştü. Şah Mansur'un öldürülmesinden sonra geriye kalan tüm hanedan üyeleri de öldürülerek ülkesi Emir Timur'un oğlu Ömer Şeyh'e verilmişti.⁵⁵

Timur bu seferinde Şîrâz, Kâzerûn, İsfehân, Hemedân'dan ilerleyerek Ağustos 1393'de Bağdad önlerine gelip Bağdad ve Tikrit'i ele geçirmişti. Bu sıralarda Orta Doğu'da Emir Timur'a karşı koyacak güçte büyük devletler yoktu. Bundan dolayı Emir Timur, bölgedeki devletlere ve yöneticilere haberler göndererek kendisine itaat etmelerini bildirmiş ve onlardan herhangi bir cevap beklemeden harekâtına devam etmişti. Emir Timur'un Bağdad'a gelişi Ön Asya'da yeni bir Moğol tehlikesi olarak algılanmış ve bölgede tedirginliğe sebebiyet vermişti.⁵⁶ Emir Timur'un bölgedeki varlığını tehdit olarak gören Kadı Burhannedin, Timurlu hükümdarına karşı bölgesel bir ittifak meydana getirmişse de bu ittifak çok uzun ömürlü olmamıştı.⁵⁷ Zira Emir

⁵⁴ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 16.

⁵⁵ Şâmî, *Zafernâme*, 161-166; Yezdi, *Zafernâme*, 200-215; Aka, *Timurlular*, 31; Andican, *Emir Timur*, 186; Cüneyt Kanat vd., *Timur Yıldızların Bahtına Hükmeden Son Cihangir*, 3. bs. (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2019), 118.

⁵⁶ Alan, *Timurlular*, 66.

⁵⁷ Yaşar Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, 1. bs. (Ankara: TTK Basımevi, 1989), 48-49.

Timur, kendisine karşı kurulan bu ittifakı parçalamak üzere harekete geçmişti. Ancak bu sıralarda Kadı Burhaneddin'in ölümü, Emir Timur'un Toktamış'ı yenilgiye uğratması ve Yıldırım Beyazıd'ın, Melmûklerin topraklarına saldırması ittifakın sonunu getirmişti. Tüm bunlara rağmen Emir Timur'un bölgeye gelmesinden mutluluk duyanlar da vardı. Bunlar Erzincan Hâkimi Mutaharten, Karamanoğlu Alaaddin Bey ve Dulkadiroğlu Seveli Bey'lerdi. Bunlardan Alaaddin Bey, Emir Timur'un Anadolu ve Suriye'ye yapacağı seferde kendisine katılacağını bildirmişti. Dulkadiroğlu Seveli Bey ise Emir Timur'u Suriye üzerine sefere teşvik etmişti.⁵⁸

Hindistan Seferi (1398-1399): Emir Timur, beş yıllık seferini tamamladıktan sonra Semerkand'a gelmişti. Bu defa da kâfirlere karşı cihat adı altında 1398 yılının Mart ayında Hindistan üzerine yürüdü. Bu sıralarda Pencab ve Sind bölgelerinde Delhi merkezli olmak üzere Tuğluk hanedanından II. Mahmud Han bölgede hâkim bulunmaktaydı. Emir Timur, sefer esnasında yolu üzerindeki putperestleri hezimeye uğrattıktan sonra Delhi yakınlarına gelmişti. Tuğluk hükümdarı olan II. Mahmud Han, Emir Timur karşısında aldığı ağır mağlubiyetten sonra kaçmıştı. Şehre giren Emir Timur, şehri yağmalatarak büyük katliamda bulunmuştu. Bölgede pek çok yeri ele geçirdikten sonra bol ganimet ve savaş filleri de yanına katan Emir Timur, 29 Nisan 1399'da Semerkand'a dönmüştü.⁵⁹

Yedi Yıllık Sefer (1399-1404): Emir Timur, beş yıllık seferi esnasında Anadolu'ya gelip Sivas'a doğru harekete geçtiği esnada aniden Gürcülerin üzerine gidip onlara ağır darbeler indirmişti. Ardından Toktamış üzerine giderek dörtlü ittifakın bir kolunu etkisiz hale getirmişti. Aslında Emir Timur, Toktamış üzerine sefere çıkarken tekrardan Orta Doğu'ya dönmek niyeti ile gitmişti. Zira Toktamış meselesini hallettikten sonra Samur Irmağı kıyısında Osmanlı sultanı Yıldırım Beyazıd'e gönderdiği mektupta niyetini açıkça belirtmekteydi. Mektubunda yeniden geleceğini, Memlûk sultanı Berkuk'a haddini bildireceğini ve Şam ülkelerine hareket edip oradan da Sivas'a gelerek Kadı Burhaneddin'i bertaraf edeceğini bildirmişti. Ayrıca Yıldırım Beyazıd'e ittifaktan ayrılmasını da önermişti.⁶⁰ Bu sıralarda Emir

---

⁵⁸ Alan, *Timurlular*, 67.

⁵⁹ Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamani*, 20; Alan, *Timurlular*, 68. Ayrıca Emir Timur'un Hindistan seferi için Bkz. Yalçın Kayalı, "Timur'un Hindistan Seferleri", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (Ekim 2014).

⁶⁰ Aka, *Timulular*, 36-37.

Timur'a karşı bölgesel ittifak üyeleri aralarındaki birliği kuvvetlendirme yoluna gitmişlerdi. Ancak, 1398 yılında ittifakın kurucusu Kadı Burhaneddin'in, Ak-Koyunlu beyi Kara Yülük Osman Bey tarafından öldürölmesi bölgedeki siyasi dengeleri büyük ölçüde değiştirmişti.⁶¹

Kadı Burhaneddin'in öldürölmesinden sonra Yıldırım Beyazıd'ın doğuya doğru yayılma engeli ortadan kalkmıştı. Bununla beraber Yıldırım Beyazıd, Memlûklere ait olan topraklar üzerine de yürüyünce aralarındaki dostluk yerini kuşku ve düşmanlığa bırakmıştı. Tüm bu olayların neticesinde Yıldırım Beyazıd, Emir Timur karşısında yalnız başına kalmıştı.⁶² Hindistan seferini başarıyla nihayete erdiren Emir Timur, bir müddet Semerkand'da kaldıktan sonra İran'a doğru yola çıkmıştı. Kadı Burhaneddin ve Sultan Berkuk'un ardı ardına ölmeleri ve bölgede oluşan sorunlar Emir Timur'un herhangi bir zorluk ile karşılaşmayacağını göstermekteydi.⁶³ Tüm bu şartları değerlendiren Emir Timur, oğlu Şahruh'a haber göndererek Azerbaycan Seferi için hazırlık yapmasını buyurmuştu. Ardından Ömer Şeyh oğlu İskender'i, Endican taraflarına göndermişti. Cihangir oğlu Pir Muhammed de Semerkand muhafızı olarak bırakıldıktan sonra, 10 Eylül 1399 Çarşamba günü harekete geçilmişti. 1399-1400 kışını Karabağ' da geçiren Emir Timur, oradan da Bingöl'e gelmişti. Artık Anadolu ve Suriye'nin istilasını için Emir Timur'un önünde hiçbir engel kalmamıştı.⁶⁴

Emir Timur'un Azerbaycan'a gelişıyle birlikte Kara-Koyunlu sultanı Kara Yusuf ile Sultan Ahmed Celâyir, yurtlarını terk ederek Memlûklere sığınmak istemişlerdi. Lakin Memlûkler tarafından sığınma talepleri reddedilince Osmanlı sultanı Yıldırım Beyazıd'e sığınmışlardı. Emir Timur, Yıldırım Beyazıd'den Kara Yusuf ve Ahmed Celâyir'in kendisine gönderilmesini istemişti. Ancak Yıldırım Beyazıd, Emir Timur'un bu teklifini reddederek geri çevirmişti. Her iki hükümdar arasında bir süre mektuplaşmalar devam etmişse de herhangi bir netice elde edilmemişti.⁶⁵ Emir Timur daha sonra Sivas'ı ele geçirip Memlûkler üzerine

⁶¹ Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları*, 56-57; Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*, 3. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 2018), 192; Andican, *Emir Timur*, 212.

⁶² Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 21.

⁶³ Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları*, 62.

⁶⁴ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 22.

⁶⁵ Tarkan Suçık, *Emir Timur Yıldırım Bayezid XV.-XVII. Yüzyıl Osmanlı Kroniklerinde Yıldırım Bayezid ve Timur Algısı*, 2. bs. (Ankara: Panama Yayıncılık, 2019), 362-371; Abdurrahman Daş, "Ankara Savaşı Öncesi Timur İle Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 15 (1 Aralık 2004).

yürümüştü. Zira Sultan Berkuk'un ölümünden sonra Memlûklerin içine düştükleri durumu bildiğinden Yıldırım Beyazıd ile karşılaşmadan önce bu durumdan istifade etmek niyetindeydi. Emir Timur'un gerçekleştirdiği başarılı Suriye seferinden sonra artık Yıldırım Beyazıd ile karşılaşma vakti gelmişti. Çünkü daha Suriye Seferinde iken Emir Timur ile Yıldırım Beyazıd arasında mektuplaşmalar devam etmiş ve her iki hükümdar da birbirlerini açıkça tehdit etmişlerdi. Nihayet Emir Timur, 12 Mart 1402 Pazar günü Yıldırım Beyazıd üzerine yürümek üzere harekete geçmişti. 28 Temmuz 1402 Cuma günü Ankara'nın Çubuk Ovası'nda karşılaşan kuvvetler arasında vuku bulan savaş Emir Timur'un zaferi ile neticelenmişti. Savaştan sonra Yıldırım Beyazıd tutsak alınmış ve Emir Timur'un huzuruna getirilmişti. Böylece Emir Timur yedi yıllık seferini de başarı ile nihayete erdirmişti.⁶⁶

Emir Timur'un Son Seferi ve Ölümü: Emir Timur, Hint seferine çıkmadan önce, Muhammed Sultan'ı kırk bin kişilik bir askeri kuvvetle Moğolistan hududuna gönderip oralarda bayındırlık faaliyetlerinde bulunup ziraatı canlandırmasını buyurmuştu.⁶⁷ Timurlu hükümdarının amacı; Hıta ve Hoten taraflarına asker sevk etmektir. Tüm bu hareketler Çin Seferi bir ön hazırlık mahiyetindeydi.⁶⁸ Emir Timur, Hindistan Seferi dönüşünde Azerbaycan'da iken, Çin imparatoru Tonguz Han ölmüştü. Tonguz Han, hayatta iken binlerce Müslümanı öldürmüş ve pek çoğunu da işkenceye tabi tutmuştu. Ölümünün ardından memleketinde karışıklıklar baş göstermişti. Tüm bunlardan haberdar olan Emir Timur ise müşriklere ağır bir darbe indirmek maksadı ile doğuya doğru bir sefer yapmaya karar vermişti.⁶⁹ Emir Timur, sefere çıkmadan önce Çin'e kadar uzanan ülkeleri Şahruh'un iki oğluna vermeyi kararlaştırarak Taşkent, Sayram, Aşpara ve Çin hududuna kadar bütün toprakları Uluğ Bey'e, Endican, Kaşgar ve Hoten'e kadar olan bölgeleri ise Mirza İbrahim Sultan'a vermişti.⁷⁰ Daha sonra 27 Kasım 1404 tarihinde Semerkand'dan ayrılarak Aksulat'a

⁶⁶ Şâmî, *Zafernâme*, 303-305; Yezdi, *Zafernâme*, 392-393; Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları*, 135-136; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 25-26; İsmail Aka, "Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnamesi", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleleri I*, Yay. Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. (Ankara: Berikan Yayınevi, 2005), 133-139; Alan, *Timurlular*, 81-82; Andican, *Emir Timur*, 294-298.

⁶⁷ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 29.

⁶⁸ Alan, *Timurlular*, 86.

⁶⁹ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 29; Alan, *Timurlular*, 68.

⁷⁰ Yezdi, *Zafernâme*, 442; Tanju Oral Seyhan, "Timur Han'ın Ölümü, Cenaze Merasimi ve Vasiyeti", *Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu*, ed. Abdulvahap Kara-Ömer İşbilir (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2007), 64.

doğru harekete geçmişti. Ancak havaların bir hayli soğuk olmasından ötürü Aksulat'ta kışlamaya karar veren Emir Timur, burada bir süre kaldıktan sonra Otrar'a doğru yola çıkmıştı. Lakin yaşlılığı ve zor şartlar altında yapılan bu son sefer Emir Timur'u bir hayli yormuştu. 11 Şubat 1405 Çarşamba günü ileri kuvvet birliklerine hareket emri verildiği vakit Timurlu hükümdarı aniden rahatsızlanmıştı. Rahatsızlığının iyice artması üzerine hanımları ile ileri gelen emirlerinden Şeyh Nureddin ve Şah Melik'i yanına çağıran Emir Timur, Cihangir oğlu Pir Muhammed'i kendisine veliaht tayin edip kendilerinden vasiyetine uyacaklarına dair söz almıştı. Daha sonra durumu gittikçe kötüleşen Emir Timur, 18 Şubat 1405 Çarşamba gecesi 69 yaşında hayatını kaybetmişti.⁷¹

Emir Timur'un ölümü kurmuş olduğu imparatorluk üzerinde büyük tesirler yaratmıştı. Zira ölmeden önce torunu Pir Muhammed'i veliaht olarak tayin etmişse de vasiyetine asla uyulmamıştı. Emir Timur'un ölümü ile birlikte Timurlu coğrafyası saltanat mücadelelerine sahne olmuştu. Her biri kendi bölgesinde bağımsız hareketler sergileyen Timurlu hanedan üyelerinin hâkimiyet mücadeleleri Timurlu Devleti'ne içte ve dışta büyük zararlar vermişti. Bundan dolayı Emir Timur'un ölümü, Timurlu Devleti için sonun başlangıcı olmuştu. Çünkü Timurlu hükümdarının vefatı, Timurlu Devleti'nin sonunu hazırlayan saltanat mücadelelerini başlatmıştı.

---

⁷¹ Yezdi, *Zafernâme*, 445-448; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 30-31; Seyhan, "Timur Han'ın Ölümü, Cenaze Merasimi ve Vasiyeti", 66-67; Andican, *Emir Timur*, 398; Kanat vd., *Timur*, 177. Yezdi, Emir Timur'un öldüğü zaman 71 yaşında olduğunu belirtmektedir. Bkz. Yezdi, *Zafernâme*, 448.

BİRİNCİ BÖLÜM

EMİR TİMUR’UN ÖLÜMÜNDEN SONRA TİMURLU DEVLETİ’NDE MEYDANA GELEN OLAYLAR

1.1 HALİL SULTAN’IN FAALİYETLERİ

Cihan hâkimiyeti davası ile ortaya çıkan Emir Timur, oğulları ve torunları bakımından Cengiz Han kadar talihli olamamıştı. Zira Cengiz Han’ın ölümünden sonra bütün arzuları yerine getirilmiş, Emir Timur’un vasiyetine ise asla riayet edilmemişti. Öyle ki Emir Timur, torunu Pir Muhammed’i veliaht tayin etmesine rağmen hiç kimse onun hükümdarlığını tanımadığı gibi adına hutbe okutup sikke de bastırmamıştı.⁷²

Timurlu Devleti’nde de diğer pek çok devlette olduğu gibi veraset sistemi gereği ülke yönetimi hükümdar ailesinin ortak malı kabul edilmekteydi. Bundan dolayı, hanedan üyelerinin hepsi taht üzerinde hak talep etme yetkisine sahipti. Bu durum Emir Timur’u endişelendirmeye başlamıştı.⁷³ Bunun üzerine Emir Timur, iki defa öldüğü haberini yayarak kimlerin isyan çıkaracağını belirleyip cezalandırmak istedi.⁷⁴

Emir Timur’un iktidarı paylaşma konusundaki isteksizliği özellikle de kendi ailesine karşı olan tutumu, olumsuz sonuçların doğmasına sebebiyet vermişti. Hâkimiyeti altındaki bölgeleri oğulları ve torunlarına vermişse de onları kontrol altında tutabilmek için her türlü tedbire başvurmuştu. Zira Emir Timur, varislerine hiçbir zaman tam olarak güvenmemiş, yönettikleri bölgelerde sağlam bir otorite sağlayabilmeleri için gerekli kudreti kendilerine sağlamamıştı. Bundan dolayıdır ki Timurlu hükümdarının ölümü kurmuş olduğu imparatorluk üzerinde büyük bir tesir yaratırken, halefleri de kendi bölgelerindeki hâkimiyetlerini güçlendirmişlerdi.⁷⁵

---

⁷² Aka, “Timur’un Ölümünden Sonraki Hâkimiyet Mücadelelerine Kısa Bir Bakış”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 38.

⁷³ Mehibe Şahbaz, “Timurlu Mirzalar Meselesi” *Çorum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27/2, 2018: 21.

⁷⁴ Clavijo, *Timur Devrinde Kadis’ten Semerkand’a Seyahat*, 234.

⁷⁵ İsmail Aka, “Timurlularda Hâkimiyet Anlayışı” , *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler 2*, Yay. Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. (Ankara: Berikan Yayınevi, 2005), 72.

Emir Timur'un 1405 yılında ani ölümü ordugâhta büyük bir karışıklığa sebep olmuştu. Beyler, ölüm olayını gizleyerek başta düşmanlar olmak üzere kimsenin bu durumdan haberdar olmamasını sağlamaya çalışmışlardı. Bunun için de hanımların ağlamalarını ve feryat etmelerini yasaklamışlardı. Ardından önce Emir Timur'un vasiyetini yerine getirmek, sonra da gaza seferine devam etmek konusunda Berdi Bey, Sarı Buga, Şeyh Nureddin, Şah Melik ve Hoca Yusuf gibi önde gelen emirler, anlaşarak yemin etmişlerdi.⁷⁶

Beyler ölüm olayını gizledikten sonra ileri gelen beylerin ve ağaların hazır bulunduğu bir meclis toplamışlardı. Toplantıdan sonra sağ ve sol kolun başında bulunan Halil Sultan ile Sultan Hüseyin'e birer haberci gönderilmişti. Kendilerine Emir Timur'un durumunun ağırlaştığını ve en yakın adamları ile birlikte bir an evvel ordugâha gelmeleri gerektiği bildirilmişti. Diğer yandan beylerden Hızır Kavçın ise Kandahar'da bulunan Pir Muhammed'e haberci olarak gönderilmişti. Hızır Kavçın, Pir Muhammed'e dedesinin öldüğünü, kendisinin veliaht tayin edildiğini ileterek acele ile Semerkand'a gelmesi gerektiğini söylemişti. Pir Muhammed'e dedesinin vasiyetini bildiren Hızır Kavçın, aynı zamanda hükümdar olduktan sonra halka karşı adaletli ve cömert olması gerektiğini, düşmanlarını sevindirecek hareketlerden kaçınması hususunda kendisini uyarmıştı.⁷⁷ Bunun yanında, Şeyh Timur Kavçın Herat'taki Şahruh'a, Ali Derviş Tebriz'deki Miranşah'ın oğlu Ömer'e, Ârâ Timur da Bağdad'ta bulunan Miranşah ve oğlu Ebubekir'e Emir Timur'un ölüm haberini iletmek üzere gönderilmişlerdi. Ayrıca diğer bölgelerde bulunan mirza ve emirlere de ölüm haberi mektuplarla bildirilerek gaflet içerisinde olmayıp kendi bölgelerinin asayişini ile ilgilenmeleri gerektiği bildirilmişti.⁷⁸

Elçileri gönderen beyler, ertesi gün kengeş⁷⁹ düzenleyerek herkesin fikrini almayı uygun gördüler. Bunun üzerine Otrar'da bulunan beyler, uzun zamandan beri

---

⁷⁶ Yezdî, *Zafernâme*, 449.

⁷⁷ Yezdî, *Zafernâme*, 449; el-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, 49.

⁷⁸ Yezdî, *Zafernâme*, 449; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 33; Tuba Kalkan, *Herât ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası (Mirza Şahruh Dönemi)*, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 125.

⁷⁹ Danışma ya da müzakere etme manalarına gelen kengeş, hükümdarın kardeşleri, oğulları, hanımları, aşiret reisleri ve komutanların katılımı ile devlet meselelerini görüşmek üzere toplanılan bir istişare meclisidir. Timurlular döneminde de var olan kengeş meclisi oldukça önem arz etmekteydi. İstişaresiz iş yapmanın önemini sürekli vurgulayan Emir Timur, her ne kadar katî emirlerle hâkimiyetini sürdürmüştü de kengeş düzenlemeyi asla ihmal etmemişti. Timurlu Devleti'inde düzenlenen kengeş meclisleri eski Türk devletlerinde düzenlenen istişare meclislerinin devamı niteliğindedir. Emir

böylesi büyük ve güçlü bir ordunun toplanmadığını, ülkenin her tarafından gelen ünlü komutanların ve savaş azmi ile yola çıkmış olan askerlerin bir şey yapmadan geri dönmelerinin uygun olmayacağını belirterek Moğollar üzerine gidilmesini kararlaştırdılar. Öte yandan beyler, Emir Timur'un ölüm haberi Moğollara ulaşmış olsa bile onların böyle büyük bir ordunun üzerlerine geldiklerini görünce bu haberin yalan olduğunu zannederek kaçacaklarını ve zaferin kolaylıkla elde edileceğini düşündüler.⁸⁰ Kengeşte alınan bu karar herkes tarafından kabul edildi hanımlar ve mirzalar da bu karardan memnun oldular. Alınan bu kararın ardından Emir Timur'un Çin Seferine giderken yanında bulunan İbrahim Sultan'ın kumandasında Moğollar üzerine gidilmesi uygun görüldü. Ayrıca Taşkent'te bulunan Halil Sultan'ın da gelip kendilerine katılması kararlaştırıldı. Bu sıralarda ordugâhta bulunan mirzalar arasında yaşça en büyük olan Halil Sultan, ordunun başına getirilerek sefere devam edilme kararı alındı. Seferden sonra da Semerkand'a döndüğünde hatunların, mirzaların ve beylerin katılacağı bir kurultayın toplanılıp Emir Timur'un vasiyetinin yerine getirilmesine uygun hareket edileceği yönünde karara varıldı.⁸¹

Kengeş'in ardından Emir Timur'un nâşi Emir Yusuf Hoca, Ali Kavçin ve bazı hassa askerleri ile birlikte Semerkand'a doğru yola çıkarıldı. Kendilerine ayrıca yol boyunca acele etmeleri ve dikkatli olmaları gerektiği de bildirildi. Onlar bu şekilde yola çıktıktan sonra 23 Şubat 1405 Pazartesi günü Semerkand'a vardılar. Hemen o gece dini merasimler yerine getirilip Emir Timur'un cenazesi şeriata uygun olarak Sultan Muhammed'in medresesine defnedildi.⁸²

Beyler, ilk başlarda Emir Timur'un vasiyetine uygun davranacaklarına dair söz vermişlerdi. Lakin Emir Timur'un ölümünden birkaç gün sonra ortalık yatıştığında Otrar'da bulunan beyler, henadan mensubu hanımlar ile tekrar görüşerek; "*Emir Timur, Şehzade Pir Muhammed'i veliaht tayin etmiş olup bizler de verdiğimiz sözde*

Timur'un ölümünden sonra kengeş meclisleri Timur'un halefleri zamanında da devam etmişti. Bu durum Timurluların kengeş meclislerine ne kadar ehemmiyet verdiklerini göstermektedir. Timurlu Devleti'nde ki kengeş meclisleri hakkında bkz. Kazım Paydaş, "Timurlular ve Ak-Koyunlu, Kara-Koyunlu Türkmenlerinde Kengeş Meclisi", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3/6 (Temmuz 2021): 261-262.

⁸⁰ El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 49; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 33; Aka, *Timurlular*, 49.

⁸¹ Yezdî, *Zafernâme*, 451; Tacü's-Selmânî, *Tarihnâme*, 22; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 33-34. Şerefüddin Ali Yezdî bu seferin Çin üzerine olduğunu belirtmektedir. Bkz. Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 34.

⁸² Yezdî, *Zafernâme*, 451; el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 49, Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 34; Aka, *Timurlular*, 50.

*duruyaktayız. Lakin Pir Muhammed Kandahar’da bulunmaktadır. Belki de Hint taraflarına sefere çıkmıştır. Onunla aramızdaki mesafe oldukça uzaktır. Bizler Moğollar üzerine sefere çıkıyoruz, eğer Pir Muhammed’in gelmesini beklersek çok geç olur bundan dolayı Emir Timur’un esas varisi olan Şahruh’u başa geçirelim.*⁸³ *Çünkü Pir Muhammed Emir Timur’un torunu Şahruh ise oğludur. Şahruh cömert ve adildir, onun adamları kötülük düşmanlarıdır, onun halkın dertleri ile ilgileneneğini, halka adalet ile hükmedeneğini herkes bilir”* demeye başlamışlardı.”⁸⁴

Bu fikirden sonra beyler, Timur’un hanımlarını Semerkand’a uğurlayıp Otrar’a geri döndüler.⁸⁵ Ardından Taşkent’teki Halil Sultan ile Sayram’daki Sultan Hüseyin’e haber gönderilip kendilerine Moğollar üzerine sefere karar verildiği bildirilmişti. Ayrıca Timur’un vasiyet ve nasihatleri hakkında karşılıklı oturup görüşmek için kendilerini Otrar’ın beş fersah doğusundaki Çöklek’te beklediklerini bildirdiler.⁸⁶

Timurlu beyleri, Çöklek’e vardıklarında beklenmedik iki haber almışlardı. Bunlardan ilki Taşkent’te bulunan ileri gelen beylerin uygun olmayacak şekilde birleşmeleri idi. İkincisi ise Emir Timur’un kızından olma torunu Sultan Hüseyin’in davranışları idi.⁸⁷ Zira Sultan Hüseyin, Emir Timur’un ölüm haberini öğrendikten sonra saltanat hevesine kapılmıştı. Ardından başında bulunduğu sol kol ordusunu bırakarak yanına aldığı bin seçme asker ile birlikte süratle Semerkand’ı ele geçirmek için harekete geçmişti. Bunun üzerine Sultan Hüseyin’e gönderilen elçi onun bu hareketlerini hemen ordugâhtaki beylere bildirmişti.⁸⁸

Sultan Hüseyin’in bu hareketini haber alan beyler ise derhal Emir Timur’un Semarkand’ı korumakla görevlendirdiği Emir Argunşah’a haber göndererek Sultan Hüseyin’in yaptıklarını anlattılar. Ayrıca Argunşah’a, şehrin kapılarını açmamasını ve mümkünse de Sultan Hüseyin’i yakalayıp tutuklamasını bildirdiler.⁸⁹ Ardından Halil Sultan’a da bir mektup göndererek Sultan Hüseyin’in yaptıklarını anlattılar. Daha

---

⁸³ Tacüs’s-Selmâni, *Tarih-nâme*, 23; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 34; Aka, “Timur’un Ölümünden Sonraki Hâkimiyet Mücadelelerine Kısa Bir Bakış”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleleri*, 1: 38.

⁸⁴ Yezdî, *Zafer-nâme*, 451.

⁸⁵ Aka, *Timurlular*, 50.

⁸⁶ Tacü’s-Selmâni, *Tarih-nâme*, 23; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 34.

⁸⁷ Tacü’s-Selmâni, *Tarih-nâme*, 24.

⁸⁸ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 35; Gleb Golubev, *Uluğ Bey*, çev. Abdrasul İsakov, 1. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 2011), 28; Aka, *Timurlular*, 50.

⁸⁹ El-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, 50.

sonra Emir Timur'un vasiyetine göre yapılacak işleri görüşmek üzere kendilerini otlak bakımından zengin olan Akar sahasında beklediklerini bildirdiler.⁹⁰

Otrar'dan gönderilen bu haber henüz kendilerine ulaşmamışken Hudaydâd Hüseyinî, Arlat Yadigârşah, Şemseddin-i Abbas gibi Taşkent'te bulunan sağ kol beyleri, Sultan Hüseyin'in sol kolu bırakıp Semerkand üzerine yürüdüğünü öğrenince kimseye danışmadan Halil Sultan'ı hükümdar ilan ederek biat etmişlerdi.⁹¹ Sağ kol beylerinin Halil Sultan'a biat ettikleri haberi Otrar'da bulunan Şeyh Nureddin ve Şah Melik'e ulaşınca bunlar Abuk Çehre'yi elçi olarak Taşkent'teki beylere gönderip bu davranışlarından dolayı kendilerini kınadıklarını ifade etmişler ve kendilerinin Emir Timur'un vasiyetinden ayrılmayacaklarını bildirmişlerdi.⁹²

Beyler daha sonra hanımlar ile mirzaları yanlarına alarak Aksulat'a gittiler.⁹³ Buradayken Cihanşah'ın oğlu Burunduk Bey Taşkent'ten gelerek hanımlara, mirzalara başsağlığı diledikten sonra Şeyh Nureddin ve Şah Melik ile görüşüp Taşkent'teki beylerin yazdıkları mektubu kendilerine iletti. Mektupta; *"Bizler, bu işi devletin çıkarını düşünerek, kavga olmasından, fitne çıkmasından endişelendiğimiz için yaptık. Herkes işi bir tarafa çekip devletin düzeni bozulmasın, hanedana zarar gelmesin, bina yıkılmasın diye başımızda birinin olmasını istedik. Bizler sizlerin de bu görüşe katılıp bizimle birlikte olacağınızı sanıyorduk; ama Timur'un vasiyeti başka imiş ve biz bunu biliyorduk. Timur'un sözü başımız gözümüz üstüne. Canımız tenimizde olduğu sürece asla sözünün hilafına iş yapmayacağız. Siz neyi uygun görüyorsanız, biz ona tâbi oluruz."* yazmaktaydı.⁹⁴

Merkez ordu beyleri, Burunduk Bey'in getirdiği mektubu okuyup Taşkent'teki beylerin kararına vakıf olduktan sonra Emir Timur'un vasiyetinin aksine hareket etmeyip Halil Sultan'a biatten vazgeçecekleri yönünde Burunduk Bey'den söz almışlardı. Ardından, Taşkent'teki beylere hitaben yazdıkları bir mektupta, Halil Sultan'a biat etmekle Emir Timur'un vasiyetinin dışına çıktıklarını, Halil Sultan'ı razı ederek Pir Muhammed'e tabi olduklarına dair bir ahitname yazıp göndermelerini

⁹⁰ Tacü's-Selmâni, *Tarih-nâme*, 25; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 35; Aka, *Timurlular*, 51.

⁹¹ Yezdî, *Zafernâme*, 453; Tacü's-Selmâni, *Tarih-nâme*, 25; el-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, 50; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 35.

⁹² Aka, *Timurlular*, 51; İsmail Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleleri*, Yay. Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. (Ankara: Berikan Yayınevi, 2005), 1: 223.

⁹³ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 36.

⁹⁴ Yezdî, *Zafernâme*, 454.

istemişlerdi. Bunun yanında kendilerinin de bu ahitnameyi Semerkand'ı aldıktan sonra Pir Muhammed'e göndereceklerini beyan ederek Emir Burunduk'u geri göndermişlerdi.⁹⁵

Merkez ordu beyleri daha sonra hanedan hanımları ile Mirza Uluğ Bey ve Sultan İbrahim'i yanlarına alarak fitne ve fesadın önüne geçmek için Semerkand'a doğru hareket ettiler. Yolda iken emniyeti sağlayıp işleri düzene koymak üzere Şah Melik'in önden gitmesine karar verdiler.⁹⁶ Bu şekilde hareket eden Şah Melik iki gün sonra Semerkand'a vardı. Lakin Semerkand'a ulaşan Şah Melik burada beklenmedik bir durum ile karşılaştı. Zira merkez ordu beylerinin Semerkand'a doğru hareket ettiğini öğrenen Halil Sultan, Emir Argunşah'a türlü vaatlerde bulunarak Semerkand Kalesi'ni korumasını ve kendisi gelene kadar şehri kimseye teslim etmemesini bildirdi.⁹⁷

Emir Şah Melik Semerkand'a vardığında kapıların tutulup kalenin berkitildiğini gördü. Şehzâde Kapısı'ndan Çaharrâh Kapısı'na gittiğinde Hoca Yusuf ve Argunşah ile karşılaştı. Emir Şah Melik kendileri ile konuşup durumu anlatmasına rağmen Argunşah onu içeri almayıp Emir Timur'un şehri kendisine teslim ettiğini söyledi. Bütün şehzade ve beylerin toplanıp ittifak ile veliaht Pir Muhammed'i hükümdar tayin etmeleri durumunda şehri kendilerine teslim edeceğini bildirdi.⁹⁸

Emir Şah Melik bunun üzerine Argunşah'a nasihatlerde bulunarak Emir Timur'un vasiyetini bildirdiyse de o, bunlara kulak asmadı. Bunun üzerine Argunşah'ın kandırıldığını ve beklemenin faydasız olduğunu anlayarak gerdi dönmek zorunda kaldı.⁹⁹ Emir Şah Melik buradan hareketle Kuhak Nehri'ni geçip Soğd'un büyük şehirlerinden biri olan Aliâbâd'a gelerek burada bulunan şehzade ve hanımlarla görüşüp olup bitenleri anlattı. Orada hazır bulunanlar, bu durum karşısında oldukça üzülmüşlerdi. Saray Melek Hanım, Tuman Ağa ve beyler kendi aralarında kengeş yaparak Buhara'ya gitmeye karar verdiler. Buna rağmen hanımların isteği üzerine bu defa Emir Şeyh Nureddin'in Semerkand'a gitmesini, oradaki beylere nasihatlerde bulunmasını ve belki onun sözünün dinleneceğini uygun buldular. Emir Şeyh

⁹⁵ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 36.

⁹⁶ Aka, *Timurlular*, 51.

⁹⁷ Tacü's-Selmâni, *Tarih-nâme*, 26; Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 224.

⁹⁸ Yezdî, *Zafernâme*, 455; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 36; Aka, *Timurlular*, 51.

⁹⁹ Tacü's-Selmâni, *Tarih-nâme*, 26.

Nureddin de hemen o gün harekete geçerek Çaharrah Kapısı'na geldi ve onlarla konuşup öğütlerde bulunmasına rağmen onlar önceki cevaplarını tekrarladılar.¹⁰⁰

Aksulat'ta merkez ordu beyleri ile anlaştıktan sonra onların mektubunu alarak yola çıkan Argunşah, Taşkent'e vardığında kendisine teslim edilen mektubu oradaki beylere iletti. Mektubu okuyan Taşkent'teki beyler yaptıklarına pişman oldular. Bunun üzerine Emir Timur'un vasiyetine bağlı kalacaklarına dair anlaşarak bir ahidnâme yazıp herkesin damgasını basmayı uygun buldular. Bu durum karşısında Halil Sultan da mecburen duruma razı gelerek sözü geçen ahidnâmeyi mühürlemek zorunda kaldı. Hazırlanan ahidnâme hediyeler ile birlikte Şeyh Nureddin ve Şah Melik'e, daha sonra da Pir Muhammed'e ulaştırılmak üzere Emir Atlamış'a teslim edildi. Halil Sultan, Emir Atlamış'a ayrıca Pir Muhammed'e kendisinin taraftarı olup onun yanında yer aldığını, Emir Timur'un vasiyeti gereği kendisine tabi olduğunu söylemesini emretmekle beraber bu sözlerinde hiç samimi değildi.¹⁰¹

Emir Atlamış yola çıktıktan sonra bazı beyler kötü düşüncelere kapılarak Halil Sultan'ı Semerkand'a yürüyüp şehri ele geçirmeye teşvik ettiler. Halil Sultan da bu durumu fırsat bilerek beylerini toplayıp onlara ihsanlarda bulunduktan sonra Semerkand'a doğru yola çıktı.¹⁰² Seyhun Nehri'ne yaklaştıkları zaman Burunduk Bey, bir ordu ile birlikte nehrin geçiş noktalarını tutmak için Şahruhiye'nin yukarı kısımlarına gönderildi.¹⁰³ Seyhun Nehri'ni geçen Burunduk Bey, daha önceden gizlice Emir Hudaydâd Hüseyini ve Şemseddin Abbas ile görüşerek, merkez ordu emirleri ve şehzadeler ile birleşeceğini ifade edip kendilerinin de Emir Timur'un vasiyetine uygun hareket ederek Halil Sultan'dan ayrılmaları gerektiğini bildirdi.¹⁰⁴

Burunduk Bey, Rüstem Tugay Buka ve Abdülkerim Hacı Seyfeddin Seyhun Nehri'ni geçip karşıya vardıkları zaman, başkaları nehri geçmesin diye köprüyü yıkıp Semerkand'a doğru yola çıktılar. Halil Sultan, Burunduk Bey'in yaptıklarını öğrenince nehrin kenarına gelip yıkılan köprüyü tamir ettirdi ve ertesi gün ordusu ile birlikte karşı tarafa geçti.¹⁰⁵ Hanımlar ve merkez ordu beylerine yetişmek için ilerleyen Burunduk

¹⁰⁰ Yezdî, *Zafernâme*, 455; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 37; Aka, *Timurlular*, 52.

¹⁰¹ Yezdî, *Zafernâme*, 456; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 37.

¹⁰² Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 27.

¹⁰³ Yezdî, *Zafernâme*, 456.

¹⁰⁴ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 37.

¹⁰⁵ Yezdî, *Zafernâme*, 457.

Bey, Duabe civarına geldiği sırada Celâl-i Bavurci ile karşılaştı. Emir Şah Melik'in şehre alınmadığını ve Argunşah'ın, Halil Sultan ile birlikte hareket ettiğini öğrenince yaptıklarından dolayı pişman olarak Halil Sultan'ın yanına döndü. Halil Sultan'ın yanına gelen Burunduk Bey, özür dileyip tekrardan kendisine biat ettiğini bildirdi. Burunduk Bey'in geri gelmesinden oldukça sevinen Halil Sultan ise ardından Pir Muhammed'in veliahtlığını tasdikledikleri ahidnâmeyi yok sayarak Semerkand'ı ele geçirmek için harekete geçti.¹⁰⁶

Halil Sultan'ın harekâtını haber alan Şeyh Nureddin ve Şah Melik ise Uluğ Bey ve Sultan İbrahim'i yanlarına alarak Pir Muhammed ile temasa geçmek için Buhara'ya gideceklerini belirttiler. Hanımların da Semerkand'a gitmelerinin uygun olacağı konusunda anlaştılar.¹⁰⁷ Bu karardan sonra beyler hanımların yanından dışarı çıkarak orda hazır bulunan diğer beylere hitaben *“Evimizi-barkımızı bırakır gideriz. Amma hazret-i velinimetin ölümünden sonra, onun vasiyetini gerçekleştirmekten başka dünyada hiçbir sakınacağımız şey yoktur. Vasiyeti yerine getirmiş olmak ve kîyamette utananlar arasında bulunmamak için Hazret-i Sâhipkıran'ın gözünün ışığı ve yüreğinin meyvası Uluğ Beg Bahadur ve İbrahim Sultan Bahadur'u önümüze katarak, hak sâhibi olan Emîrzâde Pîr Muhammed Bahadur'a gidelim. Velînimet hakkı uğruna lezzeti ve nefsin zevkini terketmek acı ise de, biz bunu tatlı kabul ediyoruz”* dediler.¹⁰⁸

Hanımların bu teklifi kabul etmeleri üzerine, Emirzâde Baykara, İcil, Sa'd Vakkas, Suyurtgatmış ve bazı küçük mirzaları yanlarına alarak bir takım hassa askerleri ile birlikte Semerkand'a doğru ilerlediler. Semerkand'a ulaştıkları zaman şehirdeki beyler endişelenerek onları içeri almadılar. Bunun üzerine onlar da geceyi Şahruh'un bağında geçirdiler. Ertesi gün mirzalar ile birlikte şehre giren hanımlar, Emir Timur'un nâşının konulduğu Muhammed Sultan Medresesi'ne giderek taziye merasimini açtılar.¹⁰⁹

Merkez ordu beyleri de bu esnada, para, mücevherat, elbise kumaş ve silahlardan ibaret olan Emir Timur'un hazinesi ile birlikte mirzaları de yanlarına alıp Buhara'ya doğru yola çıktılar. Yolda iken Hoca Yusuf ve Argunşah, Mengli Hoca'nın

¹⁰⁶ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 38.

¹⁰⁷ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 51.

¹⁰⁸ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 29.

¹⁰⁹ Yezdî, *Zafernâme*, 459; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 38; Aka, *Timurlular*, 52.

kardeşi Bayan Timur’u bir mektup ile merkez ordu beylerine gönderdiler. Mektupta; kapıları açmamalarının sebebinin düşmanlıktan ötürü olmadığını, Emir Timur’un vasiyeti gereği böyle davrandıklarını beyan ettiler. Eğer Halil Sultan gelirse ona da kapıları açmayacaklarını, Pir Muhammed’in gelişine kadar bu şekilde şehri koruyacaklarını ifade ederek başka türlü hareket etmeyeceklerine dair yemin ettiler. Beyler her ne kadar onların sözlerine inanmasalar da yaptıklarının doğru olduğunu ve Pir Muhammed gelinceye kadar bu şekilde devam etmeleri gerektiğini yazarak Bayan Timur’u Semerkand’a gönderip yollarına devam ettiler.¹¹⁰

Merkez ordu beyleri yollarına devam ederken iki-üç gün sonra Halil Sultan’ın beyleri ve mahiyetiyle beraber Semerkand’a doğru yola çıktığını, Hoca Yusuf ve Argunşah’ın onları karşılayıp şehrin ve hazinenin anahtarını kendisine teslim ettiğinin haberini almışlardı.¹¹¹ Bu haberi işiten beyler, lânet okuyup, ağır sözler içiren bir mektup yollayarak Buhara’nın da Semerkand’dan ufak olmadığını ifade ederek Buhara’ya gelmişlerdi. Halil Sultan, 18 Mart 1405 Çarşamba günü Semerkand’a girmişti. Emir Timur’un vasiyetini yerine getirdiğini göstermek için Muhammed Sultan’ın henüz dokuz yaşındaki oğlu Mirza Muhammed Cihangir’i “han” ilan etmişti. Fermanların başına her ne kadar Muhammed Cihangir’in adı konulsa da asıl kudret ve irade Halil Sultan’ın elinde toplanmıştı.¹¹² Çünkü o, hutbeyi kendi adına okuttuğu gibi sikkeleri de kendi adına kestirterek fiili olarak kendini hükümdar ilan etmişti.¹¹³

Halil Sultan Semerkand’ı ele geçirip saltanat tahtına oturduktan sonra, hâkimiyetini güçlendirip etrafında bulunanları kendisine bağlayabilmek için Emir Timur’un hazinesini cömertçe dağıtmıştı. Ayrıca Halil Sultan’ın saltanatı ele geçirmesi ile hanedan üyeleri arasında saltanat mücadeleleri başlamıştı. Emir Timur’un vefatından sonra Mâverâünnehr, Horasan, Azerbaycan, Irak-ı Acem, Irak-ı Arap ve Fars, Kirman, Huzistan saltanat mücadelelerin yoğun olarak yaşandığı bölgeler olmuştu.¹¹⁴

¹¹⁰ Yezdî, *Zafernâme*, 459; Tacü’s-Selmâni, *Tarihnâme*, 31; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 39; Aka, “Timurlular Devleti”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 225.

¹¹¹ Yezdî, *Zafernâme*, 460; Tacü’s-Selmâni, *Tarihnâme*, 31.

¹¹² Ebrû, *Zübdetü’t-Tevârîh-i Bâysungurî*, III: 13; Yezdî, *Zafernâme*, 462; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 40; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 52; Aka, “Timurlular Devleti”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 225; Golubev, *Uluğ Bey*, 30; Aka, *Timurlular*, 52.

¹¹³ Andican, *Emir Timur*, 543.

¹¹⁴ Alan, *Timurlular*, 99.

1.2. MÂVERÂÜNNEHR VE HORASAN'DA BAŞLAYAN SALTANAT MÜCADELELERİ

Timurlu Devleti'nin merkezi olan Mâverâünnehr, aynı zamanda esas taht kavgalarının başladığı bölgeydi.¹¹⁵ Emir Timur'un ölüm haberi Şahruh'a ulaştığı zaman, o matem merasimlerini yerine getirip emirlerinin desteğiyle Horasan da saltanat tahtına oturdu.¹¹⁶ Ardından Halil Sultan'ın payitahtı ve hazineyi ele geçirdiğini öğrenince, hâkim olduğu bölgelerde kendi adına hutbe okutup sikke kestirdi. Daha sonra Emir Mızrab Cakü, Emir Alike Kükeltaş ve Hasan Tarhan'ı Horasan'ı korumakla görevlendirerek yanına aldığı çok sayıda askeri ile birlikte Herat'tan Semerkand'a doğru harekete geçti.¹¹⁷

Pir Muhammed'in yanına gitmek üzere yola çıkan merkez ordu beyleri ise yaşanan son hadiseler karşısında muhaliflerin daha fazla kuvvetlenesinden çekinmişlerdi. Bunun üzerine Şah Melik, Şahruh veya Pir Muhammed'den hangisi önce yetişirse onu karşılamak üzere önden gönderilmişti. Şeyh Nureddin ise Buhara'da mirzalar ile birlikte şehri ve hazineyi korumak için görevlendirilmişti.¹¹⁸

Şahruh, mahiyeti ile birlikte Zengi Vadisi'ne geldiği zaman Semerkand taraflarından gelen Emir Seyyid Hoca, Şahruh'un huzura çıkıp olan bitenleri anlatmıştı. Durumu öğrenen Şahruh daha sonra Herat'ın sur ve kapılarının onarılması için Emir Firuzşah'ı görevlendirerek Murgab'a doğru harekete geçmişti. Lenger-i Şehzâde Bayazid'e geldikleri sırada, Semerkand'ı ele geçirmek için harekete geçen ve başarısız olan Sultan Hüseyin de kendilerine katılmıştı.¹¹⁹

Endehuy'u geçerek Ceyhun kıyısına geldikleri vakit nehrin karşı tarafında bulunan Şah Melik, Şahruh'un huzura çıkmıştı. Şahruh burada bütün olup bitenleri öğrenmişti.¹²⁰ Şahruh'un geldiğini öğrenen Halil Sultan ise hemen kendisine bir elçi

---

¹¹⁵ Manz, *Timurlenk*, 237.

¹¹⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 24.

¹¹⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 25; el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 52-53; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 41; Kalkan, *Herât ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası*, 125.

¹¹⁸ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 31; Aka, *Timurlular Devleti, Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 226.

¹¹⁹ Ebrû, *Zübdetü't-Tevârîh-i Bâysungurî*, III: 15; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 26; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 41; Kalkan, *Herât ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası*, 127.

¹²⁰ Aka, *Timurlular*, 54.

göndermişti. Halil Sultan, Mâverâünnehr’de kendisinden daha kudretli birinin bulunmadığını söyleyerek buranın idaresinin kendisine bırakıldığı takdirde hazine ve mal gönderip nasıl isterlerse ona göre hareket edeceğini bildirmişti.¹²¹ Şahruh, Halil Sultan’ın bu teklifini kabul ettikten sonra Emir Şah Melik ile görüşmüştü. Onu mirzaları ve hazineleri getirmek üzere Buhara’ya gönderip kendisi de Endehuy’a geri dönmüştü.¹²²

Emir Şah Melik, Şahruh’un isteği üzerine süratle yola koyuldu. Buhara’ya vardığı zaman Emir Şeyh Nureddin ile görüşerek durumu anlattı. Şeyh Nureddin bu durum karşısında herkesin birden çıkıp gitmesinin doğru olmayacağını, kendilerinin buradan gittikten sonra şehrin elden çıkacağını ve tekrar şehri elde etmenin çok zor olacağını beyan etti. Mirzaların Buhara’da kalmasını ve kendisinin geri dönüp Şahruh’a durumu anlatmasını istedi. Şah Melik her ne kadar ısrar etse de Şeyh Nureddin’i bu kararından vazgeçiremedi. Bunun üzerine Şah Melik yapacak bir şey olmadığını görünce Şahruh’un yanına geri dönmek üzere yola koyuldu. Şah Melik gittikten hemen sonra Rüstem Tugay Buka, aşağı tabakadan kimseleri yanına alarak Buhara’ya saldırdı. Şeyh Nureddin’in karşı koyacak gücü olmadığından dolayı şehri ve hazineleri saldırganlara kaptırdı. Mirzalar ile birlikte biraz önce yola çıkmış olan Şah Melik’in yanına gitti. Buradan da hep birlikte Şahruh’un huzuruna varmak üzere yola çıktılar.¹²³

Buhara’dan dönen beyler, mirzalar ile birlikte Ceyhun kıyısına geldiler. Şah Melik geçitleri tutmak için burada kalırken, Şeyh Nureddin mirzalarla beraber Endehuy’da bulunan Şahruh’un yanına gittiler. Bu esnada Şahruh’un Herat’tan istediği yardımcı kuvvetler de geldi.¹²⁴ Semerkand’da durumunu güçlendiren Halil Sultan ise yaşanan bu hadiselerden sonra on bin kişilik bir kuvveti Dize Geçidi’ni tutmuş olan Şah Melik’in üzerine gönderdi. Semerkand’dan gelen askeri birliklerin başarısızlığı üzerine taraflar arasında barış görüşmeleri başladı. Bunun üzerine Şemseddin-i Abbas ve Argunşah, Şahruh’a; Emir Şeyh Nureddin ise Halil Sultan’ın yanına görüşmelerde bulunmak için gittiler. Şahruh’a gelenler, onun Mevaraünnehr’i

¹²¹ Alan, *Timurlular*, 99; Aka, “Timurlular Devleti”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 226.

¹²² Aka, *Şahruh ve Zamani*, 41; Kalkan, *Herât ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası*, 128.

¹²³ Rumlu, *Ahsenü’t-Tevârîh*, 26; Tacü’s-Selmâni, *Tarihnâme*; 32-33; Kalkan, *Herât ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası*, 129.

¹²⁴ Aka, *Timurlular*, 54.

muhakkak ki kardeş ve oğullarından birine vereceğini, Halil Sultan'ın da onlardan biri olduğu için ülkeyi ona bırakmasını istediler. Şahruh ise buna karşılık barışın gerçekleşmesi için hanımlardan Hanike ve Emir Timur'un hazinesinin Pir Muhammed'e gönderilmesini istedi. Ayrıca, Uluğ Bey ve İbrahim Sultan'ın hazinelerinin¹²⁵ kendisine bırakılması şartını koştı. Bunlar yerine getirildiği takdirde nehrin öteki yakasını Halil Sultan'a bırakacağını bildirdi. Halil Sultan anlaşmayı kabul edip mirzalara ait hazineyi geri vermeyi kabul etti. Lakin bahsi geçen hazineleri almak üzere Semerkand'a gönderilen heyet, hazineyi alamadığı gibi heyettekiler canlarını güçlüklerle kurtarabildiler. Daha sonra Şahruh, Horasan'dan gelen haberler yüzünden burada daha fazla kalamayarak Herat'a döndü.¹²⁶

1.3. HALİL SULTAN'IN SEMERKAND'I ELE GEÇİRMESİNDEN SONRA MÂVERÂÜNNEHR'İN DURUMU

Halil Sultan'ın Semerkand'ı ele geçirmesinden sonraki ilk işi etrafındakilere bol ihsanlarda bulunmak olmuştur. Hâkimiyetini güçlendirmek ve durumu kontrol altında tutabilmek için dedesi Timur'un hazinelerini hesapsızca dağıtmaya başlamıştı. Hazine, eşya ve yiyecek konusunda o kadar aşırıya kaçmıştı ki etrafında bulunanlar başka bir istekte bulunamamıştı. Öyle ki en aşağı tabakadan olan kimseler bile oldukça yüksek mevkilere gelmişlerdi.¹²⁷ Bunun yanında kendisine muhalefet etmemeleri için de dedesi Timur'un hanımlarını düşük rütbeli beylere vermeye başlamıştı.¹²⁸

Halil Sultan, babası Miranşah ve abisi Ebubekir'e devamlı mektuplar gönderip onları kışkırtarak yardım taleplerinde bulunmaktaydı.¹²⁹ Miranşah'ın Horasan'a doğru ilerlediğini öğrenen Şahruh, beylerini beş bin kişilik bir kuvvetle onu karşılamaya gönderdi. Gönderilen beyler Miranşah'ın geliş maksadını öğrenip ona göre hareket edeceklerdi. Ayrıca beylere Şahruh tarafından Miranşah'a hitaben yazılmış bir

¹²⁵ Şeyh Nureddin ve Şah Melik'in ordusunda bulunan Uluğ Bey ve İbrahim Sultan'a ait olan hazineler, Semerkand'ı ele geçirip kuvvetini arttıran Halil Sultan'ın eline geçmişti. Bu şekilde Halil Sultan'ın serveti daha da artmıştı. Detaylı bilgi için bkz. Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 53.

¹²⁶ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 35-36; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 42; Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 227; Kalkan, *Herât ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası*, 130-131.

¹²⁷ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 34.

¹²⁸ Hans Robert Roemer, "Timurlular", *İslâm Ansiklopedisi*, 2. Baskı (İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1979), 12/1: 347.

¹²⁹ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 37; Hasancan Meral, "Mîrza Mîranşâh ve Askeri Faaliyetleri", *History Studies International Journal Of History*, 9/1 (Mart 2017): 152.

mektupta verildi. Mektupta, Emir Timur'un ölmeden önce herkese bir bölge verdiği için herkesin kendi bölgesi ile meşgul olup payına düşen ile yetinmesi gerektiğini bildirmektedir. Bu nedenle Halil Sultan'ın Gürcistan ve Ermenistan taraflarına gitmesinin uygun olacağını ve Mâverâünnehr'in Pir Muhammed'e bırakılması gerektiği yazılmaktaydı.¹³⁰

Miranşah kendisine gönderilen mektubu okuduktan sonra Şahruh'un dediklerinin doğru olduğunu anlayarak Mâverâünnehr'e gitmekten vazgeçmişti. Bunun üzerine o da Şahruh'a bir mektup göndererek belirttiği durumların doğru ve akla yatkın olduğunu ifade etmişti. Ayrıca kesin bir şekilde barış sağlandıktan sonra geri döneceğini ve Halil Sultan'ın yanına güvenilir adamlar gönderip kendisine nasihatlerde bulunacağını beyan etmişti.¹³¹

Şahruh, Endehuy taraflarından dönerken Herat'ta Pir Padişah ve Sebzevârlı Sultan Ali'nin, Emir Timur'un ölüm haberini aldıktan sonra ayaklanıp isyan ettiklerini öğrendi. Bunun üzerine Said Hoca ve bazı beyleri onların üzerine gönderdi. Said Hoca karşısında tutunamayan isyancılar dağıldı. Said Hoca Sebzevâr'ı tekrar ele geçirdikten sonra bazı kişileri kılıçtan geçirerek bölgede düzeni sağladı.¹³²

Sebzevârlı Sultan Ali, Mâzenderan taraflarına gittiği esnada Miranşah'ın geldiğini öğrenerek ona sığınmıştı. Miranşah'ın yanına Şahruh tarafından gönderilen beyler ayrıca isyan etmiş olan Sebzevârlı Sultan Ali ve taraftarlarının iade edilmesini istemişti. Miranşah da bunu uygun görerek onları kendilerine teslim etmişti. Bunlardan Sebzevârlı Sultan Ali Herat'a gönderilirken diğerleri kılıçtan geçirilmiti. Bu sıralarda tutuklu bulunduğu Sultaniye Kalesi'nden kurtularak babasının yanına gelen Ebubekir, babasını kendisine sığınanları teslim ettiği için kınamıştı. Daha sonra yapacak bir şey olmadığını gördüklerinden dolayı mecburen Azerbaycan'a geri dönmüşlerdi.¹³³

¹³⁰ Şeref Han, *Şerefname Osmanlı-İran Tarihi*, çev. Mehmet Emin Bozarslan, 1. bs. (İstanbul: Ant Yayınları, 1971), 82; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 63; Aka, *Timurlular*, 68. Ayrıca mektup için bkz. Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 40-43.

¹³¹ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 43.

¹³² El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 54; Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 40.

¹³³ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 63.

1.4. PİR MUHAMMED'İN MÂVERÂÜNNEHR'E GELMESİ

Emir Timur'un ölüm haberi Gaznin'de bulunan Pir Muhammed'e ulaştığı zaman, kendisi vakit kaybetmeden Mâverâünnehr'e gitmek üzere hazırlıklara başladı. Daha sonra Emir Ali Taz, Emir Ali Derviş, Muhammed Derviş ve Emir Ali Yerge öncülüğünde iyi donatılmış ordusu ile birlikte Mâverâünnehr'e doğru yola koyuldu.¹³⁴ Pir Muhammed, Halil Sultan'ın en sağlam rakibiydi. Çünkü o, dedesi tarafından veliaht ilan edildi. Kendisine miras kalmış ve hakkı olan yerleri almak için kararlı bir şekilde harekete geçti.¹³⁵

Pir Muhammed, Semerkand'a doğru harekete geçtiği vakit Halil Sultan ve devlet erkânına bir mektup göndererek Emir Timur'un kendisini veliaht tayin ettiğini ve bundan dolayı tahtın kendi hakkı olduğunu belirtmişti. Halil Sultan, Pir Muhammed'in gönderdiği bu mektuba öfkelenerek sert bir üslupla cevap vermişti. Mektubuna, “*Bre adam!*” diye başlayarak saltanatın babası Miranşah ve amcası Şahruh'un hakkı olduğu için Emir Timur'un mirasının ikisi arasında pay edilmesi gerektiğini belirtmişti. Diğer yandan, vasiyetinde sadece onun adını söylemesinin yetersiz olduğu belirterek Emir Timur'un da saltanatı kılıç gücüyle elde ettiğini söylemişti. Ayrıca Emir Timur'un hayatta iken herkese bir bölge verdiğini, kendisine taksim edilen bir bölge olmadığını ifade ederek sitem etmişti. Daha sonra babam ve amcam senin hükümdarlığını kabul edip biat ederlerse, bende sana biat ederim demişti.¹³⁶

Sultan Hüseyin, Endehuy civarındayken sebepsiz olarak Şahruh'tan ayrılarak Halil Sultan'ın yanına gitmiş ve memnuniyetle karşılanmıştı. Halil Sultan daha önce söz vermiş olmasına rağmen Emir Timur'un hazinesini Pir Muhammed'e göndermekten vazgeçip kendi tasarrufuna almıştı.¹³⁷ Pir Muhammed Semerkand'a doğru ilerlerken Belh ve yöresine varmadan bu haber Halil Sultan'a ulaşmıştı.

¹³⁴ El-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, 55-56.

¹³⁵ Manz, *Timurlenk*, 239.

¹³⁶ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 392-393. Halil Sultan'ın Pir Muhammed'e gönderdiği mektubun detayı için bkz. İbni Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 292-294.

¹³⁷ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 65; Aka, “Timurlular Devleti”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 243; Aka, *Timurlular*, 68.

Korkuya kapılan Halil Sultan ve adamları ne yapacakları konusunda uzun uzun fikir alış-verişinde bulunmuşlardı.¹³⁸

Halil Sultan toplantıdan sonra Emir Allahdâd, Argunşah, Timur Hoca, Pir Ali Taz, Yusuf Hoca gibi ileri gelen emirleri ve otuz bin kişilik bir orduyu Sultan Hüseyin komutasında Pir Muhammed'den haber almak üzere Ceyhun kıyısına göndermişti. Ayrıca, Emirzade Muhammed Sultan'ın hanımı olan ve Pir Muhammed'in nikâhına almak istediği Hanike Sultan da yüz Tuman mihr ile birlikte orduyla gönderilmişti.¹³⁹

Sultan Hüseyin'in komutasında Halil Sultan tarafından gönderilen ordu Belh'e vardığı zaman Pir Muhammed henüz uzaklarda bulunmaktaydı. Burada Pir Ali Taz, Sultan Hüseyin'in aklına girerek ona saltanat elbisesi senin boynuna börtü ise benim başıma yakışır. Hazır bu kadar kalabalık bir ordu toplanmışken beyleri kendi safımıza çekelim. Karşı çıkanları öldürüp bizimle beraber olanları yüceltelim bu şekilde ülkeyi kolayca ele geçiririz diyerek onu saltanat hevesi ile kandırmıştı.¹⁴⁰ Bu fikir Sultan Hüseyin tarafından kabul edildikten sonra o, birden hasta numarası yapmıştı. Daha sonra kendi adamlarını gizlice sağa ve sola yerleştirip ne yapacakları hususunda toplantı yapmak bahanesiyle beyleri huzuruna çağırmıştı. Beyler huzura vardıkları zaman birden saldırarak hepsini rehin almıştı.¹⁴¹

Sultan Hüseyin, beyleri rehin aldıktan sonra ilk iş olarak Hoca Yusuf ve Timur Hoca'yı hemen orada öldürtmüştü.¹⁴² Diğer beyleri ise 2-3 gün boyunca işkenceye tabi tutarak kendisi ile iş birliği yapmaya zorlamıştı. Beyler ölüm korkusundan dolayı kendisine bağlı olduğunu ifade etmişlerdi. Bunun üzerine Sultan Hüseyin, onlardan kendisine yüz çevirmeyeceklerine dair her birinin yemin etmesini istemişti. Beyler de gönülsüz bir şekilde yemin ederek onu yarı yolda bırakmayacaklarını beyan etmişlerdi. Sultan Hüseyin daha sonra Pir Muhammed'e teslim edilmek üzere gönderilen Hanike Sultan'ı zorla kendi nikâhına almıştı. Her ne kadar Hanike Sultan buna itiraz etse de elinden bir şey gelmediği için mecburen bu duruma razı olmuştu.¹⁴³

¹³⁸ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 44.

¹³⁹ Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, 65.

¹⁴⁰ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 45.

¹⁴¹ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 395.

¹⁴² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 43.

¹⁴³ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 45.

Sultan Hüseyin, beylerden yemin alıp onları kendi safına çektikten sonra Semerkand'ı ele geçirmek üzere yola koyuldu. Bu haber Halil Sultan'a ulaştığı zaman o, hemen hazırlıklara başlayarak askerlerine bahşiş ve armağanlar dağıttı. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra askerleriyle birlikte Sultan Hüseyin ile savaşmak üzere yola çıktılar.¹⁴⁴ Bu esnada Sultan Hüseyin de kalabalık bir ordu ve Hanike Sultan'ı nikâhına almanın sevinci ile kendinden emin bir şekilde Semerkand'a doğru ilerlemekteydi.¹⁴⁵ Halil Sultan Keş'e vardığı zaman Sultan Hüseyin ordusunun sağ kanadına Emir Allahdâd'ı sol koluna ise diğer beyleri yerleştirdi. İki ordu karşı karşıya geldiği zaman henüz saflar tutulmamışken Sultan Hüseyin'e yemin etmiş olan beyler saf değiştirerek Halil Sultan'ın tarafına geçtiler.¹⁴⁶ Bu durum karşısında paniğe kapılan Sultan Hüseyin, Hanike Sultan'ı da bırakarak Belh taraflarına doğru kaçtı. Sultan Hüseyin'in kaçtıktan sonra ordugâhı yağmalandı ve Hanike Sultan, Halil Sultan'a teslim edildi. Daha sonra, Halil Sultan muzaffer olarak Semerkand'a geri döndü.¹⁴⁷

Sultan Hüseyin yenilip kaçtıktan sonra Şahrüh tarafından Endehuy ve Şebirgan taraflarına bırakılmış olan Süleyman Şah'ın yanına sığınmıştı. Her zaman Mâverâünnehr ile yetindiğini ifade eden Halil Sultan ise onu takip etme gereği duymamıştı.¹⁴⁸ Sultan Hüseyin'in yaptıkları ve Hanike Sultan'ı zorla nikâhına aldığı haberi Pir Muhammed'e ulaştığı zaman o, öfkeden çılgına dönmüştü. Pir Muhammed, Süleyman Şah'a¹⁴⁹ bir elçi göndererek Sultan Hüseyin'in kabahat ve kusurlarını saydıktan sonra “*O benim düşmanımdır ve şimdi senin yanına gelmiştir. Onu yakalayıp benim yanıma göndermelisin*” diye haber göndermişti¹⁵⁰.

Süleyman Şah, Pir Muhammed'in gönderdiği mektupları ciddiye almamıştı. Lakin Pir Muhammed'in kendisine saldırması halinde karşı koyacak güçte olmadığından ötürü sürekli olarak Pir Muhammed'i oyalama yoluna gitmişti. Süleyman Şah'ın amacını fark eden Pir Muhammed, üç bin kişilik bir kuvvetle ani baskın düzenleyerek onları mağlup etmişti. Süleyman Şah ve Sultan Hüseyin bu saldırı

¹⁴⁴ El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 56.

¹⁴⁵ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 47.

¹⁴⁶ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 399; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 43.

¹⁴⁷ Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamani*, 66.

¹⁴⁸ Aka, *Timurlular*, 69.

¹⁴⁹ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 48.

¹⁵⁰ Ebrû, *Zübdetü't-Tevârîh-i Bâysungurî*, III: 85.

karşısında tutunamayarak Herat'ta bulunan Şahruh'un yanına sığınmışlardı.¹⁵¹ Şahruh, onları kabul ettikten sonra Süleyman Şah'a; Sultan Hüseyin'in yaptığı kötü işleri anlattıktan sonra onu Pir Muhammed'e teslim etmesi gerektiğini ifade etmişti.¹⁵² Daha sonra Şahruh, Süleyman Şah'a Serahs bölgesini suyurgal¹⁵³ olarak vermiş ve onu armağanlar ile Horasan'a yönelmiş bulunan Miranşah ve Ebubekir üzerine göndermişti.¹⁵⁴

Şahruh, Süleyman Şah'ı gönderdikten hemen sonra Pir Muhammed'in elçisi gelerek ısrarla Sultan Hüseyin'in öldürülmesini talep etmişti.¹⁵⁵ Esasen Şahruh, başlangıçta her ne kadar Halil Sultan'ın Mâverâünnehr'deki hâkimiyetini tanımışsa da tahtın asıl varisi olan Pir Muhammed, Kandahar'dan gelince onu desteklemeye başlamıştı.¹⁵⁶ Şahruh, Pir Muhammed'in taleplerini dinledikten sonra beylerini çağırarak bir toplantı düzenlemişti. Şahruh, beylerine Sultan Hüseyin'in her fırsatta fitne fesada başvurduğunu, Emir Timur'un Şam Seferi sırasında düşman safına katıldığını¹⁵⁷ ve Emir Timur'un vasiyetinin aksine davranışlarda bulunduğunu anlatarak hayatı boyunca yaptığı yanlış hareketleri dile getirmişti. Daha sonra Sultan Hüseyin'in öldürülmesine karar verilmişti. Bu kararın ardından Emir Nuşirevân Barlas, onu Irak Kapısı dışında Bağ-ı Zübeyde civarında öldürmüştü. Sultan

¹⁵¹ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 66; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 58; Şahbaz, "Timurlu Mirzalar Meselesi", 23.

¹⁵² Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 49.

¹⁵³ Suyurgal, hükümdarın bir kimseye bağışta ve ya hibede bulunmasıdır. Başka bir ifade ile armağan vermesidir. Toprak sahipliğinin gelişmesi sonucunda ortaya çıkan suyurgal, Moğollar'ın İran Coğrafyasını ele geçirmelerinden sonra oldukça yaygınlaşmıştır. Timurlu Devleti'nde de mevcut olan bu uygulamanın detayı için bkz. Kazım Paydaş, "Moğol ve Türk-İslâm Devletlerinde Suyurgal Uygulaması", *Bilig* 39 (Güz 2006): 197-201.

¹⁵⁴ Ebrû, *Zübdetü't-Tevârîh-i Bâysungurî*, III: 86-87; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 43; Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 244.

¹⁵⁵ Aka, *Timurlular*, 69.

¹⁵⁶ İsmail Aka, "Şahruh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38: 293.

¹⁵⁷ Emir Timur'un kızıdan olan torunu Sultan Hüseyin, Şam Seferi esnasında dedesi Emir Timur'a yüz çevirerek Memlûklerin saflarına katılmıştı. Sultan Hüseyin'in bu hareketi Emir Timur'u oldukça üzmüş ve Memlûk askerlerine de moral kaynağı olmuştu. Memlûk Sultanı Ferec tarafından bir hükümdar gibi karşılanan Sultan Hüseyin oldukça iyi bir şekilde ağırlanmıştı. Memlûk safına katılan Sultan Hüseyin, ayrıca saçlarını kestirip kıyafetlerini de değiştirmişti. Daha sonra Emir Timur, Memlûkleri hezimet uğrattınca Sultan Hüseyin de ele geçirilmişti. Emir Timur, Sultan Hüseyin'in canını bağışlamış, lakin yasaklara riayet etmediği için kendisini bir yere hapsedtirmişti. Detaylı bilgi için bkz. Cüneyt Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri (1382-1447)*, (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996), 147-153.

Hüseyin'in başı vücudundan ayrıldıktan sonra saman ile dolduruldu. Vücudu parçalara ayrılarak pazarda teşhir edilirken, başı da Pir Muhammed'e gönderilmişti.¹⁵⁸

1.5. PİR MUHAMMED İLE HALİL SULTAN'IN MÜCADELESİ

Sultan Hüseyin'in öldürülmesinden sonra Pir Muhammed rakiplerinden birinden kurtuldu. Şahruh'a bir elçi daha gönderen Pir Muhammed, bu defa Mâverâünnehr'in Emir Timur'un vasiyeti gereğince kendisine ait olduğunu beyan etti. Bundan dolayı Mâverâünnehr'in haksız yere gasp edildiğini belirterek hakkı olan yerleri ele geçirmek için amcası olması hasebiyle kendisinden yardım istedi. Şahruh, Pir Muhammed'in bu isteğine cevap olarak, savaştan yeni dönüldüğünü ve askerlerin bir hayli yorgun olduğunu ifade ederek bir müddet beklemelerinin daha doğru olacağını ifade etti. Ayrıca, hazırlık yapmaları için de Uluğ Bey ve Şah Melik'i Endehuy ve Şebirgan taraflarına gönderdi.¹⁵⁹

Şah Melik, Ceyhun kıyısına geldiği zaman sağlam bir köprü kurdurdu. Daha sonra Halil Sultan'ın hudutları korumak için oraya tayin ettiği İsa Kavçin ve Hızır Kavçin'i tutsak aldı. Ardından Karşı ve Hazzar'a kadar olan yerlere akınlar düzenleyerek o bölgedeki halkları koyun ve at sürüleri ile birlikte ırmağın yakasına kadar getirdi. Bir taraftan Şahruh ve Pir Muhammed'in gönderdiği ordu, öte taraftan ayaklanma hazırlıkları yapan Emir Hudâyâd Hüseyinî'nin Moğolları kendi safına çekmesi Halil Sultan'ı oldukça tedirgin etti. Bu durum karşısında Halil Sultan, Şahruh ve Pir Muhammed'in birlikte hareket etmesini daha tehlikeli görerek onların üzerine yürümeye karar verdi.¹⁶⁰

Halil Sultan hazırlıklarını tamamladıktan sonra kendinden emin bir şekilde yanındakiler ile birlikte Şah Melik'e karşı harekete geçti. Halil Sultan, Şah Melik'in su kıyısını terk etmeyip karşı koyacağını işitince Emir Süleyman Şah'ı¹⁶¹ on bin kişilik

¹⁵⁸ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 49-50, Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 66; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 58; Golubev, *Uluğ Bey*, 32.

¹⁵⁹ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 53; Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih-i Bâysungurî*, III: 95; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 67; Alan, *Timurlular*, 100; Aka, *Timurlular*, 70; Selim Aydın, *Timurlu Devleti'nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 58.

¹⁶⁰ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 53-54; Aka *Mirza Şahruh ve Zamani*, 68.

¹⁶¹ Emir Süleyman Şah, Sultan Hüseyin'i Pir Muhammed'e teslim etmeyince Pir Muhammed'in saldırısı karşısında Sultan Hüseyin ile birlikte Şahruh'a sığındı. Şahruh, Emir Süleyman Şah'a Sultan Hüseyin'in yaptığı kötülükleri anlattıktan sonra Pir Muhammed'e muhalefet etmesinin yanlış olduğunu söyledi.

bir ordu ve bazı tanınmış beyler ile birlikte önden gönderdi. Emir Süleyman Şah hileye başvurarak Şah Melik'e gece baskını düzenleyip bazı kayıkları ele geçirdi. Bu haber Şah Melik'e ulaştığı zaman o da hemen saldırıya geçti. Meydana gelen çarpışmada Şah Melik'in bazı akrabaları ölse de Şah Melik kayıkları tekrardan ele geçirmeye muvaffak oldu ve hudutları korumayı başardı. Emir Süleyman Şah ise Şah Melik'e karşı başarısız olunca Halil Sultan'dan yardım talebinde bulundu. Halil Sultan'ın da gelmesi bir fayda sağlamayınca taraflar arasında barış görüşmeleri başladı. Barış şartı olarak; Semerkand'da bulunan ve daha önce talep edilen Şahruh'un hazineleri, mirzaların malları, Şah Melik ve adamlarına ait eşyaların gönderilmesi kararlaştırıldı. Halil Sultan, belirlenen bu şartları mecburen kabul etmek zorunda kaldı.¹⁶²

Halil Sultan, anlaşma sağlandıktan sonra Uluğ Bey için murassâ kemer, sadak, kılıçlar ve hil'atlar hazırlatıp göndererek Semerkand'a döndü. Şah Melik ve Uluğ Bey ise Ceyhun yakınlarına gelmiş olan Pir Muhammed'in yanına giderek sadakat ve bağlılıklarını sundular.¹⁶³ Pir Muhammed burada Halil Sultan'ı Şah Melik'e şikâyet ederek hakkı olan bölgeleri gasp ettiğini ifade ettikten sonra Halil Sultan'a bir mektup gönderdi. Mektupta; *"Merhum Emir Timur'un taht ve saltanatın Halil'e ait olacağına dâir hiçbir zaman vasiyet buyurmadığını"* söyledi.¹⁶⁴ Halil Sultan mektubu okuduktan sonra cevap olarak; *"Her ne kadar emîr vasiyet etmemişse de, emîr'e taht ve memleketi veren kim ise bana da verdi."* dedi. Halil Sultan'ın bu cevabı üzerine Pir Muhammed oldukça öfkelenildi.¹⁶⁵

Pir Muhammed bir an önce Semerkand'ı ele geçirmek istemekteydi. Şah Melik her ne kadar Şahruh'un sözü gereği beklemenin uygun olacağını, önce Buhara ve

---

Şahruh daha sonra Emir Süleyman Şah'a, Pir Muhammed'den özür dileyip bağışlanma talep etmesi gerektiğini belirtti. Daha sonra kendisini Miranşah'ın yanına gönderdi. Emir Süleyman Şah, Herat'tan ayrıldıktan kısa bir süre sonra Miranşah ve oğlu Ebubekir'in ayrıldıklarını ve Sultan Hüseyin'in öldürüldüğünü öğrenince yanındaki değerli eşyaları da alarak isyan etti. Şahruh, Emir Süleyman Şah'ın isyan ettiğini öğrenince onun üzerine yürüyerek bozguna uğrattı. Şahruh'un karşısında tutunamayan Emir Süleyman Şah, Halil Sultan'ın yanına giderek ona sığındı. Detaylı bilgi için bkz. Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 51-53; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 43-44; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 66-67; Manz, *Timurlenk*, 248-249.

¹⁶² Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 54-57; Aka *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 68

¹⁶³ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 57; Barthold, *Uluğ Bey ve Zamanı*, 59.

¹⁶⁴ El-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr* adlı eserinde Pir Muhammed'in Halil Sultan'a gönderdiği mektubu, *"Sen de biliyorsun ki, Büyük Emir kendisine veliht olarak beni tayin etmiş idi. Ülke ve hazineyi bana bırak ve ben de sana ülkeden bir bölge ile hazineden bir pay vereyim"* şeklinde belirtmektedir. Bkz. el-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, 57.

¹⁶⁵ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı* 69; Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 244; Aka, *Timurlular*, 70-71.

çevresinin ele geçirilip kalenin onarılması gerektiğini, ordunun da orada dinlenip Şahruh'un gelmesi ile harekete geçilmesinin uygun olacağını söyledi. Fakat mülk sevdası Pir Muhammed'in aklını başından aldığı için o inat ile karşı çıkmaya devam etti. Şah Melik her ne kadar Pir Muhammed'i oyalamak istediye de onun yanındaki adamları Pir Muhammed'i Semerkand üzerine yürümeye teşvik etmekteydiler. Şah Melik bu duruma engel olmayacağını anlayınca mecburen karşı koymaktan vazgeçti. Pir Muhammed hazırlıklarını tamamladıktan sonra ordusu ile birlikte Ceyhun Irmağı'nı geçip Karşı'ya geldiler.¹⁶⁶

Halil Sultan, Pir Muhammed'in hareketini öğrenince etrafındakilere bol ihşanlarda bulunarak Irak ve Horasan askerleri ile birlikte Pir Muhammed üzerine harekete geçti.¹⁶⁷ 23 Şubat 1406 tarihinde taraflar Karşı Suyu kıyısında karşı karşıya geldiler. Başlangıçta Pir Muhammed'in birlikleri üstün geldilerse de önce Erlatlar, daha sonra Hamza-yi Buzurg, Hamza-yi Kuçek, Barlas Şîr Ali, Beyâzid-i Burulday, Muhammed Derviş Kilikî ve Barlas Yusuf gibi beyler savaş alanını hep birlikte terk ettiler. Bunun sonucunda Pir Muhammed'in ordusunda panik başladı ve akabinde ordunun dağılması ile birlikte zafer Halil Sultan'ın oldu. Ordusunun dağıldığını gören Pir Muhammed, savaş alanını terk ederek Belh'e, Emir Şah Melik ve Uluğ Bey ise Horasan taraflarına kaçtılar. Pir Muhammed'in ordugâhında bulunan bütün ağırlıklar da Halil Sultan'ın eline geçti.¹⁶⁸

Pir Muhammed'in yenildiğini haber alan Şahruh, Herat'tan hareket ederek Muğrab havalisine geldi. Burada Uluğ Bey ve Şah Melik huzura çıkarak onlara olup biteni anlattı. Şahruh harekete geçmeye niyetlenirken Halil Sultan tarafından bir elçi gelerek Halil Sultan'ın son yaşanan olaylardan dolayı üzüntü duyduğunu, eski antlaşmaya sadık kaldığını ve kendisi ile arasında hiçbir sorunun olmadığını belirtti. Ancak Pir Muhammed'in suyu geçip üzerine geldiği için çaresiz kalarak savaştığını ve galip geldiğini ifade etti.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 58; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 69; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 60.

¹⁶⁷ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 400.

¹⁶⁸ El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 57; Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 59-60; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 69; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 60; Golubev, *Uluğ Bey*, 32.

¹⁶⁹ Ebrû, *Zübdetü't-Tevârîh-i Bâysungurî*, III: 104; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 44; Aka, *Timurlular*, 71.

1.6. SAİD HOCA’NIN ŞAHRUH’A MUHALEFETİ

Halil Sultan bir yandan Şahrüh’a barış antlaşmasına sadık kaldığını, Pir Muhammed’in kendisine saldırdığı için karşılık verdiğini, kendisinin bir kabahatinin olmadığını ifade etti. Diğer yandan ise Şahrüh’un güvendiği adamlarından Said Hoca’ya armağanlar gönderip vaatlerde bulunarak muhalefette bulunmasını ve Şahrüh’un Mâverâünnehr’e hareketini geciktirmesini istedi.¹⁷⁰

Said Hoca, Halil Sultan’dan aldığı buyruk üzerine Şahrüh’un Bâgdîs’te bıraktığı Şah Melik’e¹⁷¹ Şahrüh’un ağzından bir mektup yazdı. Mektupta, görevinin tamamlandığını ve memleketi terk ederek başka yere gitmesi gerektiğini bildirdi. Said Hoca, mektuba Şahrüh’un damgasını bastıktan sonra Şah Melik’e yolladı. Şah Melik mektubu okuduğunda oldukça üzüldü ve Uluğ Bey ile vedalaşarak Semerkand taraflarına gideceğini ifade ederek izin istedi.¹⁷²

Şahrüh olanları işittikten sonra Said Hoca’nın hilesini anlayarak olayı soruşturmak üzere Herat’a hareket etti. Herat’a vardıktan sonra Said Hoca’yı huzuruna çağırarak yaptıkları için kendisini azarladı ve kendisini intikamını alması için Şah Melik’e teslim edeceğini ifade etti. Ardından durumu Şah Melik’e bildirmek için güvendiği adamlarından olan Cihan Melik’i durumu anlatan bir mektup gönderdi. Cihan Melik yola çıktıysa da Şah Melik’e yetişemedi. Mektup daha sonra Şah Melik’e ulaşınca o artık Pir Muhammed’in yanına gitmeye karar verdiğini, saadete eriştikten sonra tekrar Şahrüh’un yanına döneceğini ifade etti.¹⁷³

Said Hoca cezalandırılacağını anlayınca korkuya kapıldı. Herat’ta bulunan bazı kimseleri kandırıp gece vakti kaçarak Meşhed ve Tus taraflarına gitti. Aynı gece Said Hoca’nın kaçtığını öğrenen Şahrüh, ordusu ile birlikte harekete geçip onun peşinden gitti. Said Hoca onların geldiği öğrenince, kendilerini karşılamak üzere harekete geçti. O, gelenlerin sadece beyler ve ileri gelen emirler olduğunu sanmaktaydı. Bizzat Şahrüh’un geldiğini öğrenince hemen karşı koymaktan vazgeçti ve pişman olduğu

¹⁷⁰ Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, 70.

¹⁷¹ Halil Sultan’ın adamlarından Süleyman Şah, Argun Şah ve Ahmed-i Çehre Ceyhun’u geçip Endehuy ve Şuburgan taraflarında bazı uygunsuz hareketlerde bulunmuşlardı. Bundan dolayı onların üzerine giden Şahrüh, Şah Melik’i 1 ay süre ile Bâgdîs’te bırakarak daha sonra orduya katılmasını buyurmuştu. Detaylı bilgi için bkz. Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, 70.

¹⁷² Tacü’s-Selmâni, *Tarihnâme*, 61.

¹⁷³ Tacü’s-Selmâni, *Tarihnâme*, 62-63; Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, 71.

ifade edip Şahruh'un huzuruna çıkarak bağışlanmayı talep etti. Şahruh, Said Hoca'yı bağışladıktan sonra, onu arkasından getirmeleri için Emir Hasan Sufi Tarhan ve Emir Firuz Şah'a teslim ederek Herat'a döndü.¹⁷⁴

Said Hoca, Şahruh tarafından bağışlanasına rağmen yine bir yolunu bulup Meşhed ve Tus tarafına kaçtı. Buradaki devlete ait malları ele geçirerek etrafında topladığı kişilerle birlikte tekrar isyan etti. Şahruh, Said Hoca'nın yeniden kaçıp isyan ettiğini öğrenince Emir Şah Melik'e dönmesi için bir mektup gönderdi ve ardından hazırlıklarını tamamlayarak Said Hoca'nın üzerine yürüdü. Emir Şah Melik ise Şahruh'tan gelen mektup üzerine Pir Muhammed'den izin isteyerek geri döndü. Câm vilayetine gelen Şahruh, burada bir müddet dinlendikten sonra Şeyhülislâm Ahmed Câm'ın türbesini ziyaret ederek yardım dileğinde bulundu. Daha sonra Meşhed'e hareket etmek üzere yola koyuldu. Şahruh'un Herat'tan hareket ederek geldiğini işiten Said Hoca'nın yanındaki bazı kimseler korkuya kapıldılar ve Şahruh'un safına geçtiler. Bu durum karşısında Said Hoca kaçarak Kelat Kalesi'ne sığındı. Fakat burada da kendini güvende hissetmeyerek Estarâbâd taraflarına kaçıp Mâzenderân hâkimi Pir Padişah'ın yanına gitti.¹⁷⁵

Şahruh, bunun üzerine güvendiği adamlarını Pir Padişah'a göndrip Said Hoca'nın yaptıklarını anlatarak kendilerine iade edilmesini talep etti. Pir Padişah, Şahruh'un taleplerini kabul etmeyerek gelenleri eli boş bir şekilde gönderdi. Pir Padişah'ın bu tavrı üzerine Şahruh kalabalık bir ordu hazırlatarak onların üzerine yürüdü. Sultan Devin mevkiinde yapılan muharebeyi kaybeden Pir Padişah, Harezm'e kaçtı. Said Hoca ise Fars hâkimi olan ve Şîrâz'da bulunan Ömer Şeyh'in oğlu Pir Muhammed'in yanına kaçıp ona sığındı. Şahruh, adamlarını Pir Muhammed'in yanına göndererek Said Hoca'nın yaptıklarını anlattıktan sonra kendilerine teslim edilmesini istedi. Esasen, Emir Timur'un ölümünden sonra Şahruh'un hâkimiyetini tanıyan Pir Muhammed, amcasının isteğini hemen yerine getirip Said Hoca'yı Herat'a yolladı. Said Hoca'yı Herat'a götüren Şahruh'un adamlarından Yusuf Celil, Kuhistan bölgesindeki Tun Nahiyesi'ne vardıkları zaman Said Hoca'yı öldürttü. Böylece Said

¹⁷⁴ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 64-65.

¹⁷⁵ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 66-67; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 71.

Hoca'nın muhalefeti son buldu ve Şahruh kendisine muhalefet eden beylerinden birinden kurtuldu.¹⁷⁶

1.7. HALİL SULTAN İLE PİR MUHAMMED'İN TEKRAR KARŞILAŞMASI

Pir Muhammed'e karşı kazandığı zaferden sonra Halil Sultan'ın şöhreti her tarafa yayıldı.¹⁷⁷ O, Karşı Suyu kıyısında rakibini yendikten sonra her zaman yaptığı gibi mağlupları takip etmeyerek Semerkand'a geri döndü. Zaferden sonra ordunun dinlenmesine izin verip ganimetlerin paylaşılmasını buyurdu. Ancak, Halil Sultan'ın ordusunda ganimetleri paylaşma konusunda anlaşmazlık çıktı.¹⁷⁸ Halil Sultan'ın ordusunda ki Iraklı askerler her şeyi yağmalayıp pek çok doyumluk elde ettiler ve onlar Halil Sultan'ı tutsak almak düşüncesindeydiler.¹⁷⁹

Iraklı askerler daha sonra bu fikirlerinden vazgeçerek Halil Sultan'dan ayrılmaya karar verdiler. Başlarında Hacı Paşa denilen biri vardı ve askerler onun emrinden asla çıkmazlardı. Ardından Sultan Ahmed'in oğlu Sultan Alaaddin'i kendilerine serdar tayin ederek acele ile Halil Sultan'dan ayrıldılar. Halil Sultan bu durum karşısında üzerinde ki korkuyu attıktan sonra beylerinden Mübeşşir ve Boz Buka'yı onların peşinden gönderdi. Fakat onlar bir netice elde edemedi geri döndüler. Iraklı askerler, Ceyhun nehrini geçip Horasan'a geldikleri vakit kendilerine yolda rastladıkları kişiler de katıldılar. Yolda iken aralarında çıkan anlaşmazlık yüzünden gruplara bölünerek Irak'a varmadan etrafa dağıldılar.¹⁸⁰

Pir Muhammed, Halil Sultan'a karşı başarısız olup Belh'e geldiği zaman Hisar-ı Zengiyân Kalesi'ni onarttı. Bu sırada Pir Ali Taz da Hisar-ı Şadman taraflarından gelip etrafı yağmaladı.¹⁸¹ Pir Ali Taz, Pir Muhammed'i sürekli Semerkand'ı fethetmek için tahrik etmekteydi. Halil Sultan bu durumu haber alınca beylerinden Şemseddin Abbas ile Argunşah'ı, Hudaydâd Hüseyinî ve Şeyh Nureddin'den gelebilecek olası bir

¹⁷⁶ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 68-69; el-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, 60; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 72; Manz, *Timurlenk*, 250.

¹⁷⁷ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 401.

¹⁷⁸ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 73.

¹⁷⁹ El-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, 58.

¹⁸⁰ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 81; Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 402; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 73.

¹⁸¹ El-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, 58.

tehlike karşısında Semerkand'da bıraktı. Kendisi de Der-i Ahenin yolu ile Hisar'a doğru harekete geçti.¹⁸²

Halil Sultan, Hisar yakınlarına ulaştığı zaman Pir Ali Taz kendisine mektuplar göndererek bu hareketinden vazgeçmesi gerektiğini bildirdi. Aksi takdirde kendisini Pir Muhammed'in ordusunun üzerine gelmesi ile tehdit etti. Ancak, Halil Sultan'ın kararından vazgeçmemesiyle birlikte Pir Ali Taz Hisar'a sığındı. Birkaç gün sonra da Pir Muhammed ordusu ile Hisar'a geldi.¹⁸³

Pir Muhammed, Hisar'a vardığı zaman Halil Sultan'a bir mektup gönderdi. Mektupta; önceki savaşın beklenmeyen bir savaş olduğunu ve geçtiğini, gerekli tedbirleri almadığı için mağlup olduğunu, kendisini hafife aldığını ve bundan dolayı da pişmanlık duyduğunu belirtti. Fakat şimdi ordusunun asıl kuvvetini oluşturan Iraklı komutanların onu terk ettiğini ve bundan dolayı gücünün zayıfladığını belirterek kendisinin daha güçlü ve azimli bir şekilde Halil Sultan'ın üzerine geldiğini ve bu defa galip olacağını ifade etti.¹⁸⁴ Halil Sultan, Pir Muhammed'in mektubunu aldıktan sonra Hisar'ı kuşatma altına aldı. Kuşatma uzamasına rağmen Halil Sultan Hisar'ı ele geçirmeyi başarmadı. Ardından kuşatma çarpışmaya dönüştü, lakin her iki taraf arasında birkaç gün vuruşmalar olduysa da bir netice alınamadı.¹⁸⁵

Hudaydâd Hüseyini, Halil Sultan'ın yokluğundan istifade edip Şahruh ile münasebette bulundu ve kendisinden aldığı destek ile Hocend havalisine gelip tekrardan muhalefete başladı. Halil Sultan'ın beyleri onun yolunu kesmek istemişlerse de başarılı olamayıp Semerkand'a kaçtılar. Hudaydâd Hüseyini, ardından Semerkand'a doğru harekete geçti. Ancak şehrin surlarını gördükten sonra kuşatma altına almaktan vazgeçip yanında bulunan bazı ileri gelen beylerini şehre gönderdi. Şehir halkı ile herhangi bir sorununun olmadığını belirttikten sonra Tuman Ağa'nın¹⁸⁶ kendisine

¹⁸² Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 82; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 74.

¹⁸³ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 74.

¹⁸⁴ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 403. Ayrıca Pir Muhammed'in Halil Sultan'a gönderdiği mektubun detayı için bkz. *Acâibu'l Makdûr*, 403.

¹⁸⁵ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 83.

¹⁸⁶ Emir Timur'un hanımlarından olan Tuman Ağa'nın hayatı ve faaliyetleri hakkında bkz. Nazmiye Togan, "Temür Zamanında Aristokrat Türk Kadını", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* 4/1 (1973): 10-11.

verilmesini istedi. Hudaydâd Hüseyini'nin bu isteği kabul edilmeyince, o şehrin etrafında ne gördüyse yağmalayarak geri döndü.¹⁸⁷

Halil Sultan, kuşatmayı sürdürdüğü sırada Hudaydâd Hüseyini'nin Semerkand üzerine yürüdüğünü ve Semerkand'ı teslim ettiği beylerinin ona karşı başarılı olamadığını öğrenince telaşa kapıldı. Bu esnada Hisar'da bulunanlar da direnmeye devam ederken Halil Sultan sulh yapmayı uygun gördü. Halil Sultan'ın sulh talebine Pir Muhammed de olumlu cevap verince taraflar arasında barış görüşmeleri başladı. Bunun üzerine Pir Muhammed, birkaç adamını Halil Sultan'a gönderip birçok münakaşalarda bulunduktan sonra Hisar ve Nundak ile etrafının kendilerine bırakılmasını istedi. Halil Sultan da bu teklifi kabul ettikten sonra anlaşmaya vardılar.¹⁸⁸

Halil Sultan anlaşmadan sonra Semerkand'a döndü. Güvenilir adamlarından birini Pir Ali Taz'a göndererek Mâverâünnehr üzerinde hak talep eden Pir Muhammed'i ortadan kaldırdığı takdirde, mükâfat olarak Pir Muhammed'in memleketlerini kendisine vereceğini vadetti. Halil Sultan'ın vaatleri karşısında hâkimlik sevdasına düşen Pir Ali Taz, Pir Muhammed'i ortadan kaldırmanın yollarını aramaya başladı. Daha sonra fırsatını bulduğu bir anda aniden harekete geçti. Ardından Pir Muhammed'e baskın yapıp kendisini ele geçirdi ve 22 Şubat 1407'de adamlarından bazıları ile birlikte Pir Muhammed'i öldürdü. Böylece Halil Sultan, Mâverâünnehr üzerinde hak talep eden en kuvvetli rakibinden kurtulmuş bulunmaktaydı.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 83-84; Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamani*, 74.

¹⁸⁸ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 84; Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamani*, 75. Halil Sultan ile Pir Muhammed arasında sağlanan anlaşmanın sebebini İbn Arabşah eserinde farklı şekilde belirtmektedir. Ona göre; Pir Muhammed, Halil Sultan karşısında başarısız olunca Hisar'a sığınmak zorunda kalmıştı. Yeterli gücü olmadığından dolayı hileye başvurarak değişik renklere boyanmış ve iyi dabaklanmış birkaç deri getirerek kestirip zırh gibi biçirmiştir. Sonra üzerlerine cilalanmış camlar ve bazı parlak cisimler yapıştırmıştır. Ardından cahil halktan kalabalık bir grup hazırlayarak yaptırmış olduğu derileri onlara giydirmiştir. Güneş çıkınca bazılarını surların üzerine bazılarını da kale dışına çıkartmıştır. Böylece onlara bakanlar mert kişiler olduklarını zannetmiştir. Ona bu fikri söyleyen kişi veziri Pir Ali Taz idi. Ama Pir Muhammed'in başvurduğu bu hile işe yaramamış, hatta kendisine zarar vermişti. Daha sonra Pir Muhammed, tövbe ederek Halil Sultan'dan bağışlanma yollarını aramıştı. Akrabalık duygularını da ön plana çıkararak Halil Sultan'dan merhamet dilemişti. Halil Sultan da onu kırmayarak bağışlamış ve taraflar arasında barış antlaşması sağlanmıştı. Böylelikle içlerinden herhangi birisi diğerinin topraklarına göz dikmeyecekti. Bkz. Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 405-406.

¹⁸⁹ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 85-87; el-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, 59; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 60; Lucien Bouvat, "Şahrüh Mirza", *İslâm Ansiklopedisi*, 2. Baskı (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1979), 11: 288; Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu Atilla/Cengiz Han/Timur*, çev. Dr. M. Reşat Uzmen, 1. bs. (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1980), 426; Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamani*, 75; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 62; Aka, "Timur'un Ölümünden Sonraki Hâkimiyet Mücadelelerine Kısa Bir Bakış", *Prof.*

1.8. PİR MUHAMMED'İN ÖLDÜRÜLMESİNDEN SONRA YAŞANAN OLAYLAR

1.8.1. Şahruh'un Pir Ali Taz Üzerine Yürümesi

Pir Muhammed'in veziri Pir Ali Taz tarafından öldürüldüğü haberi Şahruh'a ulaşınca o, Pir Muhammed'in intikamını almak üzere bazı beylerini önden gönderdiği gibi kendisi de hazırlıklarını tamamlayıp yola koyuldu. Şahruh, Mâverâünnehr'e doğru hareket ile bir süre Badgis'te kaldıktan sonra Lenger-i Şeyhzâde Bâyezid'e geldi. Burada iken, Pir Ali Taz'ın adamlarının Endehuy'da olduğunu öğrendi ve Emir Mızrab'ı o taraflara gönderdi. Fakat Emir Mızrab yolda iken onlar bu durumdan haberdar olup Pir Ali Taz'ın yanına kaçarak Şahruh'un gelmekte olduğunu bildirdiler.¹⁹⁰

Şahruh, Endehuy'a vardığı zaman Pir Ali Taz askerlerini toplayıp önce karşı koymak istediye de daha sonra kaçıp gitmeyi uygun gördü. Pir Ali Taz'ın kaçtığını gören Şahruh, adamlarından Emir Seyyid Ahmed, Emir Yadigarşah, Emir Nuşirevan, Emir Sufî Hasan Tarhan, Emir Çeharşenbe ve Emir Cihan Melik'i onun peşinden gönderdi. Fakat emirler kendisine yetişemeyerek sadece mallarını ve ağırlıkların ele geçirip geri döndüler. Buradan Belh'e gelen Şahruh, şehri ele geçirerek Tirmiz'in karşısında ileri karakol vazifesi gören Hinduvan Kalesi'ni onarttı. Bu bölgeleri düzene koyan Şahruh, buraları Pir Muhammed'in oğlu Kaydu'ya vererek Cihan Melik'i de kendisine atabey tayin ettikten sonra Herat'a doğru hareket etti.¹⁹¹

Şahruh, Herat'a doğru hareket ettiği esnada Pir Ali Taz'ın Yeke Oleng'de olduğu haberini aldı. Bunun üzerine Şahruh, beylerinden Emir Mızrab, Emir Tükel Barlas ve Emir Şeyh Lokman Barlas'ı onun üzerine gönderdi. Pir Ali Taz, beyler ile yaptığı mücadeleyi kaybedince Hindikuş taraflarına kaçtı.¹⁹² Bu esnada Pir

---

Dr. İsmail Aka Makaleler, 1: 41; Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 247; Justin Marozzi, *Timurlenk İslâm'ın Kılıcı, Cihan Fatihi*, çev. Hülya Kocaoluk, 1. bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006), 426; Golubev, *Uluğ Bey*, 32; Alan, *Timurlular*, 100; Kalkan, *Herât ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası*, 133; Şahbaz, "Timurlu Mirzalar Meselesi", 23; Manz, *Timurlenk*, 239; Aka, *Timurlular*, 72; Andican, *Emir Timur*, 544; 133; Aydın, *Timurlu Devleti'nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu*, 58.

¹⁹⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 60; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 75; Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 247.

¹⁹¹ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 87; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 60; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 76.

¹⁹² Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 88; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 60-61.

Muhammed'in oğlu Kaydu da babasının intikamını almak üzere Pir Ali Taz'ın üzerine yürüdü. Kaydu, babasının beyleri ve askerleri ile birlikte Çiçektu'ya gelerek Pir Ali Taz ile mücadeleye başladı. Sabahtan akşama kadar süren mücadelede Pir Ali Taz'ın pek çok askeri öldürüldü. Gece olunca her iki ordu da geri çekilip kaçmaya başladı. Kaydu bu esnada Horasan'a giderken, Pir Ali Taz ise Kabil taraflarına gitti. Pir Ali Taz'ın önce kaçtığını öğrenen Kaydu, onu takip ederek pek çok kişiyi öldürüp etrafı yağmalayarak zafer kazanmış bir şekilde Belh'e doğru yola koyuldu. Pir Ali Taz ise yanında bulunan pek az adamı ile birlikte kaçmaya çalışırken yanındakiler kendisini ok ile öldürüp başını Herat'a gönderdiler. Pir Ali Taz öldürülünce, Kaydu sürekli ona destek verip iş birliği yapmış olan Bedenşah'lar üzerine yürüdü ve pek çok yeri tahrip ettikten sonra bol doyumluk elde ederek Belh'e geldi.¹⁹³

1.8.2. Şahruh'un Mâzenderan'a İkinci Defa Yürümesi

Şahruh ile yapmış olduğu ilk mücadeleyi kaybeden Pir Padişah, Harezm taraflarına doğru kaçtı ve o surlar Semerkand'dan ayrılan Cavni Kurbaniler'in yanına gitti.¹⁹⁴ Şahruh, Belh'ten Herat'a döndüğü esnada Uluğ Bey'in adamlarından biri huzura çıkarak Pir Padişah'ın Harezm taraflarına geldiğini ve Mâzenderan'a doğru yürüdüğünü bildirdi. Daha sonra Pir Padişah'ın Estarâbâd'ı kuşatma altına aldığı haberinin gelmesi üzerine Şahruh, oğlu İbrahim Sultan'ı Herat'ta bırakarak onların üzerine yürümek için hazırlıklara başladı.¹⁹⁵

Pir Padişah, Sulduz Emir Mahmud, Hacı Pîr ve Heybetullah ile birlikte yaklaşık on dört bin kişilik kuvvetleri ile Estarâbâd önlerine geldiler. Estarâbâd Hâkimi Şemseddin Ali onlara karşı yiğitçe mücadele ettiyse de yaklaşık dört gün sonra Estarâbâd'ı ele geçiren Pir Padişah ve adamları Şemseddin Ali'yi öldürüp vücudunu parçalara ayırdıktan sonra şehre yerleştiler.¹⁹⁶

Şahruh, Pir Padişah'ın Estarâbâd'da yaptıklarını işitince ordunun hazırlanmasını buyurdu. Belh'te birkaç gün kaldıktan sonra vakit kaybetmeden Cavni Kurbanî ve Iraklılar ile bir araya gelmiş bulunan Pir Padişah'ı yok etmek üzere

¹⁹³ El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 59.

¹⁹⁴ El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 60; Manz, *Timurlenk*, 427.

¹⁹⁵ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 76.

¹⁹⁶ El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 61.

Mâzenderan taraflarına doğru yürüdü. Şahruh, Meşhed'e vardığında burada kendisine Şah Melik katıldı. Daha sonra Kuçan havalisine vardıkları zaman Uluğ Bey de kendilerine katılarak hep birlikte Mâzenderan'a doğru harekete devam ettiler. Birkaç konak yol gittikten sonra Pir Padişah, Şahruh'un kendi üzerine geldiğini işitince korkuya kapıldı ve Estarâbâd'dan ayrılarak Rüstemdâr taraflarına kaçtı. Cavnî Kurbanî ve Iraklıların bir kısmı da Miranşah ve oğlu Ebubekir'in yanına gittiler. Pir Padişah'ın kaçtığını öğrenen Şahruh, yine de yoluna devam ederek Estarâbâd'a geldi. Burası daha önce hâkim olduğu bölgelere ilaveten Uluğ Bey'e verildi. Şahruh, Estarâbâd'ın imarı için Şah Melik ve Uluğ Bey'i görevlendirdikten sonra Herat'a döndü.¹⁹⁷

1.8.3. Emir Cihan Melik'in Şahruh'a Karşı Ayaklanması

Şahruh, Herat'a döndükten sonra kendisine itaat etmekte ısrar eden Sistan Şahları üzerine bir sefer yapmaya karar verdi. Bunun üzerine Cihan Melik, Hasan Candar, Yusuf Celil ve oğlu Nedemek ile Timurtaş oğlu Saadet'i Sistan taraflarına gönderdi. Beyler Sistan'a doğru hareket ederken kendi aralarında anlaşarak başlarında Cihan Melik¹⁹⁸ olduğu halde ayaklanmaya karar verdiler.¹⁹⁹

Beyler ayaklanmaya karar verdikten sonra Şahruh'a karşı bir suikast planı da yaptılar. Onlar, Şahruh'un Sistan'a yürümek üzere hazırlanan orduyu teftişi sırasında bir hile düzenleyerek kendisini öldürme düşüncesindeydiler. Ancak beylerden Tugay Merken oğlu Aceb Şir, beylerin Şahruh'a karşı suikast düzenleyeceklerini öğrenince saray görevlilerine bu durumu bildirdi.²⁰⁰

Şahruh, beylerin bu hareketleri karşısında korkuya kapılmayarak tedbirli davrandı. O, beylerinden Emir Mızrab'ı önden gönderdi ve kendisi de isyancıların bulunduğu Malan Köprüsüne doğru harekete geçti. İsyan eden beyler yaptıklarının Şahruh tarafından öğrenildiğini anlayınca bunlardan Emir Hasan Candar, Emir

¹⁹⁷ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 88-89; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 68; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 76; Kalkan, *Herât ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası*, 134-135.

¹⁹⁸ Cihan Melik, Şahruh'un çeşitli iyiliklerde bulunarak şeref sahibi kıldığı, kendisine itimat ettiği, mertebesini akrabalarından daha üstün tuttuğu beylerindendi. Cihan Melik hakkında detaylı bilgi için bkz. Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 89-90.

¹⁹⁹ Ebrû, *Zübdetü't-Tevârîh-i Bâysungurî*, III: 210; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 77.

²⁰⁰ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 91-91.

Mızrab'a hücum ederek onu yaralayıp geri dönmeye mecbur etti. Daha sonra Şahruh'un ordusu ile görünmesi üzerine isyancı beyler dağıldılar. Cihan Melik ve Nedemek, Halil Sultan'ın yanına gitmek üzere Mâhân yolu ile Mâverâünnehr'e doğru harekete geçtiler.²⁰¹

İsyancı beylerin dağılması üzerine Şahruh, memleketin çeşitli yerlerinde bulunan hâkimlere haber gönderdi ve onların geçecekleri yerlerin tutulmasını buyurduktan sonra Herat'a döndü. Şahruh'tan gelen buyruk üzerine Emir Çerkes, Halil Sultan'ın yanına gitmek üzere yola koyulan Cihan Melik ve Nedemek'e pusu kurarak onları ele geçirip Herat'a yolladı. Ancak onlar Çihil Duhterân'a geldikleri zaman Şahruh'un Herat'tan gönderdiği adamları tarafından öldürüldüler. Timurtaş oğlu Saadet ve kardeşi Ahmed Akboğa ise Bâgdîs'te Emir Hasan Candar tarafından yakalanarak Herat'a gönderildiler. Bunlardan Ahmed Akboğa bağışlanmasına rağmen Timurtaş oğlu Saadet öldürüldü. Emir Hasan Candar ve oğlu Yusuf Celil de Şîrâz'a kaçıp Ömer Şeyh'in oğlu Mirza Rüstem'in yanına sığındılar. İsyancılar etkisiz hale getirildikten sonra Şahruh'un gücü ve kudreti günden güne iyice arttı.²⁰²

1.9. PİR MUHAMMED'İN ÖLDÜRÜLMESİNDEN SONRA HALİL SULTAN'IN FAALİYETLERİ VE MÂVERÂÜNNEHR'İN DURUMU

1.9.1. Şahruh'un Halil Sultan'ın Üzerine Yürümesi

Şahruh, Pir Ali Taz ve Cihan Melik İsyanlarını bastırdıktan sonra Halil Sultan'a karşı faaliyetlerde bulunmaya başladı. O, Pir Muhammed'in öldürülmesini bahane ederek intikamını almak üzere Halil Sultan'ın üzerine yürümeye karar verdi.²⁰³ Belh'e doğru harekete geçen Şahruh, şehri işgal ettikten sonra Tirmiz'in karşısında bulunan ve ileri karakol vazifesi gören Hinduvan Kalesi'nin onarılmasını buyurdu.²⁰⁴

²⁰¹ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 77.

²⁰² Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 91-92; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 77; Manz, *Timurlenk*, 250.

²⁰³ Aka, "Şahruh", 38: 293.

²⁰⁴ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 411; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 76.

Şahruh'un ilerleyişinden endişelenen Halil Sultan ise derhal beylerini Tirmiz'e gönderdi.²⁰⁵ Tirmiz'e gelen Halil Sultan'ın beyleri aldıkları buyruk üzerine gece gündüz çalışarak Tirmiz şehrini yeniden inşa etmeye başladılar.²⁰⁶ Her iki tarafta süratle savaş hazırlıklarını sürdürmelerine rağmen taraflar arasında yeniden barış görüşmeleri başladı. Beyler aracılığı ile karşılıklı hediyeler gönderildikten sonra, Şahruh, Semerkand'a göndermiş olduğu adamları vasıtasıyla eski anlaşmaya sadık olduğunu belirterek Halil Sultan'ın yanında bulunan Biki'nin gönderilmesini buyurdu. Halil Sultan'ın da Şahruh'un isteğini kabul etmesi ile barış görüşmeleri neticeye bağlandı.²⁰⁷

Şahruh, bu defa barışın devamlılığı için pek samimi değildi. O, sürekli Halil Sultan'ın hareketlerini takip etti ve düşmanları ile de münasebette bulunmaktan çekinmedi. Bu arada Buhara'daki şeyhler ile de iletişime geçen Şahruh, Halil Sultan'ın gücünü kırıp Mâverâünnehr'i ele geçirmek için zemin hazırladı. Şahruh'un Buhara'daki din adamları ile olan iletişimi Halil Sultan için küçümsenecek bir tehlike değildi.²⁰⁸

1.9.2. Halil Sultan'ın Durumu

Halil Sultan, Semerkand'ı zahmetsizce ele geçirdikten sonra hanımı Şad Melk'in²⁰⁹ etkisi altında kaldı. O ne isterse hemen yerine getirdi ve devletin idaresini onun ellerine bıraktı.²¹⁰ Şad Melek devlet işlerinde o kadar etkili olmuştu ki, Halil

²⁰⁵ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 62.

²⁰⁶ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 410.

²⁰⁷ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 76; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 62.

²⁰⁸ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 62-63; Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleleri*, 1: 247; Aka, *Timurlular*, 72; Şahbaz, "Timurlu Mirzalar Meselesi", 24.

²⁰⁹ Şad Melek, Timur'un nüfuslu beylerinden Emir Seyfeddin'in cariyelerindendi. Halil Sultan, Şad Melek'e âşık olmuş ve gizlice nikâhına almıştı. Timur bu durumu öğrendikten sonra oldukça öfkelenmiş ve Şad Melek'in öldürülmesini buyurmuştu. Timur'un hanımlarından Saray Melek Hanım, Timur'un çocuklarına karşı olan şefkatini bildiğinden Şad Melek'in hamile olduğunu söyleyerek onu ölümden kurtarmıştı. Halil Sultan, Timur'un ölümünden sonra Şad Melek ile sorunsuz bir şekilde yaşamaya başlamıştı. Halil Sultan'ın Şad Melek'e olan aşkı o derece ilerlemişti ki gözü ondan başkasını görmediği gibi her sözünü dinlemeye başlamıştı. Şad Melek, Halil Sultan'ın kendisine olan bağlılığı sebebiyle devlet işlerine rahatça müdahale etmeye başlamış ve bu durum olumsuz sonuçların doğmasına sebep vermişti. Şad Melek hakkında detaylı bilgi için bkz. Yezdi, *Zafernâme*, 443, 444; Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 413,414; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 78-79; Wilhelm Barthold, "Halil Sultan", *İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1987), 5/1: 162.

²¹⁰ Yezdi, *Zafernâme*, 463; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 793.

Sultan ona danışmadan tek bir ferman bile yayınlamamaktaydı.²¹¹ Halil Sultan, hükümdarlığı süresince devlet işlerini sağlamlaştırmak için çaba harcamadı. Devlet işlerinde ehemmiyetli olan kişilere değer vermeyip onları hak ettikleri mertebelere getirmemekteydi.²¹²

Şad Melek, Emir Timur döneminde ileri gelen beylerden olan Argunşah ve Allahdâd'ı gözden düşürmeyi başardı ve onların yerine değersiz kimseleri başa getirdi.²¹³ Öyle ki Şad Melek'in eskiden beri hizmetinde bulundurduğu Baba Termiş isimli aşağı tabakadan biri onun sayesinde çok yüksek mevkilere çıkarıldı. Baba Termiş, elde ettiği kudretle istediği gibi hareket etti. Bunun yanı sıra devlet işleri ve başka işlerle ilgilenmeye başladı. Zamanla Şad Melek'in desteği ile elde edebileceği en yüksek mevki olan vezirliğe kadar yükseldi. Bu şekilde elde ettiği kudretle Timur döneminde nam sahibi olan beylere kötü davranışlar sergilemeye başladı. Baba Termiş'in sergilediği bu çirkin davranışlar beyleri oldukça rahatsız etti ve onlar Halil Sultan'a karşı kırgınlık yaşamaya başladılar.²¹⁴

Halil Sultan tüm bu olanlara göz yumarken diğer taraftan Şad Melek'in tavsiyesi üzerine dedesi Timur'un hanımlarını²¹⁵ kendilerine muhalefet etmemeleri için aşağı tabakadan kimselere vermeyi bile kabul etti.²¹⁶ Öte yandan Halil Sultan'ın sadece Mâverâünnehr ile yetinip yeni fetihlerde bulunmaması, sürekli yaşanan başarısızlıklar, Timur'un 36 yıl boyunca biriktirmiş olduğu hazinelerini 4 yıl içinde tüketti. Ayrıca 1407-8 yıllarında başlayan kıtlık, Halil Sultan'ın hâkimiyeti altındaki bölgeleri korumak için çok sayıda asker beslemesi ve devlet içerisinde meydana gelen adaletsizlikler halkın ve ordunun Halil Sultan'a karşı tavır almasına neden oldu.²¹⁷ Halil Sultan, yaşanan bu olaylar karşısında oldukça güç kaybetti. Bir yandan Şahruh'un Horasan'dan baskısı, diğer yandan Hodaydâd Hüseyini ve Şeyh Nureddin'in

²¹¹ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 414; Justin Marozzi, *Timurlenk*, 427.

²¹² Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 102.

²¹³ Muhammed Emin Koçak, *Siyasi ve Sosyal Hayatta Etkin Bir Güç: Timurlu Hanedan Kadınları*, (Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 33.

²¹⁴ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 414-415.

²¹⁵ Halil Sultan'ın, Şad Melek'in tavsiyesi ile dedesi Timur'un Hanımlarını verdiği düşük rütbeli beyler için bkz. Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 102-104.

²¹⁶ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 102.

²¹⁷ Yezdi, *Zafernâme*, 466; Roemer, "Timurlular", 12/1: 347; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 426; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 62-63; Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 247; Aka, *Timurlular*, 72.

de sürekli kendisine karşı muhalefette bulunmaları onun Mâverâünnehr'deki hâkimiyetini sürdürmesini zorlaştırdı.²¹⁸

1.9.3. Halil Sultan'ın Hudaydâd Hüseyini ve Şeyh Nureddin Üzerine

Yürümesi

Halil Sultan, Hudaydâd Hüseyini'nin Semerkand çevresinde yaptığı yağma harekâtını duyunca Pir Muhammed ile anlaşma sağlayıp Semerkand'a döndü. Semerkand'a döndükten sonra askerlerini dinlendiren Halil Sultan, beyleri ile Hudaydâd Hüseyini ve Şeyh Nureddin'e karşı yapacakları seferin detaylarını konuşmaya başladı.²¹⁹

Şeyh Nureddin ve Hudaydâd Hüseyini, Halil Sultana karşı birlikte hareket etmekteydiler. Bu beyler yaptıkları akınlar sonucunda Taşkent, Endican, Hocend, Şahruhiye, Otrar ve Sıgnak dâhil olmak üzere sınır bölgelerinin tamamını kontrol altına almayı başardılar. Bu bölgelerden Otrar ve Sağnak dâhil batı ucundaki topraklar Şeyh Nureddin'e, Endican dâhil doğu ucundaki topraklar ise Hudaydâd Hüseyini'nin kontrolündeydi.²²⁰

Halil Sultan, gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra, Semerkand civarını yağmaladığı için Hudaydâd Hüseyini'den intikam almak üzere yola çıktı. Şahruhiye ve Hocend Halil Sultan'a teslim olurken Taşkent direndi. Taşkent'i bir süre kuşatma altına alan Halil Sultan, şehir halkının âmân dilemesi üzerine onları bağışladı. Daha sonra buradan hareketle Hudaydâd Hüseyini üzerine gitti.²²¹

Hudaydâd Hüseyini, bu sıralarda Seyhun kıyısında Şahruhiye yakınlarında bulunmaktaydı. Halil Sultan, kıyının karşı tarafına geçmek istediye de bunu başaramadı. Bunun üzerine her iki tarafta suyun iki yakasında birbirilerini kollayarak yavaş yavaş ilerlemeye başladılar. Halil Sultan, Hocend yöresine vardığı zaman ordusunda çözülmeler baş gösterdi. Halil Sultan ve yanındakiler orduda meydana gelen çözülmeler karşısında geri dönmek istediler. Fakat Hudaydâd Hüseyini'nin yanından kaçanlar anlaşma sağlanmadan geri dönülmesi halinde Hudaydâd

²¹⁸ Alan, *Timurlular*, 100; Golubev, *Uluğ Bey*, 33.

²¹⁹ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 407.

²²⁰ Manz, *Timurlenk*, 243.

²²¹ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 407.

Hüseyini'nin arkadan geleceğini ifade ettiler. Bunun üzerine Halil Sultan mecburen Endican taraflarına gitti.²²²

Halil Sultan Endican'a geldikten sonra Ömer Şeyh Bahadır'ın Çakarı'na kondu. Burada Halil Sultan'ın karavulları²²³ dinlenmeye çekildikleri sırada Hudaydâd Hüseyini'nin karavulları ani bir baskın düzenleyerek onların bir kısmını öldürdükleri gibi bir kısmını da esir aldılar. Bu olaydan sonra Halil Sultan ve Hudaydâd Hüseyini arasında barış görüşmeleri başladı. Hudaydâd Hüseyini, Halil Sultan'a karşı herhangi bir harekette bulunmayacağına dair söz verdikten sonra, barışın sağlanması için kendisine Endican bölgesi ve Timur'un hanımlarından Tuman Ağa'nın verilmesini şart koştu. Halil Sultan, Hudaydâd Hüseyini'nin şartlarını kabul ettikten sonra Semerkand'a döndü.²²⁴

Halil Sultan Semerkand'a döndükten sonra Şeyh Nureddin üst üste mektuplar göndererek yaptıklarından dolayı pişmanlık duyduğunu belirtti. Birlikte hareket ederek Hudaydâd Hüseyini'yi ortadan kaldıracabileceklerini ifade ederek Tuman Ağa'nın kendisine verilmesini istedi.²²⁵ Halil Sultan, Şeyh Nureddin'in dediklerine inandı ve kendisine Tuman Ağa'yı gönderdi.²²⁶ Halil Sultan kendisine isyan eden beyleri her zaman bağışlamaktaydı. Hatta onları bağışlamak ile kalmayıp askerlerini de onların emrine vermekteydi.²²⁷

Hudaydâd Hüseyini, Halil Sultan'ın Şeyh Nureddin ile kendi aleyhinde bir anlaşmaya vardığını öğrenince tekrardan harekete geçerek Hocend ve Ura Tepe taraflarına gelip buraları yağmaladı. Halil Sultan, Hudaydâd Hüseyini'nin yaptıklarını işitince Şeyh Nureddin'e adamlar göndererek daha önce anlaştıkları gibi birlikte hareket edeceklerini bildirdi. Harekete geçen Halil Sultan Ura Tepe'ye geldiği zaman, Hudaydâd Hüseyini Endican taraflarına gitti. Hudaydâd Hüseyini'yi takibe koyulan

---

²²² Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 95; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 78.

²²³ Karavul, Moğolca bir ıstılâh olup keşif birliği anlamına gelmektedir. Asıl vazifeleri düşman birliklerini takip edip onlar hakkında bilgi toplamaktır. Böylece elde ettikleri bilgileri kendi ordularına aktararak bir nevi casusluk faaliyeti gerçekleştirmekteydiler. Ordu içerisinde mühim bir yere sahip olan karavullar hakkında bkz. Mustafa Uyar, *İlhanlı (İran Moğolları) Devleti'nin Askerî Teşkilatı (Ortaçağ Moğol Ordularında Gelenek ve Dönüşüm)*, 1. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 2020), 120; Ahmet Korkmaz, *Kara-Koyunlu Devleti'nin Askerî Teşkilatı*, (Yüksek Lisans Tezi Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 53-54.

²²⁴ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 96; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 79.

²²⁵ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 408.

²²⁶ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 97.

²²⁷ Şahbaz, "Timurlu Mirzalar Meselesi", 24.

Halil Sultan, Merginan yöresine vardığı zaman bir süre Şeyh Nureddin'i beklediysen de onun sözünde durmadığını anlayınca mecburen tek başına mücadeleye devam etme kararı aldı.²²⁸

Hudaydâd Hüseyini, bu sırada Siyah Âbi suyu kıyısına gelerek Halil Sultan'ı beklemeye başladı. Daha sonra Suyun her iki yakasına sağlam hisarlar inşa ettirerek pusular kurdurdu. Halil Sultan'ın da gelmesi ile taraflar suyun iki yakasında karşılıklı saf tutmaya başladılar. Başlangıçta taraflar birbirlerini kollayarak sadece ok atışları gerçekleştirdiler. Bir müddet sonra karavullar arasında meydana gelen mücadelede Halil Sultan'ın karavulları üstün gelince Hudaydâd Hüseyini Certuk taraflarına çekildi. Hudaydâd Hüseyini'nin geri çekilmesinden sonra Halil Sultan Merginan'ın askerleri tarafından yağma edilmesine müsaade edip onu takibe koyuldu. Hudaydâd Hüseyini, Halil Sultan karşısında oldukça zor duruma düştü. Lakin Allahdâd ve Halil Sultan'ın bazı adamlarının araya girmesi ile Hudaydâd Hüseyini'nin pişman olduğunu belirttiler ve kendisine itaat ettiğini söyleyerek Halil Sultan'ı barışa razı ettiler. Anlaşmaya varıldıktan sonra Halil Sultan, Semerkand'a dönerken ordusunu iki kısma ayırdı. Emirzâde Ahmed Bahadır'ı, Şemseddin Abbas ve bazı beylerini Kindirgil yolu ile Taşkent taraflarına gönderirken, kendisi de yanında kalan beyler ile birlikte Hocend yolunu seçti. Ordunun iki kola ayrılarak geri döndüğünü işiten Hudaydâd Hüseyini, derhal oğlunu Taşkent yolundan gitmekte olan ordunun üzerine göndererek baskında bulundu. Meydana gelen çarpışmada ordunun bütün ağırlıkları ele geçirildiği gibi Şemseddin-i Abbas yaralandı ve birçok bey de esir edildi. Halil Sultan'a bu haber ulaşınca o yanında bulunanlarla beraber Semerkand'a doğru ilerlemeye devam etti.²²⁹

1.9.4. Hudaydâd Hüseyini'nin Halil Sultan'ı Tutsak Alması

Hudaydâd Hüseyini ve Şeyh Nureddin, yaşanan bu hadiselerden sonra Şahruh'a üst üste mektuplar göndererek ona olan bağlılıklarını dile getirmekteydiler. Onlar birlikte hareket ettiklerini ifade ederek bunları yapmalarının sebebini kendisine olan bağlılıktan ötürü olduğunu ifade etmekteydiler.²³⁰ Ayrıca Halil Sultan'ın artık eski

²²⁸ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 97-98; el-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, 65; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 79.

²²⁹ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*; 98-99; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 79-80.

²³⁰ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 99.

gücünde olmadığını, tamamen zaaf içerisinde bulunduğunu ve kendisinin artık gelip memleketi ele geçirmesi gerektiğini de bildirdiler.²³¹

Şahruh, bu durum üzerine Halil Sultan'a karşı isyan halinde bulunan bu beylere bir mektup göndererek; bu zamana kadar Mâverâünnehr'de meydana gelen olaylar ile ilgilenememesinin sebebini babasının vefatından sonra meydana gelen birtakım ayaklanmalardan ötürü olduğunu bildirdi. Yakında Herat'tan hareket edeceğini ve kendilerinin de vakit kaybetmeden Endican ve Otrar taraflarından harekete geçmelerini buyurdu.²³²

Semerkinda maruz kaldıkları haksızlık karşısında Halil Sultan'a kırılgan olan Allahdâd ve Argunşah gibi beyler de Hudaydâd Hüseyini'ye mektup göndererek Semerkand'da meydana gelen usulsüzlükleri anlattıktan sonra onu şehri ele geçirmeye davet ettiler. Hudaydâd Hüseyini, Şahruh'tan da aldığı buyruk üzerine hazırlıklarını tamamlayarak Halil Sultan üzerine harekete geçti.²³³

Halil Sultan, Hudaydâd Hüseyini'nin verdiği sözden cayararak Hocend yöresine varıp kendisi üzerine geldiğini öğrenince, onu bölgeden sürmek için bizzat kendisi harekete geçerek hazırlıklara başladı. Ancak, bu esnada Şahruh'un da Semerkand'ı ele geçirmek üzere harekete geçtiği haberi kendisine ulaştı. Bu haber üzerine Halil Sultan ve yanındakiler oldukça korkuya kapıldılar. Yapılan uzun müzakereden sonra Hudaydâd Hüseyini'nin üzerine ordu gönderilmesine karar verildi.²³⁴

Halil Sultan, Allahdâd ve bazı beylerini üç bin kişilik bir kuvvetle²³⁵ Hudaydâd Hüseyini'nin yolunu kesmeleri için gönderdi.²³⁶ Bunlar, Dizek'e vardıktan 2-3 gün sonra Hudaydâd Hüseyini de üç bin kişilik bir ordu ile Ura Tepe'ye gelerek savaş hazırlıklarına başladı. Taraflar arasında 3-4 fersahlık bir mesafe bulunmaktaydı. Semerkand'dan gelen beyler, çarpışmaya girmekten çekinerek Halil Sultan'a bir haberci göndererek yardım istediler.²³⁷

²³¹ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 107.

²³² Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 82; Manz, *Timurlenk*, 243; Aka, *Timurlular*, 73.

²³³ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 415.

²³⁴ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 107; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 82.

²³⁵ Tacü's-Selmâni, Allahdâd komutasında Hudaydâd Hüseyini üzerine gönderilen birliklerin 15.000 kişiden meydana geldiğini belirtmektedir. Bkz. Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 107.

²³⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 70.

²³⁷ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 108; Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 416; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 70; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 82; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 64.

Halil Sultan, Hudaydâd Hüseyini üzerine gönderdiği beylerin yardım taleplerini işitince önce hayret etti ve ardından da Emirzâde Ahmed ve Emir Argunşah'ın yanına bazı beylerini de katarak onların yardımına gönderdi. Gönderilen yardımcı kuvvetlerin orduya katılmasıyla askerlerin maneviyatı yükseldi. Savaş hazırlıkları süratle sürdürülürken, beyler yine Hudaydâd Hüseyini'ye karşı savaşma cesaretinde bulunamadı. Halil Sultan'a yeni bir haberci gönderen beyler, bizzat kendisinin gelmesi durumunda zaferin elde edileceğini bildirdiler.²³⁸ Halil Sultan, beylerinden gelen bu yeni haber üzerine yanına aldığı dört bin kişi ile birlikte sağlam tedbirler alamadan Dizek'e doğru harekete geçti.²³⁹

Hudaydâd Hüseyini ise bu sırada kendisinin kaçtığı haberini yayarak gizli yollardan Semerkand'a doğru harekete geçti. O, işler yolunda giderse Semerkand'ı ele geçirmeyi bunu başaramasa da Şahruh'a katılmayı planlamaktaydı.²⁴⁰ Dizek Kalesi'nde bulunan Allahdâd, bu söylentiler üzerine Halil Sultan'a haber göndererek Hudaydâd Hüseyini'nin kendisinden korkup kaçtığını bildirdi. Halil Sultan bu durumu tam öğrenmek üzere Şîrâz Köyü civarına geldiği zaman Katvan sahrasında Hudaydâd Hüseyini'nin askerleri ile karşılaştı. Onlar da Halil Sultan'ı beklemedikleri için paniğe kapıldılar. Ardından her iki taraf da şaşkınlık içerisinde saflarını düzenlemeye başladılar.²⁴¹

Hudaydâd Hüseyini, askerlerinin bir kısmını Halil Sultan'a karşı gönderdikten sonra, kendisi de bin kişi ile birlikte Katvan Ribatı'nın arkasına gizlenerek onlara tuzak kurdu. Hudaydâd Hüseyini'nin tuzağı işe yaradı ve savaş başladıktan bir süre sonra pusudan çıkarak Halil Sultan'ın ordusunu bozguna uğrattı. Hudaydâd Hüseyini galip gelince, Halil Sultan'ın yanında bulunan Muhammed Sultan'ın oğlu Muhammed Cihangir ve bazı adamları Halil Sultan'ı terk ederek Hudaydâd Hüseyini'nin tarafına geçtiler.²⁴²

---

²³⁸ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 108-109; Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 416; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 82-83.

²³⁹ Aka, *Şahruh ve Zamani*, 83; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 64. Rumlu, Halil Sultan'ın ikinci yardım talebinin ardından büyük bir güç ile Hudaydâd Hüseyini üzerine gittiğini ifade etse de Halil Sultan, beylerinin acil yardım talebi üzerine doğru dürüst tedbirler alamadan harekete geçmek zorunda kaldığını belirtmektedir. Bkz. Rumlu, *Ahşenü't-Tevârîh*, 70.

²⁴⁰ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 109; Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 416.

²⁴¹ Aka, *Şahruh ve Zamani*, 83.

²⁴² Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 111; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 83.

Halil Sultan, yenilgiden sonra çaresiz bir şekilde o yörede bulunan bir köprü'nün başını tuttu. Hudaydâd Hüseyini de köprüye yönelince Halil Sultan mecburen onu karşılamaya çıktı. Halil Sultan tarafından Hudaydâd Hüseyini üzerine gönderilen Ahmed el-Bukra esir edilerek öldürüldü. Halil Sultan'ın yakın adamlarından Mürid de başarısız olup esir edildikten sonra kulak, burun ve dudakları kesildi. Hudaydâd Hüseyini'nin bu davranışları Halil Sultan'ın ordusunda korkuya sebep oldu ve askerler arasında çözülme baş gösterdi. Yaşanan bu olaylar karşısında beyleri Halil Sultan'a yapacak bir şeyin kalmadığını söyleyerek kaçması gerektiğini söylediler. Bunu üzerine Halil Sultan da mecburen Şîrâz Kalesi'ne sığınmak zorunda kaldı.²⁴³

Halil Sultan, Şîrâz Kalesi'nde iken Hudaydâd Hüseyini'nin adamlarından Türkmen Mahmud kale kapısına gelerek Hudaydâd Hüseyini'nin babası yerinde olduğunu, kendisini serbest bırakarak saltanatını teslim edeceği vaadi ile Halil Sultan'ı kandırarak kaleden çıkarmayı başardı. Halil Sultan, kaleden çıktıktan sonra 30 Mart 1409 tarihinde Hudaydâd Hüseyini tarafından tutsak alındı.²⁴⁴

1.9.5. Halil Sultan'ın Tutsak Alınmasından Sonra Hudaydâd Hüseyini'nin Faaliyetleri

Halil Sultan, Şîrâz Kalesi'nden çıkıp Türkmen Mahmud'a teslim olduktan sonra üzerindeki saltanat kıyafetleri çıkartıldı ve yerine eski kıyafetler giydirilerek bir katır sırtında Hudaydâd Hüseyini'nin yanına getirildi. Hudaydâd Hüseyini'nin yanına getirilen Halil Sultan, onun tarafından ağır sözlere maruz kaldı. Daha sonra Halil Sultan ile Şad Melek'i kendi çadırına yakın bir yerde hapseden Hudaydâd Hüseyini, kısa bir süre önce kendi tarafına geçmiş olan Muhammed Cihangir'i sultan ilan ederek ona tabi oldu.²⁴⁵

²⁴³ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 112; Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 417; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 84.

²⁴⁴ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 113; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 71; Roemer, "Timurlular", 12/1: 347; Barthold, "Halil Sultan", 5/1: 162; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 84; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 64; Aka, "Timur'un Ölümünden Sonraki Hâkimiyet Mücadelelerine Kısa Bir Bakış", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 41; Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 248; Manz, *Timurlenk*, 243; Alan, *Timurlular*, 100; Aka, *Timurlular*, 73; Kalkan, *Herât ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası*, 136.

²⁴⁵ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 113; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 84.

Hudaydâd Hüseyini, tekrar Halil Sultan'ın yanına gelerek kendisine asla kötü muamelede bulunmayacağına dair yeminler ettikten sonra, Allahdâd ile diğer beylerine kendisine itaat etmeleri için buyruk yollamasını istedi.²⁴⁶ Ardından kendisi de sözü geçen beylere mektuplar yollayarak; “*Sizin hükümdarınızın genel valisiyim; eğer sizler bana itaat ederseniz ben de ona itaat ederim, aksi halde ona karşı sıla-i rahm göstermem*” dedi.²⁴⁷ Halil Sultan, Hudaydâd Hüseyini'nin isteği üzerine beylerine yolladığı mektuplarda; kendisinin Hudaydâd Hüseyini'nin elinde olduğunu, ancak iyi muamele gördüğünü ifade ettikten sonra, 3-4 yıldan beri Semerkand Kalesi'nde tutsak olan Hudaydâd Hüseyini'nin oğlu Abdülhâlk'ın²⁴⁸ serbest bırakılarak, kale ve şehrin açarlarının ona teslim edilmesini buyurdu.²⁴⁹

Savaş alanından kaçmış olan beyler ve askerler Semerkand'a ulaştıkları zaman Halil Sultan tarafından mühürlenerek gönderilen buyruğu alınca onun tutsak alındığını öğrendiler. Bu haber kısa zamanda tüm şehre yayıldı. Beyler daha sonra Halil Sultan'dan gelen buyruk gereğince Abdülhâlk'ı hapisten çıkartarak şehrin ve hazinenin açarlarını kendisine teslim ettiler. Ayrıca bu esnada Hudaydâd Hüseyini de hazine kapıları ve ambarların mühürlenmesi, emvali kayıt altına alması için Muhammed Cihangir ve adamlarını Semerkand'a yolladı.²⁵⁰

1.9.6. Şahruh'un Semerkand'a Yürümesi

Semerkand'ı ele geçirmek için hazırlıklarını sürdüren Şahruh, bu esnada Halil Sultan'ın Hudaydâd Hüseyini tarafından tutsak alındığını öğrenince oldukça öfkeye kapıldı. Şahruh, hiç kimseye sırtını vermeden, Münecçimlere de danışmadan büyük

²⁴⁶ Tacü's-Selmâni, Hudaydâd Hüseyini'nin zaman zaman Halil Sultan'ı yanına getirterek, beyleri ve askerlerinin kendisine katılması konusunda baskı uyguladığını, herhangi birinin karşı koyması ve kaçması halinde bunun karşılığı olarak kendisini ölümle tehdit ettiğini belirtmektedir. Bkz. Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 113.

²⁴⁷ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 417.

²⁴⁸ Arabşah, Hudaydâd Hüseyini'nin bu oğlunun adını Allahdâd olarak belirtmektedir. Bkz. Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 417.

²⁴⁹ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 114; Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 417; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 84.

²⁵⁰ Tacü's-Selmâni, *Tarihnâme*, 114; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 84.

bir ordu hazırlatarak 7 Nisan 1409 tarihinde Herat'tan Semerkand'a doğru harekete geçti.²⁵¹

Şahruh, ordusuyla birlikte 7 Nisan'da harekete geçmesine rağmen ancak 22 Nisan günü Ceyhun kıyısına ulaşabildi.²⁵² O, Ceyhun kıyısına ulaştığı zaman, Hudaydâd Hüseyini, Mirza Emirek Ahmed ve Seydi Ahmed komutasında bir birliği Hisar vilayeti ve yöresini tutmaları için gönderdi. Ancak mirzalar doğruca Şahruh'un yanına gelerek onun safına katıldılar. Bu sırada Hudaydâd Hüseyini, Şahruh'a bir elçi göndererek Mâverâünnehr'i Muhammed Cihangir'e verdiği takdirde Halil Sultan ile Şad Melek'i kendisine göndereceğini bildirdi. Şahruh'un bu teklife ne gibi bir cevap verdiği bilinmese de o, öfkelenerek Semerkand'a doğru yürümeye devam etti.²⁵³

Hudaydâd Hüseyini, Şahruh'un anlaşmayı kabul etmeyip harekâtına devam ettiğini öğrenince Halil Sultan'ı da yanına alıp Semerkand'a doğru yöneldi. Ancak Semerkandlılar kapıları kapatarak onu içeriye almadılar.²⁵⁴ Bunun üzerine Hudaydâd Hüseyini, Allahdâd, Argunşah, Baba Termiş ve Şad Melek'i Semerkand'da bırakarak Halil Sultan ile beraber Endican taraflarına gitti.²⁵⁵

Şahruh, Hazzar'a geldiği zaman Hudaydâd Hüseyini'nin Halil Sultan'ı da yanına alarak Semerkand'dan ayrıldığını öğrendi. Bunun üzerine bir an evvel Semerkand'ı ele geçirmek için beylerbeyisi olan Alaaddin Alike Kükeltaş'ı divan mensupları ile birlikte şehrin ve hazinelerin ele geçirilip kayıt altına alınması için önden gönderdi.²⁵⁶

Semerkand'a bulunan Allahdâd ve Argunşah, Şahruh'a karşı savaşmak istediler. Ancak, Şeyhülislâm Hoca Abdülevvel, onlara engel olduğu gibi şehrin idaresini de ele aldı. Şahruh, daha sonra Yam Ribatı'na gelerek Semerkand'ın ileri gelenleri; Dimaşk Köyü'ne gelince de Emirzâde Muhammed Cihangir ve

²⁵¹ El-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, 70; Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 418; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 794; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 85.

²⁵² Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih-i Bâysungurî*, III: 280; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 64.

²⁵³ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 85; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 64-65; Şahbaz, "Timurlu Mirzalar Meselesi", 24.

²⁵⁴ El-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, 70.

²⁵⁵ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 419.

²⁵⁶ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 85; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 65.

Semer kand'da kalmış olan bazı beyler tarafından karşılandı. Şahruh buradan hareket ederek 13 Mayıs 1409'da hiçbir zorluk ile karşılaşmadan Semer kand'a girdi.²⁵⁷

1.9.7. Şahruh'un Timur lu Tahtına Oturması

Şahruh, Semer kand'a girdikten sonra şehir halkı tarafından büyük bir mutlulukla karşılandı. O, ilk iş olarak düzeni sağlayıp herkesi layık olduğu mertebelere getirerek yeni görevler verdi.²⁵⁸ Akabinde Şahruh, yaratılışı ve mizacına ters düşmesine rağmen bazı kimseleri cezalandırdı. Emir Argunşah ve Allahdâd ele geçirildikten sonra malları müsadere edilerek öldürüldüler. Baba Termiş ise uzun süre işkencelere tabi tutulduktan sonra sakladığı hazinelerin yerini söylemesi için derin bir havuzun kenarına getirildi. Ancak o bir şekilde fırsatını bulup elleri zincirli bir halde havuza atlayarak boğuldu. Şad Melek de ele geçirildikten sonra dikenli bir ağaca bağlanılarak türlü işkencelere maruz kaldı. Onun da ele geçirdiği mallar müsadere edildikten sonra şehir çarşısında teşhir edildi.²⁵⁹

Hudaydâd Hüseyini, bu sıralarda Halil Sultan ile birlikte Endican'a varmış bulunmaktaydı. Burada Halil Sultan'a yeniden eski gücüne kavuşacağına dair yeminler ettikten sonra onu hükümdar ilan edip adına hutbe okuttu.²⁶⁰ Şahruh, Semer kand'ı ele geçirdikten sonra Hudaydâd Hüseyini'ye bir mektup göndererek; kendisine neden katılmadığını ve bu hareketlerinin sebebini sordu. Hudaydâd Hüseyini ise cevap olarak; Şeyh Nureddin'in hapsedilmesi halinde yanına geleceğini bildirdi. Şahruh, bu teklifi kabul etmediği gibi savaş hazırlıklarına başladı.²⁶¹

Hudaydâd Hüseyini, Şahruh'un kendisi üzerine geleceğini öğrenince Halil Sultan'ı ve oğlu Abdülhâlik'i Endican'da bırakarak yardım almak umuduyla Moğolların yanına gitti.²⁶² Şahruh hazırlıklarını tamamladıktan sonra Mirza Rüstem, Emir Seyyid Ali Tarhan, Emir Şah Melik ve Emir Nuşirevan'ı öncü olarak önden

²⁵⁷ El-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, 70; Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 419; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 86; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 65.

²⁵⁸ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 419; Kalkan, *Herât ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası*, 136-137.

²⁵⁹ Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 420; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 86; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 65; Golubev, *Uluğ Bey*, 33.

²⁶⁰ Roemer, "Timurlular", 12/1: 347

²⁶¹ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 86; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 66.

²⁶² El-Hüseyini, *Târîh-i Kebîr*, 70; Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 421.

gönderdi. Kendisi de Ur Tepe yaylasına geldi.²⁶³ Hudaydâd Hüseyini bu defa da Şah Melik'e haber göndererek Şeyh Nureddin'in kendisine gönderilmesi halinde itaat edeceğini bildirdi. Şahruh, bu durum üzerine Şeyh Nureddin'i görüşmelerde bulunmak üzere önden gönderdi. Ancak Hudaydâd Hüseyini bu durum karşısında kaçarak Moğollara sığındı.²⁶⁴

Moğol hükümdarı Muhammed Han, Hudaydâd Hüseyini'nin yardım talebini kabul etti ve kardeşi Şem-i Cihan'ı bu iş için görevlendirdi.²⁶⁵ Moğolların on bin kişilik bir kuvvetle Hudaydâd Hüseyini'ye yardım ettiklerini öğrenen Şahruh'un askerleri hileye başvurdular. Hudaydâd Hüseyini'ye bir mektup yollayarak; *"Sen Moğol emirini yakalayıp bize teslim etmeye söz vermiştin. Sözünde durduğun takdirde biz de sana mükâfat olarak bu ülkeyi verip suçunu bağışlayacağız"* demişlerdi. Sözü geçen mektup ele geçirilip Şem-i Cihan'a teslim edildikten sonra o, Hudaydâd Hüseyini'yi çağırarak mektubu ona gösterdi ve bir şey demesine fırsat vermeden öldürdü.²⁶⁶

Hudaydâd Hüseyini'nin öldürülmesinden sonra Halil Sultan'ı korumakla görevli olan Hudaydâd Hüseyini'nin askerleri Halil Sultan ile birlikte Alan Kale'ye giderek Abdülhâlık ile birleştiler. Bu haber Şahruh'a ulaşınca o, Hudaydâd Hüseyini'ye ait son kalıntıları da ortadan kaldırmak maksadıyla Şah Melik idaresinde bir orduyu Abdülhâlık üzerine gönderip Semerkand'a dönme kararı aldı.²⁶⁷

Şah Melik kaleyi kuşatınca Halil Sultan ona haber göndererek kendisine yol verildiği takdirde kaleden çıkıp Şahruh'un yanına gideceğini bildirdi. Bunun üzerine Şah Melik, kuşatmayı kaldırarak Şahruh'un yanına döndü. Kuşatma kaldırıldıktan

---

²⁶³ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 73.

²⁶⁴ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 87.

²⁶⁵ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 73.

²⁶⁶ El Hüseyini, *Târîh-i Kebîr*, 70. Hudaydâd Hüseyini'nin öldürülmesi olayını İbni Arabşah farklı şekilde aktarmaktadır. O, Timur'un ölümünden sonra Moğolların kendilerini güvende hissederek Halil Sultan'ı tebrik etmek için elçilerle beraber aralarında altın bir tahtın da bulunduğu kıymetli hediyeler gönderdiklerini belirtmektedir. Halil Sultan da gelen elçileri en iyi şekilde ağırladıktan sonra uğurlamıştı. Daha sonra Moğollar, Halil Sultan'ın başına gelenleri öğrenince, Hudaydâd Hüseyini kendilerine gelir gelmez yakalamışlardı. Bunun üzerine Halil Sultan'a bir mektup göndererek; aralarındaki dostluk bağlarını ifade ettikten sonra ne şekilde isterse ona göre hareket edeceklerini bildirmişlerdi. Halil Sultan da bir haberci göndererek Hudaydâd Hüseyini'nin kendisine büyük zararlar verdiğini, saltanatını elinden aldığını ve canını kurtarmak için kendisini kalkan olarak kullandığını belirtmişti. Son olarak kendileri nasıl uygun görürlerse o şekilde davranmalarını istemişti. Moğollar, Halil Sultan'dan aldıkları bu haber üzerine Hudaydâd Hüseyini'nin başını keserek Halil Sultan'a göndermişlerdi. Detaylı bilgi için bkz. İbni Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 421-422.

²⁶⁷ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 87.

sonra Halil Sultan, Şahruh'un yanına gideceğini ifade etmesine rağmen Otrar'da bulunan Şeyh Nureddin'in yanına gitti.²⁶⁸

Halil Sultan, Şahruh'a haber göndererek anlaşma sağlamak için kendisine adamlar gönderilmesini istedi. Şahruh da bu durum karşısında beylerinden Şah Melik, Hasan Sufi ve Alike Kükeltaş'ı Halil Sultan'ın canına asla kastetmeyeceğine, canına kastedenleri defetmek için çalışacağına dair sözlerle birlikte Halil Sultan'ın yanına gönderdi. Beyler ile Halil Sultan arasında yapılan görüşmelerde Şeyh Nureddin de hazır bulundu. Halil Sultan, Şahruh'un verdiği sözler üzerine onun yanına gitmeyi kabul etti.²⁶⁹

Halil Sultan, beyler ile birlikte Şahruh'un huzuruna varmak üzere harekete geçti. Uzunata denilen yere geldiklerinde Şahruh ile Halil Sultan buluştular.²⁷⁰ Şahruh, kendisini güler yüz ile karşıladı. Yaptığı işler hakkında ona tek bir kelime etmedi ve şerefine toylar düzenledi.²⁷¹ Şahruh ile Halil Sultan arasında varılan anlaşma gereği Halil Sultan, Mâverâünnehr bölgesindeki haklarından vazgeçti ve kendisine Rey bölgesinin valiliği verildi. Bunun yanında çok sevdiği hanımı Şad Melek de Halil Sultan'a iade edildi.²⁷²

Halil Sultan'ın saltanatı pek kısa ömürlü oldu. Çünkü onun başa geçmesini sağlayan ordunun büyük bölümü Mâverâünnehr bölgesinin dışında yaşayan topluluklardan²⁷³ meydana gelmekteydi. Bunların taht kavgaları ile bir alakaları olmadığı gibi kumandanlarına da sadakatle bağlı değillerdi. Bunun yanında Halil Sultan sadece Mâverâünnehr bölgesi ile yetinmekte ve yeni fetihlere çıkmamaktaydı. Ayrıca Halil Sultan, dedesi Timur'un hazinelerini hesapsızca harcaması sonucunda ekonomik sıkıntılar baş gösterdi. Bununla beraber hanımı Şad Melek'in de devlet işlerine karışmasıyla halk ve emirler arasında oluşan kırınglık Halil Sultan'ın sonunu hazırladı.²⁷⁴

---

²⁶⁸ Alan, *Timurlular*, 100.

²⁶⁹ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 88.

²⁷⁰ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 67; Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 249.

²⁷¹ El-Hüseyni, *Târîh-i Kebîr*, 70; Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 423.

²⁷² Barthold, "Halil Sultan", 5/1: 162.

²⁷³ Arabşah, bunların Çağatay ve Moğol reisleri, Fars, Irak ve Rüstemdar süvarileri, Horasan, Hint ve Tatar Cavni Kurbanileri, Timur'un her ihtimale karşı savaşta ve barışta hazır tuttuğu savaşçılar olduğunu belirtmektedir. Bkz. Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 400.

²⁷⁴ Marozzi, *Timurlenk*, 426-427; Manz, *Timurlenk*, 238.

Halil Sultan ile yapılan anlaşmadan sonra Timurlu Devleti'nin başkenti olan Semerkand'ın Şahruh'un eline geçmesi ile birlikte Timur'un mirası için yapılan saltanat mücadeleleri sona ermiş bulunmaktaydı.²⁷⁵ Sultan Hüseyin ve Pir Muhammed'in öldürülmesi, Halil Sultan'ın da Mâverâünnehr'deki haklarından vazgeçmesi ile birlikte Şahruh, rakiplerinden kurtularak Mâverâünnehr'de babasının tek halefi oldu.²⁷⁶ Şahruh, daha sonra Mâverâünnehr bölgesini oğlu Uluğ Bey'e verip emirlerinden Şah Melik'i de kendisine atabey tayin ederek 1409 yılında Herat'a döndü.²⁷⁷

1.9.8. Emir Şeyh Nureddin İsyanı

Emir Timur'un ünlü beylerinden biri olan, Kıpçak asıllı Şeyh Nureddin, Şahruh ve Uluğ Bey'in Mâverâünnehr bölgesindeki hâkimiyetini tanımayarak saltanat sevdasına düştü.²⁷⁸ Halil Sultan'ın Mâverâünnehr'den ayrılması ve eski arkadaşı Şah Melik'in hızlı yükselişini çekemeyen Şeyh Nureddin, Şah Melik ve Uluğ Bey'e karşı harekete geçerek Semerkand üzerine yürüdü.²⁷⁹

Şeyh Nureddin'in isyan haberi Semerkand'a ulaşınca, Şah Melik onu karşılamak üzere yola çıktı. Semerkand civarındaki Kızıl Ribat mevkiinde karşılaşan iki ordu geceyi ihtiyatla geçirdikten sonra ertesi gün saflarını düzenleyerek birbirlerine doğru yürümeye başladılar.²⁸⁰ 17 Nisan 1410 tarihinde meydana gelen savaşta Şeyh Nureddin ilk hamleyi gerçekleştirerek Şah Melik'in ordusunu dağıttı. Şah Melik aldığı bu yenilgi karşısında Şeyh Nureddin'e karşı tutunamayarak dağlara çekilmek zorunda kaldı. Şah Melik'in çekilmesinden sonra Semerkand savunmasız kaldı ve Şeyh Nureddin ise bu durum karşısında giriş izni almak üzere şehre doğru harekete geçti.²⁸¹

²⁷⁵ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 89; İsmail Aka, "Timurlular", *Türkler Ansiklopedisi*, 1. Baskı (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 8: 896; Aka, "Timur'un Ölümünden Sonraki Hâkimiyet Mücadelelerine Kısa Bir Bakış", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 41; Alan, *Timurlular*, 100.

²⁷⁶ Roemer, "Timurlular", 12/1: 348.

²⁷⁷ Hüseyin Mirca'feri, *Tarih-i Tehevvat-ı Siyasî İçtimâî İktisâdî ve Ferhengi-i İran Der Dovre-i Timuriyân ve Türkmanân*, 13. bs. (Tahran: Daneşgah-ı İsfahân, 1395/2016), 87; Muammer Dizer, Uluğ Bey, 1. bs. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 22; Manz, *Timurlenk*, 243.

²⁷⁸ Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 250.

²⁷⁹ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 67.

²⁸⁰ Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih-i Bâysungurî*, III: 361; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 90.

²⁸¹ Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih-i Bâysungurî*, III: 361-362; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 33.

25 Nisan 1410'da Semerkand'a ulaşan Şeyh Nureddin, Şeyhzade Kapısı'na gelerek şehre girmek için izin istedi. Lakin başta Şeyhülislâm olmak üzere şehir ahalişi Şahruh'tan buyruk gelmeyene kadar kapıları açmayacaklarını bildirdiler.²⁸² Şeyh Nureddin, kapıların kendisine açılmaması karşısında şehre saldırmayı düşünse de buna cesaret edemedi. Şehrin çevresindeki köyleri yağmaladıktan sonra Emir Timur'un şehir dışında inşa ettirmiş olduğu Dilgüşâ Sarayı'na gelen Şeyh Nureddin, burada birkaç gün vakit geçirdi.²⁸³

Şeyh Nureddin bu sıralarda Hisar-ı Şadman'da bulunan Muhammed Cihangir'e bir elçi göndererek birlikte hareket etmek için kendisine haber gönderdi. Muhammed Cihangir, ilk başta Şeyh Nureddin'in bu teklifini geri çevirse de o, Muhammed Cihangir'in emirleri ile temasa geçerek kendisini ikna etmeyi başardı.²⁸⁴ Muhammed Cihangir'in de gelmesi bir fayda sağlamadı ve Semerkandlılar şehri teslim etmemekte direndiler.²⁸⁵

Şeyh Nureddin'in bu hareketleri Şahruh'a ulaşınca o, beylerinden Emir Mızrab Bahadır, Emir Tükel Barlas, Emir Yedigâr Şah Arlat, Muhammed Sufi Tarhan, Emir Yusuf Hoca, Emir Aceb Şir ve Emir Nuşirevan Barlas'ı önden Mâverâünnehr'e gönderdi. Ardından oğlu Emirzâde Baysungur'u Herat'ta bırakarak kendisi de 19 Mayıs 1410 tarihinde Mâverâünnehr'e hareket etti.²⁸⁶

Şahruh'un kendi üzerine geldiğini öğrenen Şeyh Nureddin, onu karşılamak üzere hazırlıklara başlayarak Semerkand civarından ayrıldı. Çortman Bulak'a geldiği esnada, Şah Melik'in Semerkand'dan topladığı kuvvetlerle birlikte üzerine geldiğini öğrenen Şeyh Nureddin, mecburen Şah Melik üzerine gitti. Ancak taraflar arasında henüz savaş başlamadan Semerkandlıların bir kısmının kaçması ve geri kalanların da Şeyh Nureddin tarafından bozguna uğratılması ile Şah Melik'in ordusundaki tüm mühimmat ve ağırlıklar Şeyh Nureddin'in eline geçti. Şah Melik'e karşı kazandığı yeni galibiyetle beraber gurura kapılan Şeyh Nureddin, Şahruh ile mücadele etmek için hazırlıklara başladı.²⁸⁷

²⁸² Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 68.

²⁸³ Golubev, *Uluğ Bey*, 34.

²⁸⁴ Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 33.

²⁸⁵ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 68.

²⁸⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 87-88; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 90.

²⁸⁷ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 92.

Şah Melik, aldığı bu mağlubiyet karşısında perişan bir halde Semerkand'a doğru yola çıktı. Ancak Şeyh Nureddin'e karşı aldığı ikinci mağlubiyetten dolayı şehir halkı tarafından pek hoş karşılanmadı. Bu esnada kendisine yardım için gelen Mirza Emirek Ahmed beş yüz süvari ile ona katıldı. Şah Melik, şehir halkının kendisine karşı olan tutumlarından kuşkulandığı için Mirza Emirek Ahmed ile birlikte hareket ederek Şahruh'un yanına gittiler.²⁸⁸

Şahruh, bu olanlar karşısında ordusunu toplayarak Şeyh Nureddin üzerine gitmek için hazırlıklara başladı. Şeyh Nureddin ise bu esnada Kızıl Ribat yöresindeki Yam Suyu kıyısında ordusu ile hazır bulunmaktaydı. 12 Temmuz 1410'da meydana gelen savaşta Şahruh kesin bir galibiyet ile ayrıldı. Galibiyetten iki gün sonra Şahruh'un mahiyetindeki Herat kuvvetleri Semerkand'a gelerek idareyi ele aldılar. Şahruh, daha sonra Şeyh Nureddin'e karşı şehri savunmak için Şah Melik'i burada bırakarak Herat'a doğru yola çıktı.²⁸⁹ Şeyh Nureddin ise Şahruh karşısında aldığı bu mağlubiyetten sonra kaçmak zorunda kaldı.²⁹⁰

Şeyh Nureddin, Şahruh karşısında aldığı bu yenilgiye rağmen bağımsızlık sevdasından vazgeçmedi. Doğu Çağatay hanları ile olan kişisel dostluklarından ötürü onlardan yardım taleplerinde bulundu.²⁹¹ Şah Melik, Şeyh Nureddin'in bu hareketlerini Şahruh'a bildirerek Savran'ı kuşatmak için izin istedi. Şahruh, ona gereken izni verdikten sonra Şah Melik 9 Ocak 1411 tarihinde Semerkand'dan ayrıldı.²⁹² Şeyh Nureddin, Savran'da bulunduğu esnada Şah Melik'in kalabalık bir ordu ile üzerine geldiğini işitince savaşmayı göze alamayarak Moğollara sığınmak üzere kaçtı.²⁹³

Şah Melik bu esnada, Şahruh'un hâkimiyetini tanımış olan Emir Hudaydâd Hüseyini'nin oğlu Abdülhâlık'ın Şeyh Nureddin ile arasındaki düşmanlıktan yararlanma yoluna girişti. Abdülhâlık'a haber gönderen Şah Melik, Şeyh Nureddin'in

²⁸⁸ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 88; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 92; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 68; Golubev, *Uluğ Bey*, 34.

²⁸⁹ Ebrû, *Zübdetü't-Tevârîh-i Bâysungurî*, III: 378; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 92-93; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 69; Golubev, *Uluğ Bey*, 34; Kalkan, *Herât ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası*, 137.

²⁹⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 68.

²⁹¹ Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 33-34.

²⁹² Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 94.

²⁹³ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 94; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 69.

yakalanmasını istedi.²⁹⁴ Şah Melik'ten aldığı buyruk üzerine harekete geçen Abdülhâlık, Şeyh Nureddin'ni ele geçirebilecek bir durumda iken Moğolların yanına kaçmasına engel olamadı. Abdülhâlık'ın bunu yapmasının asıl sebebi, Şah Melik'in fazla yükselmesini kendisi için faydalı görmemesiydi.²⁹⁵

Moğol hanı'nın yanına kaçmayı başaran Şeyh Nureddin, Şah Melik tarafından Moğollara gönderilen elçileri de tutsak alarak Moğollardan gerekli yardımı sağlamayı başardı. Muhammed Han, Şeyh Nureddin'in yardım talebine karşılık kardeşi Şems-i Cihan idaresinde on beş bin kişilik bir kuvveti Şah Melik üzerine gönderdi.²⁹⁶ Şah Melik bir yandan Şahruh'u bu durum karşısında bilgilendirmek, diğer yandan da Moğollar üzerine gitmek için hazırlıklarını yaptı. Ardından Şayestem adlı nökerinin komutasında iki bin kişilik bir birliği göndererek Moğolları bozguna uğrattı.²⁹⁷

Moğollar bu yenilgiden sonra dağılmaya başladılar. Şeyh Nureddin ise bu durum karşısında bir netice elde edemeyeceğini anlayınca yanına aldığı beş yüz kadar atlı askeri ile birlikte Savran'a gitti. Buradan Muhammed Han'a bir elçi gönderen Şeyh Nureddin, Şah Melik'e hiçbir zaman güvenmemesi gerektiğini, eğer ona karşı bir çare bulamasa tehlikenin daha artacağını ifade ederek onu kandırmaya muvaffak oldu. Muhammed Han, bu sözler karşısında öfkeye kapılarak Mâverâünnehr'e doğru harekete geçti.²⁹⁸ Moğol hanı, Kulan Baş mevkiine geldiği sırada hareketinin ona kuvvetli bir düşman kazandırmaktan başka bir fayda sağlamayacağını anladı. Bundan dolayı Şah Melik ile savaşmadan anlaşma yapmayı uygun gördü. Karşılıklı armağanlar gönderildikten sonra Moğol han'ı Muhammed Han, bundan böyle Şeyh Nureddin'e yardım etmeyeceğine dair söz verip ülkesine geri döndü.²⁹⁹

Şah Melik Moğollarla anlaştıktan sonra Savran'da bulunan Şeyh Nureddin üzerine yürüdü. Şeyh Nureddin, Şah Melik'in ilerleyişi karşısında Cengiz Oğlan'ın nökeri Ramazan Özbek'i anlaşma zemini hazırlamak için gönderdi.³⁰⁰ Şah Melik,

²⁹⁴ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 94.

²⁹⁵ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 69.

²⁹⁶ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 94. Hasan-ı Rumlu, Moğol Hanı Muhammed Han'ın kardeşi Şems-i Cihan idaresinde Şeyh Nureddin'e yardım amacıyla gönderilen birliklerin sayısını 12.000 olarak belirtmektedir. Bkz. Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 94.

²⁹⁷ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 70.

²⁹⁸ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 95.

²⁹⁹ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 70.

³⁰⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 95.

anlaşmanın sağlanabilmesi için Şeyh Nureddin'in, Tuman Ağa'yı³⁰¹, kardeşi Şeyh Hasan'ı, nökerlerinden biri ile oğlu Mahmud Şah'ı gönderdiği takdirde uzlaşmaya varacağını beyan etti. Şeyh Nureddin, üzüntü içerisinde bu defa Emir Musaka ve Devlet Hoca'yı anlaştırmak üzere gönderdi. Şah Melik, onları geri gönderdikten sonra kendisi de harekete geçti.³⁰²

Şah Melik, Savran'a ulaşınca Şeyh Nureddin'e haber göndererek anlaşmanın sağlanabilmesi için bütün suçlarını itiraf etmesini, aksi takdirde savaşa başlayacağını bildirdi. Şeyh Nureddin de bu durum karşısında Şah Melik'in iki nökeri ile birlikte kale kapısına gelmesini istedi. Kendisinin de kaleden çıkarak elçisiz ve habercisiz görüşeceğini bildirdi.³⁰³ Şah Melik, bu teklif üzerine iki nökeri ile birlikte Şeyh Nureddin'in yanına gitti. O da iki nökeri ile birlikte gelerek görüşmelere başladılar. Şah Melik, kendisinden düşmanlığı bırakması için nasihatlerde bulunduysa da Şeyh Nureddin bunu kabul etmedi. Taraflar herhangi bir netice elde edemediği için geri dönmek zorunda kaldılar.³⁰⁴

Şah Melik, daha sonra Hendek kıyısına geldi ve Tuman Ağa'nın bulunduğu burcun altına gelerek kendisini selamladı. Tuman Ağa, Emir Timur'un adını anarak ağlamaya başladı. Bir saat kadar Tuman Ağa ile sohbet eden Şah Melik, Şeyh Nureddin'e tekrardan haber gönderdi. Kendisinin bizzat gelerek Şahruh'u görmesi gerektiğini, bu mümkün değilse de oğlunu veya kardeşini göndermesini istedi. Şeyh Nureddin bunları da kabul etmeyince, Şah Melik bu işi hileye başvurarak çözmeye karar verdi.³⁰⁵

Şeyh Nureddin'in uzun zamandır görmediği eski arkadaşı Hargudak ile anlaşıp Şah Melik; *"Sen benim kardeşim gibisin, eğer cesaret gösterip Şeyh Nureddin'i öldürür isen yiğitliğin tüm ülkelerde söylenecek ve Şahruh seni yüceltecektir"* diyerek onunla anlaştı.³⁰⁶ Ardından Şeyh Nureddin'e haber gönderen Şah Melik, tekrardan

³⁰¹ Gleb Golubev, Şeyh Nureddin'in Savran Kalesi'ne gelince tesadüfen Emir Timur'un hanımlarından Tuman Ağa'nın da bu kalede olduğunu belirtmektedir. Bkz. Golubev, *Uluğ Bey*, 35.

³⁰² Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 96.

³⁰³ Ebrû, *Zübde't-t-Tevârih-i Bâysungurî*, III: 381; Barthold, Şah Melik'in Savran'a vardıktan sonra kendi kuvvetleri ile şehri ele geçiremediğini ifade etmektedir. Bunun sebebini de Tuman Ağa'nın şehirde bulunmasından dolayı, Şah Melik'in silah zoruyla şehre girmek istemeyişi olarak açıklamaktadır. Bkz. Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 70.

³⁰⁴ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 95.

³⁰⁵ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 95; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 70.

³⁰⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 95.

görüşme talebinde bulundu. Bu teklifi kabul eden Şeyh Nureddin kaleden dışarı çıktı. Şah Melik, kendisini güler yüz ile karşılayıp yaşanan sıkıntıları unutmaya hazır olduğunu beyan etti. Şeyh Nureddin, duyduğu sözler karşısında oldukça mutlu oldu ve eski arkadaşına sarılmak istedi. Tam bu esnada Şah Melik’in işaretleri ile Hargudak, harekete geçerek Şeyh Nureddin’i öldürmeyi başardı.³⁰⁷ Şeyh Nureddin’in öldürülmesi ile Şahruh ve Uluğ Bey’in Mâverâünnehr’deki hâkimiyetini tanımak istemeyip istiklal sevdasına kapılmış olan beylerin sonuncusu da böylece ortadan kaldırıldı.³⁰⁸

³⁰⁷ Gleb Golubev, *Uluğ Bey*, 35; İbni Arabşah, Şeyh Nureddin’in öldürülmesi olayını şu şekilde aktarmaktadır. “Şah Melik görünüşte dost, ama fitne peşinde koşarak Şeyh Nureddin’e doğru yola çıkmıştı. Aralarında dostluk anlaşması sağlanıp karşılıklı hediyeler gönderildikten sonra, Şah Melik bir hile ile Şeyh Nureddin’i Sıgnak Kalesi’nden dışarı çıkarmayı başarmıştı. Şah Melik’in yakın adamları arasında Hargudak diye biri vardı. Şeyh Nureddin kaleden dışarı çıkınca Şah Melik’te yalnız başına silahsız olarak kendisi ile kucaklaşmıştı. Şah Melik, onun yokluğunda başından geçenleri anlattıktan sonra bundan böyle birlikte neler yapabilecekleri hususunda fikir alışverişinde bulunmuştu. Bu sırada Şah Melik’in adamları tek tek gelip Şeyh Nureddin’in elini öpmeye başlamışlardı. Sıra Hargudak’a gelince, Şeyh Nureddin’e doğru yaklaşmıştı. Şeyh Nureddin’in yanına gelip elini öptükten sonra, onu atından aşağıya doğru çekip bağrına basmıştı. Sıkıca kucaklayıp aşağı çektikten sonra Şeyh Nureddin’in başını kesmişti. Şahruh, bu olaya şahit olunca gözlerinden yaşlar akmaya başlamıştı. Ardından Şah Melik’e lanetler yağdırmıştı. Hargudak’ı ise ibret-i âlem olsun diye idam ettirmişti. Şahruh, daha sonra yapacak bir şey olmadığını anlayınca olan biteni kabullenmişti. Detaylı bilgi için bkz. Arabşah, *Acâibu’l Makdûr*, 409-410. Hasan-ı Rumlu ise Şeyh Nureddin’in ölüm hadisesini; “Şah Melik, Hargudak’tan Şeyh Nureddin’i öldürmesini istemesinden sonra Hargudak bunu kabul etmişti. Kalenin kapısına vardığı zaman atından inerek Şeyh Nureddin’i birkaç kez selamlamıştı. Şeyh Nureddin de eğilip kendisini kucaklamıştı. Hargudak, bu esnada elini Şeyh Nureddin’in sırtına dolayarak onu var gücü ile aşağıya çekmişti. Şeyh Nureddin, yere düşünce Hargudak onu dizlerinin altına almıştı. Ardından kılıcını çekerek Şeyh Nureddin’in yüzüne doğru indirmişti. Şeyh Nureddin, eliyle yüzünü kapatmaya çalışırken parmaklarının başı kopmuştu. Şah Melik ise bu esnada olup bitenleri izlemekteydi. Şah Melik tarafından kendisine yardım gönderilince Hargudak bir kılıç darbesi ile Şeyh Nureddin’in başını gövdesinden ayırmıştı” şeklinde aktarmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Rumlu, *Ahsenü’t-Tevârîh*, 95-96.

³⁰⁸ Barthold, *Uluğ Bey ve Zamanı*, 71; Dizer, *Uluğ Bey*, 27; Aka, “Timurlular Devleti”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 250; Aka, “Timur’un Ölümünden Sonraki Hâkimiyet Mücadelelerine Kısa Bir Bakış”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 41; Aka, *Timurlular*, 76.

1.10. AZERBAIJAN BÖLGESİNDE MEYDANA GELEN SALTANAT MÜCADELELERİ

1.10.1. Miranşah ve Oğullarının Bölgedeki Faaliyetleri

Emir Timur, Azerbaycan topraklarını ele geçirdikten sonra Hülagu Han tahtı³⁰⁹ olarak bilinen bölgeleri oğlu Miranşah'a verdi.³¹⁰ Ancak Miranşah, Azerbaycan valiliğini yürüttüğü yıllarda Hoy civarında düzenlediği bir av merasimi sırasında atından düşerek yaralandı ve beyinde oluşan hasar sebebiyle uygunsuz hareketler sergilemeye başladı.³¹¹ Bu olaydan sonra vaktini içki meclisleri ve eğlenceler ile

³⁰⁹ Hülagu Han tahtı olarak bilinen yerler; Hüzmüz'e kadar Fars ve Kirman, Rey'den Azerbaycan'a kadar Irak-ı Acem, Arran, Mugan, Karabağ, Gilanât, Şirvan, Şemahi, Derbend, Gürcistan, Ahbaz, Diyarbakır ve Irak-ı Arab, İstanbul'a kadar Rum Diyarı, İskenderiye ve Nil bölgelerini kapsamaktadır. Bkz. İsmail Aka, "Timurluların Âzerbaycan İle Alakaları", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, Yay. Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. (Ankara: Berikan Yayınevi, 2005), 1: 416.

³¹⁰ Şâmî, *Zafernâme*, 332; Yezdî, *Zafernâme*, 217.

³¹¹ Mirza Miranşah'ın avlandığı esnada atından düşüp yaralanması ve beyinde oluşan hasar sebebiyle sergilemiş olduğu uygunsuz hareketler hakkında kaynaklar farklı bilgiler vermektedir. Şerefüddin Ali Yezdî ve Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî'ye göre; Miranşah, 1396 yılının güz aylarında Hoy yakınlarındaki Pir Ömer Nahçirban'ın mezarı yakınlarında avlanırken bir geyik görmüş ve onu yakalamak istemişti. Fakat bu esnada atından düşerek başını çarpmış ve beyni sarsıntı geçirmişti. Bir süre baygınlık geçirdikten sonra kendisine gelir lakin o günden itibaren üç gün boyunca bir ayılıp bir bayılmıştı. Miranşah'a uygulanan yanlış tedaviden dolayı beyinde hasar meydana gelmiş ve bu durum Miranşah'ın uygunsuz hareketler sergilemesine neden olmuştu. Miranşah, bu olaydan sonra gece-gündüz içki içip eğlenerek vakit geçirmişti. Devlet hazinesini de hesapsızca harcayıp yanındakilere bol ihsanlarda bulunmuştu. İlhanlı hükümdarı Sultan Ebu Said'in yaptırmış olduğu Şehr-i Yazek'i yıktırıp Sultaniye Künbedi'ne nakletmişti. Uygun olmayan bir zamanda Bağdad'a gitmiş ve aynı gün geri gelmişti. Tebriz kadısı ve bazı kimseleri durduk yere öldürmüştü. Daha sonra eşi Hânzâde'ye küfürler edip hakarete bulunmuştu. Hânzâde bu durum karşısında Semerkand'a gitmişti. Bu sıralarda Hindistan seferinde bulunan Emir Timur sefer dönüşü Semerkand'a vardığında Hânzâde onun huzuruna çıkarak Miranşah'ın durumunu anlatmıştı. Henüz yeni Hindistan seferinden dönmüş olan Emir Timur, Miranşah'ın sergilediği davranışları işitince hazırlılara başlamış ve Şehzade Muhammed Sultan'ı Semerkand'da bırakarak İran'a doğru harekete geçmişti. Emir Timur, beylerinden Süleymanşah'ı önden göndererek durumu araştırmasını istemişti. Süleymanşah, Rey'e geldiği zaman Bayan Kavçin, Mirza Miranşah'ın durumunu kendisine anlatmıştı. Bunun üzerine Süleymanşah, Miranşah'ın dağıttığı malları geri toplatarak mirzanın yanında bulunan nâiblerini de tutuklamıştı. Daha sora Süleymanşah, Miranşah'ı Emir Timur'u karşılamak üzere göndermişti. Emir Timur, Rey ve Şehriyâr'ı geçtiği sırada Miranşah gelmiş, fakat Emir Timur o gün kendisini huzura kabul etmemişti. Ertesi gün Miranşah'ı huzuruna kabul etmiş, lakin kendisine ilgi göstermemişti. Emir Timur daha sonra Timur Hoca Ak Buga ve Celal el-İslâm'ı Tebriz'e gönderip durumu araştırmalarını istemişti. Emir Timur tarafından gönderilen beyler kısa sürede olayı araştırıp Emir Timur'a gerekli bilgileri sunmuşlardı. Emir Timur, Miranşah'ı eğlence âlemine teşvik eden bir gurup hanzade ve sazendenin olduğunu, Miranşah'ın bunlar yüzünden kendini eğlenceye vererek devlet işlerinden uzaklaştığını öğrenmişti. Bunun üzerine Emir Timur, Miranşah'ın naiplerinden olan Mevlânâ Muhammed Kuhistanî, musikide birer ekol olan Üstad Kutbuddin Nâyî, Habib Udî ve Abdülmümin Gûyende'yi yakalayıp idam ettirmişti. İspanya Kralı tarafından Timur'a elçi olarak gönderilen Clavijo ise Miranşah'ın sergilemiş olduğu uygunsuz davranışları şu şekilde aktarmaktadır; Miranşah, Tebriz'e ulaşıp ikamet ettikten sonra aklını bozmuş, bütün evleri, camileri ve halka açık bütün binaları yıktırmaya başlamıştı. Daha sonra Sultaniye Kalesi'ne gelen Miranşah, babasının orada saklı bulunan hazinelerini halka dağıtmıştı. Sultaniye dışında

geçirmeye başlayan Miranşah, devlet işlerini aksatarak yerine getirmesi gerektiği bütün sorumluluklarını da beylerine bıraktı. Emir Timur, Miranşah'ın sergilediği bu davranışları öğrenince onu Azerbaycan valiliğinden azlederek cezalandırdı. Ardından

bulunan muazzam bir cami ve saray bulunmaktaydı. Miranşah, buraları yağmaladıktan sonra bu saray ile camiye yaptıran adamın kemiklerini mezardan çıkartıp atmıştı. Clavijo, Miranşah'ın bunları bir çılgınlık eseri olarak yaptığını ifade ettikten sonra, "Dünyanın en büyük adamının oğluyum. Meşhur şehirlere ne yapacağım ki ölümünden sonra adım yaşasın" dediğini belirtmektedir. Miranşah, yıktırdığı yerleri yeniden imar ettirmeye çalışmışsa da binalar eskisi kadar güzel olmamıştı. Bunun üzerine Miranşah, ne yapayım da adımı yaşatayım diyerek tekrardan her tarafı yıktırmıştı. Emir Timur, tüm bu olanları işitince Miranşah'ın yanına gitmişti. Babasının Sultaniye'ye ulaştığını öğrenen Miranşah, boynuna bir ip asarak babasının yanına gidip ondan af dilemişti. Emir Timur oğlunu öldürmek üzereyken akrabaları ve şehrin ileri gelenlerinin araya girmesiyle bu kararından vazgeçmişti. Emir Timur, Miranşah'ı affettikten sonra onu valilikten azlederek torunu Ebubekir'i onun yerine tayin etmişti. Clavijo ayrıca, Miranşah'ın bu delice hareketleri yaptığı esnada eşi Hânzâde'nin onu gizlice terk ederek Semerkand'a gittiğini, Emir Timur'a oğlunun yaptıklarını anlatarak kendisine karşı isyan etmeyi düşündüğünü söylediğini ve Timur tarafından iyi ağırlanan Hânzâde'nin bir daha Miranşah'ın yanına gitmediğini de belirtmektedir. Devletşah, Miranşah'ın bu durumu şu şekilde aktarmaktadır; Bir gün Miranşah, attan düşmüş ve dimağı sarsılmıştı. Tabipler ne kadar müdahale ettiyse de fayda vermemişti. Arada kendisine vesvese gelmiş ve deliliği artmıştı. Külhanbeyleri ile vakit geçirmiş, yanına kimseleri kabul etmemiş. Naiplerine eziyet etmiş ve büyüklerine hürmetsizlik göstermişti. Ayrıca Reşiddiye'de gömülü bulunan Hâce Reşid'in kemiklerinin çıkartılıp Yahudilerin mezarlığına gömülmesini emretmişti. Miranşah, karısı Hânzâde'yi bağlatarak ona işkenceler etmişti. Sonunda Hânzâde kaçarak Emir Timur'un yanına gitmişti. Kanlı gömleğini Emir Timur'a gösteren Hânzâde, Miranşah'ın kendisine yaptıklarını anlatmıştı. Nazmiye Togan, Hânzâde'nin durumunu şu şekilde aktarmaktadır; Miranşah, Hânzâde'yi rencide etmiş ve seni bırakıp giderim diye tehdit etmişti. Hânzâde'nin de Emir Timur'a, kocam fena değildir, lakin etrafına Tacik nedimler dolmuş, kimisi musikişinas, kimisi şair, devlet işlerini ihmal etmesine bunların sebep oluyor dediğini ifade etmiştir. Bu durum karşısında Emir Timur ağlamış ve bir hafta boyunca kimseyle konuşmamıştı. Daha sonra ordusunu hazırlayan Emir Timur, Nisan 1393'te Azerbaycan'a yürümüştü. Emir Timur, Azerbaycan'a geldiğinde Miranşah'ın meclisinde bulunan ve oğlunu devlet işlerinden uzaklaşmasına sebep olduğuna hükmettiği Mevlana Muhammed Kâhkî-i Kuhustânî, Mevlana Kutbeddin-i Nâyî, Abdülmümin-i Güyende'nin Kazvinde asımlarına ferman vermişti. İbni Arabşah ise Miranşah'ın akli dengesini kaybettikten sonra babasına bir mektup gönderdiğini belirtmektedir. Ona göre, Miranşah babasına; "*Sen artık yaşlandın, bedeninin zayıfladığı ve takatten kesildiğin için devleti yönetme yükünü ve siyaseti sürdürme vazifeni kaldırarak durumda değilsin. Ölüm günün gelinceye kadar bir mescit kenarında Rabbine ibadet etmen senin için daha hayırlıdır. Senin çocukların ve torunların arasında ülkeyi yönetip koruyabilecek kişiler yetiştirdi. Ayağın mezara yaklaşmışken ülkeleri nasıl idare edip elinde tutacaksın. Eğer ileri görüşlü ve ferasetli bir kişiyse, bu işleri bırak ve ahiret işleri ile uğraş. Diyelim ki Şeddad'ın mülküne sahip oldun, diyelim ki saltanatın tüm dünyayı kapladı ve yeryüzündeki bütün padişahlar sana itaat etti, eninde sonunda ölmeyecek misin, yaşayacağın yer bir mezar olmayacak mı? Halkı hâkimiyetin altına aldın adalet sergiledin lakin halk yolu ile değil. Halka iyilikler yaptın, onları korudun ama elinde bir sopa ile. Eğer durum böyle devam ederse senin üzerine yürür ve ellerine vurarak seni fitne fesat işlerinden çeviririm, bundan sonra adımlarını doğru atmanı sağlarım*" demişti. Emir Timur, Miranşah'ın mektubunu okuduktan sonra atının dizginlerini Tebriz taraflarına çevirmişti. 17 Kasım 1399 tarihinde Karabağ'a gelip ordugâhını kurmuştu. Ardından Azerbaycan topraklarını ele geçirip Miranşah'ı bu duruma sevk eden fitnecileri katletmişti. Miranşah'a gelince; Emir Timur, öz oğlu olmasından ötürü ona herhangi bir zarar vermemişti. İbni Arabşah'ın bahsettiği bu mektup diğer kaynaklarda geçmediğinden ötürü, mektubun gerçekliğine şüphe ile bakılmaktadır. Ayrıca Emir Timur'a karşı sürekli nefret besleyen İbni Arabşah'ın, Miranşah tarafından Emir Timur'a yazıldığını beyan ettiği bu mektubun tamamen doğruluk payı içermesi mümkün görünmemektedir. Detaylı bilgi için bkz. Yezdi, *Zafernâme*, 322-327; el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 1-4; Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, 120-122; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 742-744; Togan, "Temür Zamanında Aristokrat Türk Kadını" 12; Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 175-179.

torunu Mirza Ebubekir'i Hülagu Han tahtına getirdi ve Miranşah'ı onun gözetimine verdi.³¹²

Emir Timur, batıya yaptığı son seferinde Osmanlılar ve Memlûkler'e ağır darbeler indirdikten sonra Bingöl havalisine geldi. Burada, Miranşah'ın oğullarından Mirza Ebubekir'e Diyarbakır ve Mardin taraflarından başlayarak Basra'ya kadar olan bütün Irak-ı Arab bölgelerini verdi.³¹³ Ardından Semerkand'a gitmek üzere yola koyulan Emir Timur, Nehr-i Barlas köylerinden Nimetâbâd civarına geldiği sırada şölen hazırlansın diye emir buyurarak büyük bir toy tertipledi. Daha önceden kararlaştırdığı üzere al tamgalı yarlık ile Hülagu Han tahtını Miranşah'ın diğer oğlu Mirza Ömer'e verip babası Miranşah ve abisi Ebubekir'i kendisine tabi kıldı. Ayrıca beylerinden Emir Cihanşah Cakü'yü de işlerini yürütmek için Mirza Ömer'in yanına atabek olarak bıraktı.³¹⁴ Emir Timur, Azerbaycan'dan ayrıldıktan sonra, Mirza Ömer Aladağ'a geldi. Burada bütün civar emirleri yanına gelerek kendisine itaatlerini sundular. Mirza Ebubekir de, kendisinin yaşça daha büyük olmasına bakmaksızın, dedesinin hükmü gereği babasını Diyarbakır'da bıraktı. Annesi Hanike ile birlikte kardeşi Mirza Ömer'in huzuruna çıkıp armağanlar sunduktan sonra itaat ettiğini bildirerek geri döndü.³¹⁵

1.10.2. Emir Cihanşah-ı Cakü İsyanı

Emir Cihanşah'ın geniş yetkiler ile atabek olarak tayin edilmesi bazı kişilerin kıskançlığına yol açtı. Bu durum Mirza Ömer ile Cihanşah'ın arasına soğukluk girmesine neden oldu.³¹⁶ Emir Timur'un ölüm haberi Azerbaycan beldelerine ulaştığı

³¹² Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 744; Ensar Macit, "Timurlu Ordusunda Kullanılan Ceza Yöntemleri", *Çeşm-i Cihan: Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, 2/2 (2015): 79; Meral, "Mîrza Mîranşâh ve Askeri Faaliyetleri", 152.

³¹³ İsmail Aka, "Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, Yay. Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. (Ankara: Berikan Yayınevi, 2005), 1: 107-108.

³¹⁴ Yezdi, *Zafernâme*, 426-427; el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 41; Tacü's-Selmânî, *Tarih-nâme*, 69; Aka, *Mirza Şahrûh ve Zamanı*, 43; İsmail Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti (Kara Koyunlular Devri)*, 1. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 2001), 1; Paydaş, "Timur'un Gürcistan Seferleri", 435; Hayrunnisa Alan, "Timurlular", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti 9 Müslüman Türk Devletleri II*, ed. Muhammet Hanefi Palabıyık- Osman Çetin, 1. bs. (İstanbul: Siyer Yayınları, 2018) 8: 135.

³¹⁵ Aka, "Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 109; Aka, *Timurlular*, 55.

³¹⁶ Aka, *Mirza Şahrûh ve Zamanı*, 43; Aka, "Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 110; Alan, *Timurlular*, 102.

vakit Mirza Ömer, Diyarbakır'da bulunan babası ve abisine danışmadan kendi adına hutbe okutup sikke kestirdi.³¹⁷ Ölüm haberinin Azerbaycan'da yayılmasından sonra bazı beyler saltanat sevdasına kapılarak idareyi ele geçirmek istediler. Mirza Ömer'in nökerlerinden bazılarını öldüren bu beyler, ardından Cihanşah'ın aklına girerek onu Mirza Ömer'e karşı kışkırttılar. Cihanşah da bu durumu değerlendirmek isteyip Mirza Ömer'i öldürmek niyetiyle harekete geçti.³¹⁸

Saltanat hevesine kapılan Cihanşah, 24 Mart 1405'te Mirza Ömer'in bulunduğu otağa baskın düzenledi ve naiblerinden Mevlânâ Kutbeddin Evhebî, Emir Darab Kuşçu, Şeyh Muhammed Tavacı ile Abdülhâlik'i öldürttü. Ardından Mirza Ömer'in bulunduğu çadıra doğru harekete geçerek mirzayı ele geçirmek istedi.³¹⁹ Ancak, Cihanşah'ın üzerine geldiğini haber alan Mirza Ömer, korkuya kapılmayarak inak³²⁰ ve yasavullarını³²¹ silahlandırıp isyancıların karşısına çıktı. Cihanşah, Mirza Ömer karşısında tutunamayacağını anlayınca kaçış yolunu tuttu. Cihanşah'ın yaptıkları karşısında oldukça öfkelenen Mirza Ömer ise adamları ile birlikte onun peşine düşüp kendisine Uçan Geçidi'nde yetişti. Meydana gelen çarpışma esnasında yaralı olarak ele geçirilen Cihanşah, Şeyh Muhammed tarafından kısas olarak öldürüldü.³²²

³¹⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 31.

³¹⁸ El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 53; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 31; Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamânı*, 43; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 2; Aka, *Timurlular*, 56.

³¹⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 31; Aka, "Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 110; Manz, *Timurlenk*, 254.

³²⁰ Türkçe bir ıstılah olup yerel kullanımlarda çeşitli anlamlara gelen "inak" Moğollar Dönemi'nde hükümdarın mahre dostu, müşaviri ve nedimi olarak kullanılmıştır. İnaklar, hükümdarların son derece güvendiği adamlar olmasından ötürü asil Türk evlatları arasından seçilmekteydi. Zira inaklar hükümdarların yakın ve güvendiği kişiler olması hasebiyle mühim ve gizli emirler kendilerine verildi. Bundan dolayı bu kişiler oldukça güvenilir kişiler arasından seçilirlerdi. Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Taşağıl, "İnak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22: 255-256; Paydaş, *Ak-Koyunlu Devlet Teşkilâtı*, 151-152.

³²¹ Moğolca "kanuni emir" manasına gelen Yasavul sözü sultanın şahsında buyrukları uygulayan memurdu. Yasavullar, yasakçı, yasak memuru, muhafaza memuru, saray muhafızlarının başı olarak görev yapmaktaydılar. Yasavulların; geceleyin sarayın çevresini korumak, sultan bir yere gittiği vakit kalabalığı bir mesafede tutmak, Dîvân Beyi mahkeme kürsüsünde olduğu zaman sessizliği temin etmek ve malların müsadere edilmesi gibi vazifeleri vardı. Detaylı bilgi için bkz. Paydaş, *Ak-Koyunlu Devlet Teşkilâtı*, 152-154.

³²² Tacü's-Selmanî, *Tarihname*, 70-71; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 31; Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamânı*, 43-44; Aka, "Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 110-111. Clavijo Cihanşah Cakü'nün isyan etmesi ve öldürülmesi olayını şu şekilde aktarmaktadır. Cihanşah, Mirza Ömer'e başkaldırdıktan sonra onun yakın adamlarını öldürmüştü. Ardından Mirza Ömer'in bulunduğu yere doğru ilerlemişti. Mirza Ömer'in muhafızları bu manzara karşısında derhal harekete geçerek Mirza Ömer'in çadırını koruma altına almışlardı. Cihanşah, Mirza Ömer'i öldürmek üzere saldırmış, fakat muhafızların direnişi ile karşılaşmıştı. Bu sırada Tatar

Mirza Ömer, Cihanşah meselesini hallettikten sonra ordugâha geri döndü ve işlerini düzene koymakla meşgul oldu. Ancak, dirayetli beylerinden bazılarının birdenbire öldürülmesi idarede aksaklıkların çıkmasına neden oldu.³²³ Emir Timur'un ölüm haberinden sonra Miranşah ve Ebubekir ise ilk zamanlarda Mirza Ömer'e karşı herhangi bir harekâta bulunmayarak hâkimiyetini kabul etmiş gibi görünüp sessizliklerini korudular.³²⁴ Lakin Mirza Ömer, abisi Ebubekir'in devamlı olarak hâkimiyetini tanımayacağını çok iyi bilmekteydi.³²⁵ Gerçekten de Mirza Ömer'in düşündüğü gibi oldu ve Ebubekir, Mirza Ömer'in zor durumda olduğunu bildiğinden Cihanşah'ın öldürülmesini bahane ederek Azerbaycan'a doğru harekâta geçti.³²⁶

1.10.3. Mirza Ömer ile Mirza Ebubekir Arasındaki Mücadeleler

Mirza Ömer, Ebubekir'in üzerine geldiğini öğrenince her biri beş yüz kişiden oluşan kırk yedi koşunluk bir kuvvet hazırlatıp hepsini silahlandırdı. Lakin tam bu sırada Ebubekir tarafından yanına gönderilenler, Ebubekir'in kendisine itaat ettiğini bildirdiler. Bu haber üzerine Sultaniye'ye doğru yola çıkan Mirza Ömer, burada hendekler kazdırarak Ebubekir'i beklemeye başladı. Daha önce kendisine itaat ettiğini kardeşine bildirdiğinden ötürü Ebubekir, çekinmeksizin Mirza Ömer'in yanına geldi. Ancak, bundan böyle sorunsuz bir şekilde yaşamak isteyen Mirza Ömer, Ebubekir'i tutuklatıp Sultaniye Kalesi'ne hapsedtirdi. Ebubekir'in başına gelenleri işiten Miranşah

---

beylerinden biri Cihanşah'ın yanına gelmiş ve ona ne istediğini sormuştu. Cihanşah ise Mirza Ömer'e bir durumu arz edeceğini ifade etmişti. Tatar beyi içeri girip durumu Mirza Ömer'e anlattıktan sonra, Mirza Ömer, Cihanşah'ın derhal öldürülmesini emretmişti. Tatar beyi aldığı emir gereği Cihanşah'ın yanına gelmiş ve ani bir hareketle başını gövdesinden ayırmıştı. Cihanşah'ın başına gelenleri gören adamları ise derhal kaçmaya başlamışlardı. Ardından Mirza Ömer, Cihanşah'ın kesik başını babası Miranşah ile abisi Ebubekir'e göndermişti. Yine aynı müellifin verdiği bilgilere göre; Mirza Ömer, Emir Timur'un ölümünden sonra Cihanşah'ın kendisini ortadan kaldıracağını düşünmüştü. Bundan dolayı oldukça nüfus sahibi olan Cihanşah'tan korktuğu için onu öldürtmüştü. Bkz. Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, 231-232.

³²³ Tacü's-Selmanî, *Tarihnâme*, 71; Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 229; Alan, *Timurlular*, 102.

³²⁴ Faruk Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a kadar)*, 2. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 1967), 70.

³²⁵ Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 2.

³²⁶ Tacü's-Selmanî, *Tarihnânme*, 71; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 44.

ise korkuya kapıldı ve Horasan taraflarına yönelerek Mâverâünnehr bölgesinin hâkimi olan oğlu Halil Sultan ile birleşmek üzere Kalpûş'a gitti.³²⁷

Mirza Ömer, Ebubekir'i Sultaniye Kalesi'ne hapsedmekle kalmadı, kale muhafızlarına onu zehirleyip öldürmeleri için talimat verdi. Lakin kale muhafızlarından Hacı Bey³²⁸ adlı biri Ebubekir'in öldürüleceğini anlayınca bu durumdan kendisini haberdar etti. Daha sonra Hacı Bey, keskin bir kılıcı elbisesinin altına saklayarak Ebubekir'e verdi.³²⁹ Hacı Bey'den gerekli desteğini aldıktan sonra kaledeki muhafızlar ile anlaşılan Ebubekir, 15 Temmuz 1405 tarihinde kaleyi ele geçirdi. Ardından, bir süreden beridir Şehriyâr yöresinde bulunan babası Miranşah'ın yanına gitmek üzere Horasan'a doğru yola çıktı. Böylece Ebubekir'in Sultaniye Kalesi'nden kaçmayı başarmasıyla birlikte iki kardeş arasında açık bir mücadele başladı.³³⁰

Mirza Ömer, Ebubekir'i Sultaniye Kalesi'ne hapsedtikten sonra saltanat işleri ile ilgilenmeye başladı.³³¹ Ancak, bu sıralarda Ebubekir'in keleyi korumakla görevli muhafızları öldürüp hazineleri de ele geçirdikten sonra kaçtığını haber aldı.³³² Bu haber karşısında Beşparmak'tan Ilgar ile Sultaniye'ye gelen Mirza Ömer, emirlerinden Abdürrezzak b. Hudaydâd'ı Ebubekir'in arkasından gönderdi. Kazvin dolaylarında Ebubekir'e yetişen Abdürrezzak b. Hudaydâd, onu yakalamak istedi. Ancak meydana gelen çarpışmadan bir sonuç alınamayınca, Ebubekir yoluna devam ederek Rey taraflarına hareket etti. Abdürrezzak b. Hudaydâd ise geri dönmek zorunda kaldı.³³³

³²⁷ Tacü's-Selmanî, *Tarihnâme*, 71-72; El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 54; Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, 236; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 31-32; Sümer, *Kara Koyunlular*, 70; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 44; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 2; Aka, "Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 111-112; Alan, *Timurlular*, 102.

³²⁸ El-Hüseynî, bu kişinin Ebûbekir Kuşçu adında biri olduğunu belirtmektedir. Bkz. el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 54.

³²⁹ Hasan-ı Rumlu, Ebubekir'e kılıç veren kişinin kale muhafızlarından Adil Hazineci'nin adamlarından biri olduğunu ve kılıcı otların arasına saklayarak verdiğini belirtmektedir. Bkz. Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 37.

³³⁰ Tacü's-Selmanî, *Tarihnâme*, 72; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 37; Sümer, *Kara Koyunlular*, 70; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 44; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 2; Aka, "Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 112; Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 229; Alan, *Timurlular*, 102-103; Meral, "Mirza Miranşâh ve Askeri Faaliyetleri", 152; Manz, *Timurlenk*, 255; Aka, *Timurlular*, 56.

³³¹ Aka, "Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 113.

³³² Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, 240.

³³³ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 37; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 45; Alan, *Timurlular*, 103.

Akabinde Mirza Ömer, güvendiği adamlarının bir kısmını Sultaniye’de bırakıp Ucan’a gitti. Buraya gelmesinin sebebi, Emir Timur zamanında kendi hizmetine verilmiş olan Bistam Câkir’in muhalefet ederek Şirvan hâkimi Şeyh İbrahim’e sığınmasıydı. Mirza Ömer, kendisine muhalefet eden bu emiri Şirvanşah’tan istediye de o, türlü bahaneler ileri sürerek Bistam Câkir’i teslim etmedi.³³⁴ Emir Timur’un ölümünden sonra Şirvanşahlar için yeni bir dönem başladı. Şirvanşah İbrahim’in, Mirza Ömer’in talebini kabul etmemesinin en büyük sebebi de Emir Timur’un ardından onun varisleri arasında meydana gelen mücadelelerden faydalanarak bağımsız olmak arzusuydu.³³⁵

Şirvanşah’ın bu hareketleri karşısında hazırlıklara başlayan Mirza Ömer, Aras’ı geçti. Şeyh İbrahim, Bistam, Karaman’ın oğulları ve Seydi Ahmed-i Şeki de Berdaa’dan Kür Irmağı kıyısına gelerek savaş hazırlıklarına başladılar. Taraflar Kür Irmağı kıyısında savaş hazırlıklarını sürdürürken, Miranşah ve Ebubekir’in Horasan’dan döndükleri haberi yayıldı.³³⁶ Ebubekir, babası ile buluştuktan sonra, Mâverâünnehr’e hâkim olan kardeşi Halil Sultan ile buluşmak üzere yola çıktılar. Ancak, Şahruh’un onlara engel olması üzerine geri döndüler.³³⁷ Bu sırada Mirza Ömer’in, Şirvanşah İbrahim ile meşgul olduğunu bilen Ebubekir, bu durumdan faydalanmak istedi. Ağırıklarını Rey Soğuk Bulak’ında bırakan Ebubekir, yanına aldığı iki bin kişi ile Sultaniye üzerine yürüdü. Bu sıralarda Sultaniye Kalesi’ni korumakla görevli bulunan Emir Doladay, Ebubekir’e karşı koymayarak keleyi kendisine teslim etti. Kaleyi hiçbir zorluk ile karşılaşmadan ele geçirip Mirza Ömer’in hanımları ve beylerini serbest bırakan Ebubekir, epeyce bir taraftar toplamaya da muvaffak oldu.³³⁸

³³⁴ Rumlu, *Ahsenü’t-Tevârîh*, 38; Aka, “Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem’de Hâkimiyet Mücadeleleri”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 113.

³³⁵ Kazım Paydaş, “Timurlu ve Türkmenlerin Şirvanşahlar İle Olan Münasebetleri”, *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 25/40 (2006): 119.

³³⁶ Rumlu, *Ahsenü’t-Tevârîh*, 38; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 45; Aka, “Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem’de Hâkimiyet Mücadeleleri”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 113.

³³⁷ Clavijo, Ebubekir’in babası ile buluştuktan sonra, kendilerinin Semerkand’a girmelerine engel olan amcası Şahruh’un ordugâhına ani bir baskın yaparak Şahruh’u ele geçirip babasının yanına götürdüğünü ve bu olaydan sonra herkesin Şahruh’un yakalandığını ve Ebubekir’in kuvvetlendiğini görünce ona katıldıklarını belirtmektedir. Lakin Clavijo’nun verdiği bu bilgiler yanlış olup Şahruh, Ebubekir tarafından hiçbir zaman ele geçirilmemişti. Aksine Ebubekir ve Miranşah, Şahruh’tan çekindikleri için Semerkand’da daha fazla kalmayarak geri dönmüşlerdi. Clavijo’nun anlattığı bu olay için bkz. Clavijo, *Timur Devrinde Kadis’ten Semerkand’a Seyahat*, 242.

³³⁸ Rumlu, *Ahsenü’t-Tevârîh*, 38; Sümer, *Kara Koyunlular*, 70-71; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 46; Aka, “Timurlular Devleti”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 229-230; Aka, “Doğu Anadolu,

Mirza Ömer, Ebubekir'in Sultaniye Kalesi'ni ele geçirdiğini, beylerinin ve askerlerinin bir kısmının onun tarafına geçtiğini öğrenince oldukça tedirgin oldu ve Şirvanşah hâkimi Şeyh İbrahim ile anlaşıp geri dönmek zorunda kaldı.³³⁹ Dere-i Verd yöresine geldikten sonra, naiblerinden Şeyh Hüsrevşahî ve bazı kimseler Sultaniye Kalesi'ndeki hazinelerin Ebubekir'in eline geçtiğini, orduya para lazım olduğunu ve elde para bulunmadığını öne sürerek ülkedeki zenginlerden borç para alınması gerektiğini teklif ettiler. Mirza Ömer, bu teklif üzerine gönülsüz de olsa mecburen gelecek yılın vergisine mahsuben berat yazılmasına izin verdi.³⁴⁰ Ardından, Şeyh Hüsrevşahî, Bayan Kavçin ile birlikte Tebriz'e gelerek halktan zorla 200 tümen para topladı ve Tebriz halkını da Sultaniye'ye göçürmek zorunda bıraktılar. Bu arada Ebubekir'in Tebriz'i ele geçirdiğini öğrenen Ömer Taban, Sultan Sencer ve Abdürrezzak gibi beyler, Mirza Ömer'den ayrılarak Ebubekir'e katıldılar. Şeyh Hüsrevşahî ve Bayan Kavçin, Tebriz'den topladıkları paralarla dönünce, Mirza Ömer'in beylerinin dağıldığını öğrendiler. Bunun üzerine onlar da topladıkları paralar ile birlikte Ebubekir'in yanına geldiler.³⁴¹

Ebubekir, Sultaniye Kalesi'ni ele geçirdikten sonra, altın bir taht hazırlatıp babası Miranşah'ı tahta oturtuktan sonra birkaç gün eğlenceler düzenledi.³⁴² Mirza Ömer ise yaşanan bu son hadiselerden sonra oldukça güç kaybetti. Çünkü beyleri Ebubekir'in saflarına katıldı, askerleri dağıldı ve hazinesi abisinin eline geçti. Mirza Ömer, daha sonra Gâverûd taraflarına gitti. Ancak, burada da kendini güvende hissetmeyerek Meraga'ya geçti. Burada Türkmen, Barlas, Çalık, Sulduzlar'dan sağladığı destekler ile yeni bir ordu kurdu.³⁴³ Çalık oğlu Alike'yi öncü tayin eden Mirza Ömer, onları önden Tebriz'e gönderdi. Fakat bunlar Tebriz'e ulaştıkları zaman yolsuzluklarda bulunarak halkın malına ve namusuna el uzatmaya başladılar. Bunun

---

Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücâdeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 114-115; Alan, *Timurlular*, 103; Manz, *Timurlenk*, 255; Aka, *Timurlular*, 56.

³³⁹ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 46.

³⁴⁰ Aka, "Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücâdeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 115.

³⁴¹ Rumlu, *Ahşenü't-Tevârîh*, 38; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 46; Aka, "Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücâdeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 115; Alan, *Timurlular*, 103; Manz, *Timurlenk*, 255.

³⁴² Rumlu, *Ahşenü't-Tevârîh*, 38; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 2; Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 229.

³⁴³ Aka, "Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücâdeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 116; Manz, *Timurlenk*, 255.

üzerine, Hoca Pir Ali de şehre girip 100.000 dinar toplamak isteyince, şehir halkı ayaklandı ve Hoca Pir Ali'yi öldürerek şehrin kapılarını kapattılar. Bu hadiseden haberdar olan Mirza Ömer, derhal Şenb-i Gazan'a gelerek şehir halkına nasihatlerde bulunmak üzere adamlarından birini gönderdi. Ahali, Mirza Ömer'i hükümdar olarak tanıdıklarını ancak Türkmenleri şehre sokmayacaklarını bildirdiler. Türkmenlere ihtiyacı olduğundan ötürü Mirza Ömer, güç kullanarak şehre girmeye çalıştıysa da, Kadı Gıyâseddin ve Kazvinli Hâce Abdülmuhsin önderliğinde harekete geçen şehir halkı Türkmenleri geri püskürtmeyi başardı. Tüm bunlar olurken Ebubekir'in Sultaniye'den hareket ederek Tebriz'e doğru geldiğini öğrenen Mirza Ömer, Meraga'ya taraflarına geri çekilmek zorunda kaldı.³⁴⁴

Ebubekir, Sultaniye'de hâkimiyetini sağladıktan sonra 25 Ekim 1405 tarihinde Rey'e giderek annesini, babasını ve ağırlıklarını orada bıraktı. Ebubekir, Şehriyar Kalesi'nde bulunduğu esnada, has beyleri ve inakları saltanatı başkalarına bırakmayıp kendi eline alması gerektiğini tavsiye ettiler.³⁴⁵ Bunun üzerine Ebubekir de yakın adamlarının teşviki ile babasını saltanat tahtından uzaklaştırıp kendi saltanatını ilan etti.³⁴⁶ Ardından Tebriz'e yürüyen Ebubekir, hiçbir zorlukla karşılaşmadan şehre hâkim oldu ve kışı geçirmek üzere askerlerini ahalinin evlerine dağıttı.³⁴⁷

Ebubekir'in Tebriz'i ele geçirmesinden sonra Meraga'ya giden Mirza Ömer burada umduğunu bulamayınca Hemedân'a geldi. Ebubekir'in üzerine gelmesi durumunda karşı koyacak gücü kendinde bulamadığından ötürü, Şîrâz ve İsfehân taraflarına giderek buralarda hüküm süren amcası Ömer Şeyh'in oğullarından yardım istemeyi uygun gördü.³⁴⁸ Ardından Mirza Rüstem, İskender ve Pir Muhammed ile temaslarda bulunduktan sonra aralarında bir ittifak meydana getirdiler. Akabinde hep birlikte harekete geçerek Ebubekir'in Rey civarında, Soğukbulak'ta, bulunan mallarını ve ağırlıklarını yağma ettiler.³⁴⁹

³⁴⁴ Rumlu, *Ahşenü't-Tevârîh*, 39; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 47; Aka, "Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 116.

³⁴⁵ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 47.

³⁴⁶ Rumlu, *Ahşenü't-Tevârîh*, 39; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 2; Alan, *Timurlular*, 103.

³⁴⁷ Aka, *Timurlular*, 56.

³⁴⁸ Aka, "Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 118.

³⁴⁹ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 48; Aka, *Timurlular*, 57.

Ağırlıklarının yağmalandığını işiten Ebubekir, Tebriz'den İsfahân'a doğru harekete geçti. Diğer yandan Mirza Ömer ve Pir Muhammed de kalabalık bir ordu ile Ebubekir'in karargâhının iki menzil uzağına geldiler. Ancak, tam bu esnada Emir Bistam'ın büyük bir ordu ile Tebriz'e yürüdüğü haberi geldi.³⁵⁰ Ebubekir, bu haber karşısında Tebriz'deki durumu daha mühim sayarak Azerbaycan'a geri dönmek zorunda kaldı. Lakin Mirza Ömer ve müttetikleri, Ebubekir'in ayrılmasını değerlendirmek isteyerek kendisini takibe koyuldular. Bunun üzerine Ebubekir, Sücas yöresindeki Argun Koruku'ndan döndü ve taraflar 20 Nisan 1406 yılında Derguzin yöresinde karşılaştılar.³⁵¹

Meydana gelen çarpışmanın ilk safhasında Mirza Ömer ve müttetikleri üstünlük kazandılar. Ebubekir ise ordusunun çözülmeye başladığını görünce geri çekilmek zorunda kaldı. Yenilgiden sonra, düşmanlarının yağma işleriyle uğraştığını gören Ebubekir, ani bir baskın düzenleyerek onları bozguna uğrattı.³⁵² Mirza Ömer ve müttetikleri yenilgiye uğradıktan sonra İsfahân'a çekildiler. Ardından şehri kuşatan Ebubekir, Soğuk Bulak'ta yağmalanan mallarını kurtarmasına rağmen kuşatmayı kaldırmadı. Mirza Ömer, Ömer Şeyh'in oğullarıyla giriştiği mücadele başarısız olunca, Pir Muhammed'den izin isteyerek Horasan'a yöneldi.³⁵³

1.10.4. Mirza Ömer'in Şahruh'a Sığınması

Mirza Ömer, Ebubekir'e karşı başarısız olunca, amcası Şahruh'a sığınmak üzere harekete geçti.³⁵⁴ Ardından Said Hoca İsyanı'nı bastırmak üzere Cam yöresine giden Şahruh'a haber göndererek itaat ettiğini bildirdi ve kendisine izin verilip verilmeyeceğini sordu.³⁵⁵ Mirza Ömer'in isteğini kabul eden Şahruh, akabinde Estarâbâd'a yöneldi. Burada amcasının huzuruna çıkan Mirza Ömer, oldukça güzel bir

³⁵⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 40.

³⁵¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 40; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 48; Aka, "Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 118.

³⁵² Tacü's-Selmanî, *Tarih-nâme*, 73; el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 55.

³⁵³ Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 230; Alan, *Timurlular*, 103; Aka, *Timurlular*, 57; Manz, *Timurlenk*, 255.

³⁵⁴ Andican, *Emir Timur*, 543.

³⁵⁵ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 48.

şekilde karşılandı. Şahruh, Mirza Ömer'e Estarabâd yöresini dirlik olarak verdi ve onu bu bölgenin korunması ile vazifelendirdi.³⁵⁶

Mirza Ömer, ülke sahibi olup etrafında asker toplamaya başladıktan sonra, saltanat hevesine kapılmaya başladı.³⁵⁷ Şahruh'un çıkan olaylar üzerine Mâverâünnehr'e yönelmesi, Uluğ Bey ile Şah Melik'in de Tus ve Meşhed yörelerinden ayrılmasını fırsat bilen Mirza Ömer, Şahruh'a isyan ederek Mâzenderan'dan Horasan'a yürüdü.³⁵⁸ Mirza Ömer'in isyan ettiğini haber alan Şah Melik, Herat taraflarına bir haberci gönderip durumu Şahruh'a bildirdi.³⁵⁹ Şahruh, Mirza Ömer'in isyan ettiğini işitince, Emir Mızrab'ı Murgab Suyu kıyısında bırakarak Cam'a geldi. Şahruh, ilk başta kendisine öğüt vermek üzere bir elçi gönderdiyse de Mirza Ömer kendisine edilen nasihatlere aldırmadı.³⁶⁰ Yapılan müzakereler bir sonuç vermeyince taraflar 18 Nisan 1047 tarihinde karşı karşıya geldiler. Meydana gelen çarpışmada Mirza Ömer yenilerek kaçmak zorunda kaldı.³⁶¹

Şahruh, galibiyetten sonra muzaffer bir şekilde başkentine döndü. Mirza Ömer ise yanında çok az adamı olduğu halde Semerkand'da bulunan kardeşi Halil Sultan'ın yanına gitmek üzere Mâverâünnehr'e yöneldi. Ancak Murgab yöresine geldiği vakit, Şahruh'un gönderdiği Berdi adlı biri ile mücadeleye girdi ve aldığı kılıç darbeleri ile yaralandı. Tedavi için Herat'a götürülürken yolda öldü.³⁶²

³⁵⁶ El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 62; Tacü's-Selmanî, *Tarihnâme*, 74; Aka, *Timurlular*, 57.

³⁵⁷ El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 62.

³⁵⁸ Tacü's-Selmanî, *Tarihnâme*, 75; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 49.

³⁵⁹ Rumlu, *Ahşenü't-Tevârih*, 47.

³⁶⁰ Tacü's-Selmanî, Şahruh'un Mirza Ömer'e verdiği öğütleri şu şekilde aktarmaktadır. Emir Timur'un ölümünden sonra herkesin gözü bizim hal ve gidişatımızdadır. Sizler, sahip olduğunuz bölgeleri elden çıkarmayıp birbiriniz ile muhalefete başlamanızın boş bir düşünce olduğunu bilmeliydiniz. Kim ki atalarına uymayı ve babalarının yolundan gitmeyi ayıp sayarsa, halkın gözünden düşer ve büyük küçük herkes ona karşı çıkar. Kim verilen ile yetinmez ve elde ettiklerine rıza göstermez ise devamlı günlük mücadeleler içinde kalarak boş bir hırsla kapılır. Kardeşini tutuklayıp öldürme, babanı ise tutsak ederek yağmalamaya gayret ettin. Sonunda kendi yaptıklarının kurbanı olup kendi kazdığın çukura düştün. Pir Muhammed, İskender ve Rüstem'i kandırarak doğru yoldan çıkardın. En sonunda bizim devletimize sığınarak kurtuluşu bizde aradın. Biz sana bağış ve iyiliklerde bulunarak ülke bağışladık. Fakat yeniden çarpık düşünce ve açgözlülük ederek kendi parlak ve iyi bir düzene girmiş olan durumunu kaybedip kötü düşünce ve kıskançlık yüzünden kendini belaya çarptırdın. Şimdi bütün yanlış hareketlerinden vazgeçip sana verilen Mâzenderân bölgesi ile yetinerek kendi elinle kendi ikbalini kökünden ayırmayasın. Eğer bu öğütlere kulak verirsen bağışlanırsın ve isteklerine erişirsin. Aksi takdirde en kısa zamanda cezalandırılırsın. Bkz. Tacü's-Selmanî, *Tarihnâme*, 75-76.

³⁶¹ Tacü's-Selmanî, *Tarihnâme*, 77; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 73.

³⁶² Tacü's-Selmanî, *Tarihnâme*, 77-78; el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 62; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 73; Aka, "Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 120; Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 230; Alan, *Timurlular*, 103; Aka, *Timurlular*, 57. Arabşah, Mirza Ömer'in Ebubekir tarafından öldürüldüğünü

1.10.5. Mirza Ömer'in Ayrılmasından Sonra Azerbaycan'ın Durumu

Ebubekir, Erdebil hâkimi Bistam oğlu Câkir'in Şirvanşah İbrahim ile birlikte Tebriz'i ele geçirdiklerini öğrenince İsfahân kuşatmasını kaldırıp Azerbaycan'a döndü.³⁶³ Bu sırada Emir Timur tarafından topraklarından çıkartılan Celâyirli Sultan Ahmed ile Kara-Koyunlu Kara Yusuf, Timurlu hükümdarının ölümünden sonra eski topraklarını ele geçirmek üzere harekete geçtiler. Bunlardan Sultan Ahmed, Dımaşk Kalesi'nden gizlice kaçarak önce Hille'ye geldi. Ardından Bağdad'da yönelerek burada bulunan Timurlu Emiri Devlet Hoca İnâk'ın kaçması üzerine şehri zahmetsizce ele geçirdi.³⁶⁴

Dımaşk Kalesi'nde hapiste bulundukları zaman Irak-ı Arab'ın Sultan Ahmed'e, Azerbaycan'ın ise Kara Yusuf'a ait olduğunu kendi aralarında kararlaştırdılar.³⁶⁵ Buna rağmen Sultan Ahmed, Timur'un ölümü ile hanedan üyeleri arasında başlayan mücadeleler, Ebubekir'in İsfahân'da bulunması ve Kara Yusuf'un çok uzaklarda olmasını fırsat bildi. Uyrat ve Türkmenlerden sağladığı kuvvetlerle birlikte Bağdad'dan hareket ederek Tebriz'e yöneldi ve 13 Temmuz 1406'da şehre girmeyi başardı.³⁶⁶

Kara Yusuf ise Şeyh el-Mahmudî ile birlikte Mısır üzerine gerçekleştirdikleri başarısız seferden sonra Dımaşk'a geldi. Buradan Mardin ve Musul taraflarına giden Kara Yusuf, bir süre oyalandıktan sonra Bitlis'e geldi ve şehrin hâkimi Şeref oğlu Şemseddin tarafından ağırlandı ordusunun ihtiyaçları giderildi.³⁶⁷ Kara Yusuf, bundan sonra vaktiyle Timur'a baş eğen ve Timur tarafından Mirza Ömer'in buyruğuna verilen şimdi ise Türkmenlere karşı düşmanca tavırlar sergileyen Van hâkimi İzzeddin Şir üzerine yürüdü. İzzeddin Şir'i yenilgiye uğrattıktan sonra kendisine bağımlı hale getiren Kara Yusuf, buradan Avnik üzerine yürüyerek Emir Timur'un Azerbaycan'dan

---

ifade etse de Mirza Ömer, Şahrüh'a karşı başlattığı isyan neticesinde öldürülmüştü. Bkz. Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, 370.

³⁶³ Paydaş, "Timurlu ve Türkmenlerin Şirvanşahlarla olan Münasebetleri", 120.

³⁶⁴ Sümer, *Kara Koyunlular*, 71; Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, 50.

³⁶⁵ Faruk Sümer, "Kara-Koyunlular", *İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1977), 6: 298. Kazım Paydaş, "Karakoyunlar" *İslâm Tarihi ve Medeniyeti Müslüman Türk Devletleri Tarihi II*, ed. Muhammed Hanefi Palabıyık-Osman Çetin, 1. bs. (İstanbul: Siyer Yayınları, 2018): 9: 380.

³⁶⁶ Aka, *Timurlular*, 58; Alan, *Timurlular*, 103.

³⁶⁷ Aka, "Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 123.

ayrılırken Türkmen Kara Yusuf'a dikkat etmesi hususunda uyardığı Emir Doladay'dan kaleyi almayı başardı. Avnik Kalesi'nin Kara Yusuf'un eline geçmesi ile birlikte, Timurlular'ın Doğu Anadolu'daki son üsleri elden çıktı ve bölgede Timurlu hâkimiyeti kessin olarak sona erdi.³⁶⁸

1.10.6. Ebubekir ile Kara Yusuf Arasında Meydana Gelen Savaşlar

Van hâkimi İzzeddin Şir, Kara Yusuf tarafından kendisine bağımlı hale getirildikten sonra ondan kurtulup eski efendilerinin hizmetine girmek için harekete geçti.³⁶⁹ Bir süre önce Tebriz'e dönen Ebubekir ise baş gösteren salgın hastalıktan ötürü şehre giremeyerek Şenb-i Gazan'a geldi.³⁷⁰ Buradan Nahçıvan'a gittikten sonra İzzeddin Şir'i yanına çağırarak müzakerelerde bulundu. Yapılan istişarenin akabinde Ebubekir, İzzeddin Şir'in de teşvikleri ile Kara-Koyunlular ile savaşmaya karar verdi.³⁷¹

Miranşah, her ne kadar oğluna savaşmak için acele etmemesini söylediye de sözünü dinletemedi. Bunun üzerine Ebubekir ile Kara Yusuf arasında gerçekleşecek olan ilk savaşın temelleri atıldı. Taraflar savaş hazırlıklarını tamamladıktan sonra 14 Ekim 1406'da karşı karşıya geldiler.³⁷² Aras Irmağı'nın iki yakasında meydana gelen savaşta Ebubekir, Kara Yusuf karşısında bozguna uğrayarak kaçmak zorunda kaldı.³⁷³ Ebubekir, aldığı mağlubiyetten sonra Harezm ve Mâzenderân bölgelerinden sağladığı kuvvetler ile kendini toparladı ve Azerbaycan'ı Türkmenlerin elinden kurtarmak için tekrardan harekâta geçti.³⁷⁴

Azerbaycan'ı elinden almak maksadıyla Ebubekir'in kuvvet toplayarak üzerine geldiğini işiten Kara Yusuf, Şenb-i Gazan'a gelerek gerekli hazırlıklarını tamamladı.³⁷⁵ Ardından taraflar, 21 Nisan 1408 tarihinde Tebriz'in iki konak

³⁶⁸ Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 4; Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1:232; Alan, *Timurlular*, 104.

³⁶⁹ Aka, *Timurlular*, 59.

³⁷⁰ Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, 51.

³⁷¹ Sümer, *Kara Koyunlular*, 71; Alan, *Timurlular*, 104.

³⁷² Aka, "Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 124.

³⁷³ Rumlu, *Ahseñü't-Tevârîh*, 57; Sümer, *Kara Koyunlular*, 73; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 5.

³⁷⁴ Alan, *Timurlular*, 105.

³⁷⁵ Sümer, "Kara-Koyunlular", 6: 298.

güneyindeki Serd-rûd mevkiinde saf tuttular. Bir buçuk yıl önce kazandıkları zaferden dolayı maneviyatları yüksek olan Kara-Koyunlu askerleri, ikinci defa Ebubekir'i bozguna uğrattılar. Serd-rûd mevkiinde vuku bulan ikinci savaşın sonucunda Miranşah, Döğer Musa'nın adamlarından biri tarafından öldürüldü.³⁷⁶

1.10.7. Mirza Ebubekir'in Kirman'a Gitmesi ve Öldürülmesi

Ebubekir, Kara Yusuf karşısında ağır bir mağlubiyete uğrayıp babasının da öldürüldüğünü görünce süratle savaş meydanını terk ederek Yezd taraflarına kaçtı. Burada kendisini hemen şehre alacaklarını, idareyi kendisine teslim edeceklerini ve ülkenin tüm zenginliklerinden faydalanabileceğini düşünmekteydi.³⁷⁷ Ancak, şehir halkı kendisini şehre almadığı gibi kapıları da kapattılar. Ardından Kirman'a doğru yola koyulan Ebubekir, Kirman hâkimi Barlas İdigu ve Sultan Üveys'in yanına giderek iyi bir şekilde karşılandı.³⁷⁸

Ebubekir, burada da rahat durmayarak saltanat hevesine kapıldı ve gizli faaliyetlerde bulunarak İdigu'nun oğullarını hapsettirip idareyi ele geçirmeyi planladı.³⁷⁹ Ancak, kendi adamlarından biri onun bu gizli planını İdigu'nun oğullarına bildirince, onlar daha önceden harekete geçerek Ebubekir'in bu teşebbüsünü önlediler. Ebubekir, planlarının ortaya çıktığını ve İdigu'nun oğullarının kendi üzerine geldiğini öğrenince, derhal kendilerine haber gönderip pişman olduğunu ifade ettikten sonra memleketten çıkıp gitmesine izin verilmesini istedi.³⁸⁰

İdigu'nun oğulları, Emir Timur'un hukukuna olan saygılarından dolayı Ebubekir'i affederek isteğini kabul ettiler.³⁸¹ Bunun üzerine Ebubekir, Kirman'dan

³⁷⁶ Tacü's-Selmanî, *Tarihnâme*, 93; El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 64; Sümer, *Kara Koyunlular*, 76; Sümer, "Kara-Koyunlular", 6: 298; Şerefhan, *Şerefname*, 83; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 428; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 54; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 6; Aka, "Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 128-129; Toma Metsopski, *Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi*, çev. Gürsoy Solmaz, 1. bs. (Ankara: Elips Kitap, 2009), 27; Meral, "Mirza Miranşah ve Askeri Faaliyetleri", 153; Aka, *Timurlular*, 60-61; Manz, *Timurlenk*, 256. Ayrıca, Ebubekir ile Kara Yusuf arasında meydana gelen savaşların detayları için bkz. Sümer, *Kara Koyunlular*, 72-78.

³⁷⁷ Tacü's-Selmanî, *Tarihnâme*, 93.

³⁷⁸ Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 7.

³⁷⁹ Aka, *Timurlular*, 61.

³⁸⁰ Aka, "Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 130.

³⁸¹ Tacü's-Selmanî, *Tarihnâme*, 94.

ayrılarak Sistan taraflarına yöneldi. Burada Sistan şahları ile Şahruh'a karşı ittifakta bulundu. Ancak, Şahruh'un Sistan taraflarına yeni bir sefer düzenlemesi üzerine, Kirman'a doğru kaçmaya başladı.³⁸² Ebubekir'in Kirman taraflarına doğru geldiğini işiten İdugu'nun oğulları, onun karşısına çıktılar. Meydana gelen çarpışma Ebubekir'in ölümü ile sona erdi.³⁸³

Miranşah ve oğullarının Azerbaycan ve Irak-ı Acemde'ki başarısızlıkları Türkmen ve Timurlu tarihi bakımından oldukça önemli neticeler doğurdu. Çünkü sağlam bir otorite kuramayıp Kara-Koyunlular karşısında üst üste aldıkları mağlubiyetler ile birlikte Timur'un ölümünden sonra üç yıl gibi kısa bir sürede bu bölgeler Timurlu mirzalarından tamamen arındırıldı. Böylece Timurlu Devleti'nin oldukça mühim bölgelerinden biri ilk defa kesin şekilde elden çıktı. Ayrıca Kara Yusuf elde ettiği bu başarılar sayesinde Kara-Koyunlular beylikten devlete geçtiler.³⁸⁴

1.11. GÜNEY AZERBAIJAN, FARS VE KİRMAN'DA MEYDANA GELEN SALTANAT MÜCADELELERİ

1.11.1. Ömer Şeyh'in Oğullarının Bölgedeki Faaliyetleri

Emir Timur, Şah Mansur'un hâkimiyetini tanımayarak Şîrâz'a kapanması üzerine Rey ve Luristan üzerinden Güney Azerbaycan'a, Fars'a geldi. Burada Şah Mansur'u ağır bir yenilgiye uğrattıktan sonra Şah Mansur ve aile üyelerinin tümünü öldürterek bu bölgeleri oğlu Ömer Şeyh'in yönetimine bıraktı.³⁸⁵ Fars ve Kirman'ı hâkimiyeti altına alıp buralarda hüküm süren Ömer Şeyh, akabinde Emir Timur'un Şam'a düzenlediği sefere katılmak üzere yola çıktı. Ancak, Hurmatu denilen küçük bir yere geldiği esnada kim tarafından atıldığı belli olmayan bir ok darbesi ile hayatını kaybetti.³⁸⁶ Ömer Şeyh'in ölüm haberi Emir Timur'a ulaştığı vakit o büyük bir üzüntü

³⁸² Alan, *Timurlular*, 105.

³⁸³ Tacü's-Selmanî, *Tarih-nâme*, 100; el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 65; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 7; Aka, "Timur'un Ölümünden Sonraki Hâkimiyet Mücadelelerine Kısa Bir Bakış", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 38.

³⁸⁴ Sümer, *Kara Koyunlular*, 76; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 428; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 55; Alan, "Timurlular", 139.

³⁸⁵ Şâmî, *Zafernâme*, 165; Yezdî, *Zafernâme*, 214; Aka, *Timurlular*, 31.

³⁸⁶ Şâmî, *Zafernâme*, 179.

yaşadı. Ardından, oğlunun hatırası için bütün Fars vilayetlerini bu sıralarda henüz dokuz yaşında bulunan Ömer Şeyh'in oğlu Pir Muhammed'e verdi.³⁸⁷

Emir Timur, Ankara Savaşı'ndan sonra Anadolu'dan ayrılıp Bingöl'e geldiği zaman Ömer Şeyh'in oğullarından Pir Muhammed'e Şîrâz'ı verdi. Bu sıralarda Şîrâz'da bulunan Rüstem'e de İsfahân tarafları verilmiş olup ağırlıklarını buraya nakletmesi gerektiği bildirildi.³⁸⁸ İskender'e gelince, ona da Hemedân, Nihavend ve Küçük Lur (Lur-i Kuçek) bölgeleri verildi. Baykara ise bu sıralarda dokuz yaşında bulunmaktaydı.³⁸⁹

Emir Timur öldüğü zaman Fars bölgesinin yönetimi Ömer Şeyh'in oğullarının elindeydi. Bunlardan Pir Muhammed Şîrâz'da, Rüstem İsfahân'da, İskender ise Hemedân yöresinde hüküm sürmekteydi.³⁹⁰ Timurlu hükümdarının ölüm haberi Fars beldelerine ulaştığı zaman, Pir Muhammed, mevkii bakımından kardeşlerinden daha üstün bir durumdaydı. O, beylerini toplayarak dedesinin sağlığında annesi Milket Ağa'nın amcası Şahruh ile nikâhlanmasından³⁹¹ ötürü hâkimiyeti altındaki topraklarda amcası adına hutbe okutup sikke kestirdi. Ardından Şahruh'a bu durumu elçiler aracılığıyla bildirdi.³⁹² Pir Muhammed'in, Herat'a gönderdiği elçiler Şîrâz'a geri döndükten sonra o, kendi hâkimiyeti altındaki bölgelerin meseleleriyle ilgilenmeye başladı. Şehirlere darugalar³⁹³ tayin edip askerlerin defterlere kaydedilmesini buyurdu. Diğer yandan İdigu Barlas'a bir elçi gönderip kendisine tabi olmasını istedi. Ancak, İdigu Barlas, Pir Muhammed'in bu teklifini kabul etmeyince, Yezd'deki kardeşi

³⁸⁷³⁸⁷ Yezdî, *Zafernâme*, 235.

³⁸⁸ Yezdî, *Zafernâme*, 413; İsmail Aka, "Timur'un Ölümünden Sonra Güney İran'da Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleleri*, Yay. Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. (Ankara: Berikan Yayınevi, 2005), 1: 43.

³⁸⁹ Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 36.

³⁹⁰ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 55.

³⁹¹ Ömer Şeyh 1394 yılında ölünce Emir Timur, dul kalan karısı Milket Ağa'yı, henüz 17 yaşında bulunan oğlu Şahruh ile evlendirmişti. Milket Ağa, Şahruh ile evlendiği sırada eski kocasından Pir Muhammed, İskender, Ahmed ve Baykara olmak üzere 4 erkek çocuğa sahipti. Şahruh ile yapmış olduğu ikinci evlilikten ise Suyurtgamiş ve daha bebek iken ölen Cihanşah'ı doğurmuştu. Bkz. Musa Şamil Yüksel, "Türk Kültüründe Levirat ve Timurlularda Uygulanışı", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 5/3 (Yaz 2010): 2047-2048.

³⁹² El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 53; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 33; Aka, *Timurlular*, 65.

³⁹³ Daruga, Moğolca bir unvan olup hükümdar adına atandığı bölgede valilik görevi yürütmekteydi. Timurlular'da herhangi bir şehir ve bölgenin askeri işleri darugaların denetimindeydi. Darugalar, ihtiyaç hallerinde bölgenin askerleri ile savaşa da katılmışlardı. Timurlularda darugaların görev ve sorumlulukları hakkında bkz. Beatris Forbes Manz, "Timur'un Saltanatı Sırasında Darugalık Müessesesi" çev. Hayrunnisa Alan, *Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3, (2000), 99-113.

İskender ile birlikte Kirman üzerine yürüyen Pir Muhammed, şehri kuşatarak ele geçirdi. Daha sonra, Şeyh Nimetullah'ın araya girmesi ile barış sağlandı ve mirzalar ülkelerine geri döndüler.³⁹⁴

İskender daha sonra, Kirman valisi İdiku Barlas'ın ölüm haberini işitince, yanına aldığı çok sayıda askeri ile birlikte Kirman'a doğru yola çıktı.³⁹⁵ Ardından, Şîrâz'da bulunan kardeşi Pir Muhammed'e bu durumu haber verdi. Fakat kendisinden cevap beklemeyerek önce Refsencan sonra da Kuban'ı ele geçirip bu bölgelere kendi adamlarını tayin etti. Buralarda elde ettiği ganimetler ile Yezd'e dönmeye karar verdiği esnada, Pir Muhammed'den henüz bir cevap gelmemesi üzerine, İdigu Barlas'ın oğulları İskender'in üzerine geldiler. Bunun üzerine İskender acele ile Yezd'e dönmek zorunda kaldığından Kirmanlılar, Refsencan ve Kuban'ı geri aldı.³⁹⁶

1406 yılına gelindiğinde Ömer Şeyh'in oğulları arasında birtakım anlaşmazlıklar ortaya çıkmaya başladı. Bu durumun başlıca sebebi ise İskender'in başına buyruk hareket etmesinden kaynaklanmaktaydı. Bunun üzerine Pir Muhammed, İskender'in yakalanmasını, hazinelerinin Şîrâz'a nakledilmesini ve Yezd'e de kendi adamlarının tayin edilmesini buyurdu.³⁹⁷ Pir Muhammed'in buyruğu üzere, İskender yakalanarak Herat'a gönderildi. Ancak, o bir fırsatını bularak Tabes'in Çehardeh mevkiinde kaçarak İsfehân'a sığındı. Burada kardeşi Rüstem ile anlaşarak Şîrâz'ı ele geçirmek üzere harekete geçtiler. Lakin şehri ele geçiremeyeceklerini anlayınca, etrafı yağmalayarak İsfehân'a geri döndüler.³⁹⁸ Pir Muhammed, İskender ve Rüstem'den öcünü almak üzere İsfehân'a doğru yola çıktı. Rüstem, bu sıralarda Şahruh'a karşı düzenledikleri başarısız suikast girişiminden sonra Horasan'dan kaçarak yanına sığınmış bulunan Hasan Candar ve oğullarına güvenmekteydi. Öyle ki, Pir Muhammed ile barışmak üzere kendisine sunulan teklifi reddederek savaşmak üzere harekete geçti. Meydana gelen savaşta İsfehânlıların yenilmesi üzerine Rüstem, Hasan Candar ve oğulları ile birlikte önce Kâşân'a, ardından çöl yolu ile Horasan'a

³⁹⁴ Aka, "Timur'un Ölümünden Sonra Güney İran'da Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 44.

³⁹⁵ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 59.

³⁹⁶ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 56.

³⁹⁷ Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 239.

³⁹⁸ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 59.

yöneldi. İskender de aynı şekilde harekete geçip Horasan'a doğru ilerlemeye başladı.³⁹⁹

Pir Muhammed, kardeşlerinden öcünü almış olduğu için şehir halkına dokunmayarak onları bağışladı. Şehrin etrafında bir süre konakladıktan sonra Rüstem tarafından Kâşân'da bırakılmış olan Hasan Candar ve oğulları diğer emirler ile anlaşarak Pir Muhammed'in yanına geldiler. Ancak bu sırada Şahruh tarafından gönderilen elçi onların kendi yanından kaçtıklarını bildirmesi üzerine Pir Muhammed onları tutuklatarak Horasan'a gönderdi.⁴⁰⁰ Ardından şehirde baş göstermiş olan veba salgınının bitmesi üzerine İsfehân'a giren Pir Muhammed, şehri yeniden imar etmeye başladı. Ayrıca dedesi Timur zamanına ait olan maliye ve haraç defterlerini de toplattıktan sonra, hepsinin iptalini buyurdu. Daha sonra İsfehân'a oğlu Ömer Şeyh'i tayin edip yanına bazı beyler bırakarak Şîrâz'a döndü.⁴⁰¹

Mirza Rüstem, kaçtıktan sonra Herata gelip Şahruh'a sığındı. İskender ise Tun ile Tabes arasında yazı geçirdikten sonra Şebirgan ve Belh taraflarına hareket etti. Bu arada Sistan seferinden dönmüş bulunan Şahruh, İskender'in Endehuy'a geldiğini öğrenince istediği yere gidip kendisine kolaylıklar sağlanmasını buyurdu. Ayrıca, İskender'e kardeşi Pir Muhammed'e hitaben yazılmış bir mektup göndererek iyi geçinmeleri için birtakım öğütler verdi. Aynı zamanda Pir Muhammed'in de kardeşine bir bölge vererek gönlünü almasını istedi.⁴⁰² Ardından, kardeşinin yanına dönen İskender yaptıklarından dolayı pişman olduğunu ifade ederek özür diledi. Pir Muhammed de kardeşini bağışlayıp kendisine çadır, para ve kumaşlar takdim etti. Akabinde hazırlıklarını tamamlayan Pir Muhammed, İskender'i de yanına alarak Kirman'a doğru yola çıktı.⁴⁰³

Pir Muhammed, kardeşi ile birlikte Kirman'da fetihlerde bulunmak üzere yola çıktıktan sonra Duçahe mevkiine geldi. Burada, tabiplikten vezirlik mertebesine yükselttiği ve kendisine son derece itimat ettiği emiri Hüseyin Şerbetdâr tarafından

³⁹⁹ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 57; Aka, *Timurlular*, 65-66

⁴⁰⁰ Aka, "Timur'un Ölümünden Sonra Güney İran'da Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 47.

⁴⁰¹ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 59.

⁴⁰² Aka, *Timurlular*, 66.

⁴⁰³ El- Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, 66.

çadırına düzenlenen bir baskın neticesinde öldürüldü.⁴⁰⁴ İskender, Pir Muhammed'in başına gelenleri işitince, acele ile Şîrâz'a doğru harekete geçti. Saadet Kapısı'ndan geçip Timur Hoca'nın evine sığınarak bu olayı ona ve Şîrâz'da kalmış diğer beylere anlattı. Şehirde kalmış olan emirler ilk başta İskender'den şüphelendiler. Ancak, onun arkasından şehre gelmiş olan Emir Şeyh de bu durumu doğrulaması üzerine onlar İskender'e biat ederek hazineleri kendisine teslim ettiler.⁴⁰⁵

İskender, Şîrâz'a geldikten 2 gün sonra Hüseyin Şerbetdâr gelerek şehri kuşatma altına aldı. Ancak sabahtan akşama kadar süren çatışmalarda bir netice alınamadı. Bunun üzerine bazı beylerinin de İskender'in tarafına geçtiğini gören Hüseyin Şerbetdâr, kuşatmayı kaldırarak Kirman'a doğru kaçmaya başladı.⁴⁰⁶ Bu sırada Pir Muhammed'in ölüm haberini alarak dağılık şekilde Şîrâz'a dönmekte olan beylerden Emir Sadık, Hüseyin Şerbetdâr ile tesadüfen karşılaştı ve onu yakaladı. Emir Sadık ilk başta onun kulağını kesip İskender'e gönderdi ve ardından da kendisini yolladı. Şeyh Sadi'nin mezarının bulunduğu yere götürülen Hüseyin Şerbetdâr'ın sakal ve bıyıkları tıraş edildi, kadın gibi süslendi ve başına iki parça börk giydirildikten sonra bir öküz sırtında İskender'in huzuruna getirildi. İskender, ona ne için kardeşini öldürdüğünü sorduğunda Hüseyin Şerbetdâr; “*Onu öldürmem senin kötülüğüne değildir*” cevabını verdi. Bu durum karşısında İskender, onun sağ gözünü kendi elleriyle yuvasından çıkardıktan sonra sopalananarak öldürülmesini buyurdu.⁴⁰⁷

Pir Muhammed'in ölümü İskender için dönüm noktası oldu ve o Fars'ın en güçlü hâkimi durumuna geldi.⁴⁰⁸ Bundan böyle mücadeleler İskender ve kardeşleri Rüstem ile Baykara arasında devam etti.⁴⁰⁹ İskender, Şîrâz'da durumu kontrol altına alıp hâkimiyetini tam olarak tesis etti. Ancak bu sırada, Yezd Kalesi'ni korumakla görevli Ömer Şeyh'in eski nökerinin ayaklandığı haberini aldı. Bunun üzerine o, Yezd'i kuşatmaları için emirlerinden Emir Abdüssamed ve Sadık'ı görevlendirdikten

⁴⁰⁴ El-Hüseyini, *Târîh-i Kebîr*, 66; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 74; Aka, “Timur'un Ölümünden Sonra Güney İran'da Hâkimiyet Mücadeleleri”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 51; Andican, *Emir Timur*, 543.

⁴⁰⁵ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 74; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 61.

⁴⁰⁶ Aka, “Timur'un Ölümünden Sonra Güney İran'da Hâkimiyet Mücadeleleri”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 51.

⁴⁰⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 74-75; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 61.

⁴⁰⁸ Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 37.

⁴⁰⁹ Aka, “Timurlular Devleti”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 241.

sonra kendisi de İsfehân'a doğru harekete geçti.⁴¹⁰ İskender'in beyleri, Verzene Kalesi'ne geldikleri vakit, Rüstem bu durumdan haberdar oldu ve onları burada muhasara altına aldı. Bu durum karşısında Emir Tükel ve Yusuf Celil'i yardımcı kuvvet olarak gönderen İskender, kendisi de arkadan hareket etti. Ancak İskender'in yardımcı kuvvetleri Rüstem karşısında dayanamayarak Destcer Kalesi'ne sığındılar. Rüstem ile Baykara burada da onları kuşatma altına aldıkları zaman İskender'in Kasr-ı Zerd (Köşk-i Zer)'e gelmiş olduğunu öğrendiler.⁴¹¹ Taraflar arasında İsfehân'ın üç fersah uzaklığında meydana gelen çarpışmalarda Rüstem yenilerek İsfehân'a sığıldı, İskender ise Âteşgâh mevkiinde kondu.⁴¹²

Şahruh tarafından, babasının eski yurdu Azerbaycan'ı geri almak ve Ömer Seyh'in oğulları arasında meydana gelen anlaşmazlıkları bitirmek üzere on bin atlı ile Irak-ı Acem'e gönderilen Halil Sultan, bu sırada Rey'e gelmiş bulunmaktaydı.⁴¹³ İskender tarafından kuşatma altında bulunan Rüstem, Halil Sultan'ın geldiğini işitince kendisine bir elçi göndererek yardım talebinde bulundu.⁴¹⁴ Bunun üzerine Halil Sultan, hem İskender'e nasihat etmek, hem de kardeşler arasında ki sorunu çözmek için İsfehân'a doğru harekete geçti. Halil Sultan'ın gelmesi bir fayda sağlamadığı gibi, İskender kuşatmayı günden güne arttırmaktaydı.⁴¹⁵ Sonunda kuşatmaya dayanamayan Rüstem, şehirden kaçarak Kara Yusuf'un yanına gitti. İskender ise Şûl ve Kürd askerlerinin kendisini terk etmeleri üzerine Şîrâz'a döndü. Halil Sultan da şehirde başlayan kıtlık yüzünden İsfehân'da daha fazla kalamayarak Rey'e çekildi ve tüm olanları Şahruh'a bildirdi.⁴¹⁶

Rüstem, 2 Ekim 1410'da Tebriz'e gelerek Kara Yusuf tarafından oldukça güzel bir şekilde karşılandı. Kara Yusuf, Rüstem için toylar tertip edip Rüstem'e kıymetli hil'atlar ve atlar verdikten sonra yanına bir miktar da asker katarak onu İsfehân'a yolcu etti.⁴¹⁷ Rüstem, İsfehân'a geldikten sonra burada birkaç ay geçirdi. Ardından şehrin

⁴¹⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 89.

⁴¹¹ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 62; Aka, "Timur'un Ölümünden Sonra Güney İran'da Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 52.

⁴¹² Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 852; Aka, *Timurlular*, 67.

⁴¹³ Sümer, *Kara Koyunlular*, 87; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 10; Alan, *Timurlular*, 105.

⁴¹⁴ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 89; Alan, *Timurlular*, 106.

⁴¹⁵ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 99.

⁴¹⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 89; Sümer, *Kara Koyunlular*, 87; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 10-11; Alan, *Timurlular*, 106.

⁴¹⁷ Ebrû, *Zübdetü't-Tevârîh-i Bâysungurî*, III: 444-445.

hâkimi olan Hoca Ahmed'i buyruklarına uymadığını bahane ederek öldürttü. Bu durum karşısında şehir halkı kendisinden yüz çevirdi. Ayrıca Rüstem'in İsfehân'a geri döndüğünü öğrenen İskender, gönderdiği adamların Rüstem tarafından kuşatma altına alındığını öğrenince bizzat kendisi yola çıktı. Rüstem, kardeşi Baykara'yı da yanına alarak İskender'in üzerine yürüdü. Meydana gelen savaşta Rüstem yenilerek önce İsfehân'a akabinde Horasan taraflarına gitti.⁴¹⁸

İskender, bu olaydan sonra ordusunun savaş hazırlıklarını tamamlayarak Vurucird üzerine harekete geçti. Şehir hâkimi olan Muhammed Kumî, İskender'in geldiğini işitince korkuya kapıldı ve Kara Yusuf'un yanına giderek ona sığındı. Uzun zamandan beridir İskender'in hareketlerini takip eden Muhammed Kumî, Kara Yusuf'u, İskender'in üzerine yürümeye ikna etti.⁴¹⁹ Kara Yusuf daha sonra İskender'i karşılamak üzere yola çıktı. İki ordu birbirine yaklaştığı esnada Kara Yusuf'un ordusunda hastalık baş göstermesi üzerine Kara-Koyunlu beyi geri dönmek mecburiyetinde kaldı. İskender, Kara Yusuf'un geri çekilmesinin ardından onun kendisinden korktuğunu düşünerek gurura kapıldı. Akabinde daha ileriye gitmeyerek İsfehân'a döndü.⁴²⁰

1411-1412 yıllarında Rüstem, İsfehân hâkimini öldürünce ahali İskender'i şehre davet etti ve onun buyruğu altına girdi. İskender, daha sonra Şîrâz'da bir elçi bırakarak orayı yeni başkent ilan edip “*sultan*” unvanını kullanmaya başladı.⁴²¹ Ardından Şahruh'un adını hutbe ve sikkelerden çıkarttı. Bütün ferman ve hutbelerde bundan böyle Sultan İskender olarak anılmaya başlandı.⁴²²

1.11.2. Şahruh'un İskender Üzerine Yürümesi

Şahruh'un, Mâverâünnehr bölgesindeki olaylardan ötürü batıdaki hadiseler ile ilgilenecek vakti yoktu. Bundan dolayı o, Halil Sultan'ı fethedebildiği yerlerde hâkim olmak üzere Irak-ı Acem'e gönderdi. Fakat Halil Sultan, Ömer Şeyh'in oğulları arasında bitmek bilmeyen mücadelelere aracılık ettiği için, Irak-ı Acem'de gerekli

⁴¹⁸ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 99-100.

⁴¹⁹ El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 73.

⁴²⁰ Sümer, *Kara Koyunlular*, 93.

⁴²¹ Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 37.

⁴²² El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 72,73.

faaliyetlerde bulunamadı.⁴²³ Bunun üzerine, Halil Sultan'ın 2 Kasım 1411 yılında hastalanarak ölmesi ile saltanat mücadelelerinde aktif rol oynayan Miranşah kolu bertaraf oldu. Ayrıca Şahruh'un bölgede huzuru sağlamak ümitleri de boşa çıktı.⁴²⁴

Yaşanan bu hadiseler Şahruh'un azmini kırarak cinsten olaylar değildi. Şahruh, Emir Timur'un ölümünün ardından Özbekler tarafından işgal edilen Harezm topraklarını geri aldıktan sonra bütün alakasını batıya çevirdi.⁴²⁵ Akabinde oğlu Baysungur'u yerine vekil olarak bırakarak gerekli hazırlıklara başladı.⁴²⁶ Diğer yandan Uluğ Bey'in Semerkand'dan gönderdiği filleri ordusunu takviye ederek Herat'tan Mâzenderân'a doğru harekete geçti. Nişabur'a geldiği zaman yeğeni İskender'e haber göndererek Kara Yusuf'un üzerine yürüdüğünü, Rey'de ordusu ile kendisine katılmasını istedi.⁴²⁷ Aslında Şahruh'un, bu sefer esnasında İskender'in kendisine katılmasını istemesinin sebebi üstünlüğünün tanınmasına yönelik bir girişimdi.⁴²⁸

Şahruh'un hâkimiyetini tanımak istemeyen İskender, amcasından gelen buyruk üzerine yardım edeceği yerde onun kendi üzerine geldiği düşünerek muhalefete başladı. Ardından etraftaki hâkimlere haber göndererek Şahruh aleyhine harekete geçmelerini buyurdu.⁴²⁹ Bu durum karşısında Şahruh, Kara Yusuf'un üzerine gitmektense İskender'in üzerine gitmeyi daha uygun bularak 1414 yılında seferin yönünü değiştirerek yeğeni üzerine yürüdü.⁴³⁰ Şahruh, bizzat İskender tarafından savunulan İsfahân Kalesi'ni kuşatma altına aldı ve bir süre sonra kaleyi ele geçirmeyi başardı. İskender yakalandıktan sonra Şahruh tarafından Rüstem'e teslim edildi ve kardeşi tarafından gözlerine mil çekilmek suretiyle kör edildi. Bu olaydan sonra Şahruh, İsfahân'ı Rüstem'e, Hemedân ve Luristan'ı Baykara'ya, Fars bölgesini de oğullarından Mirza İbrahim'e verip Yezd üzerinden Herat'a döndü.⁴³¹

---

⁴²³ Aka, "Timur'un Ölümünden Sonra Güney İran'da Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 53-54.

⁴²⁴ Alan, *Timurlular*, 106.

⁴²⁵ Sümer, *Kara Koyunlular*, 93-94.

⁴²⁶ Mustafa Şahin, "Mîrzâ Şahruh'un Oğlu Mîrzâ Baysungûr'un Sanat ve Sanatçılara Bakışı Açısından Değerlendirilmesi", *Tarih Okulu Dergisi*, 7/XVIII (Haziran 2014): 168.

⁴²⁷ İsmail Aka, "Şahruh'un Kara-Koyunlular Üzerine Seferleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, Yay. Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1.bs. (Ankara: Berikan Yayınevi, 2005), 1: 341.

⁴²⁸ Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 38.

⁴²⁹ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 101.

⁴³⁰ Andican, *Emir Timur*, 545.

⁴³¹ El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 78-79; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 108; Sümer, *Kara Koyunlular*, 94; Bouvat, "Şâhruh Mirza", 11: 286; Aka, "Timur'un Ölümünden Sonra Güney İran'da Hâkimiyet Mücadeleleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 54; Manz, *Timurlenk*, 38-39. Devletşah'a göre;

Şahruh, İskender'in kardeşi Rüstem tarafından gözlerine mil çekilip kör edilmesinden rahatsız oldu. Bundan dolayı, İskender'i Rüstem'in yanından alarak Luristan hâkimi olan diğer kardeşi Baykara'nın yanına gönderdi.⁴³² İskender, kör edilmesine rağmen rahat durmayıp intikam hissine kapılarak kardeşi Baykara ile yeniden ayaklandı. Onlar Mirza Sa'd Vakkas'ın ülkesini terk edip Kara Yusuf'a sığınasını fırsat bilerek Şîrâz üzerine yürüyüp Fars bölgesini ele geçirme teşebbüsünde bulundular. Bu durum Rüstem tarafından öğrenilince o, kardeşleri üzerine askeri birlikler sevk etti. Bunun üzerine Baykar'a kaçarak Şîrâz'a gitti. İskender ise Kaşkayî aşireti tarafından ele geçirilip Rüstem'e teslim edildi. Baykara, İskender'in yakalandığını öğrenince ilk başta harekâtından vazgeçti. Ancak İskender'in nökerleri tarafından kışkırtılınca tekrardan Şîrâz üzerine yürüdü. Burada karşısına çıkan Fars hâkimi Mirza İbrahim'i yenerek Şîrâz'a girdi. Rüstem bu olayları işitince tüm bunların sorumlusu olarak gördüğü kardeşi İskender'i öldürttü.⁴³³

Mirza İbrahim'in Baykara karşısında tutunamayarak Eburkuh'a çekilmesi, İskender'in öldürülmesi ve Baykara'nın başkaldırması neticesinde bölgede hadiseler meydana geldi. Bu hadiselerin ardından Şahruh, 1414 yılı sonunda Fars bölgesine ikinci defa sefer düzenlemek zorunda kaldı.⁴³⁴ Şahruh, emirlerinden Celâleddin Fîruzşah'ı önden Mirza İbrahim'in yanına gönderdikten sonra kendisi 24 Ağustos 1415'te Herat'tan harekete geçti. İsfehân'a varıp Rüstem ile birleştikten sonra Şîrâz üzerine hareket ettiler. Şahruh'un geleceğini beklemeyen Baykara oldukça korkuya kapıldı.⁴³⁵

Şahruh'un bir başka oğlu Baysungur ile arası iyi olduğundan Emir Ebu Said'i onun yanına gönderen Baykara, Baysungur'un aracılığı ile Şahruh'tan bağışlanma talep etti. Baysungur, 9 Kasım 1415'te babasının yanına gelerek Baykara'nın bağışlanma talebini ilettiler.⁴³⁶ Ardından kendisi de boyun eğdiğini ve teslim olduğunu göstermek için kılıç ve kefenini boynuna asarak Şahruh'un huzuruna çıktı.⁴³⁷ Şahruh,

---

İskender, Gevherşad'ın teşvikleri sonucu Şahruh tarafından gözlerine mil çekilmek suretiyle kör edilmiştir. Bkz. Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 826.

⁴³² Aka, *Timurlular*, 77.

⁴³³ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 110-111; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 102.

⁴³⁴ Roemer, "Timurlular", 12/1: 348; Manz, *Timurlenk*, 39.

⁴³⁵ El- Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, 80; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 103.

⁴³⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 112.

⁴³⁷ Şerefhan, *Şerefname*, 86.

yeğeninin bu durumu karşısında onu affetti, ama kendisine itimat etmediği için onu Kandahar'da bulunan Pir Muhammed'in oğlu Kaydu'nun yanına gönderdi.⁴³⁸

Şahruh, Fars bölgesinde düzeni sağlayıp hâkimiyetini tesis ettikten sonra oğlu Mirza İbrahim'i Şîrâz merkez olmak üzere buraların idaresine bırakarak Herat'a geri döndü.⁴³⁹ Böylece Irak-ı Acem ve Güney Azerbaycan'da Şahruh'un hâkimiyetini tanımak istemeyen Ömer Şeyh'in oğullarının nüfusuna son verildi. Bunun üzerine bu bölgelerde Şahruh'un hâkimiyeti kesin olarak tesis edildi.⁴⁴⁰

1.12. MUHAMMED SULTAN'IN İSYANI VE ŞAHRUH'UN SON SEFERİ

1.12.1. Şahruh'un Son Yıllarında Fars Bölgesinin Genel Durumu

Kara-Koyunlu Hükümdarı İskender'in oğlu tarafından öldürülmesi ve Türkmen tehlikesinin ortadan kalkmış olmasından ötürü Irak-ı Acem'e büyük emirlerden hiç kimse gönderilmedi. Bu durum ise bölgede bulunan bazı mahalli emirlere ayaklanma cesareti verdi.⁴⁴¹ Bunlardan ilki Keyûmers'in ayaklanmasıydı. Ayaklanma haberi Herat'a ulaştığı zaman Şahruh, Emir Abdul'âlâ önderliğinde bir birliği onun üzerine gönderdi. Ancak meydana gelen çarpışmalarda Emir Abdul'âlâ öldürüldüğü gibi Çağatay askerleri de bozguna uğradı. Bunun üzerine oldukça öfkelenen Şahruh, tümen beylerini toplayıp Mirza Alaüddevle, Sultan Muhammed ve Emir Firuzşah'ı önden gönderdikten sonra kendisi de yola çıkmıştı.⁴⁴² Bu durum karşısında korkuya kapılan Keyûmers, Şahruh'a elçiler göndererek yaptıklarından ötürü pişman olduğunu beyan edip bağışlanma talebinde bulundu. Keyûmers'in talebi

⁴³⁸ El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 81; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 103. Devletşah, Baykara'nın amcasına sığınmasından sonra Mâverâünnehr'e gönderildiğini ve burada Şahruh'un onayı, Uluğ Bey'in el altından teşebbüsleri ile zehirlendiğini belirtmektedir. Bir başka rivayeti ise Baykara'nın Semerkand'a gönderildiğini, ancak bu kişinin Baykara olmadığını ileri süren Şahruh tarafından öldürüldüğü şeklindedir. Devletşah'ın aktardığı bu bilgiler için bkz. Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 834.

⁴³⁹ Alan, "Timurlular", 138.

⁴⁴⁰ İsmail Aka, "Timurlular (1370-1506)", *Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu Bildirileri (5-6 Kasım 2007)*, Yay. Haz. Mehmet Alpargu-M.Bilal Çelik (Sakarya, Sakarya Üniversitesi Basımevi, 2008), 176.

⁴⁴¹ Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 27.

⁴⁴² Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 161.

doğrultusunda kendisini affeden Şahruh, bu bölgelere kuvvetli bir idareci bırakma kararı verdi.⁴⁴³

Şahruh, bunun üzerine Rey ve Irak-ı Acem'in idaresinin kime verilmesi gerektiği yönünde görüşmelerde bulunduktan sonra bu bölgelerin Muhammed Sultan'ın idaresine verilmesinin uygun olacağı kararına vardı.⁴⁴⁴ Ardından Şahruh'un kararı ve beylerinin de onayı ile Kum, Rey, Nihavend ve Bağdad sınırlarına kadar olan bölgeler Sultan Muhammed'in denetimine bırakıldı.⁴⁴⁵ Şahruh, daha sonra Emir Firuzşah'ın kardeşi Havenşah'ın oğlu Emir Saadet'i, Emir Firuzşah'ın oğlu Emir Ebu Said'i, bir süre önce ölmüş olan Yusuf Hoca'nın oğulları ve bazı beyleri Sultan Muhammed'in yanına kattıktan sonra bunlar hep beraber Kum'a doğru yola çıktılar. Sultan Muhammed, kışı Kum'da geçirdi ve burada iken civarda bulunan beyler ve hâkimler huzuruna gelerek kendisine bağlılıklarını bildirdiler.⁴⁴⁶

1437-1438 yıllarında Gâverûd Hâkimi Baba Hacı öldüğünde Şahruh tarafından ona ait topraklar oğlu Ebû İshak'ın denetimine verildi. Ancak Ebû İshak, duruma hâkim olamayınca bu bölgelerde Baba Hacı'nın yeğeni Emir Hüseyin hüküm sürmeye başlamıştı. Sultan Muhammed, Irak-ı Acem'e geldikten sonra Emir Hüseyin kendisine boyun eğmek istemedi ve görüşmelerde bulunmak üzere gönderilen Emir Firuzşah'ın yeğeni Emir Saadet'i de tutukladı.⁴⁴⁷ Bunun üzerine Sultan Muhammed, bir kez daha kendisine haber göndererek bu hareketlerinden vazgeçip biat etmesini istedi. Lakin Emir Hüseyin, kendisine yapılan uyarıları dikkate almaması üzerine Sultan Muhammed onunla savaşmak üzere harekete geçti. Emir Hüseyin, Sultan Muhammed'in üzerine geldiğini işitince karşısına çıktı, ancak dayanamayacağını anlayınca kaçmak zorunda kaldı. Böylece Sultan Muhammed, Gâverûd'ü ele geçirerek bu haberi Şahruh'a bildirdi. Sultan Muhammed'in bu başarısından sonra Hemedân,

⁴⁴³ Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 300.

⁴⁴⁴ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 161.

⁴⁴⁵ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 895. Tihraniye göre; Gevherşad'ın teşvikleri ile Irak memleketlerinin yönetimi Şahruh tarafından Sultan Muhammed'e verilmiştir. Bunun sebebinin ise Şahruh'tan sonra tahta çok sevdiği torunu Alaüddeve'nin geçmesini arzuladığını, bundan ötürü de yetenekli ve cesur bir genç olan Sultan Muhammed'in dedesinin hazinelerinden ayrı ve uzakta olmasının kendi yararına olacağını düşündüğünden kaynakladığını belirtmektedir. Bkz. Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 205-206.

⁴⁴⁶ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 161.

⁴⁴⁷ Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 27.

Nihâvend, Vurucerd, Hürremâbad ve tüm bu vilayetlerin ahalisi kendisine boyun eğerek itaat ettiler.⁴⁴⁸

1.12.2. Şahruh'un Hastalanması ve Sultan Muhammed'in Faaliyetleri

1444 yılında Şahruh ağır bir hastalığa yakalandı. Kendisine verilen ilaçlar bir fayda sağlamamakta ve durumu günden güne kötüye gitmekteydi. Şahruh'un ağır bir hastalığa yakalandığı haberinin bütün Horasan beldelerine yayılmasından sonra Muhammed Cuki, hem babasını ziyaret etmek hem de bu sıralarda beylerbeyi Firuzşah'ın da bulunduğu pek çok divan mensubunun karıştığı yolsuzlukları incelemek üzere Herat'a geldi.⁴⁴⁹ Ancak Muhammed Cuki, Herat'a geldiğinde babasının komaya girdiğini ve bu arada annesi Gevharşad'ın teşvikleri ile Emir Firuzşah'ın Alaüddevle'ye biat ettiğini öğrendi. Bu durum karşısında Mirza Cuki oldukça üzölmüşse de bir süre sonra Şahruh eski sağlığına kavuştu.⁴⁵⁰

Sultan Muhammed'e gelince o, dedesinin ağır bir hastalığa yakalandığını duyunca yanında bulunanlar kendisine Şahruh'un artık eski gücünde olmayıp devlet işleri ile uğraşamadığını belirttiler. Bundan dolayı bu fırsatı değerlendirerek Şîrâz ve İsfehân beldelerini ele geçirmesi yönünde onu teşvik ettiler.⁴⁵¹ Sultan Muhammed de dedesinin yakalandığı bu hastalıktan dolayı zaaf içinde olduğunu bildiğinden, gerek kendi beylerinin teşvikleri gerekse de İsfehân ahalisinin kendisini ısrarla çağırmaları üzerine İsfehân'a yürümeye karar verdi.⁴⁵² Ardında hazırlıklarını tamamlayan Muhammed Sultan, 1446 Nisan sonu İsfehân'a doğru harekete geçti. Bu sırada Şahruh tarafından İsfehân'a tayin edilen ve burada bağımsız bir yönetim sergileyen Saadet Bey, Sultan Muhammed'in geldiğini öğrenince şehrin reislerinden olan Seyyid Ali-yi Gülbar ile birlikte kaçarak Ruveydeşt yolundan Herat'ta doğru yola koyuldular.⁴⁵³

2 Mayıs 1446'da İsfehân'a giren Sultan Muhammed, ahali tarafından büyük bir coşku ile karşılanmıştı. Ardından şehirde büyük bir toy tertipleyen Sultan

⁴⁴⁸ El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 131-133; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 302.

⁴⁴⁹ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 163.

⁴⁵⁰ Hayrunnisa Alan, "Bir Timurlu Hanımı; Gevherşad Ağa ve Tarhanî Emirler", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, ed. Mehmet Ersan, Akademi Yayınları, İzmir 1999, 326.

⁴⁵¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 253.

⁴⁵² Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 272.

⁴⁵³ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 185.

Muhammed, mevkilerine göre bazı kimselere armağanlarda bulunarak toplam 10.000 tenge para dağıttı. Bunun yanında halkı memnun etmek için de vergi defterlerini toplatıp imha ettirdi ve halkın tahsildarların elinden kurtulduğunu ilan etti.⁴⁵⁴ Sultan Muhammed, böylece bundan sonraki hedefinin Irak-ı Acem ve Fars bölgelerinin ele geçirilmesi yönünde olduğunu açıkça ortaya koymuş bulunmaktaydı. Çünkü o, civar bölgelerdeki emirler ve hâkimlere ulaklar yollayarak gerekli hazırlıklara başladı.⁴⁵⁵ Etrafında otuz bin kişi toplamış bulunan Muhammed Sultan, daha sonra Fars'ın merkezi Şîrâz'a hâkim olan amcası İbrahim Sultan'ın oğlu Mirza Abdullah'ın⁴⁵⁶ kendisine biat etmemesinden dolayı Şîrâz'a yürüdü.⁴⁵⁷ Mirza Abdullah, Sultan Muhammed'in üzerine geldiğini öğrenince kendini şehirde koruma altına alarak acele ile bir haberciyi Herat'a yolladı ve Şahruh'u bu durumdan haberdar etti.⁴⁵⁸

1.12.3. Şahruh'un Ölümü

Şahruh, bir süreden beridir İsfahân'dan vergilerin gelmemesi üzerine, Yasavul Şah Mahmud'u durumu öğrenmesi için Irak'a gönderdi. Yasavul Şah Mahmud, Irak'a geldikten sonra Sultan Muhammed'in durumunu yakından gördü ve onun ihtişam ve yüceliğine tanık oldu. Herat'a döndükten sonra Sultan Muhammed'in durumu hakkında Şahruh'a bilgi verdi. Böyle devam ederse bütün Irak ve Horasan'ın Sultan Muhammed'in hâkimiyetine gireceğini ve giderek daha güçlü bir duruma geleceğini beyan etti. Bunun üzerine Şahruh, daha önceleri o bölgelere hâkim olan, ancak şu an Herat'ta bulunan Emir Çakmak'ın Yezd'e, Emir Tarhan'ın Eberkuh'a, Şah Mahmud'un Şîrâz'a giderek buralarda idareyi ele almalarını buyurdu.⁴⁵⁹

Şahruh, torununun bu faaliyetleri karşısında emirleri ile bir toplantı yaparak ne yapılması gerektiğini sordu. Onlar, Şahruh'un kendi torununun üzerine sefere çıkmasını uygun bulmayarak Irak vilayetine Sultan Muhammed'den daha layık kimsenin olmadığını ifade ettiler. Emirlerin bu görüşü Şahruh'un hoşuna gitti ve o,

⁴⁵⁴ El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 136; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 165.

⁴⁵⁵ Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 305.

⁴⁵⁶ Mirza Abdullah, babası Mirza İbrahim'in 1435 yılında ki ölümünden sonra ondan boşalan Fars hâkimliğine tayin edilmişti. Bkz. Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 160.

⁴⁵⁷ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 166.

⁴⁵⁸ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 186; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 253.

⁴⁵⁹ El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 137-138; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 166; Alan, *Timurlular*, 115; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 301.

buna göre hareket etmek istedi.⁴⁶⁰ Ancak Şahruh'un eşi Gevherşad Ağa, kocasının bu kararına tepki göstererek Sultan Muhammed'in üzerine gidilmesini, isyanı bastırıp diğerlerine ibret olmak üzere cezalandırılması gerektiği hususunda sürekli Şahruh'u teşvik etmekteydi.⁴⁶¹ Sonunda Şahruh torunu üzerine yürümeye karar verdi. Onun bu karara ikna eden kişi ise şüphesiz Gevherşad Ağa idi.⁴⁶²

Gevharşad'ın teşvikleri ve torunu Sultan Muhammed'in Irak-ı Acem'de başına buyruk hareketler sergilemesi üzerine Şahruh tekrardan batıya sefer düzenlemek zorunda kaldı. Ardından Alaüddevle'yi yerine vekil olarak bırakıp Gevherşad ve torunu Abdüllatif'i de yanına alarak yola çıktı.⁴⁶³ Böylelikle Sultan Muhammed'in Şîrâz'ı kuşatma altına aldığı sırada Şahruh da Herat'tan ayrılmış bulunmaktaydı.⁴⁶⁴ Rey bölgesine gelindikten sonra Şahruh, Emir Muzaffereddin Sultanshah Barlas, Alike Kükeltaş'ın oğlu Emir Gıyaseddin Şeyh Ebu'l-Fazl ile Emir Nizameddin Ahmed Firuzşah Tarhan'ı otuz bin kişilik bir kuvvet ile öncü olarak Sultan Muhammed'in üzerine gönderdi.⁴⁶⁵

Sultan Muhammed, Horasan kuvvetlerinin yaklaşmakta olduğunu öğrenince, kuşatmayı kaldırarak Kenduman taraflarına çekildi. Ardından Horasan kuvvetleri de Kenduman'a yaklaşıncı Sultan Muhammed, beylerini toplayarak herkesin dilediği yere gitmekte serbest olduğunu söyledi.⁴⁶⁶ Bunun üzerine Kara-Koyunlu İskender'in oğullarından biri ile İsfahân'ın ileri gelenleri ondan ayrıldılar.⁴⁶⁷ Torununun kaçtığını öğrenen Şahruh, İsfahân'a hareket etti. Burada torunu Sultan Muhammed'i kendisine karşı isyana teşvik ettikleri gerekçesiyle İsfahân büyüklerinden Kadı İmameddin Fazullah, Hacı Afzaleddin-Torke, Şah Alaaddin Muhammed'i Nakib, Kadı İmameddin'in yeğeni Mevlâna Abdurrahman ve Hacı Reme Ahmed Çupan'ı Save'ye

---

⁴⁶⁰ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 895-896.

⁴⁶¹ Alan, "Bir Timurlu Hanımı: Gevherşad Ağa ve Tarhanî Emirler", 238.

⁴⁶² Mustafa Şahin, "Mîrzâ Şahruh'un Eşleri Gevherşad Ağa ve Mülket Ağa'nın Siyasî ve Sosyal Hayattaki Rollerini", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 3/21 (Mart 2013), 95.

⁴⁶³ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 126. Devletşah, Şahruh'un torunu üzerine gerçekleştirdiği bu sefer, emirleri tarafından saltanatın şeref ve haysiyetini korumak için Padişah'ın Bağdad'a, İsfendiyâr bin Kara Yusuf'a karşı hareket ediyormuş gibi gösterdiklerini ifade etmektedir. Bkz. Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 897.

⁴⁶⁴ Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 30.

⁴⁶⁵ El-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, 138; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 255.

⁴⁶⁶ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 167.

⁴⁶⁷ Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 30.

getirterek astı.⁴⁶⁸ Barthold, dindar bir kimse olan Şahruh'un, ne Timur'un ne de Uluğ Bey'in yapmaya cesaret edemedikleri bir tedbire başvurarak İsfehân büyüklerini idam etmesinin sebebinin karısı Gevherşad'ın ısrarları üzerine olduğunu ifade etmektedir.⁴⁶⁹

Şahruh, daha sonra Emir Barlas Sultanşah, Firuzşah oğlu Emir Ahmed ve Kükeltaş oğlu Ebu'l-Fazl'ı 10 bin kişi ile birlikte Sultan Muhammed'in üzerine göndererek kendisine nasihatlerde bulunmak suretiyle ordugâha getirmelerini buyurdu. Emir Şeyh Ebu'l Fazl diğer emirlerden önce Sultan Muhammed'in huzuruna vardı. Kendisine faydalı nasihatler ve gönül okşayıcı öğütlerde bulunduktan sonra onu dedesinin yanına gitmeye razı etti.⁴⁷⁰ Şahruh ardından kışlamak üzere Rey'e geldi. Kış günlerinin sona ermesinin akabinde Nevruz dolayısı ile bir toy verdi. Daha sonra civarda bulunan ulu kimselerden Seyyid Abdülazim'in türbesini ziyaret etmek için hazırlıkların yapılmasını buyurdu.⁴⁷¹

Şahruh bu aralar mide sıkıntısı yaşamaktaydı. 12 Mart 1447 Pazar günü sabahı Nevruz'un ilk günü bir katıra binip eski Rey şehrinde bulunan geçmiş evliyaların, gerçek âlimlerin ve din müçtehitlerinin mezarlarını ziyaret etmek için ihram giydi.⁴⁷² Şahruh yola çıkınca Şeyh Alaü'd-Devle Simmânî; “*Bu padişah acaip bir padişaktır. Ben bu gece rüyada Hz. Resul'ü (A.S) onun elbisesinin tozunu alırken gördüm*” dedi. Bunun üzerine Ebu Bekr-i Tihrani, bu gerçekleşecek bir rüyadır, toz silmek, topraktan olan bedenini, ölümsüz ruhundan ayırmak olduğunu belirtti.⁴⁷³ Bir süre sonra Şahruh tekrar rahatsızlanınca bir mahfe içine alındı. Bu şekilde yoluna devam etmek istediye de ara ara midesini rahatsız eden hastalık iyice artınca dönülmesini buyurdu. Fakat 12 Mart 1447 Pazar günü vefat etti.⁴⁷⁴

⁴⁶⁸ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 187; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 256; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 168.

⁴⁶⁹ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 126.

⁴⁷⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 258; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 166-167.

⁴⁷¹ Mirhond, *Tarih-i Ravzatu's-Safa*, VI/II: 5464; Aka, *Timurlular*, 97; Alan, *Timurlular*, 116.

⁴⁷² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 258.

⁴⁷³ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 188.

⁴⁷⁴ Mirhond, *Tarih-i Ravzatu's-Safa*, VI/II: 5466; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 169.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞAHRUH'UN ÖLÜMÜNDEN EBU SAİD'İN ÖLÜMÜNE KADAR TİMURLU DEVLETİ'NDEKİ SALTANAT MÜCADELELERİ

2.1. ŞAHRUH'UN ÖLÜM'DEN SONRA MEYDANA GELEN OLAYLAR

Şahruh, Timur'un ölümünden sonra meydana gelen saltanat mücadelelerinden galip çıktı ve devletin 40 yıl daha güçlü bir şekilde devamını sağladı.⁴⁷⁵ Timur, sefer esnasında ölmesine rağmen, yerine getirilmese bile kendisinden sonra birini veliaht ilan etti. Ancak Şahruh, babasından daha geç ölmesine ve babasının ölümünden sonra tahtı hangi zorluklarla elde ettiğini bilmesine rağmen, asla veraset meseleleriyle ilgilenmedi.⁴⁷⁶ Aslında Şahruh, kendisinden sonra tahta oğlu Muhammed Cuki'nin geçmesini istemişse de maslahat icabı bu fikrini asla açığa vurmadi.⁴⁷⁷

Şahruh'un kendisinden sonra tahtta görmek istediği oğlu Muhammed Cuki'nin 1444 yılında vefat etmesinin ardından taht veraseti sorunu da çözümlenmeden kaldı.⁴⁷⁸ Böylelikle Şahruh'un veliaht bırakmadan ölmesi Timurlu mirzaları arasında yeni bir saltanat mücadelesini başlattı.⁴⁷⁹ Böylece Şahruh'un ölümü ile birlikte Timurlu Devleti'nin inkıraz devri başladı.⁴⁸⁰ Orta Asya ve Ön Asya'nın belli başlı siyasi kuvveti olan Timurlu Devleti bundan sonra kendi iç mücadeleleri ile uğraşmak zorunda kaldığından ötürü çökmeye yüz tuttu.⁴⁸¹

Şahruh'un ölüm haberi o gün gizli tutuldu. Fakat kısa bir süre sonra ordugâha yayılan bu haber ile birlikte karışıklıklar baş göstermeye başladı. Şahruh vefat ettiği sırada ordugâhta torunlarından Ebu'l-Kasım Babür, Şahruh'un kızından olan torunu Halil Sultan ve Uluğ Bey'in oğlu Abdülatif bulunmaktaydı.⁴⁸² Diğer torunu

⁴⁷⁵ Aka, "Timurlular", 8: 897.

⁴⁷⁶ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 164.

⁴⁷⁷ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 872; Roemer, "Timurlular", 12/1: 350.

⁴⁷⁸ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 125.

⁴⁷⁹ Andican, *Emir Timur*, 547.

⁴⁸⁰ Bouvat, "Şahruh Mirza" 11: 288.

⁴⁸¹ Roemer, "Timurlular", 12/1: 350

⁴⁸² Enver Kasimov, "Uluğ Beğ Devri", *Uluğ Bey ve Çevresi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (Ankara, 30 Mayıs-1 Haziran 1994), ed. Songül Boybeyi (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1996), 203.

Alaüddeve hazinelerin ve şehrin korunması için Herat'taydı. İsyan eden torunu Sultan Muhammed, Emir Şeyh Ebu'l-Fazl'ın nasihatları sonucu barışmaya ikna oldu. Ancak bu sırada dedesinin öldüğünü öğrendi. Şahruh'un hayatta kalan tek oğlu Uluğ Bey ise bu esnada Mâverâünnehr'de bulunmaktaydı. Bunun yanında Mirza Abdullah b. İbrahim Sultan Fars'ta, Mirza Ebûbekir b. Muhammed Cuki Huttelan'da ve Mirza Suyurgatmış da Kabil'de idiler.⁴⁸³

Şahruh'un buyruğu üzerine Sultan Muhammed'i getirmeye gittikleri için bu esnada ordugâhta Barlas Pir Lokman haricinde büyük beylerden hiç kimse bulunmamaktaydı. Gevherşad, ordugâhta bulunan ve Uluğ Bey'in temsilcisi durumundaki oğlu Abdüllatif'e, babasının gönlünü almak için haber gönderip il ve ulusun başsız kaldığını beyan ederek idareyi ele almasını istedi.⁴⁸⁴ Abdüllatif, bu teklifi kabul ettikten hemen sonra babasına Şahruh'un ölümünü bildirdi. Ardından daha önce bulunduğu sağ kanadı bırakarak esas sancağın bulunduğu yere geldi. Gevherşad ise vakit kaybetmeden gizli yollardan bir haberciyi Herat'ta bulunan torunu Alaüddeve'ye göndererek durumu bildirdi ve idareyi ele almasını istedi. Uluğ Bey'e gelince o, babasının ölüm haberini aldıktan sonra hemen Ceyhun'a doğru harekete geçti.⁴⁸⁵

Şahruh'un hayatta kalan tek oğlu olmasından ötürü Uluğ Bey, tahtın kendi hakkı olduğunu iddia edip başka hiç kimsenin hakkını tanımadı. Buna rağmen yine de herhangi bir sorun ile karşılaşmamak için Horasan'ı ele geçirmek maksadı ile Ceyhun kıyısına geldi.⁴⁸⁶ Ancak tam bu esnada yeğeni Ebubekir b. Cuki'nin kendisinden önce nehrin öteki tarafına geçtiğini öğrendi. Bunun üzerine yeğenine bir haberci gönderen Uluğ Bey, kendisine kızını vereceğini vadederek yeğenin yanına gelmesini buyurdu. Ebubekir de bu haber karşısında amcasının yanına geldi. Ancak Uluğ Bey, bir müddet sonra onun bazı kötü düşüncelerini öğrendi ve öldürülmesini buyurdu. Yeğeni

⁴⁸³ Şerefhan, *Şerefname*, 102; Hayrunnisa Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi (1451-1469)*, (Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996), 22.

⁴⁸⁴ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 169; Alan, "Bir Timurlu Hanımı; Gevherşad Ağa ve Tarhanî Emîrler", 240.

⁴⁸⁵ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 126; Aka, *Timurlular*, 99; Golubev, *Uluğ Bey*, 118.

⁴⁸⁶ Kasimov, "Uluğ Beg Devri", 203.

Ebubekir'i ortadan kaldırdıktan sonra ise vakit kaybetmeden Ceyhun kıyısını geçerek Belh'i ele geçirdi.⁴⁸⁷

Abdüllatif, ordugâhta idareyi ele alır almaz birtakım sorunlar ile karşılaştı. Ebu'l-Kasım Babür ve Halil Sultan ordudan ayrılarak ordu pazarını yağmaladıktan sonra Horasan'a doğru kaçtılar. Abdüllatif, bu durum karşısında birkaç kişiyi ordu pazarında astıktan sonra ortalığı yatıştırabildi.⁴⁸⁸ Ardından Şahrüh'un cesedini ölümünün üçüncü gününde bir mahfe içerisine koyarak Semerkand'a doğru yola çıktı. Rey ile Simnan arasına gelindiği zaman ise Abdüllatif ninesi Gevherşad Ağa'nın Mirza Alaüddevle'ye olan sevgisini bildiğinden ötürü Gevherşad ve ona taraftar olan Tarhani emirlerinin mallarını yağmalatıp tutuklanmalarını buyurdu. Yağmalamada o kadar ileri gidildi ki Gevherşad Ağa'nın bineceği bir bineği dahi kalmadı.⁴⁸⁹ Buradan Damagan'a gelen Abdüllatif, ilk defa bir mukavemetle karşılaştı ve şehri zorla ele geçirdi. Bistam'da iken, Deşt-i Kıpçak'tan her yıl akınlarda bulunan Özbeklerin üzerine gönderilen Emir Hinduke'nin Mirza Babür ile birleştiğini ve Semerkand yolunun kendisine kapalı olduğunu öğrendi.⁴⁹⁰ Abdüllatif, ardından İbrişim Köprüsü'ne geldi ve buradan Mâverâünnehr'e gitmeye niyetlendi. Ancak bu yolun tehlikesini göze alamadığı için Sebzevâr yolunu seçti. Yolda iken babası tarafından Sultan Muhammed üzerine gönderilen birliklerin kendisine katılmak üzere geldiklerini öğrendi. Bu durum karşısında daha da kuvvetlenen Abdüllatif, elinde Gevherşad Ağa da tutsak olduğu halde Nişabur'a geldi.⁴⁹¹

⁴⁸⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 265; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 127; Lucien Bouvat, "Uluğ Bey" *İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1986), 13: 28; Golubev, *Uluğ Bey*, 118-119. Devletşah, Uluğ Bey'in Ebubekir b. Cuki'yi öldürmesinin sebebini, halkın ve ordu erkânının bu mirzaya olan bağlılığını gördüğü için ilerde kendisine karşı ayaklanmasından korktuğundan dolayı öldürdüğünü belirtmektedir. Ayrıca Uluğ Bey'in onu öldürmeyeceğine dair ağır yeminler etmesine rağmen sözünde durmayarak Ebubekir'i öldürttüğünü ifade etmektedir. Bkz. Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 877.

⁴⁸⁸ Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleleri*, 1: 274; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 307.

⁴⁸⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 262; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 23; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 307. Tihrani bu olayı şöyle aktarmaktadır; Abdüllatif'in Rey'deki orduda üstünlük kazanınca saltanat bayrağı açtı. Büyük annesine karşı edepsizlik ederek onu yağmaladı. Yıkıma ve karışıklığa öyle daldılar ki Şahrüh'un naaşı yerde kaldı. Hiç kimsenin onu korumaya ve gözetlemeye imkânı kalmadı. Sonunda Gevherşad Ağa, öyle bir ortamda acizlik içerisinde kalarak ordu ile yoldaş oldu. Bkz. Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 193.

⁴⁹⁰ Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, 170; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 127; Aka, *Timurlular*, 100.

⁴⁹¹ Kasimov, "Uluğ Beg Devri", 204.

Şahruh'un Herat'ta bıraktığı torunu Alaüddevle ise dedesinin ölüm haberini alınca Uluğ Bey'den çekindiği için hemen kendisini hükümdar ilan etmeye cesaret edemedi.⁴⁹² İlk başta Uluğ Bey'i memnun etmek için Mâverâünnehr'e para ve armağanlar gönderdi. Hutbenin Şahruh adına okunmasını kararlaştırdı ve ardından amcasına bağlılığını bildirdi.⁴⁹³ Ancak Abdüllatif'in Gevherşad Ağa ve Tarhani emirlerine yaptıklarını öğrenince tavrı değişti. Bu durum üzerine hazine kapılarını açıp topladığı askerleri Mirza Salih, Emir Üveys ve Ahmed Tarhan'ın idaresinde Abdüllatif'in üzerine gönderdi.⁴⁹⁴ Abdüllatif, Nişabur yakınlarında 29 Nisan 1447 Cumartesi günü Alaüddevle'nin askerleri tarafından ani bir baskına uğrayarak önce yenildi ardından ele geçirildi. Gevherşad Ağa ise esaretten kurtulup tutsak alınan Abdüllatif ile birlikte Herat'a doğru yola çıktı. Cam havalisinde Sa'dâbâd denilen yere vardıkları zaman kendilerini Alaüddevle karşıladı. Abdüllatif Herat'a getirilerek İhtiyareddin Kalesi'ne hapsedildi ve Şahruh'un cesedi de Gevherşad Ağa Medresesi'ne defnedildi. Bu olaylar neticesinde Uluğ Bey'in hükümdarlığı tehlikeye düşmüş oldu. Abdüllatif f ise hem hürriyetini hem de hazinelerini kaybetti. Alaüddevle daha sonra Uluğ Bey'e karşı harekete geçerek Murgab Irmağı kıyısına geldi.⁴⁹⁵

2.2. TARNAB SAVAŞI

Uluğ Bey, Belh'e geldiği zaman oğlu Abdüllatif'in gelerek kendisine katılacağını düşündü. Ancak bu sırada oğlunun yakalanarak hapsedildiğini öğrendi. Ardından da Alaüddevle'nin Murgab Irmağı'nı geçerek üzerine geldiğini haber aldı. Fakat o, emirlerinin tavsiyesine uyarak savaştan vazgeçip Alaüddevle'ye bir elçi gönderdi.⁴⁹⁶ Elçi olarak gönderilen Sadr Nizâmüddin Mirek Mahmud, Uluğ Bey'in kendisini oğlu gibi gördüğünü, Herat'a karşı hiçbir kötü niyetinin olmadığını, ancak Abdüllatif'in serbest bırakılarak babasının yanına gönderilmesi gerektiğini Alaüddevle'ye ilette. Aslında Alaüddevle'de Uluğ Bey ile savaşmak istememekteydi. Çünkü bu sıralarda Ebu'l-Kasım Babür, Cam vilayetinde Herat'ı korumakla görevli

⁴⁹² Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 127.

⁴⁹³ Aka, *Timurlular*, 100.

⁴⁹⁴ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 263; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 171; Alan, *Timurlular*, 119.

⁴⁹⁵ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 127-128; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 171; Golubev, *Uluğ Bey*, 119.

⁴⁹⁶ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 24.

askerleri yendi ve bu durum Herat için tehlikeli bir hal almaya başladı. Bunun üzerine Alaüddevle, Uluğ Bey ile anlaşmak zorunda kaldı ve daha sonra Herat'a dönerek Abdüllatif'i babasının yanına gönderdi.⁴⁹⁷

Uluğ Bey'in, Belh'i Abdüllatif'e bırakarak Semerkand'a dönmesi Alaüddevle'yi rahatlattı. Çünkü o, böylece Babür ile rahat bir şekilde mücadele edebilme fırsatını yakaladı. Alaüddevle, Babür ile yaptığı savaşta herhangi bir netice alamadı ve bunun üzerine taraflar arasında Habuşan sınır olmak üzere anlaşmaya varıldı.⁴⁹⁸ Alaüddevle, sadece Abdüllatif'i serbest bıraktı, anlaşmaya aykırı davranarak maiyetindekilerini onunla beraber göndermedi. Ardından Mirza Salih'i yanına kattığı kuvvetler ile birlikte Murgab Irmağı'na gönderdi ve hapiste bulunan Abdüllatif'in adamlarını öldürttü. Daha sonra kalabalık bir askeri birlik ile Endehuy ve Şuburgan taraflarına geldi ve buraları yağmaladıktan sonra Herat'a geri döndü.⁴⁹⁹

Uluğ Bey, Alaüddevle'nin yaptıklarını öğrenince Ceyhun'u geçerek Herat'a yöneldi. Abdüllatif ise Huttelan, Kunduz, Beklan, Erheng, Saray'dan Bedenşah ve Belh hududuna kadar olan yerlerden topladığı askerler ile birlikte babasına katıldı.⁵⁰⁰ Alaüddevle, Uluğ Bey'in ilerlediğini duyunca, Emir Muhammed Sufî-yi Tarhan ile Emir Ebu Said'i Herat'ı korumakla vazifelendirdikten sonra kalabalık bir ordu ile onları karşılamaya gitti. Alaüddevle, yola çıktıktan sonra barış yollarını aramaya başladı ve has adamlarından bir kısmını Şeyh Bahaeddin Ömer'in yanına göndererek arabulucuk yapmasını istedi. Ancak bu durum herhangi bir netice sağlamadı. Çünkü Uluğ Bey, Şeyh Bahaeddin'den önce Murgab'ı geçti ve Herat'ın 14 fersah uzağında bulunan Tarnab yakınlarına geldi.⁵⁰¹

Taraflar karşı karşıya geldikleri zaman saflarını düzenlemeye başladılar. Uluğ Bey'in ordusunun sol cenahına Abdüllatif, sağ cenahına da Abdülaziz komuta etmekteydi. Uluğ Bey ise merkezde yerini aldı. Alaüddevle'ye gelince o, Mirza Salih'i ordunun sağ cenahına, Halil Sultanı da sol cenahına gönderdiği gibi kendisi de merkeze yerleşti.⁵⁰² Böylece 1448 yılının ilkbaharında taraflar arasında savaş başladı.

⁴⁹⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 266; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 128; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 310.

⁴⁹⁸ Alan, *Timurlular*, 120.

⁴⁹⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 276.

⁵⁰⁰ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 24.

⁵⁰¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 276.

⁵⁰² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 277; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 24-25.

Uluğ Bey'in denetimde doksan bin kişilik bir kuvvet bulunmaktaydı. Herat'tan 14 fersah uzaklıkta bulunan Tarnab'da meydana gelen savaş Uluğ Bey'in kesin galibiyetiyle sona erdi.⁵⁰³ Alaüddevle, aldığı bu mağlubiyetten sonra Herat'tan kaçmak zorunda kaldı.⁵⁰⁴ Horasan'da kalacak yeri olmadığından ötürü Estarâbâd'da bulunan kardeşi Ebu'l-Kasım Babür'e sığınmak zorunda kaldı.⁵⁰⁵ Öyle ki Gevherşad Ağa, Alaüddevle'nin geri gelebileceğinden kuşku duyduğu için belli başlı vezirleri, akrabalarını ve çok sayıda askeri birliği yanına alarak Sultan Muhammed'in yanına sığındı.⁵⁰⁶

Uluğ Bey, elde ettiği bu galibiyetten sonra Herat'a gitti. Burada kendisine sadece Neretu Kalesi ve Herat'ın İhtiyareddin Kalesi direndi. Neretu kuşatılarak ele geçirildi, Abdüllatif de İhtiyareddin Kalesi'ni aldı. Sadece Alaüddevle'nin, Şahruh zamanında inşa ettirdiği İmâd Kalesi ele geçirilemedi. Uluğ Bey'e karşı sefere çıkmadan önce paraları İmâd Kalesi'nde saklayan Alaüddevle, yenilgiden sonra burada ki paraları askerlere dağıttı. Uluğ Bey, bu başarısızlığa karşı seferi sürdürmeye devam etti. Uluğ Bey, Radkân'da iken Babür elçilerini göndererek kendisini hükümdar olarak tanıdığını, hutbeleri adına okuttuğunu ve adına para kestirmeye razı olduğunu bildirdi. Uluğ Bey de elçileri son derece güzel ağırladıktan sonra gönderdi, ama savaşa son vermedi.⁵⁰⁷ Daha sonra Meşhed'i ele geçirerek İsferyân'a kadar gelen Uluğ Bey, Abdüllatif'i Bistam ve Estarâbâd taraflarına gönderdikten sonra tekrardan Herat'a geldi.⁵⁰⁸ Ardından Babür tarafından sıkıştırılan Abdüllatif de Herat'a geldi.⁵⁰⁹

Herat, Şahruh'un başşehri olmasından dolayı, buraya hâkim olan kişinin devleti de ele geçireceği inancı mevcuttu. Buna rağmen Uluğ Bey, dedesi Timur'a uyarak Semerkand'da yaşamayı tercih etti.⁵¹⁰ Uluğ Bey, Herat'ta fazla kalamadı, çünkü o, Herat ve çevresini yağmalattığı günlerde Semerkand ve çevresi de Ebu'l-

⁵⁰³ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 809; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 129; Müjgân Cunbur, "Devletşah'a Göre Uluğ Bey", *Uluğ Bey ve Çevresi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (Ankara, 30 Mayıs-1 Haziran 1994)*, ed. Songül Boybeyi (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1996), 112.

⁵⁰⁴ Golubev, *Uluğ Bey*, 119.

⁵⁰⁵ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 197; Şerefhan, *Şerefname*, 103; Bouvat, "Uluğ Bey", 13: 28.

⁵⁰⁶ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 900; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 312.

⁵⁰⁷ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 129; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 34.

⁵⁰⁸ Rumlu'ya göre, Uluğ Bey'in Herat'a geri dönmesinin sebebi yanında bulunan 90 bin kişinin Mirza Alaüddevle ile yapılan savaşta elde ettikleri çok miktarda ganimeti evlerine ulaştırmak istemeleri idi. Onlar bu yüzden gruplar halinde kaçıp gitmekteydiler. Bkz. Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 278.

⁵⁰⁹ Aka, *Timurlular*, 101.

⁵¹⁰ Kasimov, "Uluğ Beg Devri", 205.

Hayr Han önderliğinde Özbeklerin taarruzuna maruz kaldı. Bunun üzerine Herat'ın yönetimini oğlu Abdüllatif'e bıraktıktan sonra Semerkand'a döndü.⁵¹¹ Kış Buhara'da geçiren Uluğ Bey, buradan babası Şahrüh'un cesedini Semerkand'a göndererek Timur'un türbesine gömdürttü.⁵¹²

2.3. ABDÜLLATİF'İN BABASINA KARŞI MUHALEFETİ VE ULUĞ BEY'İN ÖLÜMÜ

1448 yılı olayları yüzünden Uluğ Bey'in ahali ve askerler üzerinde nüfusu oldukça kırılmıştı. Buna rağmen Uluğ Bey 1449 yılı ilkbaharında Horasan'ı işgal etmeyi düşünmüştü. Fakat bu defa kendi oğlunun isyanı ile uğraşıp onun üzerine yürümek zorunda kalmıştı.⁵¹³ Uluğ Bey ile oğlu Abdüllatif'in aralarında bu sıralar bir takım sıkıntılar mevcuttu. Bunun en önemli sebeplerinden biri ise Alaüddevle'ye karşı kazanılan Tarnab Savaşı'nda Abdüllatif büyük yararlılık göstermesine rağmen, fetihnamelerde onun başarılarının kardeşi Abdülaziz'e mal edilmiş olmasıydı. Bu durum Abdüllatif'i oldukça üzmüş ve babasına karşı içten içe öfkelenmesine neden olmuştu. Bunun yanında, daha önceden Abdüllatif'e ait olan ve İhtiyareddin Kalesi'nde muhafaza edilen hazinelerin de ona verilmemesi eklenince Abdüllatif, bu durum karşısında babasına karşı açıkça muhalefete başlamıştı.⁵¹⁴

Abdüllatif, kendisine karşı yapılan bu hareketleri gururuna yedirmemişti. Üstelik Herat'ta elde edilen ganimetlerin paylaşılması sırasında da onun payını eksik vermişlerdi.⁵¹⁵ Tüm bunların üzerine Barlas ve Tarhan emirlerinden bir topluluk, Abdüllatif'i babasına karşı kışkırtınca o, bu durumu değerlendirerek isyan bayrağını

⁵¹¹ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 809; Alan, *Timurlular*, 121; Nasiba Mirzayeva, "Timurlu Devletinin Özbeklerle İlişkileri", *Türk Dünyası Genç Tədqiqatçılar Dərnəyinin Araşdırmaları*, 3 (2019): 34; Mustafa Budak, "Ebû'l-Hayr Han", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 325. Ebu'l Hayr Han'ın, Uluğ Bey'in Alaüddevle ile uğraşmasını fırsat bilerek Semerkand'ı kuşatması hakkında bkz. Abdulkadir Macit, *Şeybânî Özbek Hanlığı Siyasî, İdarî, Askerî ve İktisadî Yapı*, 1. bs. (Ankara: İlem Kitaplığı, 2016), 80.

⁵¹² Kasimov, "Uluğ Beğ Devri", 205.

⁵¹³ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 134; Aka, *Timurlular*, 101; Kasimov, "Uluğ Beğ Devri", 205.

⁵¹⁴ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 277; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 810; Bouvat, "Uluğ Bey", 13: 28; Alan, *Sûltan Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 25; Alan, *Timurlular*, 121; Yavuz Unat, "Uluğ Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul, TDV Yayınları, 2012), 42: 127.

⁵¹⁵ Golubev, *Uluğ Bey*, 120; Ali Rıza Yağlı, "Timurlularda Bir Darbe Girişimi Maz'ul Bir Bilge Hükümdar: Uluğ Beg", *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Darbeler ve Tepkiler (Giresun, 15-16 Aralık 2016)*, ed. Betül Karagöz Yeldelen, Abbas Karaağaçlı, Mustafa Malkoç Yaşar, Ufuk Pala, Tolga Çıkrıkci (Ankara: Divan Kitap, 2016), 503.

açmıştı. Ardından babası tarafından yanına verilmiş olan Emir Mansur ve Sultan Mülk'ü öldürmüştü.⁵¹⁶ Bunun yanında, İslâm ulemasınca şer'î olarak kabul edilmeyen Hint ticaret yolu üzerindeki “*tamga*” yani ticaret vergisini kaldırarak Ceyhun üzerindeki kayıklara el koymuştu.⁵¹⁷

Uluğ Bey, Abdülatif'in yaptıklarını öğrenince küçük oğlu Abdülaziz'i Semerkand'da bıraktıktan sonra yola koyulmuştu. Uluğ Bey ve Abdülatif'in orduları Ceyhun kıyısının iki yakasında bir süre bir şey yapmadan beklemişlerdi. Her iki taraf da ırmağı geçmek için teşebbüslerde bulunmuş, çoğunlukla Abdülatif'in birlikleri başarılı olmuştu. Yine böyle bir teşebbüs esnasında Uluğ Bey'in ordusunda bulunan Mirza Abdullah, tutsak alınarak Abdülatif'in yanına götürülmüştü.⁵¹⁸ Uluğ Bey, sadece oğlu ile mücadele etmekle kalmamış, aynı zamanda ordusunda bulunan beylerin muhalefeti ile de uğraşmak zorunda kalmıştı. Çünkü Uluğ Bey'in Semerkand'da bıraktığı oğlu Abdülaziz, seferde bulunan beylerin ailelerini baskı altına almıştı. Bu haber beylere ulaştığı vakit, ordugâhta ciddi bir karışıklık baş göstermeye başlamıştı. Beyler Abdülaziz'in yaptıklarına o derece öfkelenmişlerdi ki, Uluğ Bey'in bağlanarak Abdülatif'e teslim edilmesi gerektiğini söyleyenler bile olmuştu.⁵¹⁹

Uluğ Bey, bir yandan ordugâhtaki duruma hâkim olmaya çalışırken diğer taraftan yeni bir problem ile karşı karşıya kalmıştı. Bu defa Uluğ Bey'in sarayında, onun yanında yetişmiş olan Miranşah kolundan Ebu Said'in, Semerkand'ı ele geçirmek için harekete geçtiği haberi gelmişti.⁵²⁰ Ebu Said, baba ile oğlun mücadelesinden faydalanan Argun Kabilesi'nden sağladığı kuvvetler ile birlikte

⁵¹⁶ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 198; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 286.

⁵¹⁷ Aka, *Timurlular*, 101; Kasimov, “Uluğ Beğ Devri”, 205; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 317. Abdülatif, geniş bir bölgeye hâkim olmasından dolayı bu bölgelerde bulunan mirzaların da hâkimi kabul edilmekteydi. Bunlar arasında Timurlu hanedan üyelerinden olan Miranşah, 852/1449 yılının ilkbaharında Abdülatif'e karşı ayaklanmıştı. Abdülatif, Miranşah'ın üzerine gidip onu ortadan kaldırdıktan sonra, ele geçirilen eşyalar arasında Uluğ Bey tarafından yazılmış ve Miranşah'ın ayaklanmasını destekleyen bir mektup ele geçirilmişti. Abdülatif, tamga vergisini kaldırıp gemilere el koyduktan sonra bağımsızlığını ilan etmesinin sebebinin bu mektup olduğunu ifade etmişti. Bkz. Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 134.

⁵¹⁸ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 286-287; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 135; Golubev, *Uluğ Bey*, 122.

⁵¹⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 287; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 135; Dizer, *Uluğ Bey*, 58; Aka, *Timurlular*, 102.

⁵²⁰ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 810; Annette Susannah Beveridge, “Ebû Sa'îd” *İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1980), 4: 49.

Abdülaziz'in idaresinde bulunan Semerkand'ı kuşatma altına almıştı.⁵²¹ Uluğ Bey, bu haber karşısında derhal Semerkand'a doğru yola koyulmuştu. Ebu Said, Uluğ Bey'in geldiğini işitince kuşatmayı kaldırıp bozkırlara çekilerek Argun Kabilesi'ne sığınmak zorunda kalmıştı.⁵²²

Uluğ Bey, Semerkand'da düzeni sağladıktan sonra şehrin idaresine Miranşah Kavçi'ni getirmiş ve oğlu Abdülaziz'i de yanına alarak tekrardan Abdüllatif'in üzerine gitmişti.⁵²³ Abdüllatif ise Ceyhun'dan geçerek Şehrisebz'i ele geçirmişti. Burada kendisine katılan yeni birlikler ile beraber Semerkand'a doğru harekete geçmişti.⁵²⁴ Uluğ Bey ile oğlu arasındaki savaş Semerkand civarındaki Dimaşk'ta Eylül-Ekim 1449 tarihinde meydana gelmişti. Yapılan muharebede Uluğ Bey'in ordusu yenilmiş ve zafer Abdüllatif'in olmuştu.⁵²⁵ Uluğ Bey, yenilgiden sonra Semerkand Kalesi'ne sığınabileceğini ümit ederek o tarafa doğru harekete geçmişti. Fakat şehri teslim ettiği kendi adamı Miranşah Kavçin onu içeri almamıştı. Buradan Şahruhiye Kalesi'ne gelen Uluğ Bey, aynı muamele ile karşılanmış, hatta kale muhafızı Pulat oğlu Memlûk İbrahim onu yakalayıp Abdüllatif'e teslim etmeyi bile düşünmüştü. Burada da umduğunu bulamayan Uluğ Bey, Özbek hanı Ebu'l-Hayr Han'ın yanına gitmek üzere yola çıkmıştı. Ancak baba ile oğul arasında bulunması gereken şefkate güvenerek Semerkand'a dönmeye ve kendi rızası ile oğluna teslim olmaya karar vermişti.⁵²⁶

Uluğ Bey, tahtı oğlu Abdüllatif'e bırakmak zorunda kalınca Mekke'ye giderek hayatının kalan kısmını orada tamamlamak istemişti. Abdüllatif, babasının bu isteğini kabul ederek Mekke'ye gitmesine müsaade etmiş ve eski hacılardan Emir Muhammed'i de yanına katmıştı.⁵²⁷ Abdüllatif, daha sonra gizli yollardan Uluğ Bey'in yargılanmasını yapmış ve bu yargılamada güya Abdüllatif in müdahalede bulunmadığı

⁵²¹ Hayrunnisa Alan Akbıyık, "Argun: Bir Türkmen Boyu", *Tarih Dergisi*, 37 (2011): 8; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 317.

⁵²² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 287; Abdülkadir Yuvalı, "Ebû Said Mirza Han", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul, TDV Yayınları, 1994), 10: 224

⁵²³ Barthold, *Uluğ Beğ ve Zamanı*, 136; Alan, *Sûltan Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 26.

⁵²⁴ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 287.

⁵²⁵ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 199; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 810; Şerefhan, *Şerefname*, 103; Dizer, *Uluğ Bey*, 58.

⁵²⁶ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 810-811; Şerefhan, *Şerefname*, 104; Barthold, *Uluğ Beğ ve Zamanı*, 136; Dizer, *Uluğ Bey*, 58; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 318; Yağlı, "Timurlularda Bir Darbe Girişimi Maz'ul Bir Bilge Hükümdar: Uluğ Beğ", 502.

⁵²⁷ Musa Şamil Yüksel, *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*, (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 40.

belirtmişti.⁵²⁸ Abdüllatif, dedesi Emir Timur gibi Cengiz Han soyundan birini han ilan etmişti. Babasının Uluğ Bey tarafından haksız yere öldürüldüğünü söyleyen Abbas adlı biri Abdüllatif'in kışkırtmaları sonucu Han'ın huzuruna çıkarak şeriat gereği babasının intikamını alma hakkının kendisine verilmesini istemişti. Han, bu durum üzerine şeriat ne emrediyorsa onun yapılmasını buyurmuştu. Aynı zamanda Semerkand âlimlerinin çoğu da “*Uluğ Bey'in kisası vaciptir*” diye fetva yazmışlardı. Kadı Miskin haricinde bütün Semerkand kadıları bu fetvaya mührünü basmışlardı.⁵²⁹

Uluğ Bey, Semerkand'dan ayrıldıktan kısa bir süre sonra kendilerine yetişen bir haberci hanın yolculuk için gerektiği gibi hazırlık yapılmadığını, hazırlıkların eksiksiz tamamlanması için civar köylerden birinde konaklamaları gerektiğini bildirmişti.⁵³⁰ Uluğ Bey de bu buyruk üzerine civarda bulunan köylerden birine gitmişti. Hava soğuk olduğu için yanında bulunan hacıdan et pişirmek için ateş yakmasını istemişti. Bu sırada Abbas içeriye girerek Uluğ Bey'e saldırmıştı. Ardından onu dışarı çıkararak bir kılıç darbesi ile başını gövdesinden ayırmak suretiyle Uluğ Bey'i 25 Ekim 1449'da öldürmüştü.⁵³¹ Bu olayın hemen ardından Abdüllatif, küçük kardeşi Abdülaziz'i de ulemanın onayını almaya gerek duymadan öldürmüştü.⁵³²

2.4. ŞAHRUH'UN ÖLÜMÜNDEN SONRA BAYSUNGUR OĞULLARININ SALTANAT MÜCADELELERİ

2.4.1. Sultan Muhammed'in Faaliyetleri

Baysungur öldüğü zaman geride Ebu'l-Kasım Babür, Alaüddevle ve Sultan Muhammed olmak üzere üç oğlu kalmıştı.⁵³³ Şahrüh'un vefatından sonra hayatta kalan tek oğlu Uluğ Bey olmasına rağmen, Timurlu Devleti'ndeki veraset sistemi gereği

⁵²⁸ Kasimov, “Uluğ Beğ Devri”, 205.

⁵²⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 288; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 136-137; Golubev, *Uluğ Bey*, 124; Aka, *Timurlular*, 102-103.

⁵³⁰ Dizer, *Uluğ Bey*, 59.

⁵³¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 288; Babür, *Babürnâme*, 77; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 136; Golubev, *Uluğ Bey*, 127; Kasimov, “Uluğ Beğ Devri”, 207.

⁵³² Roemer, “Timurlular”, 12/1: 351; Yüksel, *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*, 40; Unat, “Uluğ Bey” 42: 127; Yağlı, “Timurlularda Bir Darbe Girişimi Maz'ul Bir Bilge Hükümdar: Uluğ Beg”, 502.

⁵³³ Tihriani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 206.

Baysungur'un oğulları da tahtta hak iddia ederek mücadeleye başlamışlardı.⁵³⁴ Bunlardan Sultan Muhammed, Şahruh'un ölüm haberini alınca, yanına aldığı bir miktar askeri birlik ile Kum şehrine gelmişti.⁵³⁵ Emir Şeyh Hacı Irakî, Emir Saadet Handşah, Şeyh Ebu'l-Fazl Alike, Hacı Mahmud Haydar Uşturcanî ve İsfahân seyyitleri de ona katılmışlardı. Bunların arasında Şah Nizameddin Gülistane, Şah Kıvameddin Hüseyin, Emir Ruzbihan ile Kadı Ebu Bekr-i Tihranî gibi mühim şahıslar da bulunmaktaydı.⁵³⁶

Sultan Muhammed, etrafındakilere bol ihsanlarda bulunduktan sonra Rey'e gelerek burada konaklamıştı. Daha sonra bir grup askeri birliği İsfahân'a göndermişti. Burayı ele geçirdikten sonra Şîrâz'a doğru harekete geçmişti. Bu sıralarda Şîrâz, Mirza Abdullah'ın idaresinde bulunmaktaydı.⁵³⁷ Mirza Abdullah, Sultan Muhammed'in üzerine geldiğini öğrenince, Fars vilayetinde oldukça kalabalık bir ordu topladıktan sonra onları karşılamak üzere Şîrâz'dan çıkmıştı. Ancak meydana gelen savaşta Mirza Abdullah yenilerek İstahr Kalesi'ne sığınmak zorunda kalmıştı. Bu galibiyetle beraber Sultan Muhammed'in ordusunun eline oldukça bol ganimetler geçmişti. Ardından büyük bir ihtişamla şehre giren Sultan Muhammed, ahali tarafından coşkuyla karşılanmıştı. Sultan Muhammed, Şîrâz'ı ele geçirdikten sonra Seyyid Ahmed'i, İstahr Kalesi'nde bulunan Mirza Abdullah'a elçi olarak göndermişti. Seyyid Ahmed, Mirza Abdullah ile görüştüktan sonra onu Sultan Muhammed'in yanına getirmişti. Sultan Muhammed, Mirza Abdullah'ı iyi bir şekilde karşıladıktan sonra Irak ve Fars bölgelerinden istediğine sahip olabileceğini, eğer isterse de Horasan'a gidebileceğini söylemişti. Mirza Abdullah da amcası Uluğ Bey'in kendisine damatlık vaadinde bulunmasından ötürü Horasan'a gitmeyi tercih etmişti. Böylece Fars bölgesinin denetimi Sultan Muhammed'in idaresine geçmişti.⁵³⁸

Sultan Muhammed, Fars bölgesini ele geçirdikten sonra bu defa Kara-Koyunlular ile meşgul olmak zorunda kalmıştı. Çünkü Kara-Koyunlular, Şahruh'un vefat haberini alır almaz Sultaniye'yi ele geçirmişlerdi. Ardından Cihanşah bir ordu hazırlatarak Irak taraflarına yönelmiş ve Kum'a gelerek konaklamıştı. Bu sırada

⁵³⁴ Şahbaz, "Timurlu Mirzalar Meselesi", 26.

⁵³⁵ Alan, *Sûltân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 27.

⁵³⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 263-264.

⁵³⁷ Alan, *Timurlular*, 123.

⁵³⁸ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 264-265; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 32; Alan, *Timurlular*, 123.

Kum'da Sultan Muhammed'in adamlarından Melikşah Gazi bulunmaktaydı. O, Cihanşah'ın üzerine geldiğini öğrenince kale kapılarını sağlamlaştırdıktan sonra onlara karşı koymak için gerekli hazırlıklara başlamıştı.⁵³⁹ Sultan Muhammed ise bu esnada kalabalık bir orduyu Emir İmadeddin Verzene komutasında Melikşah Gazi'nin yardımına göndermişti. Aynı zamanda Cihanşah'a bir mektup yollayan Sultan Muhammed, mektubunda; *"Padişah'ın yardımını görmüş olan Türkmen Emir Cihanşah bilsin ki, adamlarının padişah fermanı (nişân-ı hümayûn) hilâfına vilâyetimize girdiği duyulmuştur. Bu usulsüz bir olaydır. O vilâyetin, yüce divanın naiblerine bırakılması ve Hazret-i Şahruh Padişah'ın sizin için belirlediği memleket ile yetinmeniz gerekir. Yoksa savaş alanı belirlensin."* dedikten sonra kendisi de ordusuyla beraber elçinin arkasından gitmişti.⁵⁴⁰

Cihanşah, Sultan Muhammed'in mektubunu aldıktan sonra hayretler içerisinde kalmıştı. Ardından *"Benim gibi bir Padişah'a böyle bir mektup yazabildiğine göre bu kişi ya yiğitliğin doruğunda bulunmakta ya da deliliğin kaynağından su içmekte"* demişti. Daha sonra ordusuyla birlikte Irak ve Fars taraflarına harekete geçmişti. Şahruh zamanında Cihanşah'ı evlatlığa kabul etmiş olan Gevherşad Ağa, yaşanan bu hadiseler karşısında Mevlâna Yakub Pervanecî'yi Cihanşah'a elçi olarak göndermiş ve olası bir savaşın önüne geçmişti. Cihanşah'ta Gevherşad Ağa'nın bu talebi karşısında barışa yanaşmış ve taraflar arasında herhangi bir savaş meydana gelmeden barış sağlanmıştı. Cihanşah, barıştan sonra Sultan Muhammed'in kızını nikâhına almış ve böylece Sultaniye ile Kazvin süt hakkı olarak ona bırakılmıştı.⁵⁴¹

2.4.2. Ebu'l-Kasım Babür'ün Faaliyetleri

Babür, Mirza Şahruh öldüğü zaman ordugâhta bulunmaktaydı. Şahruh'un vefatıyla birlikte ordu pazarını yağmalayıp Herat'ı ele geçirmek üzere Horasan'a doğru yola koyuldu.⁵⁴² Ancak bu sırada Herat'a bulunan kardeşi Alaüddevle karşısına engel olarak çıktı. Babür, Alaüddevle'nin Herat'ı korumakla görevli bıraktığı

⁵³⁹ Alan, *Sûltân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 27.

⁵⁴⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 273-274; Alan, *Timurlular*, 123-124.

⁵⁴¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 275-276; Alan, *Sûltân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 28; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 33; Alan, *Timurlular*, 124; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 313.

⁵⁴² Aka, "Timurlular Devleti", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 274;

askerlerini etkisiz hale getirdikten sonra Herat'a doğru yöneldi. Alaüddevle, Uluğ Bey ile karşı karşıya geldiği bir zamanda Babür'ün bu hareketleri onun için tehlikeli bir hal aldığından dolayı Uluğ Bey ile anlaşmaya vararak Babür'ün üzerine yürüdü. Taraflar arasında meydana gelen savaşta bir netice alınmayınca barış anlaşması sağlandı. Böylece her iki mirza Habuşan vilayetini kendilerine sınır olarak belirledikten sonra kendi bölgelerine çekildiler.⁵⁴³

Babür, daha sonra Uluğ Bey'in Alaüddevle'yi Tarnab Savaşı'nda yenilgiye uğratmasından ötürü kendisine elçiler göndererek itaat ettiğini arz etti.⁵⁴⁴ Uluğ Bey, Horasan'da düzeni sağladıktan sonra Herat'ı oğlu Abdüllatif'e bırakarak Semerkand'a gitti. Babür ise Uluğ Bey'in çekilmesini fırsat bilerek Damagan'a saldırdı ve Abdüllatif, Babür karşısında tutunamayınca Nişabur'a çekilmek zorunda kaldı. Uluğ Bey, bu olaydan sonra Abdüllatif'i Meşhed'e çağırdı.⁵⁴⁵ Uluğ Bey, Meşhed'de Babür ile mücadele hazırlıkları sürdürürken Neretu Kalesi'nde bulunan Kara-Koyunlu Yar Ali'nin ayaklandığı haberini aldı. Bu haber üzerine Yar Ali'nin üzerine yürüyen Uluğ Bey Herat'a geldi ve bir müddet burada kaldı. Babür'ün, bu sırada Meşhed üzerine yürümesiyle birlikte Abdüllatif Herat'ta bulunan babasının yanına gitti. Yar Ali ve adamları da Uluğ Bey tarafından ele geçirilemeyen Neretu Kalesi'ne sığındılar.⁵⁴⁶

Uluğ Bey, Özbeklerin bu sıralarda Semerkand'a düzenledikleri baskınlardan dolayı Herat'ın idaresini Abdüllatif'e bırakarak dönmek zorunda kaldı. Babür bu durum karşısında Meşhed taraflarından Herat'a bir ordu gönderdi. Abdüllatif bir yandan Babür diğer yandan Yar Ali'nin tehditleri karşısında dayanamayınca babasının Herat'tan ayrılmasından 15 gün sonra kendisi için tahsis edilen Belh'e çekildi. Böylece Emir Halil ve Emir Bayhoca komutasındaki Babür'ün askerleri Herat'a girerek büyük bir yağma faaliyetinde bulundular. Bu olaydan üç gün sonra ise Yar Ali'nin adamları Herat'a gelerek şehri tekrar ele geçirdiler.⁵⁴⁷

Babür, bunun üzerine Serhahs'tan Herat'a yürüdü. Daha önceden Babür'ün hizmetinde bulunan ancak bu sıralarda Yar Ali'nin yanına gelen Rikabdâr Mirza

⁵⁴³ Rumlu, *Ahşenü't-Tevârîh*, 266; Barthold, *Uluğ Bey ve Zamanı*, 128.

⁵⁴⁴ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 129; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 34.

⁵⁴⁵ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 198; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 131.

⁵⁴⁶ Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 34-36.

⁵⁴⁷ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 133-134; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 36; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 315.

Ali'nin, Yar Ali'nin içkisine uyku ilacı katmasıyla birlikte Yar Ali, Bağ-ı Şehr'de uykuya daldı. Ardından Melik Kapısı'ndan içeri giren Babür'ün askerleri, Yar Ali'nin ellerini bağlayarak Hıyâban'da bulunan Babür'ün huzuruna getirdiler. Babür, Yar Ali'nin öldürülmesini buyurdu ve Şubat 1444'te Yar Ali Çıharsu'da öldürüldü. Böylece Herat'ın Babür tarafından yeniden ele geçirilmesiyle birlikte Timurlu Devleti başlıca üç nüfuz bölgesine ayrılmıştı. Uluğ Bey Mâverâünnehr'de, Babür Horasan'da ve Sultan Muhammed Irak-ı Acem ve Fars bölgesinde hâkim bulunmaktaydı.⁵⁴⁸

Babür, Herat'ı ele geçirdiği zaman kardeşi Alaüddevle ile birlikte hareket etmekteydi. Horasan'a hâkim olduktan sonra kardeşine Tun kasabasını suyuşgal olarak veren Babür, bir müddet sonra kardeşinin ayaklanacağından çekindiği için onu oğlu İbrahim ile birlikte hapsedtirmişti. Alaüddevle bir müddet sonra Herat'tan kaçmayı başarmıştı. Babür her ne kadar onun üzerine kuvvet gönderdiyse de ele geçirememişti. Alaüddevle daha sonra Fars bölgesinin hâkimi olan kardeşi Sultan Muhammed'e haber gönderdip onun yanına sığınmıştı.⁵⁴⁹

2.4.3. Sultan Muhammed'in Babür ile Savaşı ve Öldürülmesi

Sultan Muhammed, Irak ve Fars bölgelerini ele geçirdikten sonra buralarda kendi düzenini sağlamıştı. Dedesi Emir Timur zamanında Timurlu Devleti'nin başşehri olmasından dolayı Herat'a hâkim olanın devletin tamamına hâkim olacağı inancı mevcuttu. Bundan dolayı Sultan Muhammed, Horasan'ı ele geçirerek hâkimiyetini tüm Timurlu coğrafyasına yaymak istemişti.⁵⁵⁰ Bu sıralarda Sultan Muhammed'in yanında bulunan Gevherşad Ağa ve Alaüddevle de onu Horasan'ı ele geçirmek için teşvik etmişlerdi.⁵⁵¹ Irak ve Fars bölgelerini kontrol altına alan ve Kara-Koyunlu Hükümdarı Cihanşah ile de aralarında mevcut bulunan sorunlara da son veren Sultan Muhammed, Uluğ Bey'in de vefat ettiğini öğrenince rahat bir şekilde hareket edebilme fırsatını bulmuştu.⁵⁵² Ardından Şîrâz'dan, Kirman'dan, İsfehân'dan,

⁵⁴⁸ Mirhond, *Tarih-i Ravzatu's-Safa*, VI/II: 5493-5494; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 279; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 37; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 315-316.

⁵⁴⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 283-285; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 37; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 316.

⁵⁵⁰ Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 37.

⁵⁵¹ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 207; Ali Rıza Yağlı, *Timurlu Devleti'nde Vezîrlar ve Vezîrlük Kurumu*, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 82.

⁵⁵² Alan, *Timurlular*, 124.

Kum'dan ve Rey'den topladığı kuvvetler ile birlikte Horasan'a yönelen Sultan Muhammed, önden bir haberci göndererek harekâtını etrafa duyurmuştu.⁵⁵³

Babür, Sultan Muhammed'in üzerine geldiğini öğrenince hemen hazırlıklara başlayarak kardeşini karşılamaya çıkmıştı. Taraflar arasında Câm vilayetinde meydana gelen şiddetli savaş, Babür ve Horasan askerlerinin yenilgisi ile sonuçlanmıştı. Babür yenilgiden sonra kaçarak İmad Kalesi'ne sığınmıştı. Sultan Muhammed ise kazandığı zaferde sonra elde ettiği pek çok doyumluk ile Herat'a girmişti.⁵⁵⁴ Herat'a girdikten sonra Babür tarafından hapsedilen Alaüddevle'nin oğlu İbrahim Sultan'ı serbest bırakan Sultan Muhammed, ona oldukça iyi davrandıktan sonra babasının yanına göndermişti.⁵⁵⁵ Sultan Muhammed'in zaferinden sonra henüz Semerkand'da tahta yeni çıkmış olan Abdülatif ona bir mektup göndererek zaferini tebrik etmişti. Mektupta; *"Size Horasan'ın bize de Mâverâünnehr'in fethi kutlu olsun! Mirza Babür ile sizin kardeşiniz olduğu için dostluk kurduk. Değilse, Şahruh zamanında onun kim olduğu ve bizim kim olduğumuzu herkes bilir."* demişti. Sultan Muhammed, Abdülatif'in tebrik mektubuna oldukça sevinmişti. Ardından küçük bir hediye ile gelen elçiyi büyük armağanlar ile geri göndermişti.⁵⁵⁶

Babür, İmad Kalesi'nde birkaç gün kaldıktan sonra buranın idaresini Emir Muhammed Salih'e bırakarak Estarâbâd taraflarına gelmişti. Bu esnada Horasan halkı, Sultan Muhammed'in yanında oldukça itibar sahibi olan Emir Hacı Muhammed Kanaşirin'in baskı ve zulümlerinden bıkarak akın akın Babür'ün yanına gitmişlerdi.⁵⁵⁷ Babür bir yandan yanına gelenlere kucak açtığı gibi diğer yandan da Sultan Muhammed'e karşı kuvvet toplamaya başlamıştı.⁵⁵⁸ Bu durumu öğrenen Sultan Muhammed, Alaüddevle'ye Germsîr ve Zemindâver bölgelerini verip onu buralara gönderdikten hemen sonra Babür'ün üzerine yürümek için Estarâbâd'a doğru yola çıkmıştı.⁵⁵⁹

⁵⁵³ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 207; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 28.

⁵⁵⁴ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 285; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 901; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 321.

⁵⁵⁵ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 208; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 286; Alan, *Timurlular*, 125.

⁵⁵⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 286; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 38; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 322.

⁵⁵⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 293.

⁵⁵⁸ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 208; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 322.

⁵⁵⁹ Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 38.

Sultan Muhammed, Emir Hacı Muhammed Kanaşirin'in komutasında bir birliği öncü olarak göndermişti. Babür, üzerine gelen bu öncü birliği bozguna uğratmıştı. Bu birliğin emiri öldürüldüğü gibi diğer emirler de tutsak alınmıştı. Babür'ün askerleri yağma ve zaferden sonra rahatladıkları için ordugâhta askerler arasında gevşeklik baş göstermişti. Tam bu esnada Sultan Muhammed'in üzerlerine geldiğini haber almışlardı. Sultan Muhammed, ordu ağırlıklarını Tus vilayetinde Hacı Pir Ahmed Havfi'ye teslim ettikten sonra süratle saldırıya geçmişti. 300 süvari ile Babür'ün ordugâhına yetiştikten sonra ani bir baskında bulunmuşlardı. Babür'ün askerleri bu baskınla beraber paniğe kapılarak dağılmaya başlamışlardı. Ardından Babür de İmad Kalesi'ne doğru kaçmaya başlayarak ikinci defa kaleye sığınmıştı. Sultan Muhammed, baskından sonra akşama kadar beklemeye başlamıştı. Zaferin tam kesinleşmesinden sonra Tus'a geri dönmüştü.⁵⁶⁰

Germisîr taraflarına gönderilmiş olan Alaüddevle, kardeşlerinin birbirileri ile olan mücadelesinden faydalanarak Herat'a girmişti. Şehir halkı onu son derece güzel karşılamakla beraber gelişine de oldukça sevinmişlerdi.⁵⁶¹ Sultan Muhammed, bu haber karşısında ağır bir darbe almıştı. Heratlıların Alaüddevle'nin tarafını tutacaklarını çok iyi bildiğinden dolayı memleketine dönmeye karar vermişti. Beyleri ile bu konuda görüşükten sonra onların da aynı fikirde olduğunu anlayınca Irak'a doğru yola koyulmuşlardı.⁵⁶² Babür, Sultan Muhammed'in geri dönmesinden sonra Herat'ta bulunan Alaüddevle'nin üzerine gitmişti. Alaüddevle bu durum karşısında İhtiyareddin Kalesi'ni Ahmed Yasavul'a emanet ettikten sonra Belh taraflarına kaçmıştı. Babür, Herat'a geldiği zaman Ahmed Yasavul direnmeden kaleyi ona teslim etmişti. Babür daha sonra kalabalık bir ordu ile Belh'e doğru harekete geçmişti. Alaüddevle onun gelişini öğrenince Bedenşah Dağları tarafına kaçmıştı. Babür ardından Belh'in yönetimini Pir Derviş Hezaresbî'ye bıraktıktan sonra tekrar Herat'a gelmişti.⁵⁶³

⁵⁶⁰ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 209; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 294; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 902-903; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 29; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 322.

⁵⁶¹ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 210.

⁵⁶² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 294; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 904.

⁵⁶³ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 210; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 294-295.

Sultan Muhammed, Horasan'ın fethinden vazgeçmemiştir. Ülkesine döndükten sonra tekrardan Horasan'ı ele geçirmek için hazırlıklara başlamıştır.⁵⁶⁴ Yezd yolundan Şîrâz'a, Şîrâz'dan Kirman'a oradan da tekrardan Şîrâz'a gelen Sultan Muhammed, Babür'den intikam almak için asker toplamaya başlamıştır. Daha sonra İsfehân, Kum ve Rey yolundan Horasan'a doğru harekete geçmiştir. Babür, Sultan Muhammed'in Horasan'a doğru geldiğini öğrenince Hacı Mevlâna Semerkandi'yi elçi olarak ona göndermiştir. Sultan Muhammed, kararsız olduğu için barışa yanaşmamıştır. Sonunda Hacı Mevlâna Semerkandi'nin ısrarı üzerine, Sultan Muhammed'in Irak'ta, Babür'ün Horasan'da hüküm sürmeleri, Horasan'ın Irak mülküne dâhil olması, hutbe ve sikkenin de Sultan Muhammed adına düzenlenmesi şartıyla anlaşmaya varmışlardır.⁵⁶⁵

Babür, anlaşmadan sonra Mâzenderân'a dönmüştü. Ancak Sultan Muhammed'in anlaşmayı hiçe sayarak kalabalık bir orduyla birlikte Bistam ve Damagan'dan geçip İsferyân'a geldiğini öğrenmiştir. Babür, Sultan Muhammed'in bu hareketine oldukça öfkelenmiş ve ardından hazırlıklarını tamamlayarak Mâzenderân'dan harekâta geçmiştir. Çeneran mevkiinde Aralık 1451'de karşılaşan iki ordu arasında şiddetli bir savaş meydana gelmiştir. Savaşın ilk zamanlarında Babür'ün askerleri birbirilerinden ayrılıp dağ tarafına yönelmişlerdi. Ardından Şeyh Ali Bahadır, Ebu Said Mirem, Tuman Bey gibi emirler Sultan Muhammed'in ordusunun merkezine saldırarak bir anda onları bozguna uğratmışlardır. Daha sonra Sultan Muhammed'i ele geçirerek Babür'ün yanına getirmişlerdi. Babür, kardeşine öfkelenerek; “*Ne suç işledim de askerini iki defa Horasan'a sevk edip kendini bu tür belaya attın*” dedi. Buna cevap olarak Sultan Muhammed ise; “*Devlet işi bunlarsız olmaz*” demiştir. Bunun üzerine Babür kardeşinin öldürülmesini buyurmuş ve böylece Sultan Muhammed, Babür'ün buyruğu üzerine öldürülmüştü. Babür, bundan sonra kardeşi Alaüddöve'nin de gözlerine mil çekerek onu da saltanat mücadelelerinden saf dışı bırakmış ve böylece Horasanla birlikte Irak ve Fars bölgelerinin de hâkimi olmuştur.⁵⁶⁶

⁵⁶⁴ Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 39.

⁵⁶⁵ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 210; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 300; Alan, *Timurlular*, 126.

⁵⁶⁶ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 211; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 300-303; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 905-907; Şerefhan, *Şerefname*, 109; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 30; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 39; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 323-324.

2.5. ULUĞ BEY'İN ÖLDÜRÜLMESİNDEN SONRA MÂVERÂÜNNEHR'İN DURUMU

2.5.1. Abdüllatif'in Kısa Süren Saltanatı

Abdüllatif, babası ve kardeşini öldürttüktan sonra Semerkand'da saltanat tahtına oturdu. O ilk iş olarak babasının sadık adamlarını öldürdü. Ardından kendisi için tehlike arz edebilecek emirleri de ortadan kaldırıp ülkeyi istediği gibi yönetmeye başladı.⁵⁶⁷ Abdüllatif, yanında tutsak bulunan Mirza Abdullah'a aman vererek hapsettirdi. Bizzat Abdüllatif'in tutsak aldığı Mirza Ebu Said de ayı muameleye tabi tutularak hapsedildi. Bu şekilde Abdüllatif Mâverâünnehr'de hâkimiyetini tam olarak tesis etti. Her yıl düzenli olarak Mâverâünnehr üzerine akınlar düzenleyen Özbekler, Abdüllatif'ten çekindikleri için bundan böyle akınlarını tekrarlamaya cesaret edemediler.⁵⁶⁸

Abdüllatif'in devri babası Uluğ Bey'in devriyle kıyaslandığı zaman din adamları için iyi, ahali ve askerler içinse kötü bir devir olmuştu. Çünkü o en küçük itaatsizliği şiddetle cezalandırmış, hatalara karşı tahammül göstermemişti. Abdürrezak-ı Semerkandî'nin ifadesine göre; “*Abdüllatif, ne yaşlılara saygı, ne de gençlere merhamet edilmesine asla izin vermezdi.*”⁵⁶⁹ “*Pederkuş*” yani “*baba katili*” unvanıyla tarihte yerini alan ve çok zalim bir kişiliğe sahip olan Abdüllatif'in saltanatı pek uzun ömürlü olmamıştı.⁵⁷⁰ Abdüllatif'in idaresinden memnun olmayanlar ona karşı ayaklanmaya cesaret edememişlerdi. Lakin tüm bunlara rağmen Uluğ Bey ve Abdülaziz'in intikamını almak isteyen adamları ona karşı bir suikast tertiplemişlerdi. Abdüllatif'in yakın adamlarından biri suikastı bilmesine rağmen ondan korktuğu için bu durumu haber vermeye cesaret edememişti. Suikast 8 Mayıs 1451 tarihinde Abdüllatif'in sabah namazını kılmak üzere camiye gittiği esnada gerçekleşmişti. Abdüllatif, suikast esnasında; “*Allah ok teğdi*” diyerek atından yuvarlanmıştı.

⁵⁶⁷ Golubev, *Uluğ Bey*, 127.

⁵⁶⁸ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 138.

⁵⁶⁹ Aka, *Timurlular*, 105.

⁵⁷⁰ Andican, *Emir Timur*, 548.

Ardından başı kesilip Uluğ Bey Medresesi'nin giriş kapısına asılarak teşhir edilmişti. Böylece devletin idaresi Abdülatif'in düşmanlarının eline geçmişti.⁵⁷¹

Abdülatif'in saltanatı sadece 6 ay sürmüştü. Onun ölümünden sonra sürekli olarak şu beyit tekrar edilmişti. “*Baba katiline padişahlık yakışmaz, yakışsa bile altı aydan fazla sürmez.*” Diğer yandan Abdülatif'i Baba Hüseyin adında biri öldürmüştü. Böylece onun ölümü, “*Baba Hüseyin öldürdü*” şeklinde tarihe yazılmıştı.⁵⁷²

2.5.2. Mirza Abdullah'ın Ebu Said ile Mücadelesi

Abdülatif'in öldürülmesinden sonra suikastı tertipleyenler Mirza Abdullah'ı hapisten çıkartarak tahta oturtular.⁵⁷³ Mirza Abdullah, idareyi ele aldıktan sonra ilk iş olarak Abdülatif'in cimriliğinden dolayı hiç el sürmediği Semerkand hazinesini ahaliye dağıtmak oldu.⁵⁷⁴ Abdülatif'in baskıcı idaresinden sonra Mirza Abdullah'ın daha yumuşak idaresi ile birlikte Şeyhülislâm ile taklit ettikleri Uluğ Bey dönemine kısmen geri dönüldü. Mirza Abdullah zamanında Uluğ Bey'in cesedinin Gûr-i Emir Türbesi'ne nakledilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü buradaki kitabede, Abdülatif'in baba katili olduğu açıkça belirtilmektedir.⁵⁷⁵

Ebu Said, Abdülatif'in öldürüldüğü gün hapisten kaçarak Buhara'ya gitti. Ancak şehrin darugası ve kadısı Abdülatif'ten korktukları için Ebu Said'i yakalayarak hapsedtiler. Ertesi gün Buhara'ya gelen bir haberci Abdülatif'in öldürüldüğü haberini getirmesi üzerine, şehrin ileri gelenleri Ebu Said'i hapisten çıkararak tahta çıkardılar ve ardından kendisine biat ettiler.⁵⁷⁶ Ebu Said, Buhara'da saltanat tahtına oturduktan sonra Semerkand'da idareyi ele almış olan Mirza Abdullah'ın üzerine yürümeye karar verdi. Bu sıralarda Mirza Abdullah da Ebu Said'in faaliyetlerinden haberdar olduğu

⁵⁷¹ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 139-140; Yüksel, *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*, 41; Golubev, *Uluğ Bey*, 127; Aka, *Timurlular*, 105-106. Abdülatif'in ölüm tarihini Ebu Bekr-i Tihrani, 9 Mayıs, Hasan-ı Rumlu ise 10 Mayıs olarak belirtmektedir. Bkz. Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 199; Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârîh*, 295.

⁵⁷² Babür, *Babürnâme*, 77-78; Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 199; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 811; Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârîh*, 295; Şerefhan, *Şerefname*, 104.

⁵⁷³ Babür, *Babürnâme*, 78; Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârîh*, 296.

⁵⁷⁴ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 200-201; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 935; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 140.

⁵⁷⁵ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 141; Aka, “Timurlular Devleti”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 1: 280.

⁵⁷⁶ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 38; Alan *Timurlular*, 135.

için daha önce davranarak onun üzerine askeri birlikler sevk etti. Meydana gelen mücadelede Ebu Said yenilgiye uğrayarak Türkistan taraflarına kaçmak zorunda kaldı.⁵⁷⁷

Mirza Abdullah, Ebu Said'i yenilgiye uğrattıktan sonra bu defa Şebirgan, Belh ve Hisar'ı işgal ile Semerkand'ı ele geçirmek isteyen Alaüüdevle ile de mücadele etmek zorunda kaldı. Mirza Abdullah, Şehr-i Sebz'den hareket ederek Alaüddeve'nin üzerine yürüdüysen de taraflar arasında herhangi bir savaş olmadan ordular dağıldı. Bunun üzerine Alaüüdevle Belh'e, Mirza Abdullah ise Semerkand'a döndü. Alaüddeve'nin savaşmadan Belh'e dönmesinin en önemli sebebi, Horasan'a tekrardan hâkim olan kardeşi Ebu'l-Kasım Babür'ün taarruzlarına maruz kalmasından kaynaklanmaktaydı.⁵⁷⁸

Ebu Said, yenilgiden sonra Türkistan'a gelerek burada Yesi şehrini ele geçirdi. Mirza Abdullah, bu durum üzerine mevsimin kış olmasına rağmen Ebu Said'in üzerine askeri birlikler sevk etti. Yesi Kalesi'nde bulunan Ebu Said müdafaaya başladı. Hava şartlarının kötü olması ve kuşatmanın uzamasıyla birlikte askerler arasında huzursuzluk baş göstermeye başladı.⁵⁷⁹ Ebu Said, bu esnada zekice bir plana başvurdu. Yanındaki askerlere Özbek elbisesi giydirerek onları kale dışına çıkardı. Hava kararmaya başladığı zaman Ebu Said'in askerleri, Özbek ordusu yardımı geldi diye yüksek sesle bağırmaya başladılar. Mirza Abdullah'ın askerleri bu olay karşısında paniklelemeye başladılar ve ardından ağırlıklarını bırakarak Semerkand'a doğru kaçtılar.⁵⁸⁰ Ayrıca bu olay Timurluların o dönemlerde Özbeklerden ne kadar çok korktuklarını da ortaya çıkarmaktadır.⁵⁸¹

⁵⁷⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 296; Şerefhan, *Şerefname*, 106; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 38.

⁵⁷⁸ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 141; Aka, *Timurlular*, 107.

⁵⁷⁹ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 39; Beveridge, "Ebû Sa'id", 4:47.

⁵⁸⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 304; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 42; Alan, *Timurlular*, 138; Ensar Macit, *Timurlu Devleti'nin Askeri Teşkilâtı* (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 142; Aka, *Timurlular*, 108.

⁵⁸¹ Mehmet Alpargu, *Onaltıncı Yüzyılda Türk Dünyası-1 Özbek ve Kazak Hanlıkları*, 1. bs. (Ankara, 72 Ofset Tesisleri, 1994) 18.

2.5.3. Ebu Said'in Özbek Hanı Ebu'l-Hayr Han'dan Yardım İstemesi

Ebu Said, Yesi Kalesi önünde Mirza Abdullah'ın askerlerini yenilgiye uğrattıysa da ona karşı hala yeterli kadar kuvvete sahip değildi. Çünkü Ebu Said'in asker toplayıp ordu kurabilecek bir hazinesi yoktu. Oysa Mirza Abdullah, Semerkand tahtına çıktıktan sonra Abdüllatif'in cimriliğinden dolayı hiç el sürmediği Uluğ Bey'den kalan hazineyi askerleri ve ahalisi arasında cesurca dağıttı.⁵⁸² Mirza Abdullah, devletin idaresini Muhammed Bey'in denetimine verdi. Kısa zamanda onda başlayan kibir nedeniyle emirler ve devlet erkânına karşı baskıcı bir uygulama sergiledi. Diğer yandan vezir Hacı Ataullah Şirazi de yıllardır birikmiş olan vergileri toplamak üzere ahaliyi tahsildarların ellerine teslim etti. Bu durum karşısında oldukça sıkıntı çekmeye başlayan ahali ile Mirza Abdullah'ın arasına soğukluk girdi ve onlar çareyi Ebu Said'in yanına sığınmakta buldular. Tüm bunlar olurken Yesi'de Ebu Said karşısında hezimete uğrayan askerler Semerkand'a geldiler. Mirza Abdullah vaziyeti öğrenince derhal hazinenin kapılarını açtı ve askerlere bol lütuflarda bulunduktan sonra Yesi'de bulunan Ebu Said'in üzerine harekete geçti.⁵⁸³

Ebu Said'e gelince o, Semerkand'ı almak istedi, ancak bunun için yeterli derecede kuvvetli değildi. Adamlarından birinin önerisi üzerine Özbek Hanı Ebu'l-Hayr Han'a haber göndererek yardım talebinde bulundu.⁵⁸⁴ Ardından Hoca Ahrar'ın tavsiyesi üzerine Ebu'l-Hayr Han'ın ordugâhına giderek onunla görüştü ve kendisine yardım etmesini istedi.⁵⁸⁵ Ebu'l-Hayr Han, Ebu Said'in bu teklifini memnuniyetle kabul etti ve kalabalık bir ordu ile ona katıldı. Ebu'l-Hayr Han ile birleşen Ebu Said, Semerkand'ı almak üzere harekete geçti. Onlar Yesi'den Taşkent'e ve Hocend şehrine ilerlediler. Ebu Said ve Ebu'l-Hayr Han, Dizək Çölü'nü geçmek zorunda kaldılar. Çölü geçerken Özbek Hanı, askerlerine “*yâda taşını*”⁵⁸⁶ kullanmalarını buyurdu. Böylece

⁵⁸² Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 39.

⁵⁸³ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 204; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 304.

⁵⁸⁴ Alan, *Timurlular*, 138; Yuvalı, “Ebû Said Mirza Han”, 10: 223.

⁵⁸⁵ Macit, *Şeybânî Özbek Hanlığı*, 80; Budak, “Ebû'l-Hayr Han”, 10: 325.

⁵⁸⁶ Eski Türkler, sihrine inandıkları yâda taşını; yağmur ve dolu yağdırmak, rüzgâr estirmek, tabiat olaylarına yön vermek için kullanmaktaydılar. “Yada” taşı hakkında detaylı bilgi için bkz. Hikmet Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, 1. bs. (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1968), 41-74; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, 16. bs. (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1997), 304.

bu taş birdenbire havayı değiştirdi, akabinde yağmur ve kar yağdı. Böylece l geçerek Semerkand'ın dört fersah uzaklığındaki şirz köyüne vardılar.⁵⁸⁷

Mirza Abdullah, Ebu Said'in Ebu'l-Hayr Han ile birleşerek Semerkand'a doğru geldiklerini öğrenince onlardan daha kalabalık bir ordu ile yola çıkarak Khenk Irmağı'nı geçti. Burada meydana gelen muharebenin ilk etabında Mirza Abdullah'ın süvarileri Ebu Said'in sol cenahına saldırarak ağır bir darbe vurdular. Aynı hücum sol cenaha da yapılmak üzereyken Ebu Said'in askerleri topluca Mirza Abdullah'ın merkezine saldırarak onları ağır bir zayıata uğrattılar. Merkez ordusunun aldığı bu ağır darbeden sonra Mirza Abdullah'ın ordusu yenildi ve askerler dağılıp kaçmaya başladılar. Mirza Abdullah da kaçmaya çalıştı, fakat yakalanarak Ebu Said'in huzuruna getirildi. Ebu Said, onun öldürülmesini buyurdu ve böylece Mirza Abdullah 22 Haziran 1451 tarihinde Ebu Said'in emri ile öldürüldü.⁵⁸⁸

Ebu Said, zaferden sonra Özbeklerin şehre girmesi durumunda yağma faaliyetlerinde bulunacağını bildiğinden dolayı oldukça tedirgin oldu ve onları şehre sokmamanın yollarını aramaya koyuldu. Semerkand'a yaklaştıkları esnada mahiyetindeki birlikler arasında bulunan zbek askerlerinin atlarını sulamak için verdikleri mola esnasında onları atlatmayı başarak şehre doğru süratle yol almaya başladı. şehre ulaştığı zaman kendisini tanıtarak kapıların aılmasını buyurdu. Ahali onu tanıyarak kapıları açtı ve böylece Ebu Said, Özbekleri şehre sokmadan idareyi ele almayı başardı. Ardından Ebu'l-Hayr Han'a haber gönderen Ebu Said, burasının miras yolu ile kendisine kaldığını Han'ın artık buralarda kalması için bir sebep kalmadığını belirterek ona kıymetli hediyeler yolladı. Ebu'l-Hayr Han, Ebu Said tarafından gönderilen armağanları kabul ettikten sonra yurduna döndü.⁵⁸⁹

Ebu Said, Semerkand'ı ele geçirdikten sonra saltanatını ilan etti ve kendi adına para bastırıp hutbe okuttu. Ardından kazandığı zaferi her tarafa duyurdu. Çeşitli bölgelere emirler atayarak idaresini tam olarak tesis etti. Bunun yanında kendisine

⁵⁸⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 305; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 41; Semiha Altier, *şiban Han Dönemi (1500-1510) zbek Kitap Sanatı*, (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 26.

⁵⁸⁸ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 204-205; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 306; Devletşah, *şair Tezkireleri*, 936; şerefhan, *şerefname*, 110; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 41-42; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 142; Alpargu, *zbek ve Kazak Hanlıkları*, 19; Roemer, "Timurlular", 12/1: 352.

⁵⁸⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 306-307; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 42; Alan, *Timurlular*, 140.

muhalif olanları itaat altına aldı ve Abdülatif'in katillerini cezalandırdı.⁵⁹⁰ Ebu Said'in, Özbek hanı Ebu'l-Hayr Han'ın desteği ile Timurlu tahtına geçmesi, Özbeklere Timurluların iç işlerine müdahale edebilme fırsatını verdi. Aynı zamanda Ubeydullah Ahrar'ın girişimleri ile Uluğ Bey'in kızı Râbia Sultan Begüm ile evlenen Ebu'l-Hayr Han böylece Timurlular katındaki konumunu da güçlendirdi.⁵⁹¹

2.6. EBU SAİD'İN TİMURLU TAHTINA GEÇMESİNDEN SONRA MEYDANA GELEN OLAYLAR

2.6.1. Ebu Said'in Saltanatı ve Timurlu Devleti'nin Durumu

Miranşah'ın torunu olan Ebu Said, Mirza Abdullah ile yaptığı savaştan galip çıkarak Semerkand tahtına oturmuştu. Böylelikle Timurlu saltanatı Şahruh kolundan Miranşah koluna geçmişti.⁵⁹² Ebu Said, Timurlu tahtına oturduktan sonra kukla han geleneğini terk etmiş, ancak sikke ve yarlığında Moğolca damat manasına gelen “küregen” unvanını kullanmıştı.⁵⁹³ Semerkand'a giren Ebu Said, buraya Uluğ Bey'in intikamcısı olarak değil, Abdülatif'in intikamını almak için gelmişti. Abdülatif'in katilleri suikastın düzenlendiği yerde infaz edilerek ortadan kaldırılmışlardı.⁵⁹⁴ Daha sonra Semerkand'da idaresini tesis eden Ebu Said, burayı başkent yapmıştı. Ardından kendisinden sürekli yardım gördüğü Nakşibendi Şeyhi Hoca Ubeydullah Ahrar'ı Semerkand'a davet etmişti. Ebu Said'in bu davetini kabul eden Hoca Ahrar ise 20 yıla yakındır ikamet ettiği Taşkent'ten ayrılarak Semerkand'a yerleşmişti.⁵⁹⁵

Şahruh'un vefatından sonra meydana gelen saltanat mücadelelerinde Uluğ Bey ile oğlu Abdülatif'in 1449 yılında vefat etmişlerdi. Ayrıca Sultan Muhammed'in de

⁵⁹⁰ Alan, *Timurlular*, 140.

⁵⁹¹ Barthold, “Ebülhayr”, 4:84; Macit, *Şeybânî Özbek Hanlığı*, 80; İsmail Türkoğlu, “Şeybânîler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 45; Altier, *Şiban Han Dönemi (1500-1510) Özbek Kitap Sanatı*, 26; Timurlan Omorov, “Türkistan'daki Özbek Hanlığının Kısaca Tarihi ve Özbek Boyları”, *Tubav Bilim Dergisi*, 5/2 (2012): 11.

⁵⁹² Yuvalı, “Ebû Said Mirza Han”, 10: 223; Alan, *Timurlular*, 131; Altier, *Şiban Han Dönemi (1500-1510) Özbek Kitap Sanatı*, 26.

⁵⁹³ Yağlı, *Timurlu Devleti'nde Vezîrlar ve Vezîrlük Kurumu*, 80.

⁵⁹⁴ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 145; Aka, *Timurlular*, 109.

⁵⁹⁵ Necdet Tosun, “Ubeydullah Ahrâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 19-20; Ali İhsan Çağlar, *15. Yüzyıl Mâverâünnehr'inde Nakşîliğin Sosyo-Ekonomik Yapısı: Hâce Ahrar ve Dönemi (1450-1490)*, (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 117.

1451 yılında kardeşi tarafından ortadan kaldırılmasıyla birlikte Mâverâünnehr bölgesi Ebu Said'e, Horasan bölgesi ise Babür'e kalmıştı. Böylece Timurlu coğrafyası her biri kendi bölgesinde hâkimiyet süren bu iki mirzaya kalmış ve bunlar karşı karşıya gelmişlerdi. Meydana gelen tüm bu hadiseler neticesinde ise Timurlu Devleti, Emir Timur'un vefatının üzerinden yarım asır bile geçmeden ikiye bölünmüştü.⁵⁹⁶

2.6.2. Babür'ün Semerkand'ı Kuşatma Altına Alması

Babür, kardeşi Sultan Muhammed'i bertaraf ettikten sonra onun hâkimiyetinde bulunan Irak ve Fars bölgelerini ele geçirmek için harekete geçmişti. Ardından Kara-Koyunlu sultanı Cihanşahşah'a bir mektup yollayarak olanları anlatmış ve ondan itaat etmesini istemişti. Ayrıca Şahruh zamanında olduğu gibi vergilerin aynı şekilde kendisine gönderilmesini de buyurmuştu.⁵⁹⁷ Babür daha sonra adamlarını Irak ve Fars bölgelerine göndererek buralarda durumu kontrol altına almak istemişti. Ancak tam bu sıralarda kardeşi Alaüddevle'nin, Erhatların desteği ile Belh'den harekete geçerek Herat'a doğru ilerlediğini, yenilgiye uğrayarak geri çekildiğini, fakat tehlikenin halen devam ettiğini bildiren bir mektup almıştı. Mektupta ayrıca Babür'ün bir an evvel gelmesi gerektiğini, aksi takdirde olayların önünün alınamayacağı da belirtilmişti.⁵⁹⁸

Babür, kardeşinin faaliyetlerini haber alınca 2 Ağustos 1452'de Şîrâz ve İsfehân arasında bulunan Köşk-i Zerd'den hareketle Horasan'a doğru yola çıkmıştı. Yezd valiliğine Mirza Halil'i getirdikten sonra Tun'a gitmişti. Tun valisi olan Karaman Türkman-ı azlederek yerine Gıyaseddin Sultan Hüseyin'i getirmişti. Babür, daha sonra Alaüddevle'nin Sistan taraflarına gittiğini, oradan da Rey şehrine giderek Kara-Koyunlu Cihanşah'a katıldığını öğrenmişti. Kış Mâzenderân'da geçiren Babür, kış sona erdikten sonra Cürcan'dan ayrılmak için hazırlıklarını yaparken Belh taraflarından bir elçi huzuruna gelmişti. Bu elçi, Emîr Pir Derviş ve kardeşi Emîr Hezarebsî'nin kalabalık bir askeri birlik ile Ceyhun'u geçerek Ebu Said'in hâkimiyet sahasına taarruz ettiklerini bildirmişti. Ebu Said, her ne kadar bu olanlara göz yummuş ve onları affetmişse de sonunda Ceyhun'u geçerek Belh taraflarına yönelmişti.

⁵⁹⁶ Alan, "Timurlular", 140; Andican, *Emir Timur*, 548-549; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 429.

⁵⁹⁷ Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 39.

⁵⁹⁸ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 320-321; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 44.

Hezarebsî'nin adamları her ne kadar ona karşı koymaya çalışmışlarsa da Ebu Said galip gelerek Emîr Pir Derviş ve kardeşi öldürülmüştü. Böylece Bedenşah'dan Âb-ı Murgab'a kadar olan yerler Ebu Said'in eline geçmişti. Babür, tüm bu olanları işitince bu sorunun halledilmesini Irak'ın alınmasından daha mühim görerek Horasan'a doğru harekete geçmişti.⁵⁹⁹

Babür, daha sonra Hoca Vecîhüddin Simnânî'yi hazineye gelir temin etmek ve asker toplamak üzere Herat'a yollamıştı. Herat'a gelerek gerekli hazırlıkları sağlayan Hoca Vecîhüddin, Bâgdîs Ovası'na gelerek Babür'e katılmıştı. Babür sefer için hazırlıklarına hız kesmeden devam ederken Ebu Said de Tirmiz'den geçerek hâkimiyet bölgesine gelmiş ve askerlerini terhis etmişti. Ancak Babür bu sırada Belh'e doğru yönelmişti. Burada Babür ile Ebu Said arasında olası bir savaşın önüne geçmek için aracı olan Hoca Burhaneddin Ebü'n-Nasr Parsa, her ne kadar Babür'e nasihatlerde bulunduyorsa da bir netice elde edememişti.⁶⁰⁰ İlerlemeye kararlı olan Babür, Emîr Üveys Tarhan'ı diğer emirlerle birlikte önden gönderdikten sonra kendisi de onların arkasından harekete geçmişti. 25 Ağustos 1454'de Kunduz ve Beklan geçitlerinden geçerek Erhenk'de birkaç gün kalmışlardı. Babür, nehrin gemi olmadan geçilebilecek kısımlarına adamlarını göndermiş, onlar burada Ebu Said'in adamları ile çatışmaya girmişlerdi. Ebu Said'in büyük emirlerinden olan Emir Pir Sultan Barlas ile Emir Ahmed Yar ele geçirilerek Babür'ün huzuruna getirilmişti. Babür, bu emirlere son derece iyi davrandıktan sonra ilerlemeye devam ederek Sali Saray'a gelip burada konaklamıştı. Burada Babür'ün mahiyetinde bulunan askerler nehri geçerek Hisar vilayetine girmişler ve 7 Kasım 1454 tarihinde Semerkand'a bir fersah mesafede konaklamışlardı.⁶⁰¹

Babür ve mahiyeti buraya herhangi bir zorlukla karşılaşmadan gelmişlerdi. Bundan ötürü onlar, Ebu Said ve askerlerinin kendileri ile savaşacak durumda olmadıklarını düşünmeye başlamışlardı. Bu düşünce ile Semerkand'a varmak için sabırsızlanmışlardı. Şüphesiz Babür ve askerlerinin bu kadar cesaretli olmalarına Ebu Said'in Belh'ten döndükten sonra askerlerini terhis etmesi de etkili olmuştu. Lakin

⁵⁹⁹ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 215; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 949; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 325; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 44.

⁶⁰⁰ Alan, *Timurlular*, 144.

⁶⁰¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 326; Alan, *Timurlular*, 144-145.

onları Semerkand'a sadece askeri değil, oldukça sağlam bir sivil direniş beklemekteydi.⁶⁰²

2.6.3. Ebu Said'in Semerkand'ı Müdafaa Etmesi

Babür'ün Semerkand'a doğru ilerlediğini haber alan Ebu Said, oldukça zor durumda kaldı. Çünkü Belh dönüşünde askerlerini serbest bıraktığından dolayı Babür'e karşı koyacak durumda değildi. Ayrıca asker toplamak için zamanı da yoktu, çünkü askerleri erkenden izin alarak çoktan kendi memleketlerine döndüler. Bu durum karşısında bazı yakınları Ebu Said'i Türkistan'a götürüp orada saklamayı bile düşündü. Ebu Said ise son çare olarak şehrin ileri gelenleri, âlim ve şeyhlerden yardım talebinde bulundu. Şehir halkı Ebu Said'in yardım talebine olumlu karşılık verdi ve şehri altı aydan bir yıla kadar koruyabileceklerini, bunun için yeterli zahire ve silahların bulunduğunu beyan ettiler.⁶⁰³ Ebu Said ayrıca, sürekli kendisine danıştığı ve her zaman desteğini gördüğü Nakşibendi şeyhi Hoca Ubeydullah Ahrar'dan da yardım talebinde bulundu. Hoca Ahrar da kendisine gerekli desteği sağladı.⁶⁰⁴

Ebu Said daha sonra süratle şehrin müdafaa hazırlıklarına başladı. İlk iş olarak beş-altı fersah mesafede bulunanları şehre çağırdı. Daha uzakta olanların ise bulundukları yerleri terk edip dağlara çıkmalarını buyurdu. Ardından kalenin ve hisarın her burcuna biri Türk ikisi Tacik olmak üzere üç kişi yerleştirdi. Bunların yanına su küpü, kaynar yağ testisi ve bol miktarda odun verildi. Böylece savaş başladığında düşmanın başına kaynar su dökceklerdi. Diğer yandan her iki burç arasına içine oturulup ok atılabilecek sandıklar koyuldu. Bu sandıklar gerektiğinde bir ip yardımıyla geri çekiliyor ve içerisinde bulunanların ihtiyacı giderilebiliyordu. Ayrıca düşman oklarından kendilerini koruyabilmek içinde çuvallardan siperler hazırlandı. Bu şekilde buraya gelen oklar ahali tarafından toplanarak kulede bekleyen okçulara verilebilmek için burçlara keçeler asıldı. İşleri yürütmek için de her burca bir daruga gönderildi.⁶⁰⁵

⁶⁰² Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 46.

⁶⁰³ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 47.

⁶⁰⁴ Roemer, "Timurlular", 12/1: 353; Çağlar, *15. Yüzyıl Mâverâünnehr'inde Nakşîliğin Sosyo-Ekonomik Yapısı: Hâce Ahrar ve Dönemi*, 125.

⁶⁰⁵ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 327; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 47.

Ebu Said bütün hazırlıklarını tamamlamasına rağmen yine de barış yollarını aramaya başladı. Barış teklifi için elçi olarak Hoca Nizameddin Mevdud ve Cemaleddin Fetullah Tebrizî çeşitli hediyeler ile yollandı. Elçilik heyeti, Babür'ü Meendak'tan geçtiği esnada karşılayarak barış teklifinde bulundular. Ancak Babür, emirlerinin tavsiyesi üzerine elçileri hapsettikten sonra yoluna devam etti.⁶⁰⁶ Şehre vardıkları zaman Babür saldırı planını yapmaya başladı. İlk başta Emir Halil Hinduke, Ahmed Yasavul, Seyyid Piyade, Kadem Kabulî ve Muhammed Melik Aman gibi emirler hazırlıklarını tamamladıktan sonra şehrin kapılarına doğru saldırıya geçtiler. Yapılan bu ilk saldırıya şehir halkından bir gurup karşı koyarak onları geri püskürttü. Çarpışmanın şiddetlendiği anda yardımcı birliklerin gelmesi üzerine Babür'ün askerleri bozguna uğrayarak geri çekilmek zorunda kaldılar. Emir Halil ve Ahmed Yasavul ise esir edildi. Geri çekilen Babür'ün askerleri yolların çamurlu ve dar olmasından ötürü bir kısmı atların ayaklarının altında ezilirken, bazıları da şehirden atılan oklardan dolayı öldüler.⁶⁰⁷

Babür'ün askerleri ilk saldırıda başarısız oldular ve pek çok asker de esir düştü. Esir düşenler Ebu Said'in huzuruna götürüldüğünde bu başarı Semerkand ahalisinin maneviyatlarını oldukça yükseltti. Ebu Said, esir edilen beylerden Emir Halil Hinduke ve Emir Ahmed Yasavul'u yanına çağırarak azarladı. Ardından emirlerden Ahmed Yasavul cesaret göstererek bizim yüzümüzden belki siz kardeşler arasında barış olur dedi. Bu söz Ebu Said'in oldukça hoşuna gitti ve böylece esirlere iyi muamelede bulundu.⁶⁰⁸ Semerkand ordusu ilk saldırıyı her ne kadar başarı ile püskürtse de akınların ardı arkası kesilmedi. Babür, ordusunu toparladıktan sonra tekrardan bir saldırı gerçekleştirdi. Ancak şehir halkı bu saldırıyı da püskürttüğü gibi Babür'ün emirlerinden Hacı Veled Celâleddin'i de ağır yaraladılar. Emirlerden Mübariziddin Pehlivan Hüseyin Divane ikinci saldırı da büyük kahramanlıklar gösterdiyse de Semerkandlılar, bu saldırıya da başarıyla karşı koydular. Tüm bu olumsuzluklar Babür'ün yeni tedbirler almasına sebebiyet verdi. Ordusunu tekrardan düzene koyan Babür, şehrin önüne hendek kazılmasını buyurdu. Bu hendekler sayesinde şehirden olası hücumlara karşı güven içerisinde olacaklarını düşündüler. Ancak kazılan

---

⁶⁰⁶ Alan, *Timurlular*, 146.

⁶⁰⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 327-328; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 48.

⁶⁰⁸ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 328.

hendekler de fayda sağlamadı ve Semerkand ahalisi düzenledikleri yeni bir hareketle Çaharrah Kapısı'ndan çıkarak ormana gizlendiler. Daha sonra Babür'ün emirlerinden olan Şemseddin Muhammed'in karşısına çıkarak onları bozguna uğrattılar. Semerkandlılara karşı daha fazla dayanamayan Horasan askerleri çareyi kaçmakta buldular.⁶⁰⁹

Semerkand'a bu şekilde çeşitli hücumlar gerçekleşti, ama her defasında şehir halkı tarafından geri püskürtüldü. Bu sıralarda Ebu Said'in yanında Emîr Sultan Ahmed Timurtaş, Emîr Sultan, Emîr Lokman, Emîr Nur Said, Emîr Arus Argunî, Emîr Ebül'l Halk, Kalankayır Moğol gibi emirler yer aldılar.⁶¹⁰ İki taraf arasında çatışmalar bu şekilde kırk gün boyunca devam etti. Bu arada havanın da soğumaya başlamasıyla birlikte Babür'ün ordusunda erzak sıkıntısı baş göstermeye başladı. Bunun yanında lojistik destek yetersizliği nedeniyle de Semerkandlılara karşı bir türlü başarı sağlanamadı.⁶¹¹ Bu durum karşısında Babür, beş-altı fersah uzaklıktan ordusuna erzak temin etmek mecburiyetinde kaldı. Ancak Semerkandlılar, erzak temini için giden guruplara saldırarak onları yıprattı. Bu şekilde devam eden yıpratma hareketleriyle onlar ele geçirdikleri Horasanlıların bir kısmını öldürdü, bir kısmının da kulak ve burunlarını kesip Babür'ün ordugâhına gönderdiler.⁶¹²

2.6.4. Babür'ün Ebu Said'e Barış Teklifinde Bulunması

Babür'ün ordusu erzak temininde sıkıntıya düştüğü gibi, orduda ki hayvanlar da telef olmaya başlamıştı. Murgab'dan Semerkand'ın dışına kadar olan alanda yaklaşık olarak yüz bin deve ölmüştü. Havaaların şiddetli bir şekilde soğuması, orduda baş gösteren açlık, binek hayvanlarının hastalanması gibi sorunlar, Semerkand önlerine kadar herhangi bir zorlukla karşılaşmadan gelen Horasan ordusunda büyük bir moral bozukluğuna neden olmuştu. Bu durum askerler arasında huzursuzluğun başlamasına sebebiyet vermişti.⁶¹³ Ebu Said, henüz savaş başlamadan önce Babür'e barış önerisinde bulunarak anlaşmaya meyilli olduğunu göstermişti. Ordusunda

⁶⁰⁹ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 49.

⁶¹⁰ Alan, *Timurlular*, 146.

⁶¹¹ Andican, *Emir Timur*, 549; Aydın, *Timurlu Devleti'nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu*, 75.

⁶¹² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 329; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 49.

⁶¹³ Alan, "Timurlular", 144.

meydana gelen olumsuz durumlar karşısında bu defa Babür, Ebu Said ile anlaşma yollarını aramaya başlamıştı.⁶¹⁴

Babür, barışın sağlanması için tasavvuf erbabı kişileri aracı yapmayı uygun görmüştü. Bundan dolayı Ebu Said üzerinde büyük bir etkisi bulunan Hoca Ubeydullah Ahrar ile görüşmek üzere Mevlânâ Muhammed Muamma adlı zatı göndermişti. İkili arasında uzun süren görüşmeler sonucunda Mevlânâ Muhammed Muamma, Babür'ün anlaşmak istediğini ve bunun sağlanabilmesi için Hoca Ubeydullah Ahrar'ın kaleden çıkarak gelmesini rica ettiğini bildirmişti. Lakin Ebu Said, Hoca Ubeydullah Ahrar'ın bizzat gitmesini kabul etmeyerek Hoca Ubeydullah Ahrar'ın yakınlarından olan Mevlana Kasım'ı barış görüşmelerinde bulunmak üzere göndermişti.⁶¹⁵

Barış görüşmelerinden sonra, her iki mirzanın da esirleri serbest bırakmaları, Ebu Said'in Mâverâünnehr ile yetinip Horasan üzerinde hak iddia etmemesi ve Ceyhun Nehri'nin arada hudut olması şartıyla anlaşmaya varılmıştı.⁶¹⁶ Böylece, Babür'ün 40 gün boyunca sürdürdüğü Semerkand Kuşatması'nın ardından varılan anlaşma gereği Babür kuşatmayı kaldırarak Horasan'a doğru harekete geçmişti.⁶¹⁷

2.7. BABÜR'ÜN ÖLÜMÜ VE EBU SAİD'İN HORASAN'I ELE GEÇİRMESİ

2.7.1. Horasan'da Meydana Gelen Olaylar

Ebu Said, Babür ile anlaştıktan sonra barışa sadık kaldı ve Babür'ün hâkimiyeti altındaki bölgelere herhangi bir akında bulunmadı. Babür Horasan'a doğru yola çıktıktan sonra memleket meseleleriyle ilgilenmeye başlayan Ebu Said, bu defa Mirza Üveys'in isyanı ile uğraşmak zorunda kaldı.⁶¹⁸ Bu sırada, Horasan'da bulunan Babür aniden rahatsızlanarak 19 Mart 1457 tarihinde vefat etti. Bu olay Ebu Said'in saltanatı için bir dönüm noktası oldu. Çünkü yapılan anlaşma gereği birbirlerinin saltanatını

⁶¹⁴ Alan, *Timurlular*, 147.

⁶¹⁵ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 50-51.

⁶¹⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 331; Alan, *Timurlular*, 147.

⁶¹⁷ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 950; Şerefhan, *Şerefname*, 111.

⁶¹⁸ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1035; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 52-53.

tanımışlardı. Ancak Babür'ün ölümüyle birlikte Ebu Said'in Horasan'ı ele geçirme şansı oldukça arttı. Bunun yanında Babür'ün ölümünden sonra Horasan beldelerinde meydana gelen olaylar da Ebu Said'in bu yöndeki şansını oldukça arttırdı.⁶¹⁹

Babür, ölmeden önce hayattaki tek oğlu Şah Mahmud'u beylerine ve devlet erkânına emanet etti.⁶²⁰ Böylece Babür'den sonra emirler ve devlet erkânı ittifak ile Şah Mahmud'u Horasan tahtına oturtular.⁶²¹ Tüm bunlar olurken İbrahim b. Alaüddevle Herat'ta tutuklu bulunduğu Kân Hapishanesi'nden bekçilerin dalgınlığından istifade ederek kaçmayı başardı. Ahmed Tarhan'ın evine sığınan Mirza İbrahim, son derece güzel ağırlandı. Daha sonra Ahmed Tarhan'ın da destekleriyle etrafında topladığı çok sayıda asker ile birlikte saltanat mücadelesine başladı. Ancak bu sırada Meşhed taraflarından kalabalık bir ordunun gelmekte olduğu haberini alınca, Şah Mahmud karşısında kendini güçlü hissetmeyerek Âb-ı Murgab ve Faryab taraflarına gitmeyi uygun buldu.⁶²²

Babür'ün ölümünden sonra Herat'ta fırsattan istifade eden birtakım emirler halktan zorla para toplamaya başladılar. Şah Mahmud adına hareket eden Emîr Şîr Hacı, bu usulsüzlüklere son verdikten sonra şehirde düzeni sağladı. Bu sıralarda Mirza İbrahim ise Âb-ı Murgab da bulunmaktaydı ve her an Herat'a gelebilme durumu söz konusuydu. Bundan ötürü Emîr Şîr Hacı ve Emîr Nizameddin Ahmed, Şah Mahmud ile Mirza İbrahim'i barıştırmak için planlar yapmaya başladılar.⁶²³ Bu iş için de Şahruh'un eşi olan ve tüm hanedan üyelerinin de son derece saygı duyduğu Gevherşad Ağa'nın aracı olmasını istediler. Gevherşad Ağa, mirzaları barıştırma teklifini kabul edip yakın adamları ile yola çıktı. Ancak ortalığı karıştırıp fitne çıkarmak isteyen kişiler, Emîr Şîr Hacı'nın yanına gelerek Gevherşad Ağa'nın Mirza İbrahim'e karşı son derece sevgi beslediğini, her türlü ondan yana olacağını, ayrıca onlara taraftar olan Tarhanî emirlerinin de nüfuslarının artacağını söylediler. Tüm bu konuşmalar Emîr Şîr Hacı'nın zihnini bulandırdığı gibi bu durumdan kuşkulanasına da sebep verdi.

⁶¹⁹ Alan, *Timurlular*, 149. Rumlu, Ebu'l-Kasım Babür'ün ölüm tarihini 22 Mart 1456 olarak belirtmektedir. Bkz. Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 352.

⁶²⁰ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 956.

⁶²¹ Şerefhan, *Şerefname*, 112; Andican, *Emir Timur*, 549.

⁶²² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 535; Şerefhan, *Şerefname* 113; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 54.

⁶²³ Alan, *Timurlular*, 151.

Ardından Emîr Şîr Hacı, Pehlivan Hüseyin Divane ile birlikte Tarhanları öldürmeye karar verdi.⁶²⁴

Emîr Şîr Hacı daha sonra Tarhanî emirleri ile Zâğân Bahçesi'nde düzenlediği bir toplantı esnasında ani bir baskında bulunarak onlardan pek çok kişiyi öldürdü. Baskından kurtularak kaçmayı başaran Gıyaseddin Muhammed Tarhan ile Mevlânâ Ahmed Yasavul ve bunların mahiyetindeki diğer Tarhanîler, Mirza İbrahim ile birlikte Âb-ı Murgab tarafına çekildiler. Yaşanan bu hadiseler Emîr Şîr Hacı'yı şüphesinde haklı çıkardı. Böylece Emîr Şîr Hacı, Tarhanîlerin gücünü kırmayı başardı, lakin kendisi de baskın anında ağır bir şekilde yaralandı. Emîr Şîr Hacı'nın bu durumundan en çok etkilenen ise Şah Mahmud oldu. Çünkü o, en iyi yetişmiş emiri olmasının yanında tüm işlerini de yürütmekteydi. Emîr Şîr Hacı, ağır yaralar almasına rağmen yine de Şah Muhamud'u İhtiyareddin Kalesi'ne yerleştirmeyi başardı. Ardından Gevherşad Begüm de evinden alınarak Şahruh'un medresesine getirildi. Fakat emirinin kötü durumda olduğunu gören Şah Mahmud, kendini güvende hissetmeyerek önce Muhtar Bahçesi'ne ardından da Meşhed'e yöneldi. Şah Mahmud'un amacı, Meşhed'den toplayabildiği yardımcı kuvvetler ile tekrar Herat'ı ele geçirmektir. Tüm bunların neticesinde Herat'ta Timurlu mirzalarından kimsenin şehre hâkim olamadığı bir durum meydana geldi.⁶²⁵

Herat'ta mevcut olan bu düzensiz duruma Gevherşad Ağa müdahalede bulundu. O, ilk iş olarak Kadı Kutbeddin Ahmed el-İmâmî'ye emir vererek İhtiyareddin Kalesi'ni kontrol altına aldırttı. Ardından şehirde yağmalama teşebbüsüne girişenlerin öldürüleceği ilan edildi. Tüm bu tedbirler neticesinde Herat'ta asayiş kısmen de olsa sağlandı.⁶²⁶ Bu sıralarda Faryab taraflarında bulunan Mirza İbrahim ise Herat'ta mevcut olan sıkıntılar üzerine şehri ele geçirecek fırsatı elde ederek harekete geçti. Mirza İbrahim, gerekli hazırlıklarını tamamladıktan sonra Mayıs 1457'de Muhtâr Bahçesi civarına geldikten sonra Herat'a girmişti. Bu esnada Şah Mahmud'un bazı emirleri takip edilerek ele geçirildi ve bir kısmı da öldürüldü. Ardından Emîr Şîr Hacı'nın peşinden adamlarını göndererek onu ele geçirmek istedi. Ancak Emîr Şîr Hacı ile Mirza İbrahim'in askerleri arasında meydana gelen savaşta Emîr Şîr Hacı

⁶²⁴ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 355; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 55.

⁶²⁵ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 355-356; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 56; Alan, "Bir Timurlu Hanımı; Gevherşad Ağa ve Tarhanî Emîrler", 245.

⁶²⁶ Alan, *Timurlular*, 153.

yaralanarak Niretu Kalesi'ne sığınmak zorunda kaldı. Mirza İbrahim elde ettiği başarılarından sonra Herat'a gelerek tahta oturdu.⁶²⁷

2.7.2. Ebu Said'in Herat'a Yönelmesi

Babür'ün ölümünün ardından Şah Mahmud Herat'ta tahta oturmuşsa da Mirza İbrahim'in muhalefetiyle karşı karşıya kalmıştı. Her iki mirza arasında meydana gelen muharebede Mirza İbrahim galip gelerek Herat'ı ele geçirmeyi başarmıştı. Horasan bölgesinde meydana gelen bu hadiseler ise Ebu Said'in bölgeye çağırılmasına sebebiyet vermişti.⁶²⁸ Esasen Ebu Said de Babür'ün vefatından sonra Horasan mülküne göz dikerek bu bölgeyi ele geçirmek için gerekli hazırlıklarını sürdürmekteydi.⁶²⁹ Semerkand ve Mâverâünnehr'de hâkimiyetini sağlamlaştıran Ebu Said, artık Horasan'ı ele geçirmek için fırsat kollamaya başladığı esnada Belh'te bulunan Emîr Şîr Hacı kendisine haber göndermişti. Babür'den sonra Horasan'da kuvvetli bir hükümdarın bulunmadığını, şayet bölgeye gelirse hiçbir zorluk ile karşılaşmadan buralara hâkim olabileceğini bildirmişti. Bu habere son derece memnun olan Ebu Said, hemen hazırlıklarını tamamlamış ve askerlere bol miktarda ihsanlarda bulunduktan sonra ordusuyla birlikte Termet yoluna çıkmıştı.⁶³⁰

Emîr Şîr Hacı, bir yandan Ebu Said'e haber göndererek onu Horasan'a davet etmiş, diğer taraftan da Cüzcan yakınlarında bulunan Mirza İbrahim'e haber gönderip kendisini Belh vilayetine çağırmıştı. Emîr Şîr Hacı'nın bunları yapmasının tek sebebi Ebu Said ile Mirza İbrahim'i karşı karşıya getirmektir. Nitekim amaçladığı hedefe ulaşmış ve Mirza İbrahim hiç beklemediği bir esnada Ebu Said'in kuvvetleri ile karşılaşmıştı. Meydana gelen çarpışmalarda Ahmed Tarhan ve diğer emirlerin tüm gayretlerine rağmen Mirza İbrahim yenilerek Cerzevan Dağları'na çekilmiş ardından da Herat'a kaçmıştı. Bu sıralarda Emîr Şîr Hacı yaralı olduğundan dolayı istirahat etmek için Niretu Kalesi'ne çekilmişti. Şah Mahmud ise Meşhed'e gitmişti. Böylece

⁶²⁷ Şerefhan, *Şerefname*, 113; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 57.

⁶²⁸ Andican, *Emir Timur*, 549.

⁶²⁹ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1035.

⁶³⁰ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 57.

Mirza İbrahim hiçbir zorlukla karşılaşmadan Herat'a girmişti. Ancak burada fazla kalamamış bir süre sonra Herat'tan ayrılmak zorunda kalmıştı.⁶³¹

Mirza İbrahim'in Herat'tan ayrılmasının sebebi, Meşhed taraflarında bulunan Şah Mahmud'un kalabalık bir askeri birlikle Herat'a doğru gelmesinden kaynaklanmaktaydı. Bu durum üzerine Mirza İbrahim birliklerini toplayarak onları karşılamaya çıkmıştı. Ribat-ı Emirşah Melik civarında karşılaşan iki ordu arasında meydana gelen savaşta ilk başta Şah Mahmud'un birlikleri üstün gelse de Ahmed Tarhan'ın gayretleri neticesinde Mirza İbrahim'in ordusu muharebeden galip çıkmıştı. 18 Temmuz 1457 Pazartesi günü elde edilen bu zaferin haberi Herat'a gönderilmiş ve Şah Mahmud'un yenildiği özellikle belirtilmişti.⁶³² Aynı gün Ebu Said'in elçisi Herat'a ulaşmış, onun şehre geleceğini ahali ve ileri gelenlere duyurmuştu. Şehir halkı Şeyhülislâm Kudbeddin Yahya et-Taftazanî'yi elçi olarak Ebu Said'in huzuruna göndererek barış talebinde bulunmuşlardı. Ebu Said, Şeyhülislâm'a son derece saygı gösterdikten sonra Herat'a vardığında gerekeni yapacağını bildirerek geri göndermişti. Böylece Ebu Said, pek de barıştan yana olmadığını ifade etmişti. Bu haber henüz Herat'a ulaşmadan Mirza İbrahim'in Herat'ta bıraktığı Mevlânâ Ahmed Yasavul ve Kara Bahadır şehrin kapılarını kapatmışlardı.⁶³³

Elçi Herat'a ulaştığı vakit kapıların kapalı olduğunu görmüştü. Bu esnada Ebu Said'in büyük emirlerinden olan Celâleddin Seyyid Mezid, Melik Kapısı'nın yakınlarına gelmişti. Bu haber üzerine Ahmed Yasavul, şehrin ileri gelenleri ile bir toplantı yaparak fikir alışverişinde bulunmuştu. Ardından, *"İsteyen şehri müdafaa etsin isteyen şehirden çıksın gitsin, ancak ben İhtiyareddin Kalesi'ni var gücüm ile savunacağım, zira burası Mirza İbrahim'in bana emanetidir"* dedikten sonra kaleye çekilerek savunma hazırlıklarına başlamıştı.⁶³⁴ Bu esnada Ebu Said'in öncü kuvvetleri yolların denetimini sağlayarak kimseyi Herat'a yaklaştırmamışlardı. Ardından Ebu Said de 18 Temmuz 1457'de bizzat gelerek Sakselman Köyü'ne yerleşmişti. Ahali kendisini son derece güzel karşılamış ve armağanlar sunmuşlardı. Ebu Said şehre girdikten sonra Ahmed Yasavul'a elçiler göndererek kendisine biat etmesini istemişti.

⁶³¹ Şerefhan, *Şerefname*, 113; Roemer, "Timurlular", 12/1: 353-354; Alan, *Timurlular*, 153-154.

⁶³² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 356; Şerefhan, *Şerefname*, 113; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 58.

⁶³³ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 58.

⁶³⁴ Alan, *Timurlular*, 157.

Ancak Ahmed Yasavul, İhtiyareddin Kalesi'nin son derece sağlam olmasına güvenerek muhalefete başlamıştı. Ebu Said he ne kadar ona cazip teklifler ve yüksek makamlar vadettiye de Ahmed Yasavul bunların hiçbirini kabul etmemişti. Bunun üzerine Ebu Said adamlarını göndererek kaleyi kuşatma altına aldirtmişti.⁶³⁵

Ebu Said daha sonra, Gevherşad Ağa'yı ziyaret ederek kendisine son derece saygı göstermişti. Lakin daha sonra bazı kimseler Ebu Said'in yanına gelerek Mirza İbrahim'in askerlerinin Gevherşad Ağa'dan ordu ve diğer işler hakkında bilgi aldıklarını, Gevherşad Ağa'nın onlardan yana tavır takındığını ve bu durumun saltanatı için tehlike arz ettiğinden ötürü onun ortadan kaldırılması gerektiğini ifade etmişlerdi. Ardından Ebu Said, Niretu Kalesi'nde bulunan Emîr Şîr Hacı'ya haber göndererek gelmesini istemişti. Ancak, Emîr Şîr Hacı'nın da; Gevherşad Ağa Herat'ta olduğu sürece oraya gelemeyeceğini, Tarhanî emirlerini öldürttüğü için kendisini güvende hissetmediğini ifade etmesi üzerine Ebu Said, Gevherşad Ağa'dan yana oldukça huzursuz olmaya başlamıştı.⁶³⁶

Ebu Said, Gevherşad Ağa hakkında duyduğu sözler üzerine kendi saltanatını güvene almak ve saltanat mücadelelerinde etkin bir rol oynayan bu kadını devre dışı bırakmak için harekete geçmişti. Ardından Gevherşad Ağa, Mirza İbrahim ile gizli münasebetlerde bulunmak ve Ebu Said'e ihanet etmek suçlamalarıyla yargılanarak bizzat Ebu Said'in emri ile 1 Ağustos 1457 yılında idam edilmişti.⁶³⁷ Gevherşad Ağa, Ebu Said tarafından öldürülene kadar Timurlu Devleti'nde meydana gelen saltanat mücadelelerinde son derece etkili bir rol oynamıştı.⁶³⁸ Bunun yanında yine Ebu Said'in emri ile rüşvet ve faizcilik ile suçlanan Sarraf Şeyh Ahmed derisi yüzülerek Hoca Muizeddin ise kaynar suya atılmak suretiyle öldürülmüşlerdi.⁶³⁹

⁶³⁵ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 357; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 60; Aydın, *Timurlu Devleti'nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu*, 75.

⁶³⁶ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 60-61; Alan, *Timurlular*, 158.

⁶³⁷ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1035; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 361; Şerefhan, *Şerefname*, 114; Recep Uslu, "Gevher Şad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14: 42-43; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 148; Alan, "Bir Timurlu Hanımı; Gevherşad Ağa ve Tarhanî Emîrler", 246; Şahin, "Mîrzâ Şahrûh'un Eşleri Gevherşad Ağa ve Mülket Ağa'nın Siyasî ve Sosyal Hayattaki Roller", 97-98; Alan, *Timurlular*, 158; Macit, *Timurlu Devleti'nin Askeri Teşkilâtı*, 169; Koçak, *Siyasi ve Sosyal Hayatta etkin Bir Güç: Timurlu Hanedan Kadınları*, 44.

⁶³⁸ Yağlı, *Timurlu Devleti'nde Vezîrler ve Vezîrlik Kurumu*, 82.

⁶³⁹ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 148.

2.7.3. Ebu Said'in Herat'tan Ayrılması

Ebu Said, Herat'ta kendi otoritesini tesis etmesine rağmen burada fazla kalmadı. Çünkü Gevherşad Ağa'nın öldürülmesinden sonra ahali arasında meydana gelen hoşnutsuzluk ve İhtiyareddin Kalesi'nin ele geçirilememesi olumsuz sonuçlar doğurdu. Bunun yanında Belh bölgesinde bulunan Mirza Abdüllatif'in oğlu Mirza Ahmed'in de isyan etmesi Ebu Said'in bölgeden ayrılmasına sebep oldu.⁶⁴⁰ Ebu Said, Herat'ı Semerkand'a tercih ettiğinden dolayı burayı kendisine başkent yapmak istemekteydi.⁶⁴¹ Bundan dolayı Ebu Said, tüm bu olanlar karşısında Kadı Kutbeddin Ahmed İmamî'yi ve şehrin bazı ileri gelenlerini çağırarak onlara Herat'ı başkent yapmak istediğini ancak Semerkand'da meydana gelen sıkıntılardan dolayı oraya gitmek zorunda olduğunu belirterek şehri onlara emanet etti.⁶⁴² Ardından gerekli hazırlıklarını tamamlayan Ebu Said, 30 Ağustos 1457⁶⁴³ 'de Herat'tan ayrıldı. Onun Herat'tan ayrılmasını fırsat bilen Mirza İbrahim ise Herat'a gelerek idareyi ele aldı.⁶⁴⁴

Ebu Said, Belh'e yaklaştığı zaman önden bir öncü birliği Mirza Ahmed'in üzerine gönderdi. Mirza Ahmed ile Ebu Said'in öncü birlikleri arasında meydana gelen şiddetli çarpışmalarda Mirza Ahmed öldürüldü kardeşi Mirza Muhammed Cukî ise kaçmayı başardı. Böylece Mirza Ahmed'in başlattığı isyan bastırıldı ve Belh'e gelen Ebu Said, burada kışladı.⁶⁴⁵ 1456-1457 yılları Horasan ve Herat ahali için kötü bir yıl oldu. Çünkü bu yılda halktan zorla üç defa vergi toplandı. Bunlardan ilki Mirza Şah Mahmud, ikincisi Mirza İbrahim ve üçüncüsü de Ebu Said tarafından talep edildi. Böylece ülkenin çöküntüye uğraması, ahalinin tahsildarların eline düşmesi ile birlikte Horasan ve Herat halkı arasında huzursuzluklar ve maddi sıkıntılar baş göstermeye başladı.⁶⁴⁶

1457-1458 yıllarında Horasan şehirlerinin hiçbiri bir diğerine bağlı değildi. Bölge idari bakımından parçalanmış bir vaziyet sergilemekle beraber birbirine düşman olan üç hükümdar da buralarda kendi hâkimiyetini kurmak için uğraşmaktaydı.

⁶⁴⁰ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 61.

⁶⁴¹ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 148.

⁶⁴² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 358; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 62.

⁶⁴³ Rumlu, Ebu Said'in Herat'tan ayrılışını 2 Eylül 1457 olarak belirtmektedir. Bkz. Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 358.

⁶⁴⁴ Alan, *Timurlular*, 159; Andican, *Emir Timur*, 549.

⁶⁴⁵ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1035; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 358.

⁶⁴⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 359; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 51; Alan, "Timurlular", 145.

Azerbaycan ve Irak Kara-Koyunlu sultanı Cihanşah'ın elindeydi. Aynı zamanda Estarâbâd'dan Sebzevâr'a kadar olan bölgeleri de hâkimiyeti altına aldı. Ebu Said, başkenti Belh olmak üzere Türkistan ve Mâverâünnehr'de hüküm sürmekteydi. Baysungur oğlu Mirza Alaüddevle, Âb-ı Verd vilayetinde tahta çıkmış ve Deşt-i Kıpçak ile Özbek vilayetlerinde faaliyet göstermekteydi. Bunun yanında Alaüddevle'nin oğlu Mirza İbrahim, Herat'ta saltanatını ilan etti. Bu hükümdarların tek gayesi Horasan bölgesine hâkim olmaktı. Son olarak Mirza Sencer, Merv'de tahta çıkmış, Mirza Şah Mahmud da babasının emirleriyle birlikte Tus bölgesinde faaliyet sergilemekteydi.⁶⁴⁷

1457 yılında Horasan Hâkimi Babür'ün vefatından sonra bölgede meydana gelen mücadeleler ve karmaşık durum karşısında Kara-Koyunlu Sultanı Cihanşah, bölgeye ilerlemeye karar verdi.⁶⁴⁸ Ardından hazırlıklarını tamamlayan Cihanşah, Horasan'a doğru yola çıktı ve ciddi bir zorluk ile karşılaşmadan Horasan'ı ele geçirdi.⁶⁴⁹ Cihanşah'a karşı tek direnen kişi İhtiyareddin Kalesi'nde bulunan Ahmed Yasavul oldu. Lakin Kara-Koyunluların kaleyi şiddetli bir şekilde muhasara altına almasından sonra direnmenin faydasız olduğunu anlayan Ahmed Yasavul, Cihanşah'a elçi göndererek barış talebinde bulundu. Cihanşah da kendisine zarar vermeyeceğine dair söz verdikten sonra Ahmed Yasavul, 14 Temmuz 1458'de kaleden çıkarak teslim oldu. Gerçekten de Cihanşah verdiği sözde durdu ve kendisine zarar vermeyerek onu oldukça iyi karşıladı.⁶⁵⁰ Cihanşah ardından şehirde bazı düzenlemelerde bulundu. Halkın zarar görmemesi için gerekli tedbirleri aldı ve etrafa adalarını göndererek Horasan halkının gönlünü almak için gerekli düzenlemelerin yapılmasını buyurdu. Böylece bölgede düzeni sağlayan Cihanşah, ahali arasında konumunu yükseltti.⁶⁵¹ Aynı zamanda muhtevası açıkça belirtilmemekle beraber Cihanşah bazı kanunlar çıkartarak bunların Türkçe ve Farsça yazılmasını emretti.⁶⁵²

⁶⁴⁷ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 63; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 53-54; Alan, "Timurlular", 145-146.

⁶⁴⁸ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 225; Mükrimin Halil Yinanç, "Cihan-Şah", *İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: Millî Eğitim Basım Evi, 1988), 3: 180; Aka, *Timurlular*, 110.

⁶⁴⁹ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1036; Şerefhan, *Şerefname*, 114; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 431; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 54-55; Andican, *Emir Timur*, 549.

⁶⁵⁰ Alan, *Sultân Ebu Said Devri Timurlu Tarihi*, 73; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 55.

⁶⁵¹ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 230; Alan, *Timurlular*, 171.

⁶⁵² Alan, *Sultân Ebu Said Devri Timurlu Tarihi*, 73-74.

Cihanşah, Horasan’da düzeni sağladıktan sonra Mirza Alaüddevle’nin de hazır bulunduğu görkemli bir tören ile Herat tahtına çıktı.⁶⁵³ Tüm bunlar gerçekleşikten üç ay sonra Ebu Said’in, Semerkand’dan harekete geçip Belh’e geldiği haberi Cihanşah’a ulaştı. Bunun üzerine Kara-Koyunlu sultanı Mevlânâ Necmeddin Ömer’i Ebu Said’e elçi olarak göndererek barış teklifinde bulundu. Ebu Said, barış teklifini kabul ettikten sonra yaklaşık 20 güne yakın bir süre ortadan kayboldu. Ardından 50 bin asker ile ortaya çıkan Ebu Said, Türkmenleri oldukça telaşa düşürdü.⁶⁵⁴ Bunun yanında Cihanşah’ın Azerbaycan’da bulunan oğlu Hasan Ali’nin hapis bulunduğu Makü Kalesi’nden kaçarak isyan etmesi Cihanşah’ı iki ateş arasında bıraktı. Bu durum karşısında Azerbaycan’ı kendisi için daha önemli gören Cihanşah, Ebu Said ile anlaşmaya karar verdi. Ebu Bekr-i Tihrani tarafından kaleme alınan anlaşma metni, “Ab-ı Ruşen, ülkenin sınırı, Estarâbâd bölgesi kısmı Mirza Alaüddevle’ye, Horasan’ın diğer bölgeleri ve Kuhistan ise Ebu Said’e” ait olacak şekilde imzalandı. Böylece Hasan Ali’nin isyanı ile Cihanşah’ın Horasan’ı terk etmesiyle beraber, Ebu Said tekrardan Horasan mülküne sahip oldu.⁶⁵⁵

2.8. EBU SAİD’İN HANEDAN ÜYELERİ VE BEYLERLE OLAN MÜCADELELERİ

2.8.1. Hanedan Üyeleri ile Olan Mücadeleler

2.8.1.1. Mirza Alaüddevle, Mirza İbrahim ve Mirza Sencer’in Ebu Said’e Muhalefeti

Ebu Said’in Herat’ı tekrar ele geçirmesi son derece önemli bir olaydı. Çünkü Herat, Şahruh’un başkentiydi. Bundan dolayı buraya hâkim olan Timurlu tahtına hâkim olmaktaydı. Ebu Said, Babür Mirza ile anlaştıktan sonra Mâverâünnehr’deki

⁶⁵³ Alan, *Timurlular*, 172; Andican, *Emir Timur*, 549.

⁶⁵⁴ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 230-231; Rumlu, *Ahsenü’l-Tevârîh*, 376.

⁶⁵⁵ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 231-232; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1036; Rumlu, *Ahsenü’l-Tevârîh*, 378-379; Şerefhan, *Şerefname*, 115; Roemer, “Timurlular”, 12/1: 354; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 75-76; Aka, *İran’da Türkmen Hâkimiyeti*, 59; Faruk Sümer, “Karakoyunlular”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2001) 24: 434-438; Alan, *Timurlular*, 174-175; Alan, “Timurlular”, 147; Aka, *Timurlular*, 111; Andican, *Emir Timur*, 550.

hükümdarlığını ona kabul ettirdi. Ancak bu durum Timurlu Devleti'nin Mâverâünnehr ve Horasan olmak üzere ikiye bölünmesine sebep oldu. Ardından Herat'ın tekrardan Ebu Said'in eline geçmesiyle birlikte ikiye ayrılmış olan Timurlu Devleti, yeniden tek bir hükümdarın idaresi altında birleşti.⁶⁵⁶ Bunun yanında Kara-Koyunlu Sultanı Cihanşah'tan kurtulduktan sonra Herat'a giren Ebu Said, bu defa Timurlu Devlet'inde geleneksel bir hale gelmiş olan mirza isyanları ile uğraşmak zorunda kaldı.⁶⁵⁷

Cihanşah'ın mahiyeti ile birlikte çekilmesinden sonra Herat'a giren Ebu Said, burayı kendisine payitaht olarak seçti. Ancak Ebu Said bu sıralarda Herat bölgesinde baş gösteren kıtlıktan ötürü, askerlerinin büyük bir kısmının talepleri üzerine evlerine dönmelerine müsaade etti. Böylece çoğunluğu Mâverâünnehr ve Belh civarından olan askerlerin ayrılmalarıyla birlikte şehirde nüfus azaldı. Bu şekilde askerlerine iâşe temin etmek derdinden kurtulan Ebu Said, yanında çok az sayıda bir askeri birlik bıraktı.⁶⁵⁸ Ebu Said'in askerlerini serbest bıraktığını ve yanında sadece iki bin süvarinin bulunduğunu öğrenen Mirza Alaüddevle, Mirza İbrahim ve Mirza Sencer bu durumu değerlendirmek isteyerek Ebu Said'e karşı aralarında bir ittifak meydana getirdiler. Ardından hazırlıklarını tamamlayan ittifak üyeleri Serahs'ta bir araya geldiler. Mirzaların kendisine karşı birleşerek Serhas'ta toplandıklarını öğrenen Ebu Said ise yanında çok az sayıda asker bulunmasına rağmen onlara doğru harekete geçti. Ebu Said yolda iken Emir Sultan Ahmed Timurtaş ve Emir Seyyid Mezid Argun'un birlikleri kendisine katıldı. Böylece Ebu Said'in askeri durumu kısmen düzeldi.⁶⁵⁹

Mayıs 1459'da Serahs ve Merv arasında meydana gelen savaşın ilk etabında, Ebu Said'in birlikleri karşı tarafın saldırılarına karşı koyamadığı gibi ordunun sağ ve sol kanatlarında çözümler başladı. İlk saldırı karşısında savaşın sonucunu beklemeden kaçan askerler hiçbir yerde konaklamadan Semerkand'a kadar gittiler.⁶⁶⁰ Savaş alanından kaçarak Semerkand'a gelen bu askerler her tarafa Ebu Said'in yenildiğine dair haberler yaymaya başladılar. Şehirde yayılan bu haber beraberinde sıkıntılar da getirdi. Öyle ki bazı emirler bu durumu değerlendirip kendi

⁶⁵⁶ Alan, "Timurlular", 147; Andican, *Emir Timur*, 550.

⁶⁵⁷ Alan, *Timurlular*, 177; Andican, *Emir Timur*, 550.

⁶⁵⁸ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 85.

⁶⁵⁹ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1036; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 390; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 85.

⁶⁶⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 37; Alan, *Timurlular*, 183-184.

hâkimiyetlerini bile kurmayı düşündüler.⁶⁶¹ Ancak tüm bu olumsuz atmosfere rağmen Ebu Said'in idaresinde bulunan Kol⁶⁶² ordusunun savaş alanına süratle girmesi ve meydana gelen şiddetli çarpışmalarda Ebu Said'in ordusunun üstün gelmesiyle birlikte birkaç saat gibi kısa bir sürede zafer Ebu Said'in oldu.⁶⁶³

Mirza Alaüddevle, Mirza İbrahim ve Mirza Sencer, Ebu Said karşısında aldıkları ezici mağlubiyetten sonra süratle savaş meydanından kaçmaya başladılar. Bunlardan Mirza Sencer, Seyyid Murad tarafından bir mızrak darbesi ile yaralandıktan sonra ele geçirildi. Ardından elleri bağlı bir şekilde Ebu Said'in huzuruna getirildi. Daha sonra Ebu Said'in fermanı üzerine Mirza Sencer, beyleri Şeyh Zünnun ve Muhammed Bey ile birlikte öldürüldü. Mirza Sencer öldürüldükten sonra kesilen başı Herat'a gönderildi.⁶⁶⁴ Mirza Alaüddevle ve oğlu Mirza İbrahim ise mağlubiyetten sonra Sebzevâr vilayetinde bulunan Mezinyan'a kadar gittiler. Ebu Said, onları takip etmek için Emir Ali Farsî ile Emir Seyyid Asil'i görevlendirdikten sonra kendisi de Herat'a doğru yola çıktı.⁶⁶⁵ Mirzaları takip etmek üzere yola koyulan beyler Mezinyan'a vardıklarında Mirza Aladüdevle ve Mirza İbrahim'in birbirinden ayrılarak Bistam ve Damagân taraflarına gittiklerini öğrendiler. Ayrıca bu esnada Mirza Alaüdevle ve Mirza İbrahim'in yanında bulunan Mirza Salih'in oğlu Mirza Halil ve Barlas emirleri onlardan ayrılarak Estarâbâd'da bulunan Mirza Hüseyin Baykara'nın yanına gittiler. Tüm bunların neticesi olarak takip için gönderilen beyler mirzaları yakalayamayarak geri dönmek zorunda kaldılar.⁶⁶⁶

Ebu Said, Herat'a geldikten sonra savaşta yararlılık gösteren askerlerine bol ihsanlarda bulundu. Ayrıca bazılarını da yüksek makamlara terfi ederek ödüllendirdi. Ardından kendisine karşı birleşen mirzaları yendiğini etrafa duyurmak ve savaş meydanından kaçan askerlerin ortalığa yaydıkları mağlubiyet haberlerini düzeltmek üzere emirlerini savaşın teferruatının yazıldığı bir mektupla Mâverâünnehr ve Horasan

⁶⁶¹ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 86.

⁶⁶² Moğolca bir ıstılah olan "Kol", ordunun merkezi anlamına gelektedir. Ayrıca kaynaklarda ordunun merkezi için "kalb" ıstılahı da kullanılmaktadır. Bkz. Korkmaz, *Kara-Koyunlu Devleti'nin Askeri Teşkilâtı*, 55.

⁶⁶³ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 390; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 86.

⁶⁶⁴ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1036; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 390-391; Roemer, "Timurlular", 12/1: 354; Alan, *Timurlular*, 184.

⁶⁶⁵ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 86.

⁶⁶⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 391.

bölgelerine gönderdi.⁶⁶⁷ Bu arada Damagân'da babasından ayrılarak Meşhed'e giden Mirza İbrahim, burada kendi etrafına çok sayıda asker topladıktan sonra saltanatını ilan etti. Ancak yolculuk esnasında rahatsızlandı ve rahatsızlığı giderek arttı. Yanında bulunan doktorlar her ne kadar müdahalede bulundularsa da giderek artan rahatsızlığına bağlı olarak savaştan yaklaşık üç ay sonra vefat etti. Mirza İbrahim'in ölüm haberinin ardından etrafına topladığı askerlerin her biri bir taraf dağıldı. Mirzaya sadakatle bağlı olan küçük bir topluluk ise Mirza İbrahim'in cenazesini Horasan'a getirerek 6 Ağustos 1459'da Mehd-i Ulya Gevherşad Ağa Medresesi'ndeki dedesi Baysungur'un türbesine defnettiler. Böylece Mirza İbrahim'in ölümüyle birlikte Ebu Said, kendisine karşı saltanat mücadelesinde bulunan rakiplerinden birinden daha kurtuldu.⁶⁶⁸

Mirza Alaüddevle'ye gelecek olursak, onun saltanat mücadelesine başlaması dedesi Şahruh'un vefatından sonra oldu. Ancak Uluğ Bey'e karşı aldığı mağlubiyetten sonra hiçbir yerde tutunamadı.⁶⁶⁹ Lakin her yenilgiden sonra tekrardan etrafına adamlar toplayıp faaliyetlerde bulunmasını dedesinden kalan hazineye borçluydu. Tezkire sahibi Devletşah'a göre; “*Alaüddevle'nin hazinesinde altın kap kaçak, mücevherat ve diğer kıymetli eşyalardan başka yirmi bin tümen sikke nakit gümüş*” olduğu belirtilmektedir.⁶⁷⁰ Kardeşi Ebu'l-Kasım Babür tarafından ele geçirildikten sonra gözlerine mil çekilmişse de sıcak demir göz bebeğine zarar vermediği için bir süre sonra yeniden görmeye başladı ve ilerleyen zamanlarda saltanat mücadelelerinde tekrardan aktif rol aldı.⁶⁷¹ Ebu Said ile olan mücadelesini kaybettikten sonra oğlu Mirza İbrahim ile birlikte savaş meydanından kaçtı. Ancak Alaüddevle'nin, oğlundan ayrıldıktan sonra neler yaptığı hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Yenilgiden sonra Rüstemdar taraflarına çekildi ve bir süre sonra burada 6 Aralık 1460'da vefat etti. Onun da cenazesi Herat'a getirilerek Mehd-i Ulya Gevherşad Ağa Medresesi'nde bulunan babası Baysungur'un yanına defnedildi. Böylece Ebu Said'e karşı ittifak

---

⁶⁶⁷ Alan, *Timurlular*, 184-185.

⁶⁶⁸ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1037; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 393; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 87; Alan, *Timurlular*, 185.

⁶⁶⁹ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 914.

⁶⁷⁰ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 913.

⁶⁷¹ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 917; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 303; Şerefhan, *Şerefname*, 109.

ederek saltanat mücadelesine başlayan hanedan üyelerinden sonuncusunun da ölümü ile birlikte üçlü ittifakın üyeleri bertaraf edildi.⁶⁷²

2.8.1.2. Mirza Muhammed Cuki İsyanı

Ebu Said'e karşı saltanat mücadelesinde bulunan mirzalardan biri de Uluğ Bey'in torunu, Abdülatif'in oğlu Mirza Muhammed Cuki idi. Ebu Said, kendisine karşı hanedan üyeleri tarafından oluşturulan üçlü ittifakı bertaraf ettikten sonra bu defa Mirza Muhammed Cuki İsyanı ile meşgul olmak zorunda kaldı.⁶⁷³ Zira Ebu Said, Herat'ı ele geçirdikten sonra Belh taraflarında bulunan Mirza Ahmed, kardeşi Mirza Muhammed Cuki ile beraber isyan etti. Bu durum karşısında Herat'tan hareketle Belh'e gelen Ebu Said, Mirza Ahmed'in kardeşi ile birlikte başlattığı isyanı bastırdı. Bu isyan girişiminde Mirza Ahmed öldürüldü, ancak Mirza Muhammed Cuki kaçmayı başarak Herat'a gitti.⁶⁷⁴

Mirza Muhammed Cuki, kardeşi Mirza Ahmed'i Ebu Said'e karşı olan savaşta kaybedince saltanat mücadelesinde yalnız başına kaldı. Herat'tan sonra Mirza Muhammed Cuki'nin nerelere gittiği pek bilinmemektese de onun Timurlu mirzalarının saltanat mücadelesi için en rahat destekçi ve sığınak bulabildikleri Deşt-i Kıpçak bölgesine gitmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca, Uluğ Bey'in kızı olan halası Rabia Sultan Begüm'ün Özbek Han'ı Ebu'l-Hayr Han ile evli olmasından ötürü, halasının yanına giden Mirza Muhammed Cuki, oldukça iyi bir şekilde ağırlandı.⁶⁷⁵

Mirza Muhammed Cuki, Semerkand ve buraya bağlı olan bölgelerin babasından kendisine miras kaldığını iddia ederek buraları ele geçirmek istedi. Bundan dolayı Ebu Said'in de Mâzenderân ve Horasan'da saltanat işleri ile meşgul olmasını fırsat bilerek çeşitli bölgelere dağılan Uluğ Bey'in askerlerini kendi etrafına toplamaya başladı. Bunun yanında Ebu'l-Hayr Han tarafından Peşikda Oğlan komutasından bir grup asker de kendisine katılmasıyla birlikte Mirza Muhammed Cuki oldukça kuvvetlendi. Ayrıca Mirza Muhammed Cuki'nin Taşkent ve Şahrhiye'ye yöneldiği esnada Ebu Said'in emirlerinden olup lakin ona karşı isyan eden Emir Nur Said Bilkut

⁶⁷² Şerefhan, *Şerefname*, 116; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 88; Alan, *Timurlular*, 186.

⁶⁷³ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 100.

⁶⁷⁴ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 358; Alan, *Timurlular*, 188.

⁶⁷⁵ Alan, *Timurlular*, 188.

ve Emir Sultan Arguni'nin de kendisine katılmasıyla beraber Mirza Muhammed Cuki, saltanat mücadelesi için yeterli sayıda taraftar toplamaya muvaffak oldu.⁶⁷⁶

Mirza Muhammed Cuki, bu şekilde çok sayıda taraftar topladıktan sonra isyan bayrağını açarak Semerkand'a doğru harekete geçti.⁶⁷⁷ Bu sırada Semerkand'da bulunan Ebu Said'in emirlerinden olan Seyyid Mezid Argun, Mirza Muhammed Cuki'nin ilerleyişini durdurmak için Semerkand'dan ayrılmışsa da yapılan savaşta yenilerek tekrar şehre sığındı. Ardından şehir kapılarını kapatarak surları tahkim ettiren Seyyid Mezid Argun, Ebu Said'i bu durumdan haberdar etti.⁶⁷⁸ Mirza Muhammed Cuki ise beraberindekilerle birlikte etrafı yağmalayarak Semerkand'a doğru ilerlemeye devam etti. Ebu Said, tüm bu olanları öğrendiği vakit, zaman kaybetmeksizin hazırlıklara başlayarak 2 Mart 1641'de yola çıkıp Mâverâünnehr'e doğru harekete geçti.⁶⁷⁹

Ebu Said, Meveraünnehr'e doğru ilerlerken, Mirza Muhammed Cuki mahiyeti ile beraber yağma faaliyetlerine devam etmekteydi. Bu arada bölgede oldukça ciddi bir asayiş sıkıntısı meydana geldi. Bunun yanında Ebu Said'in emirlerinden olup Mirza Muhammed Cuki'ye katılmış olan Emir Nur Said ile Emir Sultan Arguni, Ebu Said'in ordusu ile birlikte Ceyhun'u geçtiğini öğrenince korkuya kapılarak Semerkand'ı terk ederek Şahruhiye'ye çekildiler. Ayrıca Muhammed Cuki de emirlerin peşinden giderek Şahruhiye'ye geldi ve burasını kendisine ordugâh olarak kullanmayı düşündü.⁶⁸⁰ Ebu Said ise kalabalık ordusu ile Belh bölgesine varınca, önce şehrin büyüklerini ziyaret etti ve ardından da Şahruhiye'ye yönelip şehri kuşatma altına aldı.⁶⁸¹

Ebu Said, Mirza Muhammed Cuki'yi Şahruhiye'de kuşatma altına aldığı zaman Fergana vilayetini oğlu Ömer Şeyh'e bırakarak yanına eşik ağası olarak Birdi Timurtaş'ı tayin etti.⁶⁸² Böylece tüm dikkatini Şahruhiye kuşatmasına veren Ebu Said, her geçen gün kuşatmayı arttırarak sürdürdü. Kuşatma tüm şiddetiyle devam ederken, Horasan'dan Mirza Hüseyin Baykara'nın Harezmi'den Mâzenderân'a girerek tahta

⁶⁷⁶ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 101-102.

⁶⁷⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 399.

⁶⁷⁸ Alan, *Timurlular*, 189.

⁶⁷⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 399; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 147.

⁶⁸⁰ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 103; Roemer, "Timurlular", 12/1: 354.

⁶⁸¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 399-400.

⁶⁸² Babür, *Babürnâme*, 19.

çıktığı haberi geldi. Bu durum karşısında Ebu Said, önce emirlerinden Seyyid Mezid Argun ile Seyyid Murad'ı Horasan'a gönderdiği gibi, kendisi de Mirza Muhammed Cuki ile acele ile bir barış anlaşması yaparak Horasan'a döndü.⁶⁸³

Ebu Said, Mirza Hüseyin Baykara sorununu hallettikten sonra Herat'a gelerek dinlendi ve bu arada eğlenceler düzenleterek vaktini bu şekilde geçirmeye başladı. Ancak bu esnada Mirza Muhammed Cuki'nin Mâverâünnehr'de tekrardan yağma faaliyetlerine başladığı haberi geldi. Bu durum üzerine Ebu Said gerekli hazırlıklarını tamamlayarak 22 Şubat 1462'de Herat'a hareketle Mâverâünnehr'e doğru yola çıktı.⁶⁸⁴ 9 Nisan 1462'de Ceyhun'u geçen Ebu Said, aynı ayın sonlarına doğru Semerkand'a ulaştı. Önce bir birliği Şahruhiye'ye göndererek şehri kuşata altına alan Ebu Said, ardından kendisi de harekete geçerek muhasaraya katıldı. Ardından kalenin son derece iyi bir şekilde muhafaza edildiği anlaşıncaya olabildiğince az kan dökerek kaledekilerin teslim olmaları için uzun süreli muhasara hazırlıklarına başlandı. Bunun için ilk iş olarak kaleden atılan oklardan askerlerin zarar görmemeleri için koruyucu siperler yapıldı. Daha sonra kaleden yapılacak olası bir saldırıyı engellemek için de kalenin etrafı düşmanlara engel olacak şekilde duvarlarla örüldü. Böylece kalede bulunanların dış dünya ile de irtibatı kesildi.⁶⁸⁵

Şahruhiye Kalesi, son derece iyi bir şekilde müdafaa edildiğinden dolayı kuşatma her geçen gün daha da uzamaya başladı. Ancak uzayan kuşatma günleri beraberinde erzak sıkıntısını da getirdi. Buna rağmen kaledekilerin halen direnip teslim olamamaları, bunların bir şekilde erzak temini sağladıklarını ortaya çıkardı. Kaledekilere erzakların ne şekilde temin edildiğini araştırmak üzere daha önceden Mirza Muhammed Cuki'nin mahiyetinde olan, ancak bu sıralarda Emir Şir Hacı'nın yanında bulunan bir kişi kaleye gönderildi. Kaleye gelen bu adamı tanıyan Mirza Muhammed Cuki, ona geliş sebebini sordu. O da, Emir Şir Hacı'nın eline esir düştüğünü ancak bir şekilde fırsatını bularak kaçtığını beyan etti. Bunun üzerine eski görevine getirilen bu kişi birkaç gün sonra kaleye ne şekilde erzak temin edildiğini öğrenerek tekrardan Emir Şir Hacı'nın yanına geldi. İki kişinin kaledekilerin ihtiyaç duyduğu malzemeleri alıp geceleyin tekne ile onlara teslim ettikleri öğrenildi. Bunun

⁶⁸³ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 400; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 103; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 147; Roemer, "Timurlular", 12/1: 354.

⁶⁸⁴ Alan, *Timurlular*, 191.

⁶⁸⁵ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 104.

üzerine ordu pazarında bu kişilerin kim olduğu tespit edildikten sonra kale önüne getirildiler. Ardından kaledekilere seslenilerek bu kişiler size gerekli malzemeleri temin ettikleri için cezalandırılacaklar denildip bu kişileri kale önünde idam ettiler.⁶⁸⁶

Kaledekilerin bu durum karşısında hiç ümitleri kalmadı. Bundan dolayı Ebu Said'e anlaşılmak için, Hoca Nasreddin Ubeydullah ile görüşmek istediklerini bildirdiler. Ebu Said, bu teklif üzerine Hoca Nasreddin Ubeydullah'ı Semerkand'dan davet etti. Hoca Nasreddin Ubeydullah geldikten sonra birkaç gün boyunca arabulucuk yapmasına rağmen herhangi bir netice alınmayınca tekrardan Semerkand'a dönmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Ebu Said tekrardan şehri muhasara altına aldı. Şahruiye'nin bir yıl boyunca kuşatma altında kalması şehirdekileri oldukça sıkıntıya koymaya başladı. Bundan dolayı onlar tekrardan haber göndererek Hoca Nasreddin Ubeydullah'ı istediler. Bunun üzerine Hoca Nasreddin Ubeydullah yeniden gelerek Mirza Muhammed Cuki'yi ikna etmeye çalıştı. Ancak onun hiçbir şekilde barışa rıza göstermemesi üzerine kaledekiler bu durumdan bunaldı ve Hoca Nasreddin Ubeydullah'tan canlarına herhangi bir zarar gelmemesi için teminat istediler. Hoca Ubeydullah'ın aracılığıyla bu durum sağlanınca kaledekiler teslim olmaya başladılar. Ebu Said sözünde durarak hiçbirine zarar vermedi. Daha sonra 24 Eylül 1463'de Mirza Muhammed Cuki de kaleden çıkarak teslim oldu. Ardından kalenin alındığı haberi fermanlarla her tarafa duyuruldu.⁶⁸⁷

Mirza Muhammed Cuki'ye Şahruiye'den Herat'a kadar ata binme izni verildi. Ancak yanına güvenilir adamları verilerek kaçması engellendi. Herat'a gelindikten sonra Ebu Said'in emri ile Mirza Muhammed Cuki, İhtiyareddin Kalesi'nde hapse atıldı. Burada hapis haldeyken kısa bir süre sonra vefat etti. Cenazesi parlak bir törenle Mehd-i Ulya Gevherşad Ağa Medresesi'ne defnedildi. Böylece Ebu Said, saltanat mücadelesinde kendisini epeyce uğraştıran rakibinden kurtuldu.⁶⁸⁸

⁶⁸⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 411-412; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 105; Alan, *Timurlular*, 192.

⁶⁸⁷ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 105; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 147-148; Alan, *Timurlular*, 193. Barthold'a göre; Mirza Muhammed Cuki, Özbek Han'ı Ebu'l-Hayr Han'dan beklediği desteği alamayınca Ebu Said'e teslim olmak zorundan kalmıştı. Detaylı bilgi için bkz. Wilhelm Barthold, "Ebülhayr", *İslâm Ansiklopedisi*, 5. Baskı (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1964), 4:84

⁶⁸⁸ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 412; Şerefhan, *Şerefname*, 116; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 106; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 148. Devletşah, Mirza Muhammed Cuki'nin Ebu Said tarafından öldürüldüğünü beyan etse de diğer kaynakların verdikleri bilgilere göre Mirza Muhammed

2.8.1.3. Mirza Üveys İsyanı

Ebu Said'e karşı saltanat mücadelesinde bulunan bir diğer hanedan üyesi de Mirza Üveys oldu. Ebu Said, Semerkand'ı ele geçirdiği yıllarda Mirza Üveys, Ebu'l-Kasım Babür'ün yanında bulunmaktaydı. Mirza Babür'ün Semerkand kuşatmasından sonra Ebu Said ile anlaşarak Horasan'a dönüşü sırasında, Mirza Üveys yarı yolda ondan ayrılarak Harezm'e gitti. Ardından Ebu Said'e tabi olan Otrar ve çevresinin hâkimi Pir Ahmed Tarhan tarafından davet edilen Mirza Üveys, buraya gelerek saltanat tahtına geçti.⁶⁸⁹

Mirza Üveys, burada Türkistan ordusunu kendi tarafına çekmeyi başardı. Ayrıca Tarhanlar, emirler ve Turan asilleri de hep birlikte ona katıldılar. Böylece kuvvetini arttıran Mirza Üveys, Ebu Said'e karşı açıkça isyan bayrağını açtı.⁶⁹⁰ Bu sıralarda Semerkand'da bulunan Ebu Said, Mirza Üveys'in isyan hareketini haber alınca derhal ordusuyla birlikte Otrar'a hareket ederek şehri kuşatma altına aldı. Bu esnada Otrar'da bulunanlar ise ciddi bir şekilde müdafaaya geçtiler.⁶⁹¹ Kuşatma tüm şiddetiyle devam ederken Özbek hanı Ebu'l-Hayr Han, Mirza Üveys'in yardımına geldi. Özbeklerin gelmesiyle birlikte ağır bir hezimete uğrayan Ebu Said, geri çekilmek zorunda kaldı. Ebu Said geri çekilirken ordusunun ağırlıkları Özbek askerleri tarafından yağmalandı. Öyle ki, Ebu Said yanında sadece on askeri ile birlikte Semerkand'a varabildi. Bu durum ise Ebu Said'in ne denli ağır bir yenilgiye uğradığını açıkça göstermektedir.⁶⁹²

Ebu Said, Semerkand'a vardıktan sonra Taşkent'te bıraktığı emirleri Bedr Sultan Argunî ve Emir Kubad'ı oradan kurtarmak için Beyazid Pervaneci'nin oğlu Emir Abdülhâlık'ın idaresinde bir birliği Taşkent'e gönderdi. Ancak Abdülhâlık, Taşkent'e vardıktan sonra Ebu Said'in buradaki emirlerini öldürerek Mirza Üveys ve Ahmed Tarhan'a katıldı ve ardından onlarla birlikte Semerkand'a doğru harekete geçti.⁶⁹³ Ebu Said ise bu sırada Semerkand haklından yüklü miktarda vergi toplayarak yeni bir ordu meydana getirdi. Daha sonra hazırladığı ordusuyla birlikte Mirza

---

Cuki, hapis bulunduğu İhtiyareddin Kalesi'nde kendi eceliyle ölmüştür. Devletşah'ın verdiği bilgi için bkz. Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1038.

⁶⁸⁹ Alan, *Timurlular*, 194.

⁶⁹⁰ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1034.

⁶⁹¹ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 146; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 107.

⁶⁹² Roemer, "Timurlular", 12/1: 354; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 146; Alan, *Timurlular*, 195.

⁶⁹³ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 107.

Üveys'in üzerine ani bir baskında bulunan Ebu Said, onu ele geçirerek öldürdü.⁶⁹⁴ Baskından sonra Mirza Üveys'e destek olan Ahmed Tarhan kaçarak hayatını kurtardı. Abdülhâlık ise Hoca Ebü'n-Nasr Parsa'ya sığınarak kendisini kurtarabildi.⁶⁹⁵

Ebu Said, Mirza Üveys'i ortadan kaldırdıktan sonra Semerkand'a geldi. Lakin bir süre sonra Ahmed Tarhan ve kardeşlerinin tekrardan başına buyruk hareketlerde bulunarak isyankâr faaliyetlerde bulunduğunu haber aldı. Bunun üzerine Ebu Said, Ahmed Tarhan'ın mütteliklerinden olan Abdülhâlık ve Behlül'ü öldürdü. Daha sonra bazı hanedan üyelerini de ortadan kaldırıp geri kalanları da hapsedetti. Pir Muhammed, Mirza Rüstem ve Mirza Sencer öldürülenler arasındaydı. Mirza Hüseyin Baykara ve kardeşi Baykara, Mirza Sultan Ahmed ve kardeşi Mirza Kîçik ise hapsedildiler.⁶⁹⁶ Ebu Said, Türkistan ve Tarhanî emirlerinin desteğini alarak kendisine karşı isyan eden Mirza Üveys meselesini hallettikten sonra mirza isyanları ile uğraşmaktan bıktı. Bundan dolayı Mirza Üveys İsyanı'ndan sonra diğer hanedan üyelerinden de şüphelendi. Ardından aralarında Timurluların gelecekteki son büyük hükümdarı olan Hüseyin Baykara'nın da bulunduğu on üç hanedan üyesini tutuklatarak hapsedtirdi. Böylece bundan sonra herhangi bir isyan hareketiyle karşılaşmak istemeyen Ebu Said, kısmen de olsa mirza isyanlarının önüne geçti.⁶⁹⁷

2.8.2. Beyler ile Olan Mücadeleler

2.8.2.1. Emir Nur Said İsyanı

Ebu Said, hâkimiyeti sırasında sadece mirza isyanları ile değil aynı zamanda kendi emirlerinin isyanları ile de uğraşmak zorunda kalmıştı.⁶⁹⁸ Ebu Said'e karşı isyan eden emirlerden ilki, yakın adamlarından olan, hatta en zor zamanlarında sürekli yanında bulunan ve onu her zaman destekleyen Emir Nur Said tarafından gerçekleşmişti. Ebu Said ile Emir Nur Said arasında Semerkand ve Buhara'dan alınan

⁶⁹⁴ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1035; Alan, *Timurlular*, 195.

⁶⁹⁵ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 107; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 146.

⁶⁹⁶ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 107-108.

⁶⁹⁷ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 107-108; Alan, *Timurlular*, 196; Andican, *Emir Timur*, 550.

⁶⁹⁸ Aydın, *Timurlu Devleti'nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu*, 77.

tamga vergisi yüzünden anlaşmazlık meydana gelmişti. Bundan dolayı Emir Nur Said'in, tamga vergisi için Ebu Said ile arası açılınca ona karşı isyan ederek bağımsız hareketler sergilemeye başlamıştı.⁶⁹⁹

1459-1460 yıllarında Hüseyin Baykara'nın faaliyetlerinden dolayı Ebu Said tarafından onun üzerine gönderilen beyler arasında Emir Nur Said de bulunmaktaydı. Hüseyin Baykara'nın faaliyetlerine kısmen son verildikten sonra Herat'ın Emir Halil tarafından kuşatıldığı haberinin gelmesi üzerine, Ebu Said derhal Herat'a yönelmişti. Ardından bazı emirlerini Mâverâünnehr'e gönderen Ebu Said, burada Hüseyin Baykara tarafından meydana gelecek olası bir huzursuzluğun önüne geçmeyi amaçlamıştı. Mâverâünnehr'de asayiş sağlayıp bölgede huzursuzluğun önüne geçmek üzere gönderilen beylerden biri de Emir Nur Said idi. Lakin bu olayın üzerinden kısa bir zaman geçtikten sonra Emir Nur Said, Ebu Said'e karşı bağımsız hareketler sergileyerek itaatten vazgeçmişti.⁷⁰⁰

Emir Nur Said, sergilediği bağımsız hareketlerden sonra Semerkand ve Buhara'da yağma faaliyetlerinde bulunmaya başlamıştı. Bu haber Ebu Said'e ulaştığı vakit, üstün hizmetlerden ötürü emirlerinden birini ona göndererek yaptığı akınlara son verip tekrardan itaat etmesi yönünde nasihatlerde bulunmasını istemişti. Şayet Emir Nur Said, gönderdiği bu emirin lafını dinlenmez ise bu defa onu ikna etmek için Hoca Ubeydullah Ahrar'a başvurulmasını buyurmuştu.⁷⁰¹ Ebu Said tarafından gönderilen emir, Emir Nur Said'in yanına varınca onu tekrardan itaat etmeye davet etmişti. Ancak emir her ne kadar kendisine nasihatlerde bulunduysa da herhangi bir netice elde edememişti. Bunun üzerine Ebu Said'in daha önce verdiği buyruk üzerine Hoca Ubeydullah Ahrar'a müracaat edilmiş ve Hoca Ubeydullah Ahrar, Emir Nur Said'i isyanından vazgeçirmek üzere yanına gitmişti. Bu esnada Buhara Dağı'nda bulunan Emir Nur Said, Hoca Ubeydullah Ahrar'ın da tavsiyelerine kulak asmamış ve isyankâr hareketlerine devam etmişti.⁷⁰²

Hoca Ubeydullah Ahrar'ın girişimlerinden de bir sonuç çıkmayınca, 1461'de Mâverâünnehr'deki emirler hep birlikte harekete geçerek Emir Nur Said'e

⁶⁹⁹ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 108.

⁷⁰⁰ Mirhond, *Tarih-i Ravzatu's-Safa*, VI/II: 5596; Alan, *Timurlular*, 197.

⁷⁰¹ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 109; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 148.

⁷⁰² Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 148; Alan, *Timurlular*, 197.

saldırmışlardı. Bu saldırının Ebu Said tarafından mı yoksa emirlerin kendi aralarında ki bir anlaşmazlıktan mı kaynaklandığı tam bilinmese de Emir Nur Said bu saldırı ile birlikte tüm mal varlığını kaybetmişti. Maddi ve manevi gücünü tümüyle kaybeden Emir Nur Said, daha sonra Ebu Said’de karşı isyan eden Mirza Muhammed Cuki ile birlikte hareket ederek isyana destek vermişti. Ancak bir yıl boyunca kuşatma altında kalan Şahruhiye Kalesi’nde bulunanlarla beraber can güvenliğini teminat altına aldıktan sonra Ebu Said’e teslim olmuştu. Emir Nur Said, yaptığı tüm hatalara rağmen Ebu Said tarafından affedilerek tekrar eski görevine getirilmişti. Böylece Ebu Said, kendisine karşı ayaklanan emirinin isyanını bastırmaya muvaffak olmuştu. Ebu Said ile Emir Nur Said arasından anlaşmazlığın sebebi olan Semerkand ve Buhara’daki tamga vergisi meselesi ise Hoca Ubeydullah Ahrar’ın ricacı olması üzerine, Ebu Said tamganın kaldırılmasına razı olmuştu. Bunun yanında dinen yasaklanmış olan her şeyi hâkimiyeti altındaki her yerde kaldıracağına da söz vermişti.⁷⁰³

2.8.2.2. Emir Halil İsyanı

Ebu Said’e karşı isyan eden emirlerden biri de Emir Hinduke’nin oğlu Emir Halil idi. Emir Halil, Mirza Babür’ün yakın adamlarından olup Semerkand Kuşatması’na katılmış ve Ebu Said’in askerleri ile yapılan mücadelede esir düşmüştü. Semerkand kuşatmasının ardından Mirza Babür ile Ebu Said arasında yapılan anlaşmaya göre serbest bırakılan esirler arasında Emir Halil de bulunmaktaydı. Böylece yeniden özgür olan Emir Halil, Mirza Babür ile birlikte Horasan’a dönmüştü. Mirza Babür, Horasan’a geldikten sonra daha önceden Emir Halil’in suyurgalı olan Merv ve Mahan’ı ondan alarak Mirza Sencer’e vermişti. Ardından oldukça karışık bir yer olan Sistan bölgesini Emir Halil’e vererek onu oraya göndermişti.⁷⁰⁴

1459 yılında Emir Halil, Mirza Şah Mahmud ile birlikte Kabil’e yönelmişti. Bu sıralarda Kabil’in hâkimi olan Emir Baba, onların şehre girmelerine engel olmak üzere yola koyulmuştu. Meydana gelen savaşta Emir Halil ve Mirza Şah Mahmud hezimete uğramışlardı. Bunlardan Emir Halil kaçmayı başarmış, Mirza Şah Mahmud ise aldığı

⁷⁰³ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 110; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 149; Alan, *Timurlular*, 197-198.

⁷⁰⁴ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 111.

bir darbe sonucu vefat etmişti. Bu olaydan sonra Kabil hâkimi Emir Baba, Ebu Said'e bir elçi göndererek kendisini yaşanan hadiseden haberdar etmişti. Emir Halil, bu olaydan sonra Ebu Said'e bağlı bir bey olan Emir Baba ile karşı karşıya gelmişti. Tüm bunların neticesinde Ebu Said, Melek Şah Yahya Sîstânî'ye emirlik ünvanı vererek onu Sistan suyurgaline namzet kılmıştı. Diğer yandan Emir Şeyh Hacı, Emir Şir Hacı ve Emir Kanber Ali gibi beyler de Emir Halil'in bölgeye olası bir saldırını önlemek için “*emir-i âhur*”⁷⁰⁵ olarak Sistan'a gönderilmişlerdi.⁷⁰⁶

Beyler Sistan'a doğru hareket ederken yolda Emir Halil'in hanımı ve oğlu Muhammed'e rastlamışlardı. Oğlunun, babasının yanına gittiğini anlayan beyler, kendi aralarından birini elçi tayin ederek Emir Halil'in oğlu Muhammed'in yanına göndermişlerdi. Elçi olarak giden Emir Taceddin Hasan Melik, kendisinden Ebu Said'e tabi olmasını istemişti. Bir müddet sonra Emir Taceddin Hasan Melik, Emir Halil'in oğlu ile birlikte Ebu Said'in huzuruna gelmişti. Muhammed, Ebu Said'e bağlılığını bildirdikten sonra babasının Timurlu hükümdarının hizmetinde olacağını ifade etmişti. Bunun üzerine Ebu Said, Muhammed'e kıymetli elbiseler, mücevherlerle süslü bir kemer ve değerli atlar hediye etmişti. Oysaki Emir Halil'in bizzat gelip bağlılığını bildirmeden, Sistan bölgesi Ebu Said'e bağlanmış sayılmamaktaydı.⁷⁰⁷

Mirza Hüseyin Baykara, bu sıralarda Estarâbâd ve Mâzenderân'da bağımsız hareketler sergilemeye başlamıştı. Bunun üzerine Ebu Said, bu meseleyi Emir Halil ve hâkimiyeti altındaki Sistan bölgesinin itaat altına alınmasından daha mühim görmüştü. Bundan dolayı şimdilik Emir Halil'in oğlu Muhammed'in gelmesini yeterli görerek Sistan bölgesinin ele geçirilmesini ertelemişti. Ardından gerekli hazırlıklarını tamamlayan Ebu Said, Mirza Hüseyin Baykara üzerine sefere çıkmıştı.⁷⁰⁸ Ebu Said'in yokluğundan istifade eden Emir Halil ise bağımsızlık sevdasına kapılarak hükümdarlık iddiasında bulunmuştu. Daha sonra etrafına topladığı çok sayıda asker ile birlikte Herat'ı ele geçirmek üzere yola koyulmuştu. 1 Temmuz 1460 tarihinde Herat'a ulaşan

⁷⁰⁵ Emir-i âhur, saray ve hükümdarın atlarından sorumlu olan vazifeliydi. Emri altında hademe ve seyis gibi yardımcılarda vardı. Emir-i âhur'lar, savaş zamanlarında, savaşa katılacak atların hazırlanmasından da sorumluydu. Bunun yanında Emir-i âhurlar, askeri vazifelerde de görev alırlardı. Emir-i âhur'ların görev ve yetkileri hakkında bkz. Abbas Sabbağ, “Mîrâhur”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 141; Paydaş, *Ak-Koyunlu Devlet Teşkilatı*, 158.

⁷⁰⁶ Alan, *Timurlular*, 200.

⁷⁰⁷ Mirhond, *Tarih-i Ravzatu's-Safa*, VI/II: 5602; Alan, *Sultân Ebû Devri Timurlu Tarihi*, 113.

⁷⁰⁸ Alan, *Sultân Ebû Devri Timurlu Tarihi*, 113.

Emir Halil, şehri kuşatma altına almıştı. Ebu Said'in seferde olmasından dolayı şehri kolaylıkla ele geçireceğini düşünen Emir Halil, bu düşüncesinde yanılmıştı. Zira onun Herat'a yaklaştığını duyan ahali hasat zamanı olmasına rağmen her şeylerini geride bırakarak şehre sığınmışlardı. Bu sırada şehirde bulunan emirlerden Emir Nizameddin Ahmed Barlas, Emir Abdünnasr, Emir Ahmed Hacı, Emir Binezir, Emir Pehlivan Muhammed Piyade ve Emir Mevlâna Kutbeddin Ahmed el-İmami kale burçlarını sağlamlaştırarak şehri muhafaza altına almaya başlamışlardı.⁷⁰⁹

Emir Halil'in Herat'ı kuşatma altına alışı Ramazan ayına denk gelmişti. Muhasaranın uzaması ve havanın da bir hayli sıcak olması üzerine imamların emriyle Herat ahalişi oruçlarını bozmuşlardı. Bu şekilde kuşatma devam ederken Emir Halil tarafından şehre birkaç saldırı gerçekleşmişse de herhangi bir netice alınamamıştı. Ardından Herat halkı Cuma günü namazdan sonra hep birlikte Hoş Kapısı'na doğru yönelmişti. Ahali, Emir Halil'in üzerine ani bir baskında bulunarak onu ağır bir hezimete uğratmışlardı. Bu baskınla birlikte askerlerinin çoğunu kaybeden Emir Halil, güçlkle kaçarak canını kurtarabilmişti.⁷¹⁰ Cürcan dönüşü Emir Halil'in Herat'a saldırdığını öğrenen Ebu Said ise bu duruma oldukça öfkelenerek süratle Herat'a doğru yola koyulmuştu. Câm vilayetine vardığı zaman Emir Halil'in kaçtığını haber alan Ebu Said, 12 Temmuz 1460'da Herat'a ulaşınca bazı emirlerini onun peşinden göndermişti. Sonunda çaresiz kalan ve yapacak bir şeyin olmadığını fark eden Emir Halil, Ebu Said'in önde gelen emirlerinden Kerim Dad vasıtasıyla Ebu Said'in huzuruna gelerek pişmanlığını dile getirip bağışlanma talebinde bulunmuştu. Bununla beraber kendisine itaat ettiğini bildirerek emirlerinden biri olmak istediğini ifade etmişti.⁷¹¹

Ebu Said, Emir Halil'in bütün kabahatlerine rağmen kendisini bağışlayarak onu büyük emirleri arasına katmıştı. Ancak Sistan bölgesinin yönetimi elinden alınarak Nizameddin Şah Yahya'ya verilmişti.⁷¹² Emir Halil, her ne kadar Ebu Said'in hâkimiyetini kabul edip onun emirlerinden biri olmuşsa da taraflar hiçbir zaman birbirilerine tam olarak güvenmemişlerdi. Bu durumun sebebi ise Emir Halil'in sergilediği davranışlardan kaynaklanmıştı. Çünkü Ebu Said tarafından bağışlanıp

⁷⁰⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 397; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 113-114.

⁷¹⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 398; Alan, *Timurlular*, 202.

⁷¹¹ Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, II/II: 887; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 114.

⁷¹² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 398.

emirlik mertebesine getirilmesine rağmen yine de bağımsızlık sevdasından vazgeçmemişti. Bu davranışını da Ebu Said'in yanından ayrılan herkesi kendi yanına çağırarak himaye etmesi ve saraya gittiği vakit sürekli beraberinde bir grup adam bulundurmasıyla belli ettirmişti. Bütün bu davranışları onun bağımsız bir hükümdar olma fikrinden vazgeçmediğini ortaya koymuştu.⁷¹³

Emir Halil'in sergilemiş olduğu bu davranışlarından ötürü bazı emirler onun katlinin vacip olduğunu beyan ederek öldürülmesi gerektiğini söylemişlerdi. Fakat Ebu Said, emirlerini bu düşünceden vazgeçirmişti. Tüm bunlara rağmen Emir Halil'in öldürülmesi kararı Mirza Hüseyin Baykara üzerine düzenlenen seferde alınmıştı. Çünkü Mirza Hüseyin Baykara, Ebu Said'e karşı başarısız olup kaçtığı zaman hava son derece karanlık ve yağmurluydu. Bundan dolayı Ebu Said'in askerleri her ne kadar Mirza Hüseyin Baykara'nın peşinden gitmişlerse de onu ele geçirememişlerdi. Bunun üzerine Emir Halil, Ebu Said'in yanına gelerek önce onu övmüş ardından bizzat kendisinin mirzayı takip etmesi gerektiğini ısrarla vurgulamıştı. Ebu Said, Emir Halil'in bu sözlerine karşılık; *"sultanların gece düşmanı takip etmesi adet değildir"* diyerek onun emirlik ile yetinmeyip hükümdar olmak arzusunun devam ettiğini anlamıştı. Bu olaydan sonra Ebu Said, Emir Halil'in çocukları ile birlikte öldürülmesini buyurmuştu. Ebu Said'in emri üzerine sabah saatlerinde evine düzenlenen ani bir baskınla Emir Halil ve iki oğlu öldürülmüşlerdi. Böylece Ebu Said, kendisine karşı sadakatsizlik gösteren ve bağımsızlık sevdasından asla vazgeçmeyen emirinden kurtulmuştu.⁷¹⁴

2.9. EBU SAİD'İN SON SEFERİ VE ÖLÜMÜ

Ebu Said, Timurlu coğrafyasında hâkimiyetini tesis ettikten sonra 1467-1468 yılları kışını Merv'de geçirmek üzere Herat'tan ayrıldı.⁷¹⁵ Bu sıralarda Azerbaycan bölgesi hayli karışık bir durum teşkil etmekteydi. Çünkü Ak-Koyunlu hükümdarı Uzun Hasan ile Kara-Koyunlu Sultanı Cihanşah arasında öteden beri devam eden anlaşmazlık sonucunda Uzun Hasan, Cihanşah'ın karargâhına on iki bin kişilik askeri

⁷¹³ Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, II/II: 903-904; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 115.

⁷¹⁴ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 115-116; Alan, *Timurlular*, 203; Aydın, *Timurlu Devleti'nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu*, 77.

⁷¹⁵ Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 76.

birlik ile ani bir baskında bulunarak Kara-Koyunlu Sultanını iki oğluyla birlikte ele geçirdi. Ardından Cihanşah'ı oğlu Muhammedi'yi öldürttü.⁷¹⁶ Ebu Said, Merv'de kışladığı esnada Tebriz'e elçi olarak gönderdiği Ali Beğ-i Çağatayı adlı emirinden Cihanşah'ın öldürüldüğü haberini aldı. 11 Ocak 1467'de Ebu Said'e ulaşan bu haberle birlikte, Timurlu hükümdarı Azerbaycan ve Irak seferi için hazırlıklara başladı.⁷¹⁷

Ebu Said, Kaşgâr, Kalmuk, Türkistan, Mâverâünnehr, Horasan, Irak sınırına kadar olan şehirler ile Moğolistan ve Hindistan'a kadar olan bölgelerden topladığı çok sayıda askerle birlikte harekete geçti.⁷¹⁸ Daha sonra otlakları bol olan Karabağ'da kışı geçirmek üzere Sultaniye'den ayrıldı. Yolda Hasan Bey tarafından birkaç kez daha barış için elçiler geldiyse de Ebu Said barışa yanaşmayarak yoluna devam etti.⁷¹⁹ Ak-Koyunlu hükümdarı tüm girişimlerine rağmen bir netice alamayınca savaşmak üzere gerekli tedbirleri almaya başladı. İlk iş olarak Ebu Said'e yardım eden ve gerekli malzemelerin teminini sağlayan Şirvanşah hâkimi Ferruh'u tehdit ederek Timurlulara yardım etmesine engel oldu.⁷²⁰ Ardından yapacağı mücadelede hukuki olarak da güç kazanabilmek için yanında bulunan Şahrüh kolundan Mirza Baysungur'un torunlarından Yadigâr Muhammed'i görkemli bir törenle tahta çıkardı. Bunu yaparken de bu durumu Ebu Said'in elçilerine izletti.⁷²¹

Ebu Said'in Batı İran Seferi kış ayına denk geldi. Timurlu hükümdarı bir an evvel Karabağ'a varmak arzusundaydı. Fakat hava şartlarının kötü olması ve Ak-Koyunlu askerlerinin küçük birlikler halinde taarruzlarda bulunması Ebu Said'in ordusunu bir hayli yıprattı. Bunun yanında Uzun Hasan tarafından iase yolları da kesilince Timurlu ordusunda çözümler başladı ve Ebu Said'in Horasan ile olan bağlantısı da kesildi.⁷²² Ebu Said, her yerden ümidini kesince Uzun Hasan'a barış teklifinde bulundu. Lakin Hasan Bey, Ebu Said'in içerisinde bulunduğu durumu çok iyi bildiğinden dolayı barışa yanaşmayarak Timurlu ordusu üzerindeki baskısını arttırarak devam ettirdi. Kuşatma ilerledikçe Ebu Said ve Timurlu ordusunun durumu

⁷¹⁶ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 279; Paydaş, *Ak-Koyunlu Devlet Teşkilâtı*, 10.

⁷¹⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 452; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 76; Ensar Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), 229.

⁷¹⁸ Alan, *Timurlular*, 208; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 229.

⁷¹⁹ Aka, *Timurlular*, 111.

⁷²⁰ Paydaş, "Timurlu ve Türkmenlerin Şirvanşahlarla olan Münasebetleri", 127-128.

⁷²¹ Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, II/II: 968; Mirhond, *Tarih-i Ravzatu's-Safa*, VI/II: 5624-5625; Hondmir, *Habibü's Siyer*, IV: 89; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 131.

⁷²² Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 431; Alan, *Timurlular*, 216-217.

daha da kötüye gitmekteydi. Ebu Said'in ordusu açlık ve baskınlarla tamamen imha edilme noktasına gelince, Timurlu hükümdarı çareyi kaçmakta buldu. Ancak Hasan Bey'in oğulları Mirza Halil ve Mirza Zeynelabidin tarafından ele geçirilerek Uzun Hasan'ın huzuruna getirildi. Ardından Gevherşad Ağa'yı öldürmesini bahane göstererek yanında bulunan Timurlu Mirzası Yadigâr Muhammed'e teslim etti. Yadigâr Muhammed, ninesi Gevherşad Ağa'nın kanının diyeti olarak Ebu Said'i 6 Şubat 1469 tarihinde öldürttü. Böylece Ebu Said'in Batı İran Seferi hezimetle sonuçlandığı gibi bu sefer Timurlu hükümdarının öldürülmesine de sebep oldu.⁷²³

Ebu Said, 1451 ile 1469 yılları arasındaki hâkimiyeti döneminde Mâverâünnehr coğrafyasını yeniden birleştirmeye muvaffak oldu.⁷²⁴ Ancak ölümü Timurlu Devlet'inde yeni mücadelelerin başlamasına neden oldu. Zira Ebu Said, Kaşgar'dan Kafkasya'ya kadar Timurlu Devleti'ni ihya etmeye çalışan son Timurlu hükümdarı idi.⁷²⁵ Batı İran Seferi'nin başarısızlığı Timurlu Devleti için büyük sorunlar ortaya çıkardı. Zira bu sefer Ebu Said'in sonu olduğu gibi, Timurluların da ülkelerinin büyük bir kısmını kaybederek mahalli bir hanedan durumuna düşmelerine neden oldu.⁷²⁶

---

⁷²³ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 319-320; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 469; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1042-1043; Şerefhan, *Şerefname*, 119-120; Roemer, "Timurlular", 12/1: 355; John E. Woods, *Akkoyunlular Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk* çev. Sibel Özbudun, 1. bs. (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993), 177; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 137; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 82; Paydaş, *Ak-Koyunlu Devleti Teşkilâtı*, 10-11; Paydaş, "Timurlu ve Türkmenlerin Şirvanşahlarla olan Münasebetleri", 129; İlhan Erdem-Kazım Paydaş, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi Siyaset-Teşkilat-Kültür* 1. bs. (Ankara: Birleşik Yayınevi, 2007), 101; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 250; Aka, *Timurlular*, 111; Andican, *Emir Timur*, 552

⁷²⁴ Yağlı, *Timurlu Devleti'nde Vezîrler ve Vezîrlük Kurumu*, 94.

⁷²⁵ Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 431.

⁷²⁶ Vladimir Minorsky, "Uzun Hasan", *İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1986), 13; 93; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 432; Alan, *Timurlular*, 224.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EBU SAİD'İN ÖLÜMÜNDEN SONRA TİMURLU DEVLETİ'NDEKİ SALTANAT MÜCADELELERİ

3.1. HÜSEYİN BAYKARA'NIN ORTAYA ÇIKIŞI VE İLK FAALİYETLERİ

3.1.1. Mirza Babür'ün Hizmetine Girmesi

Hüseyin Baykara, anne ve baba tarafından Emir Timur'un soyundan gelmekteydi.⁷²⁷ Babası Gıyaseddin Mansur öldüğü sırada 7 yaşında bulunan Hüseyin Baykara, 14 yaşına geldiği zaman, annesi Firuze Begüm'ün tavsiyesi üzerine Horasan hâkimi Mirza Babür'ün hizmetine girdi. Mirza Babür'ün yanında bulunduğu yıllarda yaptığı hizmetler ile konumunu oldukça yükseltti. Mirza Babür Semerkand'ı ikinci defa kuşatma altına aldığı sırada Hüseyin Baykara da yanında bulunmaktaydı. Ebu Said ile Mirza Babür arasında sağlanan barış anlaşmasından sonra kendi rızası ile Ebu Said'in yanında kalmayı istedi. Böylece Mirza Babür Horasan'a dönerken, Hüseyin Baykara Semerkand'da kaldı.⁷²⁸

Hüseyin Baykara, Semerkand'da bulunduğu sırada Mirza Üveys, Ebu Said'e karşı isyan etti. Ebu Said, Mirza Üveys'in başlattığı isyanı bastırdıktan sonra diğer hanedan üyelerinden de şüphelendiği için aralarında Hüseyin Baykara'nın da bulunduğu 13 hanedan üyesini hapsedirdi.⁷²⁹ Annesi Firuze Begüm, oğlunun Ebu Said tarafından Semerkand Kalesi'ne hapsedildiğini öğrenince, Horasan hâkimi Mirza Babür'ün yanına giderek oğlu Hüseyin Baykara'nın serbest bırakılmasını istedi. Mirza

⁷²⁷ Babür, *Babürnâme*, 252; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1130; Susannah Beveridge “Hüseyin Mirza” *İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1987), 5/1: 646; Hamid Algar-Ali Alparslan, “Hüseyin Baykara” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 530; Alan, *Timurlular*, 227; Cihan Oruç, *Hüseyin Baykara*, 11.

⁷²⁸ Algar-Alparslan, “Hüseyin Baykara” 18: 530; Aka, *Timurlular*, 113-114; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 12; Muzaffer Develi, *Tarih-i Ravzatı's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 21; Arazgül Rejepova, *Timurlularda Kültürel Hayat ve Sultan Hüseyin Baykara Dönemi*, (Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 37; Aydın, *Timurlu Devleti'nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu*, 79-80.

⁷²⁹ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 107-108; Aka, *Timurlular*, 114; Andican, *Emir Timur*, 550.

Babür de bu durum karşısında Ebu Said'e bir mektup yollayarak Hüseyin Baykara'nın serbest bırakılmasını rica etti. Ebu Said, Mirza Babür'den gelen talep doğrultusunda isteğini geri çevirmeyerek Hüseyin Baykara'yı serbest bıraktı. Böylece serbest bırakılan Hüseyin Baykara, tekrardan Mirza Babür'ün yanına dönerek onun hizmetine girdi.⁷³⁰

1457 yılında Horasan hâkimi Mirza Babür ölünce Hüseyin Baykara, meydana gelen saltanat mücadelelerinde kendi istiklali için herhangi bir girişimde bulunmadı. Bu sıralarda Horasan'da çıkan karışıklıklarda taht üzerinde hak talep eden çeşitli hanedan üyelerinin yanında yer alarak onlarla beraber hareket etti.⁷³¹ Hüseyin Baykara, daha sonra Merv hâkimi olan Mirza Sencer'in yanına gitti ve son derece güzel bir şekilde ağırlandı. Burada Mirza Sencer'in güvenini kazandıktan sonra Merv hâkimi, onu kızı Bike Sultan Begim ile evlendirdi.⁷³² Ardından Mirza Sencer, Mirza Babür tarafından kendisine verilen Merv bölgesinin idaresini Hüseyin Baykara'ya verdi.⁷³³ Mirza Sencer, Hüseyin Baykara'yı kendi yerine vekil tayin ettikten sonra bazı sebeplerden ötürü Meşhed'e gitmek zorunda kaldı. Onun Merv'den ayrılmasından sonra yakın emirlerinden olan Hasan Arlat, Hüseyin Baykara'nın Merv'e gelmesinden son derece rahatsızlık duydu ve kendisine açıkça düşmanlık sergilemeye başladı.⁷³⁴ Hatta öyleki Hasan Arlat, Hüseyin Baykara'yı hapse attırmak istedi. Bunun üzerine Hüseyin Baykara, beş atlı adamı ile şehirden ayrılmak zorunda kalmıştı. Ardından Can Ali Yasavul altmış asker ile birlikte Hüseyin Baykara'yı takip ederek ona katıldı ve Merv'i ele geçirmek konusunda onu teşvik etmeye başladılar. Bu durum karşısında Hüseyin Baykara yönünü Merv'e çevirerek geri geldi ve şehri kolaylıkla ele geçirdi. Merv'i ele geçiren Hüseyin Baykara, ilk iş olarak kendisine muhalif olan Hasan Arlat'ı hapse attırdı, daha sonra Merv tahtına geçerek saltanatını ilan etti. Böylelikle Hüseyin Baykara, cihangirlik yolunda ilk ciddi adımını attı.⁷³⁵

⁷³⁰ Alan, *Timurlular*, 227; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 12; Aka, *Timurlular*, 114; Rejepova, *Timurlularda Kültürel Hayat ve Sultan Hüseyin Baykara Dönemi*, 37.

⁷³¹ Aka, *Timurlular*, 114; Şahbaz, "Timurlu Mirzalar Meselesi", 29; Aydın, *Timurlu Devleti'nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu*, 80.

⁷³² Oruç, *Hüseyin Baykara*, 13.

⁷³³ Alan, *Timurlular*, 227.

⁷³⁴ Rejepova, *Timurlularda Kültürel Hayat ve Sultan Hüseyin Baykara Dönemi*, 38.

⁷³⁵ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 13; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 22.

Hüseyin Baykara, Mirza Sencer'in yokluğunda Merv şehrini ele geçirmişse de saltanatı uzun sürmedi. Çünkü Mirza Sencer, Hüseyin Baykara'nın Merv'i ele geçirdiğini öğrendiği zaman oldukça öfkeleni ve bazı emirlerini onun üzerine gönderdi. Mirza Sencer'in adamları karşısında tutunamayan Hüseyin Baykara yanında çok az adamı ile birlikte kaçmak zorunda kalarak Murgab boylarına çekildi.⁷³⁶ Ardından Estarâbâd'a yönelen Hüseyin Baykara, burada Kara-Koyunlu askerleri tarafından bozguna uğratılmış olup Mirza Sencer'in yanına giden Baba Hasan ile karşılaştı. Baba Hasan, Hüseyin Baykara'yı gördükten sonra ona saldırdıysa da başarısız oldu ve öldürüldü. Baba Hasan'ın öldürülmesinden sonra onun askerlerine karşı kötülükte bulunmayan Hüseyin Baykara, Baba Hasan'dan kalan gerekli malzemeleri ele geçirdi ve askerlerini de mahiyetine kattıktan sonra Estarâbâd'a gitti.⁷³⁷

3.1.2. Hüseyin Baykara'nın Ebu Said ile İlk Karşılaşması

Estarâbâd bölgesi bu dönemde Kara-Koyunlu sultanı Cihanşah'ın emirlerinden olan Hüseyin Beğ-i Saadlu'nun elindeydi. Hüseyin Baykara'nın Estarâbâd'a yaklaştığını öğrenen Kara-Koyunlu emiri, adamları ile beraber onun üzerine yürüdü. Bir müddet Hüseyin Baykara'yı takip eden Emir Hüseyin, yorgun bir şekilde mola verdikleri esnada Hüseyin Baykara'nın baskınına maruz kaldı.⁷³⁸ Hüseyin Baykara, düzenlediği ani baskın ile birlikte başta Emir Hüseyin olmak üzere pek çok Türkmen askerini ele geçirerek Estarâbâd'a geldi. Akabinde Estarâbâd'da Hüseyin Beg Saadlu'yu idam ettirmek suretiyle ortadan kaldırdı. Bu durum karşısında son derece üzülen Kara-Koyunlu Sultanı Cihanşah ise Ebu Said ile anlaşmak zorunda kalarak Herat'tan çekildi.⁷³⁹ Hüseyin Baykara'nın elde etmiş olduğu bu başarı onun itibarını oldukça arttırdı. Bu şekilde oldukça güç sahibi olan Hüseyin Baykara böylece saltanatı için gerekli hazırlıkları yapmaya da başladı.⁷⁴⁰

⁷³⁶ Aka, *Timurlular*, 114; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 23.

⁷³⁷ Alan, *Timurlular*, 227.

⁷³⁸ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 90.

⁷³⁹ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 234; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1036; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 58-59; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 26.

⁷⁴⁰ Alan, *Timurlular*, 228; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 14.

Cihanşah'ın Herat'tan ayrılmasından sonra Mirza Alaüddeve, Mirza İbrahim ve Mirza Sencer ittifak ederek Ebu Said'e karşı savaştılar. Hüseyin Baykara, ilk zamanlarda üçlü ittifak üyeleri ile birlikte hareket etti, lakin ittifak üyelerinin Ebu Said karşısında hezimete uğramasından sonra onlardan ayrıldı. Yenilginin ardından yanına gelen emirlerin bir kısmını hapse attıran Hüseyin Baykara, diğer bir kısmını da öldürttü. Öldürülenler arasında hanedan üyelerinden olan Mirza Salih'in oğlu Mirza Halil de bulunmaktaydı. Hüseyin Baykara daha sonra Ebu Said'in hâkimiyetini kabul ederek onun adına sikke kestirip hutbe okuttu. Diğer yandan Ebu Said'e bir elçi göndererek bağlılığını da bildirdi.⁷⁴¹

Ebu Said, 22 Haziran 1459'da Kitu Dağı'ndaki yaylaktan Herat'a döndüğü vakit Hüseyin Baykara'nın gönderdiği elçiyi kabul etti. Elçi Ebu Said'e, Hüseyin Baykara'nın kendisine tabi olduğunu, adına sikke kestirip hutbe okuttuğunu belirterek getirdiği hediyeleri sundu. Ebu Said, bu duruma oldukça sevindi ve elçiye güzel sözler söyledi. Bu sırada Mirza Sencer'in kızı olan Hüseyin Baykara'nın eşi Bike Sultan Begim, İhtiyareddin Kalesi'nde hapiste bulunmaktaydı. Elçi onun da serbest bırakılmasını rica etti ve bunun üzerine Ebu Said, Hüseyin Baykara'nın eşini serbest bırakarak sağ salım bir şekilde yerine ulaşması için gerekli hazırlıkları yaptı.⁷⁴²

Hüseyin Baykara ile Ebu Said arasındaki münasebetler her zaman bu şekilde ılımlı geçmedi. Zira Hüseyin Baykara, Mâzenderân bölgesinde faaliyet göstermekle beraber artık kendisini Ebu Said'e itaat etmek zorunda hissetmeyerek Horasan üzerine yürüyecek kudrette görmekteydi.⁷⁴³ Ebu Said, emirlerinden Muhammed Muştak'ı, Hüseyin Baykara'nın beylerinden olan Muhammed Kavçin'in hâkimiyetindeki Viyarcemend üzerine gönderdi. Burada meydana gelen muharebede Muhammed Kavçin, Muhammed Muştak'ı ele geçirerek Hüseyin Baykara'nın yanına gönderdi. Hüseyin Baykara tarafından son derece güzel bir şekilde ağırlanan Muhammed Muştak, kendisine verilen armağanlar ile birlikte Hüseyin Baykara tarafından yazılan bir mektupla Emir Seyyid Kükeltaş refakatında Ebu Said'e geri gönderildi. Hüseyin Baykara mektubunda Emir Muhammed Muştak'a iyi davrandığını ve aralarındaki dostluğa zarar verecek bir girişimde bulunmadığını ifade etmekteydi. Ancak

⁷⁴¹ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 90-91; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 16.

⁷⁴² Alan, *Timurlular*, 229.

⁷⁴³ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 91.

Muhammed Muştak ve Emir Seyyid Kükeltaş Herat'a vardıkları zaman Ebu Said, Hüseyin Baykara'nın tüm iyi niyetlerine rağmen Emir Seyyid Kükeltaş'ı tutuklatarak hapsedtirdi. Bu durum ise Hüseyin Baykara ile Ebu Said arasındaki düşmanlığı giderek arttırdı.⁷⁴⁴

1459-60 yılları başlarında Arap kabileleri Viyarcemend hududuna yerleşerek eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmaya başladılar. Bu haber Hüseyin Baykara'ya ulaştığı vakit o, emirlerinden Abdü'l-Ali Tarhan'ı askeri bir birlik ile onların üzerine gönderdi. Abdü'l-Ali Tarhan, bölgeye vardıktan sonra Arap kabilelerini ortadan kaldırarak Nişabur ve Sebzevâr bölgelerine saldırmaya başladı. Bu durum karşısında Ebu Said, Emir Ali Farsi, Emir Hasan Şeyh Timur, Emir Mezid-i Argun ve Emir Nur Said gibi emirlerini kalabalık bir ordu ile Estarâbâd'a gönderdikten sonra kendisi de 7 Mart 1460 Çarşamba günü yola koyuldu. Abdü'l-Ali Tarhan, Ebu Said'in harekete geçtiğini öğrenince vakit kaybetmeden kaçış yolunu tuttu. Hüseyin Baykara ise Ebu Said'in emirlerinin kendi bölgesine saldırdığını ve Emir Abdü'l-Ali Tarhan'ın onların önünden kaçtığını öğrenince oldukça öfkeleni ve ardından süratle gerekli hazırlıklarını tamamlayarak Estarâbâd'dan çıktı.⁷⁴⁵ Ebu Said'in emirleri Radgan'a ulaştıkları zaman kendisine bir mektup göndererek Abdü'l-Ali Tarhan'ın kendilerinden korkarak kaçtığını bildirdiler. Ebu Said aldığı bu haber üzerine Cürcan'ı ele geçirmeye karar vererek Horasan'daki bütün askerleri ile birlikte o yöreye doğru harekete geçti.⁷⁴⁶

Hüseyin Baykara, Ebu Said'in emirlerinin Râdgân'a ulaştıklarını öğrenince onları karşılamak üzere harekete geçti. İki ordu Sultanabad sahrasında karşı karşıya geldiler. Ancak çok geçmeden Ebu Said'in oldukça kalabalık bir ordu ile geldiğini öğrenen Hüseyin Baykara korkuya kapılarak Estarâbâd'a çekilmek zorunda kaldı. Estarâbâd'a geri döndüğü esnada yolda Ahmed, Baba Yakut ve Celâyir kabileleri Hüseyin Baykara'dan ayrıldılar. Bu durum karşısında ordusunda çözülmelerin başlaması ve askeri gücünün bir hayli zayıflaması üzerine Hüseyin Baykara, Estarâbâd'a gitmekten vazgeçip Ağrençe ve Avak taraflarına gitti.⁷⁴⁷ Ebu Said'e karşı

⁷⁴⁴ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 16.

⁷⁴⁵ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 396-397.

⁷⁴⁶ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 28.

⁷⁴⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 397; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 17; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 28.

tutunamayan Hüseyin Baykara, barış yollarını aramaya başladı. Her ne kadar barışmak için Ebu Said'e birkaç kez elçiler gönderdiyse de Ebu Said tarafından barış teklifi kabul edilmedi.⁷⁴⁸ Ardından Hüseyin Baykara, bir hafta içerisinde beş yüz kişi ile birlikte Ceyhun sahiline gelerek nehri gemi ile geçti. Ebu Said'in askerleri onu takip etmelerine rağmen kendisine yetişemediler. Daha sonra Ebu Said, Hüseyin Baykara'nın kaçtığını işitince Estarâbâd'a girerek burayı kendi hâkimiyetine aldı. Bir süre burada kaldıktan sonra bölgenin yönetimini oğlu Mirza Mahmud'a vererek Horasan'a döndü.⁷⁴⁹ Ebu Said, Horasan'a geldikten sonra, 14 Haziran 1460'da kazandığı zaferi halka duyurdu ve Mâzenderân'ın fethi tüm Horasan, Mevaraünnehr ve Türkistan vilayetlerine bildirildi.⁷⁵⁰

3.1.3. Hüseyin Baykara'nın Ebu Said ile II. Karşılaşması

Hüseyin Baykara, Ebu Said'e karşı ilk muhalefesinde başarısız olduktan sonra bir süre Harezmi ve Deşt-i Kıpçak bölgelerinde dolaşmıştı. Ardından Mirza Cuki'nin isyan etmesinden dolayı Ebu Said'in Herat'tan ayrılıp Semerkand ve Şahrhiye'ye gittiğini öğrenince tekrardan harekete geçerek Deşt-i Kıpçak'tan yola çıkıp Estarâbâd'a gelmişti. Estarâbâd'da bu sırada Ebu Said'in oğlu Mirza Mahmud bulunmaktaydı. Zira Ebu Said burayı ele geçirdikten sonra bu bölgenin idaresini oğluna vererek yanına Şahrh zamanında da kahramanlıkları ile meşhur olan Emir Şeyh Hacı Haydar'ı bırakmıştı.⁷⁵¹ Hüseyin Baykara, mahiyeti ile birlikte Estarâbâd'a yaklaştığı sırada Mirza Mahmud ve emirlerinin direnişi ile karşılaşmıştı. Taraflar arasında Estarâbâd yakınlarında bulunan Cuzili denilen yerde meydana gelen savaşta Hüseyin Baykara galip çıkmıştı. Mirza Mahmud, yenilgiden sonra Herat'a kaçmak zorunda kalmıştı.⁷⁵² Ardından Hüseyin Baykara, ele geçirilen Mirza Mahmud'un emirlerinden Emir Şir Hacı ile Emir Hüseyin Candar'ın oğlu Emir Allahberdi'yi

⁷⁴⁸ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 92.

⁷⁴⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 397; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 17; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 28.

⁷⁵⁰ Alan, *Timurlular*, 230.

⁷⁵¹ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1031-1032.

⁷⁵² Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1032; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 400; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 93.

öldürmüştü. Böylece Mâzenderân ve Cürcan'ı ele geçiren Hüseyin Baykara, Cürcan'da tahta çıkmıştı.⁷⁵³

Hüseyin Baykara'nın Mirza Mahmud'u hezimete uğrattıktan sonra emirlerini de öldürüp saltanatını ilan etmesi Horasan'da olumsuz bir atmosfer meydana getirmişti. Çünkü şehir halkı arasında Hüseyin Baykara'nın bu defa Horasan'a geleceği haberlerinin yayılması ile birlikte ciddi bir panik ortamı oluşmuştu. Bu durum karşısında emirler derhal Ebu Said'e haber göndermişlerdi.⁷⁵⁴ Bu esnada Şahruhiye Kalesi'ni muhasara altına almış olan Ebu Said, gelen haberler üzerine muhasarayı yarıda bırakmayı uygun görmeyerek emirlerinden Emir Seyyid Asil Argun ile Seyyid Murad'ı hudutları korumak üzere Horasan'a göndermişti.⁷⁵⁵ Bunlardan Emir Seyyid Asil Argun Nişabur'a, Seyyid Murad ise Sebzevâr'a gitmişti. Ancak daha sonra Hüseyin Baykara'nın Horasan'a doğru harekete geçtiği duyulunca Ebu Said'in emirleri bulundukları yerde onlara karşı koymak yerine Herat'a gitmişlerdi. Ardından Horasan'ın, Nişabur, Sebzevâr ve diğer bölgelerinden gelen emirler Herat'a ulaşınca hep beraber şehri savunmak üzere hazırlıklara başlamışlardı.⁷⁵⁶

Emirler ilk iş olarak Herat dışındaki ahaliyi şehre toplamışlardı. Ardından kendi aralarında görev dağılımı yapmışlardı. Bunlardan Emir Binezir Melik Kapısı'nı, Emir Abdünnasır Irak Kapısı'nı korumaya başlamıştı. Emir Ahmed, Firuzabad Kapısı'nı sağlamlaştırmıştı. Bu arada Emir Ahmedyar, Kıpçak Kapısı'nı korumakla vazifelendirilmişti. Hoş Kapısı'nı ise Emir Hüseyin Erhengi tutmuştu. Diğer taraftan Seyyid Asil Argun ve Seyyid Murad ise darda kalanlara yardım etmek görevini üstlenmişti.⁷⁵⁷ Bu görev dağılımlarından sonra emirler, mahalle ve camilerdeki insanları gruplara ayırarak kulelere nöbetçi olarak yerleştirmişlerdi. Böylece her kulede pek çok kişi nöbet tutacaktı. Buna ilaveten her kuleye birer imam ve bekçi de yerleştirilmişti. Bunun yanında emirler, mahalleleri için kendi aralarında görev taksimi yapmışlardı. Daha sonra burçlara savaş malzemeleri yerleştirildikten sonra, her kapının üzerine biyosun ağacından sandıklar yapılmıştı. Bu sandıklar kulelere yakın

⁷⁵³ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 18. Alan, Hüseyin Baykara'nın Mâzenderân ve Cürcan'ı ele geçirmesinden sonra Mâzenderân'da tahta çıktığını ifade etmektedir. Bkz. Alan, *Timurlular*, 231.

⁷⁵⁴ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 93; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 18.

⁷⁵⁵ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 400.

⁷⁵⁶ Alan, *Timurlular*, 231.

⁷⁵⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 400; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 94; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 30.

olmakla beraber yaklaşık iki metre duvardan dışarı uzanabilmekte ve her sandığın içerisine beş-altı kişi oturabilmekteydi. Ayrıca kapıların üzerine yerleştirilen bu sandıklar bir ip vasıtasıyla ileri ve geri çekilebilmekteydi. Böylece sandıklara yerleştirilmiş olan okçular sandığın alt bölümünden dışarıdaki düşmanı rahatlıkla gözleyebilmekte ve buradan oklarını atabilmekteydiler.⁷⁵⁸

Böylece Herat'taki hazırlıklar son hızıyla devam ederken Hüseyin Baykara Mâzenderân'dan Horasan'a doğru yola çıktı. Yoldayken Habuşan vilayetinin emiri Hasan Şeyh Timur ile Âbiverd vilayeti emiri Muhammed Kıyas Bey kendisine katıldılar. Bu duruma sevinen Hüseyin Baykara, kendisine katılan bu beylere güzel iltifatlarla bulunduktan sonra onlara çeşitli taltiflerde bulundu. Ardından hep birlikte Herat'a doğru ilerlediler. Nihayetinde 29 Ağustos 1461'de Emir Şeyh Hasan Timur, Hüseyin Baykara'dan ayrılarak Herat'a gitti. Diğer taraftan Mâverâünnehr'den gelen Emir Mirek Hüseyin'in de Herat'a gitmesiyle birlikte ahalinin morali son derece yükseldi.⁷⁵⁹ Bu arada Hüseyin Baykara, ilk önce Serahs'a gelerek burayı hâkimiyetine alıp güvendiği adamlarından birisini şehrin muhafazasına görevlendirerek yönünü Herat'a çevirdi.⁷⁶⁰ Ardından 2 Eylül 1461 Pazartesi günü kalabalık bir ordu ile birlikte Kuleh Muhtar Dağı yolundan gelerek Bağ-ı Zâğân'da ordugâhını kurdu. Bunun yanında Hüseyin Baykara, Herat ahalisinin mücadele etmeksizin şehri teslim edeceğini düşündüğünden savaşı birkaç gün erteledi.⁷⁶¹

Diğer taraftan Herat halkı Ebu Said'i desteklediklerinden ötürü Hüseyin Baykara'nın bu bekleyişi bir netice vermemişti. Hüseyin Baykara bu şekilde beklemeye devam ederken Heratlılar günden güne şehrin savunması için gerekli tedbirleri almaya devam etmekteydiler. On gün boyunca Herat önünde bekleyen Hüseyin Baykara, sonunda Bağ-ı Zâğân'dan ayrılarak ordugâhını Kuhistan'da kurmuştu.⁷⁶² Daha sonra Hüseyin Baykara birliklerini Hoş Kapısı'na göndermişti. Burada iki taraf arasında ciddi bir mücadele meydana geldiyse de iki taraf da olumlu bir netice alamamıştı.⁷⁶³ Bunun üzerine Hoş Kapısı'nı terk eden Hüseyin Baykara,

⁷⁵⁸ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 19; Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 94.

⁷⁵⁹ Alan, *Timurlular*, 232.

⁷⁶⁰ Develi, *Tarih-i Ravzatu 's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 30.

⁷⁶¹ Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârîh*, 400-401; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 19.

⁷⁶² Oruç, *Hüseyin Baykara*, 19.

⁷⁶³ Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârîh*, 401.

Firuzâbâd Kapısı'na yönelmişti. Firuzâbâd Kapısı'nda ordugâhını kuran Hüseyin Baykara, burada Ebu Said'in kuvvetleri ile tekrar mücadeleye girdi. Fakat iki tarafın da bir netice elde edememesi sonucu birlikler kendi karargâhlarına dönmüşlerdi. Tüm bunlar gerçekleşirken şehrin etrafı ciddi bir şekilde yağmalanmıştı. Öyle ki oldukça güzel bir yer olan Ziyeretgâh bu yağmalamalardan nasibini almış ve binaların hepsi yerle bir olmuştu. Diğer yandan yağmalama esnasında Hüseyin Baykara'nın askerleri arasında çatışma çıkmış ve bu olayda birkaç kişiyi öldüren Şirmend adlı bir askerinin de Herat'a sığınması üzerine ahalinin morali oldukça yükselmişti.⁷⁶⁴ Şehir halkının moralini yükseltmek için başvurduğu bir diğer yöntem ise Hüseyin Baykara'nın askerlerinden esir edilenlerin kulak ve burunlarını keserek şehrin dışına göndermeleri olmuştu. Bu durum karşısında Hüseyin Baykara'nın da askerleri şehir halkından esir edilenlerin kulak ve burunlarını keserek şehre geri gönderip onlara karşılık vermişlerdi.⁷⁶⁵

Böylece Hüseyin Baykara, tüm bu olanları göz önüne alarak Herat'ın kolayca ele geçirilemeyeceğini anlayıp geri çekildi. Onun çekilmesinden sonra şehir halkı dışarı çıkıp ordusundan arda kalanları yağmalayarak tekrar şehre gittiler. Ayrıca Hüseyin Baykara'nın Herat önlerinden çekilmesinin bir diğer nedeni de Ebu Said'in Ceyhun'u geçerek bölgeye yöneldiği haberini almasından kaynaklanmaktaydı.⁷⁶⁶ Zira Ebu Said yaşanan son hadiselerden sonra Mirza Cuki ile alelacele bir barış anlaşması yaparak Horasan'a doğru ilerlemekteydi. Bunun yanında Muri mevkiinde bulunan Emir Seyyid Mezid Argun ve Halil Hinduke'nin kalabalık bir askeri birlik ile Ebu Said'in arkasından geldiği haberi Hüseyin Baykara'ya ulaştı. Diğer taraftan Ali Şeyh Timur'un da Hüseyin Baykara'dan yüz çevirip askerleri ile birlikte Ebu Said'e katılması üzerine Hüseyin Baykara oldukça zor durumda kaldı.⁷⁶⁷

Hüseyin Baykara, Ebu Said'in Horasan'a doğru ilerlemesi üzerine 3 Eylül 1461'de Hancabad'dan Murgab'a doğru ilerlemişti. Daha sonra beyleri ile toplantı yapan Hüseyin Baykara ne yapılması gerektiği hakkında onların görüşlerine başvurmuştu. Toplantıda düşmana saldırıp onları bertaraf etme kararına varmışlardı. Bunun üzerine Tudan'dan harekete geçilmişti. Diğer yandan Emir Muzaffer Barlas da

⁷⁶⁴ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 95.

⁷⁶⁵ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 31.

⁷⁶⁶ Alan, *Timurlular*, 233.

⁷⁶⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 401.

maiyeti ile birlikte Tarnabd'a Hüseyin Baykara'ya katılmıştı. Bu arada kısa bir zaman önce Hüseyin Baykara'dan ayrılıp Ebu Said'e katılmış olan Şeyh Ali Timur'un saldırısına maruz kaldılarsa da onları geri püskürtmeyi başarmışlardı. Ardından Hüseyin Baykara, Sutuki'de ordugâhını kurmuştu. Ancak bu sırada komutanları arasında çıkan anlaşmazlıktan dolayı Hüseyin Baykara 10 Aralık 1461'de Serhas'a hareket etmişti.⁷⁶⁸

Hüseyin Baykara, Serahs'a geldiği zaman kaleyi ele geçirerek Emir Seyyid Ağa'nın idaresine vermişti. Ardından Nisâ ve Ebiyurd'dan Mâzenderân'a dönmüştü. Ebu Said'e gelince, o Horasan'dan Mâzenderân'a yönelerek Hüseyin Baykara'nın Serahs'ta bıraktığı emirleri etkisiz hale getirmişti. Bu emirlerden bir kısmı Ebu Said'e itaat etmiş, ancak Emir Seyyid Ağa itaat etmediğinden öldürülmüştü. Bu arada Ebu Said'in ordusu ile birlikte Mâzenderân'a vardığını öğrenen Hüseyin Baykara ise ona karşı koyacak gücü olmadığından vakit kaybetmeden Estarâbâd'dan çıkıp Hırshane ve Sultanâbâd çölüne gitmişti. Ebu Said'in askerleri her ne kadar kendisini takip ettilerse de onu ele geçirememişlerdi.⁷⁶⁹

Diğer taraftan Ebu Said cephesinde bazı sıkıntılar meydana gelmekteydi. Zira ilk önce Mâverâünnehr daha sonra da Hüseyin Baykara'nın üzerine giden Ebu Said ordusunda maddi sıkıntılar baş göstermeye başlamıştı. Bundan dolayı Ebu Said, Hüseyin Baykara'ya karşı Estarâbâd seferine çıkarken Herat ve diğer şehirlerden ordu masraflarının karşılanması için Hâce Muizzeddin Şirazi'yi Herat'ta tahsildar olarak bırakmıştı. Daha sonra Hüseyin Baykara'ya karşı başarılı olup Herat'a geldiği zaman ahaliden zorla fazla miktarda para toplandığını öğrenmişti. Bunun üzerine Ebu Said, Hâce Muizzeddin Şirazi'yi azledip eli kolu bağlı şekilde su dolu kaynar bir kazana atarak öldürmüştü. Ardından toplanan fazla paraları ise ahaliye geri dağıtmıştı.⁷⁷⁰

Ebu Said, Hüseyin Baykara'ya karşı düzenlediği seferde her ne kadar onu ele geçirmeyi başaramamışsa da Mâzenderân'ı tekrardan hâkimiyeti altına almayı başarmıştı. Burada gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra bölgenin idaresini oğlu Mirza Mahmud'a vermiş ve yanına iş bilir emirleri bıraktıktan sonra Horasan'a

⁷⁶⁸ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 20; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 31-32.

⁷⁶⁹ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 95-96.

⁷⁷⁰ Yağlı, *Timurlu Devleti'nde Vezîrlar ve Vezîrlik Kurumu*, 305.

dönmek üzere yola çıkmıştı.⁷⁷¹ Ebu Said, Horasan'a giderken yolda, sürekli olarak Hüseyin Baykara'ya destek vermelerinden ötürü Celâyir aşiretinin üzerine gitmişti. Ebu Said burada bir hileye başvurarak Emir-i Tavacı'yı Celâyir aşiretinin ileri gelenlerine göndererek kendilerine ulufe ve ıkta vereceğini bildirmişti. Esasen Ebu Said'in niyeti bu aşiretin ileri gelenleri yakalayıp cezalandırmaktı. Nitekim durum böyle de neticelendi. Emir-i Tavacı Celâyir aşiretinin ileri gelenlerine bu durumu iletince onlar son derece memnun olarak Gulfeşan'da bulunan Ebu Said'in huzuruna geldiler. Onlar buraya geldikten sonra tutuklanarak infaz edilmişler ve başlarından minareler yapılarak teşhir edilmişlerdi.⁷⁷²

3.1.4. Turşiz Savaşı

Hüseyin Baykara, Ebu Said karşısında aldığı ikinci yenilgiden sonra Harezm çöllerinde başıboş şekilde dolaşmıştı. Ebu Said ise Horasan'a geldikten sonra devlet işleri ile ilgilenmeye başlamıştı. Mali hesaplamalar ve vergilerde usulsüzlük edenler şiddetle cezalandırıldıktan sonra Herat'ta baş gösteren veba salgınıyla da uğraşmak zorunda kalmıştı. Veba salgınının iki yıl arayla tekrardan ortaya çıkması üzerine Ebu Said, Herat'tan ayrılarak Bâgdîs ve Kitu yaylalarına gitmek zorunda kalmıştı.⁷⁷³ 1464 yılında Ebu Said Bâgdîs yaylağında ordugâhını kurunca Hüseyin Baykara, Ebu Said'e karşı savaş açmaya karar vererek Horasan'a doğru yönelmişti.⁷⁷⁴ Daha sonra Hüseyin Baykara, Yazır, Nîsâ, Ebiyurd, Meşhed, Sebzevâr, Nişabur ve Turşiz'den geçerek etrafı yağmaladıktan sonra Tun mevkiine ulaşmıştı.⁷⁷⁵

Bâgdîs yaylağında iken Hüseyin Baykara'nın faaliyetlerinden haberdar olan Ebu Said bu duruma oldukça öfkelenmişti. Bizzat kendisi Hüseyin Baykara'nın üzerine gitmeyi düşünmüştü de Hüseyin Baykara'dan çekindiğinden ötürü ileri gelen emirlerini göndermeyi uygun bulmuştu.⁷⁷⁶ Ardından Emir Şir Hacı ve Ahmed Yar gibi beylerini askeri bir birlik ile Hüseyin Baykara'nın üzerine göndermişti. Turşiz vilayetinde karşılaşan iki ordu arasında meydana gelen savaşta Hüseyin Baykara az

⁷⁷¹ Alan, *Timurlular*, 235; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 20.

⁷⁷² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 401-402.

⁷⁷³ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 97; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 21.

⁷⁷⁴ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 34.

⁷⁷⁵ Alan, *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi*, 98.

⁷⁷⁶ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1132.

sayıda bir birliğe sahip olmasına rağmen galip çıkmıştı. Yenilgiden sonra Ebu Said'in emirleri ağırlıklarını bırakarak savaş meydanından kaçmışlardı. Bunun üzerine Hüseyin Baykara'nın askerleri onlardan geriye kalan eşyaları toplayarak ordugâha getirmişlerdi.⁷⁷⁷

Hüseyin Baykara, elde ettiği bu galibiyetten sonra Ebu Said'le savaşmak üzere harekete geçmek istemiş, ancak emirleri bunu uygun görmeyerek onu kararından vazgeçirmişlerdi.⁷⁷⁸ Daha sonra Nişabur ve Meşhed sınırlarından geçip Muhan ovasında ordugâhını kuran Hüseyin Baykara, emirlerinin tavsiyesine uyarak Merv'e gitmişti. Burada ordunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere askerlerini şehre göndermişti.⁷⁷⁹ Hüseyin Baykara'nın askerlerinin dağılmasını fırsat bilen Ebu Said'in emirleri tekrardan toparlanarak Hüseyin Baykara'nın askerlerine saldırmışlardı. Askerlerinin dağılmış olmasından ötürü onlara karşı koyamayan Hüseyin Baykara ise tekrardan Harezm çöllerine çekilmek zorunda kalmıştı.⁷⁸⁰

3.2. HÜSEYİN BAYKARA DÖNEMİNDEKİ SALTANAT MÜCADELELERİ

3.2.1. Hüseyin Baykara'nın Herat Tahtına Oturması

Ebu Said'e tekrardan mağlup olan Hüseyin Baykara, Harezm çöllerinde uzun bir süre başıboş bir şekilde dolanmak zorunda kalmıştı.⁷⁸¹ Daha sonra 1468 yılında Özbek han'ı Ebu'l-Hayr Han'ın yanına giderek Ebu Said'e karşı kendisinden yardım talebinde bulunmuştu.⁷⁸² Burada Özbek han'ı tarafından samimi bir şekilde ağırlanan Hüseyin Baykara, kısa bir zaman sonra Ebu'l-Hayr Han'ın ölmesi ve Özbekler arasında çıkan kargaşadan dolayı beklediği yardımı göremeden umutsuz bir şekilde geri dönmüştü.⁷⁸³ Hüseyin Baykara daha sonra az sayıda adamı ile birlikte Horasan'a

⁷⁷⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 417.

⁷⁷⁸ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1133.

⁷⁷⁹ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 35.

⁷⁸⁰ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 20.

⁷⁸¹ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 36.

⁷⁸² Alpargu, *Özbek ve Kazak Hanlıkları*, 19; Macit, *Şeybâni Özbek Hanlığı*, 83.

⁷⁸³ Roemer, "Timurlular", 12/1, 357; Algar- Alparslan, "Hüseyin Baykara" 18: 530; Budak "Ebû'l-Hayr Han", 10: 325; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 21; Aka, *Timurlular*, 114.

yönelmişti. Ebiyurd civarına geldiği vakit Ebu Said'in Karabağ'da Uzun Hasan Bey karşısında hezimete uğradığını haber almıştı. Aldığı bu haberden sonra Ebiyurd'a gelen Hüseyin Baykara, şehrin büyükleri tarafından oldukça güzel bir şekilde karşılanmıştı.⁷⁸⁴

Hüseyin Baykara, Ebu Said'in Azerbaycan'da yenilgiye uğradığını öğrendikten sonra artık Özbeklerin yardımına ihtiyacı kalmamıştı.⁷⁸⁵ Bundan dolayı derhal harekete geçerek Harezm, Nisâ ve Ebiyurd'u geçip Herat'a doğru yönelmişti. Bu sırada Herat'ta bulunan Ebu Said'in emirlerinden Emir Taceddin Hasan Meliki, Emir Binezir, Kadı Kudbeddin Ahmed el-İmam, Mevlana Kemâleddin Şeyh Hüseyin başta olmak üzere devlet erkânı ve ahali hep birlikte şehrin surlarını onarmaya başlamışlardı.⁷⁸⁶ Bunun yanında Ebu Said'in Azerbaycan seferine çıkmasından sonra Hüseyin Baykara'nın Herat'a saldırma olasılığını düşündüğünden şehirde gerekli tedbirler alınmıştı.⁷⁸⁷ İlk iş olarak yeraltında sığınaklar yapılmıştı. Daha sonra da şehir dışından gelenlerin barınabilmesi için yeni yapılar inşa edilmiş ve buna ilaveten her on evden dördü boşaltılarak dışardan gelenlere tahsis edilmişti. Böylece 5 Aralık 1468'de ahali bütün kale ve kulelere yerleştirilmişti. Ayrıca yağmurdan korunmak üzere kulelere revaklar ve kuleler arasında rahatça gezinebilmek için de kerpiçten altı gez genişliğinde yollar inşa edilmişti.⁷⁸⁸

Herat'ta hazırlıklar bu şekilde devam ederken Ebu Said'in oğlu Sultan Ahmed Mirza'da oldukça kalabalık bir ordu hazırlayarak Hüseyin Baykara'ya karşı savaşmak üzere Ceyhun'u geçmişti.⁷⁸⁹ Bunun yanında Ebu Said'in diğer oğlu Sultan Mahmud Mirza, babasının Uzun Hasan Bey tarafından yakalanmasından sonra kaçış yolunu tutmuştu. Câm vilayetine geldiği zaman daha önce Hüseyin Baykara tarafından Nişabur ve Meşhed'e gönderilmiş olan Emir Mübriziüddün Veli Bey ile karşılaşmıştı. Burada meydana gelen savaşta yenilen Sultan Mahmud Mirza, Herat'a gitmişti.⁷⁹⁰ Ancak Herat'a gelince babasının öldürüldüğünü ve ahalinin yavaş yavaş Hüseyin

⁷⁸⁴ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 21; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 38.

⁷⁸⁵ Roemer, "Timurlular", 12/1, 357-358.

⁷⁸⁶ Alan, *Timurlular*, 238.

⁷⁸⁷ Aka, *Timurlular*, 115; Rejepova, *Timurlularda Kültürel Hayat ve Sultan Hüseyin Baykara Dönemi*, 40.

⁷⁸⁸ Alan, *Timurlular*, 238.

⁷⁸⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 474.

⁷⁹⁰ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1134-1135; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 22.

Baykara'yı desteklediğini öğrenince Horasan'ı ele geçirmek davasından vazgeçerek yanına Emir Kanber Ali'yi de alarak Mâverâünnehr'e hareket etmişti.⁷⁹¹ Sultan Mahmud Mirza, Endehuy civarında bulunan kardeşi Sultan Ahmed Mirza'nın yanına geldiği zaman Herat'taki durumu kardeşine anlatmıştı. Bunun üzerine Ebu Said'in oğulları kendi aralarında birlik ve kardeşlik anlaşması yaptıktan sonra Horasan üzerindeki emellerinden vazgeçerek Semerkand'a yönelmişlerdi.⁷⁹²

Hüseyin Baykara, Herat'ı kuşatma altına aldığı zaman şehirde ciddi sıkıntılar baş göstermeye başlamıştı. Çünkü kuşatmadan önce şehir dışından gelenler yüzünden nüfus oldukça artmıştı. Diğer taraftan civar köylerde bulunan ahalinin de şehre gelmesiyle beraber tarım faaliyetleri durmuş ve erzak temini konusunda sıkıntılar başlamıştı. Bu zorlu şartlara rağmen Herat dört ay boyunca süren kuşatmaya direnmişti. Ancak 10 Mart 1469 Cuma günü namazdan sonra Ebu Said'in ölüm haberinin şehre yayılmasıyla birlikte ahali ve emirlerden bazıları Hüseyin Baykara'nın tarafına geçmişlerdi. Buna rağmen şehrin müdafaası 18 Mart'a kadar devam etmişti.⁷⁹³ Ebu Said'in ölüm haberinin Herat'ta duyulmasının ardından Hüseyin Baykara'nın talihi değişmiş ve Herat ahali kendisini hükümdar olarak tanımışlardı.⁷⁹⁴ 22 Mart 1469 tarihinde ise Hüseyin Baykara, maiyeti ile beraber Pavlika Dağı'nın kuzeyine vardığı zaman Herat'ın ileri gelenleri tarafından oldukça güzel bir şekilde karşılanmıştı. Hüseyin Baykara da ilim ve fazilet sahiplerine saygı gösterdikten sonra Taht-ı Hacı Bey'de konaklamıştı. 24 Mart Cuma günü Herat'ta hutbe Hüseyin Baykara adına okunmaya başlanmıştı. Daha sonra ise Hüseyin Baykara, Taht-ı Hacı Bey'den Bağ-ı Zâğân'a doğru ilerleyerek Herat'ta saltanat tahtına oturmuştu.⁷⁹⁵

Hüseyin Baykara, Herat'ta saltanat tahtına çıktıktan sonra Ebu Said'in başına gelenlerden dolayı son derece üzülmüştü. Öyle ki “*O benim anam babam gibiydi. Keşke bu felaket o yüce sultana gelmeseydi de, bende bu saltanata nail olmaktan mahrum kalsaydım*” demişti.⁷⁹⁶ Hüseyin Baykara daha sonra, Semerkand hâkimi olan Ebu Said'in oğlu Sultan Ahmed Mirza'ya bir mektup göndererek kendisinden yanında

⁷⁹¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 474.

⁷⁹² Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 39; Aka, *Timurlular*, 115.

⁷⁹³ Alan, *Timurlular*, 238-239.

⁷⁹⁴ Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 433.

⁷⁹⁵ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 475; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 23.

⁷⁹⁶ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1135.

bulunan çocukluk arkadaşı Ali Şir Nevai'yi Herat'a göndermesini rica etmişti. Sultan Ahmed Mirza da Hüseyin Baykara'nın bu ricasını geri çevirmeyerek Ali Şir Nevai'nin Herat'a gitmesine müsaade etmişti.⁷⁹⁷

Diğer taraftan Hüseyin Baykara, Herat'ta hâkimiyetini tesis ettikten sonra Şeyh Zahid Tarumî'nin yanına askeri bir birlik vererek onu Estarâbâd yönetimine tayin etmişti. Bu sırada Ebu Said'in kardeşi Minuçîhr Karabağ Savaşı'ndan sonra Mâzenderân'a gelerek burada kendini toparlamış ve birtakım haklar iddia etmeye başlamıştı. Ardından Sari ve Rüstemdar'ı işgal etmişti. Bu durum üzerine Emir Şeyh Zahid Tarumî, Minuçîhr'in üzerine gitmiş ve meydana gelen savaşta Ebu Said'in kardeşi öldürülmüştü. Böylece Minuçîhr'in başlattığı isyan büyümeden bastırılmıştı.⁷⁹⁸

3.3. HÜSEYİN BAYKARA'NIN YADİGÂR MUHAMMED İLE OLAN MÜCADELESİ

3.3.1. Çınaran Savaşı

Hüseyin Baykara, Ebu Said'in ölümünden sonra Herat'ta saltanat tahtına oturmuş, ancak bu durum Timurlular arasındaki birliği sağlamaya yetmemişti. Zira bu defa Şahruh kolundan gelen Mirza Yadigâr Muhammed, Hüseyin Baykara için ciddi bir tehdit oluşturmaya başlamıştı.⁷⁹⁹ Öyle ki Hüseyin Baykara'nın Herat'ı ele geçirmesinden sonra buradaki saltanatı uzun sürmemişti. Çünkü Ak-Koyunlu sultanı Uzun Hasan Bey tarafından desteklenen Yadigâr Muhammed, Herat'a yönelerek Hüseyin Baykara'nın elinden şehri almayı başarmıştı.⁸⁰⁰

Kara-Koyunlu hükümdarı Cihanşah, Ebu Said ile anlaştıktan sonra Horasan'dan ayrılıp Azerbeycan'a dönünce, Yadigâr Muhammed halası Payende

⁷⁹⁷ Ahmet Zeki Velidi Togan, "Ali Şir", *İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1978), 1: 350; Talip Yıldırım, "Ali Şir Nevâyî'nin Eserinde Yakın Dostu Hüseyin Baykara", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3/3 (Eylül 2006): 101.

⁷⁹⁸ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 476; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 24.

⁷⁹⁹ Alparğu, *Özbek ve Kazak Hanlıkları*, 31.

⁸⁰⁰ Rejepova, *Timurlularda Kültürel Hayat ve Sultan Hüseyin Baykara Dönemi*, 41.

Sultan Begüm'ün tavsiyeleri üzerine Cihanşah'ın maiyetine dâhil olmuştu.⁸⁰¹ Daha sonra Cihanşah'a saldırıp onu oğlu Muhammedi ile birlikte öldüren Ak-Koyunlu sultanı Uzun Hasan, Cihanşah'ın karargâhında bulunan Timurlu mirzası Yadigâr Muhammed'i himayesine alarak kendisini son derece güzel bir şekilde ağırlamıştı.⁸⁰² Diğer yandan Uzun Hasan, Ebu Said'in yenilip öldürülmesinden sonra kendisini yalnızca Şahrüh'un değil, Emir Timur'un da mirasçısı olarak görmeye başlayarak Timurlu toprakları üzerinde hak iddia etmeye başlamıştı.⁸⁰³ Bundan dolayı Uzun Hasan Bey, yanında bulunan Yadigâr Muhammed'i Horasan bölgesinin genel valisi tayin ederek bu vasıta ile Horasan'a hükmetmeyi arzulamıştı.⁸⁰⁴

Ebu Said'in ölümünden sonra Horasan tahtına Hüseyin Baykara'nın geçmesi üzerine Uzun Hasan, Yadigâr Muhammed'in emrine Ebu Said'in emirlerini vererek onu Horasan mülkünü ele geçirmesi için cesaretlendirmişti.⁸⁰⁵ Daha sonra Şeyh Ebu'l-Fazl Alike, Ebu'l Hasan Tarhan, Emir Şeyh Hacı, Emir Muhammed Behlül, Pir Muhammed Pirzad, Şeyh Muhammed Tuğayî, Ali Celayir, Pir Osman Hinduke, Sultan Ahmed Çahaşenbe ve Hüseyin-i Harezmî gibi ünlü beylerini de Yadigâr Muhammed'in vererek onu Horasan'a göndermişti.⁸⁰⁶ Yadigâr Muhammed, maiyeti ile birlikte Mâzenderân'a varınca, Hüseyin Baykara adına oranın valiliğini yürüten Şeyh Hüseyin-i Tarumî onlara karşı koyma cesaretinde bulunamayarak kaçış yolunu tutmuştu. Bu haber Hüseyin Baykara'ya ulaştığı vakit, Emir Mübariziddin Veli Bey ile Emir Nasireddin Abdü'l-Halik'i öncü bir birlik ile Yadigâr Muhammed'e karşı göndermişti. Emirler ilk başta Samalkan'a gelerek birkaç gün burada konaklamışlardı. Ardından Hüseyin Baykara, emirlerinin arkasından Mirza Kîçik'i göndermişti. Mirza Kîçik de Samalkan'a gelerek onlara katılmıştı. Buradan hep birlikte, Estarâbâd Geçidi'nden çıkmış olan Yadigâr Muhammed'in üzerine yürümüşlerdi. Mirza Kîçik ve emirler, Şûrâb mevkiine geldikleri zaman Hüseyin Baykara'dan gelen talimat

⁸⁰¹ Cihan Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1/2 (Sonbahar 2016): 101; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 43.

⁸⁰² Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 279-280.

⁸⁰³ Woods, *Akkoyunlular*, 189-190.

⁸⁰⁴ Roemer, "Timurlular", 12/1: 358.

⁸⁰⁵ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1136; Minorsky, "Uzun Hasan", 13: 93; Erdem-Paydaş, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi*, 104; Andican, *Emir Timur*, 552.

⁸⁰⁶ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 335-336; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 477.

üzerine Horus Yaylağı dağına sığınmışlardı. Yadigâr Muhammed, Horus Dağı eteklerine vardığı zaman dağın yüksek olması sebebiyle oraya erişemeyeceğini anladığından ötürü İsferyân'a çekilmişti.⁸⁰⁷

Hüseyin Baykara, yaşanan bu hadiselerden sonra 11 Eylül 1469'da Herat'tan harekete geçerek Meşhed'e gelip İmam Ali b. Musa El-Rıza'nın türbesini ziyaret ettikten sonra burada ordugâhını kurdu.⁸⁰⁸ Hüseyin Baykara'nın gelmesi emirler ve askerle büyük bir moral verdi.⁸⁰⁹ Daha sonra Mirza Kîçik ve emirler Hüseyin Baykara'nın geldiğini işitince Horus Dağı'nın tepesinden inerek kendisine katıldılar. Ardından hep birlikte Yadigâr Muhammed'in peşinden gittiler. Hüseyin Baykara, emirlerinden Yadigâr Muhammed'in İsferyân'a gittiğini öğrendi ve kendisi ile savaşmaya karar verdi. Bunun üzerine Hüseyin Baykara, Râdkân Çayırı'na ulaştı ve Habuşan ve Yalguz vadilerinden geçerek Habuşan'ı İsferyân'dan ayıran bir sıra dağına vardı.⁸¹⁰

Hüseyin Baykara, Yadigâr Muhammed ile savaşmadan önce uygun zamanın belirlenmesi için müneccime başvurmak istedi. Ancak Emir Ali Şir Nevai, müneccimin uygun zamanı belirlemesinin bir faydası olmayacağını, durumun ciddiyetinden ötürü zaman uygun olsa da olmasa da vakit kaybetmeksizin harekete geçilmesi gerektiğini ifade etti. Hüseyin Baykara, Ali Şir Nevai'nin dediklerini haklı bularak gerekli hazırlıklara başladı.⁸¹¹ İlk önce Seyyid Murad Oğlakçı ve Mir Ali Mirahur bin süvari ile öncü birlik tayin edilerek düşmanı takip etmeleri için önden gönderildiler. Öncü birlikler bir süre sonra Yadigâr Muhammed'in askerleri ile karşılaştılar. Meydana gelen muharebede Emir Ali Mirahur düşmana galip gelmeyi başardı, fakat Emir Seyyid Murad bu savaşta öldürüldü. Diğer emirler ise sağlam bir şekilde ordugâha vardılar.⁸¹²

⁸⁰⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 477; Cihan Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı* (Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 53; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 43.

⁸⁰⁸ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 477-475; Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", 102.

⁸⁰⁹ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1137.

⁸¹⁰ Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 54; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 44.

⁸¹¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 478.

⁸¹² Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", 102.

Meydana gelen bu hadiseden sonra Hüseyin Baykara, ordusunu düzene koyarak savaş hazırlıklarına başlamıştı. Ordunun sağ kanadına Emir Mübariziddin Veli Bey'i, sol kanadına ise Mirza Kîçik ve Emir Abdü'l-Halik'i tayin etmişti. Diğer yandan Emir Hasan Şeyh Timur, Emir Moğol ve Emir Şeyh Ebu Said Dermiyan'ı öncü kuvvetler olarak belirlemişti. Hüseyin Baykara'nın kendisi de merkezdeki yerini almıştı.⁸¹³ Aynı zamanda Yedigâr Muhammed de birliklerini düzene koymaya başlamıştı. Ordunun sağ kanadına Emir Ali Celâyir getirilmişti. Sol kanada ise Emir Ahmed Ali Farsi Barlas ile Emir Sultan Hasan Arhang tayin edilmişlerdi. Ardından Yedigâr Muhammed de safları düzenledikten sonra ordunun merkezine yerleşmişti.⁸¹⁴ Her iki ordu da gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra Çınaran mevkiinde karşı karşıya gelmişlerdi. Yedigâr Muhammed, ordusunun çokluğuna güvenerek gurura kapılıp karşı tarafı oldukça hafife almıştı. Savaşın ilk etabında Yedigâr Muhammed, Türkmenlerden ve ordusunun seçkin birlikleri ile saldırıya geçerek üstün gelmişti. Bunun üzerine Hüseyin Baykara, *"Nice az topluluk çok topluluğa Allah'ın izni ile galip gelmiştir"* hükmüne uyarak askerlerini toparlayıp saldırıya geçmişti.⁸¹⁵

Çınaran mevkiinde meydana gelen savaş tüm şiddetiyle devam ederken Hüseyin Baykara'nın birliklerinin sağ cenahında bulunan Emir Mübariziddin Veli Bey, düşmanın sol cenahına saldırmıştı. Yedigâr Muhammed ise sol cenahta bulunan Emir Hasan Şeyh Timur'un yokluğundan istifade ederek Hüseyin Baykara'nın ordusunun merkezine yönelmişti. Bu durumu fark eden Hüseyin Baykara, askerlerine okların fırlatılmasını buyurmuştu. Kısa bir zaman sonra bozguna uğrayan Yedigâr Muhammed'in askerleri mağlup olarak savaş meydanından kaçmaya başlamışlardı.⁸¹⁶ Bozgundan sonra kaçan askerlerin peşine düşen Hüseyin Baykara, ele geçirilen çok sayıda düşman askerini öldürmüştü. Savaş esnasında esir edilen Şeyh Behlül Kâşi, Şeyh Said Turagayî ve Muhammed Kükeltaş gibi Yedigâr Muhammed'in emirleri de öldürülmüşlerdi. Ardından Hüseyin Baykara Çınaran zaferinden sonra Emir Şeyh Hasan Timur'u Estarâbâd'a vali olarak atayıp Herat'a gitmişti.⁸¹⁷

⁸¹³ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 44.

⁸¹⁴ Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 54.

⁸¹⁵ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 479.

⁸¹⁶ Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", 103; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 45.

⁸¹⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 479.

3.3.2. Yedigâr Muhammed'in Herat'ı Ele Geçirmesi

Yedigâr Muhammed, Hüseyin Baykara karşısında aldığı bu mağlubiyetten sonra kaçarak Semnan taraflarına gelmişti. Burada Ak-Koyunlu sultanı Uzun Hasan Bey'e bir elçi göndererek başına gelenleri anlatıp kendisinden yardım talebinde bulunmuştu.⁸¹⁸ Uzun Hasan, Ebu Said'in ölümünden sonra İran için doğuda tehdit arz eden Horasan'ı denetim altında tutabilmek için orada Timurlulardan kendisine bağlı bir hükümdar görmek istediğinden ötürü Yedigâr Muhammed'in yardım talebini olumlu karşılamıştı.⁸¹⁹ Ardından Yedigâr Muhammed'e yardım etmek üzere bir ordu hazırlamıştı. Bunun yanında Şah Ali Bey'i Estarâbâd'a vali tayin ederek Yusuf Bey, Hüseyin Bey, Şah Mansur Şahsuvar-i Bayrami, Üveys Halil ve İshak Ağa'nın kardeşi Yakup gibi beylerini onun arkasından göndermişti. Daha sonra da Şehzade Sultan Halil'i, Yedigâr Muhammed'in yardımına giden birliklere takviye amacıyla göndermişti.⁸²⁰

Uzun Hasan tarafından gönderilen yardımcı birlikler yola çıktıktan sonra Yedigâr Muhammed, tekrar Horasan'a gelerek savaş hazırlıkları ile meşgul olmaya başladı. Bu esnada bazı zulüm ve adaletsizliklere de başvurmaktan geri kalmadı.⁸²¹ Uzun Hasan'ın oğlu Şehzade Halil Sultan, askeri bir birlik ile Estarâbâd'a girdiği zaman Hüseyin Baykara adına oranın valisi olan Emir Şeyh Hasan Timur, onlara karşı tutunamayarak Şemasan Kalesi'ne sığınmak zorunda kaldı. Diğer yandan Şehzade Zeynel Mirza da Horasan taraflarına yönelmeye başladı ve Darab Bey ile Ahmed Bey Purnak'ı öncü birlik olarak tayin etti. Zeynel Mirza'nın gönderdiği beyler Kuhistan Valisi Hüseyin Baykara'nın emiri Şeyh Said Tarumî'ye ani bir baskında bulunarak onu öldürdüler.⁸²²

Yedigâr Muhammed, Uzun Hasan Bey'in gönderdiği yardımcı kuvvetler ile buluştuktan sonra hep birlikte Horasan'a doğru yönelip İsferyân, Sebzevâr ve Cüveyn vilayetlerini ele geçirmişlerdi.⁸²³ Hüseyin Baykara, bu durumu haber alınca Nasireddin Abdürrezak, Şeyh Ebu Said Can Dermiyan ve Pir Ali Türkmen'i kalabalık bir ordu ile

⁸¹⁸ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 355; Şerefhan, *Şerefname*, 121.

⁸¹⁹ Erdem-Paydaş, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi*, 107.

⁸²⁰ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 355; Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1141; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 482.

⁸²¹ Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 56.

⁸²² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 482.

⁸²³ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1141.

öncü birlik tayin ederek onların üzerine göndermişti. Ancak düşmanların Nişabur ve Sebzevâr hududuna vardığını öğrenince bizzat kendisi de öncü birliklerinin arkasından yola koyulup Oleng-i Radikan'da onlara katılmıştı. Daha sonra hep birlikte Yedigâr Muhammed ve Türkmenlerin ordugâhı olan Sebzevâr'a gitmişlerdi. Hüseyin Baykara'nın geldiğini öğrenen Yedigâr Muhammed ve maiyeti, Kadı Bey'i Sebzevâr'da bırakarak Cacerm taraflarına doğru yola koyulmuşlardı.⁸²⁴ Hüseyin Baykara, Sebzevâr'a yetiştikten sonra şehri ele geçirmeyi başarmıştı. Burada Kadı Bey, yetmiş adamı ile birlikte ele geçirilmişti. Bunlardan Kadı Bey hariç diğerleri hemen öldürülmüşlerdi. Bu olaydan sonra Sebzevâr'ın ileri gelenlerinden Seyyid Nasrullah Keşani ve Hoca Muin Muntar, Hüseyin Baykara'ya biat ederek kendisini desteklediklerini ifade etmişlerdi.⁸²⁵

Sebzevâr'ın ele geçirilmesinden sonra Hüseyin Baykara, Yedigâr Muhammed'in peşine düşmüştü. Ab-ı Ruşen civarında Yedigâr Muhammed'in karavulları ile karşılaşan Hüseyin Baykara'nın birlikleri, onları bozguna uğrattıktan sonra Mezid Bukavul'ı ele geçirerek Hüseyin Baykara'nın yanına götürmüşlerdi. Hüseyin Baykara, Mezid Bukavul'dan durumu sorunca Şehzade Halil Sultan'ın kalabalık bir ordu ile geldiğini öğrenmişti. Bunun üzerine Hüseyin Baykara, Uzun Hasan'ın hâkimiyetini kabul ettiğini söylemiş ve ardından Mezid Bukavul'ı serbest bırakarak Horasan'a dönmüştü.⁸²⁶ Yedigâr Muhammed, karavullarının bozguna uğramasından sonra korkuya kapılarak Türkmenler ile birlikte Cacerm'e kaçmış ve burada kendini yeniden toparlama fırsatını elde etmişti. Tekrardan kuvvet kazanan Yedigâr Muhammed, zafer umuduyla Horasan'a doğru harekete geçmişti. Yedigâr Muhammed'in faaliyetini öğrenen Hüseyin Baykara ise onları karşılamak üzere Cacerm'e ilerlemişti. Ancak Hüseyin Baykara, Cacerm'e gelip ordugâhını kurduktan bir süre sonra, bir grup asker kendisinden yüz çevirerek Yedigâr Muhammed'in saflarına katılmıştı. Bu durum karşısında oldukça üzülen Hüseyin Baykara, savaşı erteleyerek Cacerm'den ayrılıp Meşhed'e gitmişti.⁸²⁷

⁸²⁴ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 482

⁸²⁵ Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", 105; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 47.

⁸²⁶ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 355-356; Erdem-Paydaş, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi*, 107.

⁸²⁷ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1143; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 483; Şerefhan, *Şerefname*, 121; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 57; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 47.

Hüseyin Baykara, Meşhed'den ayrılıp Pol-i Hatun'a geldiği zaman Herat'ta saltanat ve divan işleri ile ilgilenmesi için bıraktığı Hoca Abdullah Ahtab'ın ahaliye zulüm ettiğini ve bundan dolayı şehirde büyük bir kargaşa çıktığını haber almıştı. Bunun üzerine derhal durumu kontrol altına almak ve ahaliyi sakinleştirmek için Emir Ali Şir Nevai'yi, Herat'a göndermişti. Ali Şir Nevai şehre geldikten sonra ortalığı yatıştırmaya muvaffak olmuş, Hüseyin Baykara'nın fermanını ahaliye okuyarak onların da sakinleşmesini sağlamıştı. Bu olaylardan sonra Herat'ta düzenin tekrar sağlanması üzerine Hüseyin Baykara, Pol-i Hatun'dan harekete geçerek başkent Herat'a gelmişti.⁸²⁸ 11 Haziran 1470'te Bağ-ı Nazargah'a gelen Hüseyin Baykara, buradan Beşertu çayırlarına doğru gitmişti. Yadigâr Muhammed, Hüseyin Baykara'nın geri döndüğünü haber alınca Horasan'ı ele geçirme umudu artmış ve bu yüzden Meşhed'e doğru harekete geçmişti. Tüm bunlar gerçekleşirken diğer yandan da Ebu Said'in oğlu Sultan Mahmud Mirza'da Ceyhun'a doğru ilerleyerek Belh'e saldırmaya başlamıştı. Yaşanan bu son hadiseler Hüseyin Baykara'nın maiyetine ulaştığı zaman bazı askerler korkuya kapılarak kaçış yolunu tutmaya başlamışlardı. Aynı zamanda bu durum Hüseyin Baykara'yı de tedirgin etmeye başlamıştı. Bundan dolayı bir süre savaştan kaçmanın iyi olacağı fikrine kanaat getirerek Beşertu'dan Sak-ı Selman'a hareket etmişti.⁸²⁹

Hüseyin Baykara, Sak-ı Selman'a geldi, fakat burası tamamen çöllerle kaplı olduğundan dolayı ordugâhın kurulması için elverişli değildi. Bundan dolayı Hüseyin Baykara, bazı kaleleri ele geçirmek maksadıyla Sak-ı Selman'dan harekete geçip Tokuz Ribat yoluyla Nerrutu Kalesi'ne gitti. Kaleye yaklaştıkları zaman kale komutanı olan Ahmed-i Tokacı, Hüseyin Baykara'ya haber göndererek, bir veya iki görevli ile gelindiğinde kale kapılarını açacağını aksi takdirde kendilerine kale kapılarını açmayacağını beyan etti. Hüseyin Baykara, kale komutanının bu teklifini samimi bulmayarak oradan ayrılıp Murgab Nehri'ne doğru yöneldi.⁸³⁰ Murgab'a geldikleri zaman Türkmenlerden Mirza İbrahim, Pir Ali, Yar Ali, Sultan Beyazıd, Sultan Argun Devan ve Şeyh Derviş Kavçin, Hüseyin Baykara'yı terk ettiler. Bu duruma oldukça

⁸²⁸ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 484; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 57.

⁸²⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 484; Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", 106; Aka, *Timurlular*, 115.

⁸³⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 484-485; Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 145; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 58.

üzülen Hüseyin Baykara, ne tarafa gideceğini bilemedi. Ardından Emir Muzaffer Barlas'tan bir elçi gelerek Emir Pir Muhammed Arlat ve dört oğlunun Kayser civarında taraftar toplayarak kendisinden emir beklediklerini söyledi. Bunun üzerine Hüseyin Baykara vakit kaybetmeden Kayser'e gitmişti. Burada Emir Muzaffer Barlas kendisine itaatlerini sundular. Daha sonra Hüseyin Baykara, Kayser'den Emir Pir Muhammed, oğulları ve bir grup Arlatlı ile birlikte yola çıktı. Yanındakiler ile birlikte Meymene'ye vardıkları zaman çok sayıda taraftar ve destekçinin başkente yönelmek için beklediğini gören Hüseyin Baykara, Herat'a doğru yöneldi.⁸³¹

Ak-Koyunlu sultanı Uzun Hasan Bey'in oğlu Şehzade Sultan Halil, Estarâbâd'dan harekete geçince, Yedigâr Muhammed Irak'tan Halil Sultan'ın hareketinden önce yola çıkıp kendisine katılan Ak-Koyunlu emirleri ile birlikte Horasan'a doğru harekete geçti. Hüseyin Baykara, Yedigâr Muhammed karşısında tutunamayınca eskiden olduğu gibi yine çöllere çekilmek zorunda kaldı.⁸³² Yedigâr Muhammed, Hüseyin Baykara'nın kaçtığını öğrenince Murgab Irmağı'nın sahiline kadar kendisini takip ettiyse de ele geçiremeyerek geri döndü.⁸³³ Daha sonra Herat'a gelen Yedigâr Muhammed, hiçbir direniş ile karşılaşmadan 8 Temmuz 1470'de Herat tahtına çıktı.⁸³⁴

3.3.3. Yedigâr Muhammed'in Kısa Süren Saltanatı

Yedigâr Muhammed, Herat'a girdikten sonra Hüseyin Harezmî'yi, Ak-Koyunlu sultanı Uzun Hasan Bey'in yanına göndererek kendisinden Horasan'ın yönetim menşurunu istemişti.⁸³⁵ Daha sonra, Uzun Hasan Bey'in akrabalarını güzel mevkilere atayıp yerleştirmenin akabinde hutbenin önce Uzun Hasan Bey adına daha sonra da kendi adına okunmasını kararlaştırmıştı.⁸³⁶ Diğer yandan saltanatını sağlama

⁸³¹ Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 58; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 49-50.

⁸³² Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 357.

⁸³³ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 485.

⁸³⁴ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 357; Şerefhan, *Şerefname*, 121; Roemer, "Timurlular", 12/1: 358; Woods, *Akkoyunlular*, 191; Algar-Alparslan, "Hüseyin Baykara", 18: 531; Erdem-Paydaş, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi*, 108; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 59; Aka, *Timurlular*, 115; Rejepova, *Timurlularda Kültürel Hayat ve Hüseyin Baykara Dönemi*, 41; Andican, *Emir Timur*, 553; Aydın, *Timurlu Devleti'nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu*, 81;

⁸³⁵ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 485.

⁸³⁶ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 147; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 59.

aldıktan sonra Hacı Kutbeddin Tavus Simmani'yi divan eşrafı olarak atamıştı. Halası olan Payende Sultan Begüm'ü ise muhasebe işlerinin başına getirmişti.⁸³⁷

Yadigâr Muhammed, Herat tahtına geçtikten sonra tecrübesiz ve heyecanlı olduğundan dolayı yanlış kararlar almaya başladı.⁸³⁸ İlk iş olarak dedesi Şahrüh'un adalet tahtının bulunduğu yer olan Bâğ-ı Zâğân'ı kendisi için eğlence merkezi haline çevirdi. Gençliğinin verdiği gurura kapılıp devlet işlerinden elini çekerek gününü sadece eğlence ve içki meclisleri ile geçirmeye başladı.⁸³⁹ Yadigâr Muhammed bu şekilde Herat'ta saltanat sürerken meydana gelen asayişsizlikten dolayı Türkmen beyleri ve askerleri halka karşı olmadık işler yapıp zulmetmeye başladılar. Yadigâr Muhammed de bu baskı ve zulümlere sessiz kalınca baskılardan oldukça usanan Herat ahalisi yavaş yavaş kendisinden yüz çevirdi.⁸⁴⁰ Herat'ta ahalinin Türkmenlerin baskı ve zulmüne maruz kaldığını işiten Hüseyin Baykara oldukça hiddetlendi. Ardından beylerine dönüp; “*Ben dünyanın bir yerinde hayatta olayım da İslâm diyarında böyle zulüm olsun. Bu reva mıdır*” dedi. Bu sırada Hüseyin Baykara'nın meclisinde hazır bulunanlar hep birlikte; “*Binlerce can senin uğruna feda olsun. Bizler yapılacak bu savaşı cihadı-ı ekber biliriz*” demeye başladılar. Bunun üzerine Hüseyin Baykara, Meymene'de ordugâhını kurduktan sonra ordunun sağ ve sol kollarını düzene koyup tecrübeli iki bin kişinin *ılgar* yapmasını emretti.⁸⁴¹

Yadigâr Muhammed, Herat'ta zevk-u sefa âlemleri ile meşgul olduğu sıralarda, Uzun Hasan Bey'in oğlu Halil Sultan, Estarâbâd vilayetini ele geçirdi. Ardından Meşhed ve Mâzenderân'a kadar olan yerleri de alarak Yadigâr Muhammed'i güçlendirmek amacıyla gideceği yerin tarafında bulunan yerleri belirleyip o beldeleri ve köyleri korumak maksadıyla buralara darugalar gönderdi.⁸⁴² Ancak Halil Sultan, Estarâbâd ve Mâzenderân bölgelerini ele geçirdikten sonra Yadigâr Muhammed ile araları bozuldu. Bundan dolayı bu bölgeleri Yadigâr Muhammed'in adamlarına bırakarak kırgın bir şekilde geri döndü. Dönerken de bazı Ak-Koyunlu beylerini

⁸³⁷ Develi, *Tarih-i Ravzatü's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 50.

⁸³⁸ Erdem-Paydaş, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi*, 108.

⁸³⁹ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 357.

⁸⁴⁰ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1144; Alan, *Timurlular*, 239; Oruç, “Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler”, 108; Aka, *Timurlular*, 115; ; Rejepova, *Timurlularda Kültürel Hayat ve Hüseyin Baykara Dönemi*, 41; Aydın, *Timurlu Devleti'nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu*, 81.

⁸⁴¹ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1144-1145.

⁸⁴² Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 357.

Yadigâr Muhammed'in yanında bıraktı.⁸⁴³ Halil Sultan'ın Horasan'dan ayrılmasından bir süre sonra Yadigâr Muhammed'in yanında bıraktığı Ak-Koyunlu beyleri de geri dönmek istediler. Bunun üzerine Yadigâr Muhammed, yanında buluna İshak Ağa ve kardeşinin birlikleri ile birlikte gitmelerine müsaade etti.⁸⁴⁴

Hüseyin Baykara, Herat'tan çekildikten sonra yeni kuvvetler meydana getirerek kendini toparlamaya muvaffak olmuştu. Bu sıralarda Ebu Said'in oğullarına karşı da başarılı mücadelelerde bulunarak ordusunun maneviyatını arttırmıştı.⁸⁴⁵ Ardından Hüseyin Baykara, önce Halil Sultan'ın sonra da Ak-Koyunlu beylerinin Herat'ı terk ettiklerini öğrenince bu duruma son derece sevinmişti.⁸⁴⁶ Hüseyin Baykara, bu durum karşısında Meymene'ye gelip ordugâhını kurmuştu. Bu haber Yadigâr Muhammed'e ulaşmasına rağmen o, sarhoş ve uyuşuk bir vaziyette olduğundan dolayı bu durumu ciddiye almamıştı. Askerleri başıboş bir şekilde gezmekte, kimse devlet ve ordu işleri ile ilgilenmemektedir. Şehirde emniyet ortadan kalkmış, idareciler oldukça fazla hatalar yapmakta ve dini kurumlar parçalanmış vaziyetteydi. Bütün bu gelişmeler Hüseyin Baykara'nın şansını oldukça arttırmaktaydı.⁸⁴⁷ Daha sonra Hasan Meliki, Ali Mirahur, Herat âlimleri ve Yadigâr Muhammed'in yönetiminden memnun olmayan bazı kimseler hemen Hüseyin Baykara'ya haber gönderip fırsat ganimettir diyerek kendisini şehre davet etmişlerdi. Hüseyin Baykara, aldığı bu haber üzerine derhal hazırlıklara başlayarak Herat'a doğru yönelmişti.⁸⁴⁸

Hüseyin Baykara, Herat'a doğru yöneldikten sonra ordusunu düzene koyup Murgab Nehri üzerine sevk ettikten sonra sekiz yüz elli adamı ile birlikte merkeze doğru ilerlemişti. Gece yarısı Bağ-ı Ribat'ta duran Hüseyin Baykara, diğer gün Baba Hâkî'nin hanına ilerlemişti. Burada hem Hüseyin Baykara hem de askerleri zafer elde edeceklerine dair ilham almışlardı. Baba Hâkî, gençlik yıllarından beri insanlarla iletişimini keserek dağlarda dolaşan bir zattı. Hüseyin Baykara'nın kendisine yaklaştığını haber alınca alışkanlıklarından sıyrılarak Hüseyin Baykara ile tanışmak

⁸⁴³ Erdem-Paydaş, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi*, 108.

⁸⁴⁴ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 358.

⁸⁴⁵ Roemer, "Timurlular", 12/1, 358.

⁸⁴⁶ Erdem-Paydaş, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi*, 108.

⁸⁴⁷ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 149; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 60.

⁸⁴⁸ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 358; Babür, *Babürnâme*, 128.

istediğini söylemişti. Bu duruma sevinen Hüseyin Baykara, Baba Hâkî'yi oldukça güzel şekilde ağırlamıştı. Bunun üzerine Baba Haki, kendisini mekânına davet etmişti. Geceyi Baba Hâkî'nin yanında geçiren Hüseyin Baykara, sabah olduğunda yoluna devam etmişti. Baba Hâkî, bir süre onlara eşlik ettikten sonra mızrağını Hüseyin Baykara'ya verip geri dönmüştü. Tüm bu yaşananlar başta Hüseyin Baykara olmak üzere askerlerin de maneviyatını oldukça arttırmıştı.⁸⁴⁹

Hüseyin Baykara, üç gün sonra Bâgdîs sınırına vardığı zaman, burada düşman askerlerinden birkaçı yakalanmıştı. Onlardan Yadigâr Muhammed'in durumu sorulduğunda, onun vaktini eğlenceler ile geçirdiğini, askerlerinin her birinin sarhoş gezip kadınlar ile gönül eğlendirdiğini, herkesin zevk ve sefa âleminde olup bir köşeye çekilerek vakit geçirdiklerini öğrenmişlerdi.⁸⁵⁰ Yadigâr Muhammed ve askerlerinin gaflet içerisinde olduğunu bir kez daha işiten Hüseyin Baykara, bu duruma son derece sevinmiş ve Herat'ı tekrar ele geçirme umudu artmıştı. Ardından olabildiğince hızlı bir şekilde şehre ulaşmak üzere harekete geçmişlerdi. Çişme-i Hebezduk Geçidi'ne vardığı zaman adamlarından birini Bağ-ı Zâğân'a gönderip fırsat bulursa Bağ-ı Zagan'nın kapısını kırmasını, yapamasa da durumu haber etmesini emretmişti. Daha sonra Emir Muzaffer Barlas, Emir Şeyh Ebu Said Can Dermiyan, Emir İbrahim Barlas ve Derviş Ali Arlat'ı, yüz elli kişilik bir birlik ile onun arkasından göndermişti.⁸⁵¹ Hacı Muhammed Hüsrev, gönderilen birliklerin ardından keşif yapmak üzere harekete geçmişti. Bağ-ı Zâğân'a varınca elde ettiği bilgiler ile birlikte geri dönmüştü. Hacı Muhammed Hüsrev, Yadigâr Muhammed'in şehirde sarhoş bir halde olduğunu Hüseyin Baykara'ya bildirmişti. Bu haber üzerine Hüseyin Baykara, Hıyaban yolundan hızla ilerlemeye başlamıştı.⁸⁵²

Hüseyin Baykara, Herat'a ulaştığı zaman görev dağılımı yaptı. Emir Mübarizeddin Veli Bey ile Emir Muhammed Abdü'l-Haluk'u direnenleri etkisiz hale getirmeleri için Emir Celaledin-i Firusşah'ın hanesine gönderdi. Divleng-i Özbek'i, Özbeklerden bir topluluk ile beraber Gevherşad Begüm Camii'nin bulunduğu kapıya

⁸⁴⁹ Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", 109; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 53.

⁸⁵⁰ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1145.

⁸⁵¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 494.

⁸⁵² Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 61.

sevk etti. Mirza K     'in de kale kapısında beklemesi buyruldu. Ardından Mirza Sultan Ahmed'i ise Ebu'l-Valid'in mezarının tarafında bulunan bahçe kapısını tutması için o tarafa yolladı.⁸⁵³ Herkes görev yerine gittikten sonra Hüseyin Baykara da seksen adamı ile birlikte Emir Muzaffer'in arkasından gitti. Bu esnada Emir Muzaffer'in yanına gelen Yadigâr Mirahur, Ba  -1 Z     n Kapısı'nın a  ılıp askerlerin içeriye girdiklerini haber verdi. Hüseyin Baykara bu haberi aldığı zaman hemen harekete geçerek Yadigâr Muhammed'in sarhoş bir halde kendisinden geçtiği Ba  -1   imal'e doğru yöneldi.⁸⁵⁴ Yadigâr Muhammed'in askerleri ve bekçiler her ne kadar direnmeye   alı  tılsa da başarılı olamadılar. Balta ile kalenin kapısı kırıldı ve Hüseyin Baykara maiyeti ile beraber içeriye girdi. Yadigâr Muhammed, bu olaylar olurken sarhoş ve kendisinden geçmiş bir halde bir kadın ile birlikte uyumaktaydı. Meydana gelen gürültü sesiyle hemen uyanıp ba  ın bir köşesinde gizlendi.⁸⁵⁵

Hüseyin Baykara, maiyeti ile birlikte Ba  -1 Z     'a girmesine rağmen Yadigâr Muhammed'i bulamamışlardı. Onun bir yerlerde saklandığı anlaşıldıktan sonra her tarafı aramaya başlamışlardı. Bir ara Hüseyin Baykara'nın gözüne eski bir ota   çarpmış ve Yadigâr Muhammed'i orda bulma umuduyla askerlerini oraya yönlendirmişti. Ancak burada da kendisini bulamamışlardı. Daha sonra Ali   ir Nevai, asasını bırakıp eline bir kılıç olarak yukarıya doğru çıkmıştı. Diğer yandan Kul Ali de adamları ile birlikte başka bir yoldan aramalara devam etmişlerdi. Muhimter İsmail Ferra   da bah  eden çıkıp birka   mum yakarak getirmişti. Sonunda Hacı Ali Piyade, Yadigâr Muhammed'i saklandığı yerden bulup çıkarmıştı. Ardından Ali   ir Nevai, Hacı Ali Piyade'den Yadigâr Muhammed'i alarak Hüseyin Baykara'nın huzuruna götürmüştü.⁸⁵⁶ Yadigâr Muhammed, Hüseyin Baykara'nın huzuruna çıktığı zaman oldukça bitkin ve sersem bir halde yere bakıp konuşmuyordu. Hüseyin Baykara, yaptıklarıından dolayı kendisini azarladıktan sonra öldürülmesini buyurmuştu. Böylece Hüseyin Baykara'nın emri   zerine Yadigâr Muhammed, 25 Ağustos 1470 yılında öldürülmüştü. Herat'ta kalmış olan Türkmenler ise sabaha kadar gruplar halinde ka  ı   yolunu tutmuşlardı. Bunun yanında Yadigâr Muhammed'in tüm emirleri de

⁸⁵³ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 494-495.

⁸⁵⁴ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 150; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 61.

⁸⁵⁵ Devletşah, *  air Tezkireleri*, 1146.

⁸⁵⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 495; Togan, "Ali   ir", 1: 350-351.

yakalanarak huzura getirilmişlerdi. Hüseyin Baykara, bunlardan sadece kendisine ihanet eden Emir Celâyir'i öldürtmüş, diğerlerini bağışlamıştı.⁸⁵⁷

Hüseyin Baykara böylece Herat'ı kaybettikten altı hafta sonra tekrardan ele geçirerek yeniden saltanat tahtına oturdu.⁸⁵⁸ Yedigâr Muhammed'i öldürüp ikinci kez Herat tahtına oturan Hüseyin Baykara, bundan sonra 1506'da ki ölümüne kadar kesintisiz olarak Herat hükümdarı olarak kaldı.⁸⁵⁹ Diğer yandan Yedigâr Muhammed'in öldürülmesiyle birlikte Şahrüh kolundan gelen mirzaların sonuncusu da siyaset sahnesinden çekilmiş olmaktaydı. Bundan böyle sadece Mirza Miranşah ve Mirza Ömer Şeyh'in soyundan gelen mirzalar Timurlu coğrafyasında faaliyet gösterdiler.⁸⁶⁰ Ayrıca Hüseyin Baykara'nın, tekrardan Horasan'a hâkim olması ile birlikte Uzun Hasan, kendisi ile anlaşma yaparak şark memleketlerinde fütuhattan da vazgeçti.⁸⁶¹

3.4. HÜSEYİN BAYKARA'NIN HANEDAN ÜYELERİ İLE OLAN MÜCADELELERİ

3.4.1. Sultan Mahmud Mirza ile Olan Mücadelesi

Hüseyin Baykara, Herat'ı ikinci kez ele geçirdikten sonra saltanatını tam olarak oturabilmesi için bu defa bağımsız hareketlerde bulunan Ebu Said'in oğulları ile mücadele etmek zorunda kaldı.⁸⁶² Hüseyin Baykara'nın, bu bağlamda mücadele ettiği ilk mirza, Ebu Said'in oğlu Sultan Mahmud Mirza oldu. Mirza Mahmud, Ebu Said'in üçüncü oğlu olup babası tarafından kendisine Estarâbâd'ın idaresi verildi. Ebu Said, Azerbaycan seferine çıktığı zaman Sultan Mahmud Mirza da babasının

⁸⁵⁷ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1146-1147; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 498; Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", 110.

⁸⁵⁸ Şerefhan, *Şerefname*, 122; Roemer, "Timurlular", 12/1: 358; Woods, *Ak-Koyunlular*, 191; Algar-Alparslan, "Hüseyin Baykara", 18: 530; Alan, *Timurlular*, 239; Erdem-Paydaş, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi*, 108; Rejepova, *Timurlularda Kültürel Hayat ve Hüseyin Baykara Dönemi*, 41; Andican, *Emir Timur*, 553.

⁸⁵⁹ Yağlı, *Timurlu Devleti'nde Vezîrler ve Vezîrlük Kurumu*, 95; Aka, *Timurlular*, 115; Şahbaz, "Timurlu Mirzalar Meselesi", 29.

⁸⁶⁰ Roemer, "Timurlular", 12/1: 358.

⁸⁶¹ Mükrimin Halil Yinanç, "Akkoyunlular" *İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1978), 1: 260.

⁸⁶² Alan, *Timurlular*, 239.

maiyetindeydi. Ancak babasının Azerbaycan seferinde hezimete uğramasının ardından kaçarak Horasan'a geldi. Yol boyunca kendisine Ebu Said'in askerleri de katıldı ve bu şekilde bir hayli güç elde eden Sultan Mahmud Mirza, Câm vilayeti civarına geldi. Burada karşısına çıkan Hüseyin Baykara'nın beylerinden Emir Veli Bey ile mücadeleye girişti ve mağlup olarak Herat'a gitti. Bu sırada Hüseyin Baykara'nın da Herat'a doğru ilerlediğini işitince, buradan da ayrılmak mecburiyetinde kaldı.⁸⁶³

Yadigâr Muhammed Horasan'a hareket ettiği esnada, Sultan Mahmud Mirza da Belh'e gelmişti. Bu sırada Belh'te Hüseyin Baykara adına Emir Moğol ve Sultan Ali Kickine bulunmaktaydı. Bunlar, Sultan Mahmud Mirza'nın Belh'e yaklaşması üzerine kale kapılarını sağlamlaştırıp onun askerleri ile mücadeleye başlamışlardı.⁸⁶⁴ Sultan Mahmud Mirza, Belh'i kuşatma altına aldığı zaman, yiğit beylerinden olan Ahmed Muştak kendisinden ayrılarak Hüseyin Baykara'nın tarafına geçmiş ve burada son derece güzel şekilde karşılanmıştı. Hüseyin Baykara'nın adamı olan Ali-yi Kickine ise kandırılarak Sultan Mahmud Mirza'nın taraftarı olmuştu.⁸⁶⁵ Daha sonra Ali Kickine, Akaşe Kapısı'nı Sultan Mahmud Mirza'ya açmış ve böylece Belh, Sultan Mahmud Mirza'nın eline geçmişti. Belh'in ele geçirilmesinden sonra Hüseyin Baykara'nın beylerinden olan Emir Moğol tutuklanmış, ardından Sultan Mahmud Mirza'nın güvenilir adalarından olan Yadigâr Atake ile birlikte Semerkand'a yollanmıştı. Ancak yolculuk esnasında Yadigâr Atake, Hüseyin Baykara'nın tarafına geçmeye karar vererek Emir Moğol'un bağlarını çözmüş ve birlikte Merv'e dönmüşlerdi. Bu olaylardan sonra Emir Moğol'un tutuklanmasından dolayı Hüseyin Baykara, kendi meclisinde onun kurtulması için Fatiha okumakla meşgul olduğu sırada Emir Moğol dergâha gelmişti. Bu manzara karşısında oldukça şaşırان Hüseyin Baykara, Emir Moğol'un sağ salim gelmesine oldukça sevinmişti.⁸⁶⁶

Hüseyin Baykara, baharın başlarına doğru, Sultan Mahmud Mirza'nın beylerinin kalabalık bir ordu ile Murgab civarına kadar geldiklerini ve orada ikamet eden Emir Kerimdad'ı öldürdükleri haberini aldı. Aldığı bu habere oldukça öfkelenen

⁸⁶³ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1134-1135, Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 65.

⁸⁶⁴ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 508.

⁸⁶⁵ Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", 113.

⁸⁶⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 508; Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 153; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 65-66; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 56.

Hüseyin Baykara, hazırlıklara başlayarak Murgab Suyu'nun kenarına gelip Pencdih mevkiinde ordugâhını kurdu.⁸⁶⁷ Hüseyin Baykara, ilk başta Sultan Mahmud Mirza'ya bir mektup göndererek onu bu harekâtından vazgeçirmek istedi. Mektubunda; “ *Ey saltanatın göz nuru, ey hilafet ağacının meyvesi, muhalefette bulunma. İnsaî elden bırakma. Barıştan ayrılma. Ordunun ve devletin dayanağı benim. Bana karşı kardeş ve evlat makamında olmayla yetin. Şunu iyi bil ki, eski düşmanlarımız pusuda bekliyor. Devletimize göz dikenler bir köşede oturmuş fırsat bekliyor*” şeklinde nasihatlerde bulunmasına rağmen bunların hiçbirisi fayda vermedi. Sultan Mahmud Mirza'nın savaştan yana olduğunu anlayan Hüseyin Baykara, mecburen savaş hazırlıklarına başladı.⁸⁶⁸

Hüseyin Baykara, savaş hazırlıkları ile meşgul olduğu sırada Kadı Ali, Ak-Koyunlu sultanı Uzun Hasan Bey'in muhabbet dolu mektubunu getirip dönüş için izin almıştı. Daha sonra Hüseyin Baykara ordusu ile harekete geçerek Çekmen mevkiine gelip düşmanın karşısında saf tutmuştu. Ardından ordusunu düzene koyan Hüseyin Baykara, ordunun sağ kanadına kardeşi Baykara'yı getirmişti. Bu esnada Hasan Şeyh Timur da bir grup asker ile Hüseyin Baykara'nın yardımına gelmişti. Diğer yandan Sultan Ahmed Mirza da kardeşi Sultan Mahmud Mirza'ya yardım amacıyla askeri birlikler göndermişti. Ordusunun sol koluna Emir Abdülhalik Firuzşah'ın oğlu Emir Abdülhalik görevlendirilmişti. Şeyh Abdullah Abbasi ise çok sayıda askerle birlikte yardıma gelmişti. Hüseyin Baykara'nın ordusunun öncü koluna da Emir Muzaffer Barlas, Emir Ahmed Ali Farsî, Emir Şeyh Ebu Said Can Dermiyan, Emir Moğol ve Altun Işık tayin edilmişlerdi. Aynı şekilde Sultan Mahmud Mirza da ordusunu düzene koyarak iş bilir beyleri ile birlikte orduyu güçlendirmişti.⁸⁶⁹

Hüseyin Baykara, Sultan Mahmud Mirza'nın saflarını bozduktan sonra askerlerini savaş meydanına sürdü. Bu sırada Hüseyin Baykara'nın ordusunda bulunan Tezkire sahibi Devletşah'ın ifadesine göre; askerlerin ağzından tekbir sesleri eksik olmamaktaydı.⁸⁷⁰ Sultan Mahmud Mirza'nın birlikleri çözülmeye başladığı sırada ordunun sağ kolunda bulunan Emir-i Ahur Kanber, bir grup cesur askerle birlikte Emir

⁸⁶⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 508.

⁸⁶⁸ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1149.

⁸⁶⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 508-509; Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 153; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 66; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 57.

⁸⁷⁰ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1150.

Hasan Şeyh Timur'a saldırdı. Emir Hasan Şeyh Timur, bu saldırı karşısında oldukça tedbirli davrandı ve adamları ile birlikte siperleri tutarak yerinden ayrılmadı. Hüseyin Baykara, onun düşman ile birlikte hareket ettiğini zannederek Emir Muhammed Ali Atake ile Emir Kitabdar Derviş Ali'yi beş yüz süvari ile birlikte eğer kaçarsa onu yakalamaları için Emir Hasan Şeyh Timur'un tarafına gönderdi. Bu sırada düşman askerlerinin atlarını sürüp ok atmaları üzerine Emir Şeyh Hasan Timur, bulunduğu yerden harekete geçerek onları dağıttı. Bunlar olurken Sultan Ahmed Mirza, Emir Şeyh Abdullah, Emir Muzaffer Barlas ve maiyetindeki askerler Sultan Mahmud Mirza'nın ordusunun sol kolunu mağlup ettiler.⁸⁷¹

Hüseyin Baykara'nın beyleri sol kolu bozguna uğrattıktan sonra aynı şekilde sol cenahtan harekete geçen Mirza Sultan Ahmed, Emir Şeyh Abdullah, Emir Abdülhalik, Budak Sultan, Devlet Hoca Özbek öncü birliklerden Emir Muzaffer Barlas ve diğer bahadırlar, Emir Muzaffer Barlas'ın bulunduğu bölgeye saldırarak başarılı bir mücadele sergilediler. Sultan Mahmud Mirza'nın askerleri her ne kadar korkusuzca mücadele ettilerse de burada meydana gelen savaş neticesinde Hüseyin Baykara'nın askerleri, düşmana karşı galip geldikleri haberlerini yayarak zafer sancağını kaldırdılar.⁸⁷² Bu hadiseden sonra Sultan Mahmud Mirza kaçış yolunu tuttu. Bu esnada Hüseyin Baykara, Sultan Mahmud Mirza'nın ordusundan yaklaşık iki yüz süvari ile karşılaştı. Hüseyin Baykara, onları geri püskürtmek üzere harekete geçince birden atının ayağı tökezledi ve yere düştü. Sultan Mahmud Mirza'nın askerleri bu durum karşısında hemen ileriye atılarak Hüseyin Baykara'yı ele geçirip yola koyuldular. Ancak yolculuk esnasında Sultan Mahmud Mirza'nın hezimete uğradığını haber alınca korkuya kapıldılar ve Hüseyin Baykara'yı bırakarak kaçtılar. Böylece Hüseyin Baykara, Sultan Mahmud Mirza karşısında üstün geldi ve kendisini bertaraf etmeyi başardı. Diğer yandan savaşta üstünlük gösteren beylerini ödüllendirdi. Öyle ki bunlardan cesurca mücadele eden Ahmed Muştak'ı Belh'e vali olarak atadı.⁸⁷³

⁸⁷¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 509; Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", 114; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 57.

⁸⁷² Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 157; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 67; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 58.

⁸⁷³ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 509-510; Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", 114-115; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 59-60.

Ardından Hüseyin Baykara, Sultan Mahmud Mirza karşısında aldığı bu galibiyetten sonra mutluluk içinde payitahtı olan Herat'a doğru yöneldi.⁸⁷⁴

3.4.2. Mirza Muhammed Ömer ile Olan Mücadelesi

Yadigâr Muhammed, Horasan'da üstünlük kazandığı sıralarda bazı kimseler Hüseyin Baykara'ya yüz çevirerek onu terk ettiler. Bunlardan biri de Timurlu hanedan üyelerinden olan Sultan Halil Mirza'nın oğlu Mirza Muhammed Ömer idi. 19 Haziran 1470'te Mirza Muhammed Ömer, yanına aldığı bazı komutanlar ile birlikte Hüseyin Baykara'nın karargâhından kaçıp Sak-ı Selman'ı terk etti ve Kandahar'a doğru harekete geçti. Kandahar'a vardıkları zaman Ebu Said'in büyük emirlerinden Emir Ahmed b. Tükel Barlas, Mirza Muhammed Ömer'e bir mektup göndererek bağlılığını bildirdi. Bunun üzerine Mirza Muhammed Ömer, aldığı bu destekle birlikte Kandahar'a girip buranın idaresini ele aldı.⁸⁷⁵

Hüseyin Baykara'nın Sultan Mirza Mahmud ile uğraşmasını fırsat bilen Mirza Muhammed Ömer, kalabalık bir ordu ile Kandahar'dan harekete geçerek Kuhistan'a gelip Kain Kalesi'ni kuşatma altına aldı. Bu sırada Mirza Muhammed Ömer'in o diyarda zulüm ve baskı yoluna başvurduğunu işiten Hüseyin Baykara, bu işe son vermek üzere Kuhistan'a doğru yola çıktı. Bihdadin'e vardığı zaman burada ordugâhını kuran Hüseyin Baykara, daha sonra İsfendar'a gitti. Burada düşman izcilerinin kendilerine doğru geldiğini öğrenince derhal askerlerini onlara taraf gönderdi. Askerler dokuz kişiyi ele geçirip Hüseyin Baykara'nın huzuruna getirdiler. Hüseyin Baykara, ele geçirilen düşman askerlerine Mirza Muhammed Ömer'in durumunu sordu, onlar da mirzanın Kain Kalesi'ni almakla meşgul olduğunu söylediler.⁸⁷⁶ Bunun üzerine Hüseyin Baykara, dört bin süvariye Mirza Muhammed Ömer'in üzerine gönderdi. Bu sırada Kain Kalesi'nin kuşatmasını sürdüren Mirza Muhammed Ömer, Hüseyin Baykara'nın askerlerinin üzerine geldiğini öğrenince derhal kuşatmayı kaldırıp maiyeti ile birlikte kaçmaya başladı. Hüseyin Baykara'nın

---

⁸⁷⁴ Şerefhan, *Şerefname*, 122.

⁸⁷⁵ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 526; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 31; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 61.

⁸⁷⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 526; Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", 117.

gönderdiği birlikler her ne kadar kendisini takip ettilerse de ele ele geçiremeyip geri döndüler.⁸⁷⁷

Mirza Muhammed Ömer, Kandahar'a geri geldikten sonra birliklerini yeniden toparlayarak Ferah şehrine doğru harekete geçti. Hüseyin Baykara, Mirza Muhammed Ömer'in yeniden harekete geçtiğini öğrenince, Emir Muzaffer Barlas'ı seçkin komutanlar ve kalabalık bir askeri birlik ile mirzanın üzerine gönderdi. Emir Muzaffer Barlas, Mirza Muhammed Ömer'e yetiştiği zaman iki taraf arasında savaş meydana geldi. Savaş esnasında Mirza Muhammed Ömer'in alınına bir ok saplandı ve mirza orada vefat etti. Böylece Mirza Muhammed Ömer'in başlattığı isyan bastırıldı ve Kandahar tekrardan Hüseyin Baykara'nın idaresine girdi.⁸⁷⁸

3.4.3. Ebubekir Mirza ile Olan Mücadelesi

Ebu Said'in oğlu Mirza Ebubekir, babası döneminde Bedenşah bölgesinde hüküm sürmekteydi. Karabağ olayından sonra Emir Celaledin Mezid Argun, Bedenşah'a gelerek Mirza Ebubekir'e itaat edip kendisine tabi olmuştu. Böylece emirlerden ve askerlerden oluşan kalabalık bir askeri topluluk Bedenşah'a gelerek Mirza Ebubekir'in yanında yer almıştı.⁸⁷⁹ Hüseyin Baykara, Çekmen'de Sultan Mahmud Mirza'yı yenip buraları kendi hâkimiyetine aldıktan sonra Mirza Ebubekir kendisine haber göndererek dostluk ve akrabalık bağı kurmak istediğini bildirmişti. Hüseyin Baykara aldığı bu haber üzerine oldukça sevinmiş ve Ali Şir Nevai'yi Mirza Ebubekir'in yanına elçi olarak göndermişti. Ali Şir Nevai, Mirza Ebubekir'in yanına geldikten sonra onun, Emir Celaledin Mezid Argun ile birlikte Ceyhun'u geçerek hep birlikte Hüseyin Baykara'nın huzuruna gelmişlerdi. Burada Hüseyin Baykara tarafından son derece güzel ağırlanan Mirza Ebubekir'in, Hüseyin Baykara'nın kızı Sultan Begîm ile evlenmesine karar verilmişti. Gerçekleşen düğün merasiminden sonra Mirza Ebubekir, kendi bölgesi olan Bedenşah'a geri dönmüştü.⁸⁸⁰

⁸⁷⁷ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 31.

⁸⁷⁸ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 526; Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", 117-118.

⁸⁷⁹ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 60.

⁸⁸⁰ Alan, *Timurlular*, 242; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 34.

Mirza Ebubekir, Bedenşah'a geldikten sonra başta Emir Mezid Argun olmak üzere diğer emirlerle de arası açılmaya başlamıştı. Bu olaydan sonra ortaya çıkan karışıklıklar üzerine buradan ayrılıp tekrardan kayınpederi Hüseyin Baykara'nın yanına gitmiş ve bir süre burada sorunsuz bir şekilde yaşamını sürdürmüştü. Ancak bir süre sonra Ahmed Muştak'ın başlattığı isyan hareketinden sonra kaçıp Bedenşah'a geri gelmişti. Önce Hisar-ı Şadman'a gelip buraları tahrip eden Mirza Ebubekir, Sultan Mahmud Mirza'nın Hüseyin Baykara'nın peşinden dönmesinden sonra Bedenşah dağlarına sığınmıştı. Ardından yönünü Horasan'a çevirmeden burada ordusunu toplamış ve Bedenşah'dan Horasan'a doğru harekete geçmişti.⁸⁸¹ Mirza Ebubekir'in Horasan mülküne göz koyup Bedenşah'tan kalkıp Merv'e geldiğini öğrenen Hüseyin Baykara bu duruma oldukça öfkelenmiş ve Mirza Ebubekir'i kovalamaları için bir askeri birliği onun üzerine göndermişti.⁸⁸² Emir Abdü'l-Halik b. Emir Ahmed Firuzşah komutasında bin kişilik seçme askerlerle yolan çıkan Hüseyin Baykara'nın ordusuna karşı yenilen Mirza Ebubekir kaçarak Belh'e gelmişti. Buradan da Sistan'a gelip Ali Şeker'in oğlu Pir Ali ile birlikte Kirman'a doğru hareket etmişti.⁸⁸³

Mirza Ebubekir'in Kirman'a gelmesinden sonra buranın valisi olan Ali Han Bey, onlara karşı tutunamayarak Irak'a kaçmak zorunda kaldı. Böylece Kirman'ı ele geçiren Mirza Ebubekir, burada birkaç ay kalarak vaktini eğlenceler ile geçirdi. Kirman'ın Mirza Ebubekir tarafından ele geçirildiğini işiten Ak-Koyunlu sultanı Yakup Bey, oldukça öfkeleni ve beylerinden Bayındır Bey ile Sufi Halil Bektaş'ı kalabalık bir ordu ile o bölgeye gönderdi. Mirza Ebubekir, Yakup Bey tarafından gönderilen birlikler ile mücadele edemeyeceğini bildiğinden dolayı Pir Ali ile birlikte Kirman'ı terk edip Sistan'a kaçtılar. Mirza Ebubekir, Horasan'a ulaştıktan sonra Hüseyin Baykara'nın gut (nikris) hastalığına yakalandığını işitti. Bunun üzerine beylerinden Bayram Bey, Emir Pir Ali Türkmen ve diğer emirlerden oluşan bir birliği Herat'ı ele geçirme hayaliyle o bölgeye gönderdi.⁸⁸⁴ Bu sırada Hüseyin Baykara'nın adamlarından olan Can Ali Ahmed Çavlı, akşam üzeri Mirza Ebubekir'in askerlerine rastladı. Askerler derhal onu yakalayıp Mirza Ebubekir'in huzuruna getirdiler. Mirza

⁸⁸¹ Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", 119.

⁸⁸² Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1157.

⁸⁸³ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 559.

⁸⁸⁴ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 560; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 71.

bu adamdan Hüseyin Baykara'nın durumunu sordu. Bunun üzerine Can Ali Ahmed Çavlı, Hüseyin Baykara'nın planlarını öğrendiğini ve onun on onbeş bin kişilik askeri bir birliği Herat civarında pusuya yatırdığını söyledi. Duyduğu bu sözlere inanan Mirza Ebubekir, Can Ali Ahmed Çavlı'yı ödüllendirdi ve Herat'ı almak fikrinden vazgeçerek Bakharz'a gitti.⁸⁸⁵

Mirza Ebubekir'in Bahraz tarafına hareket etmesinden sonra Can Ali Ahmed Çavlı derhal Hüseyin Baykara'nın huzuruna çıkmış ve olup bitenleri kendisine anlatmıştı. Bunun üzerine Hüseyin Baykara askeri bir birlik ile Mirza Ebubekir'in üzerine gitmişti. Estarâbâd tarafına yöneldiği zaman maiyetindeki birlikler her menzilde kendisinden yüz çevirerek Hüseyin Baykara'ya katılmaya başlamışlardı. Cürcan Nehri kıyısında Hüseyin Baykara'nın askerlerinin Mirza Ebubekir'e yetişmeleri üzerine korkuya kapılan Mirza, Dihistan'a gidip oranın eşraflarından birinin evine sığınmıştı.⁸⁸⁶ Cürcan Nehri'ne varan Hüseyin Baykara ise Mirza Ebubekir'in askerlerinden ele geçirilenler arasından Pir Ali, Bayram Bey ve kardeşleriyle iki Türkmen'in daha huzuruna getirilmesini buyurmuştu. Bunlar huzura getirildikten sonra Hüseyin Baykara onlara dönerek; *"Ey bedbahtlar! Bu kendini beğenmiş çocuktan ne istediniz de, sonunda onu da kendiniz gibi bedbaht ettiniz. Şunu bilin ki ikbal ve devlet sizden yüz çevirmiştir. Bunca yıldan beri yaptığınız zulmün mükafatı da işte meydanda."* demişti.⁸⁸⁷

Mirza Ebubekir evine sığındığı Dihistanlı eşraftan bir at istemişti. Ev sahibi kendisine at ve bir grupta asker verdikten sonra Hüseyin Baykara'nın yanına gidip durumu anlatmıştı. Bunun üzerine Hüseyin Baykara, Kanber Ali Celayir'in yanına bir birlik asker katarak Mirza Ebubekir'i yakalamaları için Dihistan'a göndermişti. Kanber Ali Celayir yanında ki askerler ile birlikte Dihistan'a vardıktan sonra Mirza Ebubekir'in kaldığı evin etrafını sarıp onu ele geçirmişlerdi. Ardından Kanber Ali Celâyir, Mirza Ebubekir'in varlığının devlet için zararlı olduğunun farkına vararak 17 Ocak 1479 tarihinde Mirza Ebubekir'i öldürmüştü. Aynı zamanda Mirza Ebubekir'i evine kabul etmiş olan Dihistanlı eşrafı da öldürmüşlerdi. Mirza Ebubekir'in

⁸⁸⁵ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 170; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 35.

⁸⁸⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 560.

⁸⁸⁷ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1159-1160.

öldürülmesi ile birlikte rakiplerinden birinden daha kurtulan Hüseyin Baykara, güvenli bir şekilde Bağ-ı Cihânârâ'ya dönmüştü.⁸⁸⁸

3.4.4. Mirza Mesut ile Olan Mücadelesi

Sultan Ebu Said'in en büyük oğlu Semerkand hâkimi olan Sultan Ahmed Mirza Temmuz 1494'te öldü. Bunun üzerine beyler ittifak ederek Sultan Mahmud Mirza'ya haber gönderdiler ve onu Semerkand'a davet ettiler. Semerkand'a gelen Sultan Mahmud Mirza, hiçbir zorluk ile karşılaşmadan Semerkand tahtına oturdu.⁸⁸⁹ Sultan Mahmud Mirza, abisinin ölüm haberini aldığı zaman Hisar'da bulunan oğlu Sultan Mesut Mirza'yı buraya vekil olarak tayin etti. Ayrıca diğer oğlu Baysungur Mirza'yı ise Buhara'ya vali olarak atadı.⁸⁹⁰ Ancak Sultan Mahmud Mirza'nın Semerkand tahtına çıkmasından kısa bir süre sonra ölmesi üzerine, Semerkand'taki beyler bu defa ittifak ile Baysungur Mirza'yı Semerkand tahtına geçirdiler.⁸⁹¹ Böylece Seyhun ile Ceyhun nehirleri arasındaki yerler Semerkand Hâkimi Baysungur Mirza ile Hisar'da kendini padişah ilan eden Sultan Mesut Mirza arasında paylaştırıldı.⁸⁹²

Sultan Mesut Mirza, Hisar bölgesini vekâleten yönettiği sıralarda babasının ölüm haberini aldı. Bunun üzerine kendi adına hutbe okuttu ve sikke kestirdikten sonra bağımsızlığını ilan etti.⁸⁹³ Diğer yandan Hüsrev Şah, Sultan Mahmud Mirza'nın ölüm haberini gizleyerek hazineyi ele geçirmek istedi. Ancak bu durumu öğrenen Semerkand ahalisi Hüsrev Şah'a saldırmak istedilerse de Ahmed Hacı Bey ve Tarhani emirleri buna engel olarak Hüsrev Şah'ı şehirden çıkartıp Hisar'a gönderdiler.⁸⁹⁴ Hüsrev Şah, Hisar'a geldikten sonra bir süre Sultan Mesut Mirza'ya bağlılığını

⁸⁸⁸ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 560-561; Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 170; Oruç, *Hüseyin Baykara* 35; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 72-73.

⁸⁸⁹ Babür, *Babürnâme*, 34; Alpargu, *Özbek ve Kazak Hanlıkları*, 32. Semerkand ahalisi Sultan Ahmed Mirza zamanında son derece güzel ve rahat bir hayat yaşamışlardı. Ancak Sultan Mahmud Mirza'nın Semerkand tahtına geçmesi ile beraber ahali oldukça zor zamanlar geçirmişti. Çünkü Sultan Mahmud Mirza, idare ve inzibatta gayet iyi olmasının yanında zulüm ve baskıya meyilli bir hükümdardı. Bkz. Babür, *Babürnâme*, 35-36.

⁸⁹⁰ Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", 120.

⁸⁹¹ Babür, *Babürnâme*, 46; Alpargu, *Özbek ve Kazak Hanlıkları*, 32; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 98.

⁸⁹² Oruç, *Hüseyin Baykara*, 36.

⁸⁹³ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 200-201; Oruç, *Hüseyin*, 36.

⁸⁹⁴ Babür, *Babürnâme*, 45-46.

bildirdiyse de çok geçmeden bağımsızlık hayaline kapılarak isyan etti. Bu haber Herat'a ulaştığı zaman Hüseyin Baykara, buraları ele geçirmeye karar vererek 12 Eylül 1495'te Belh'e doğru harekete geçti.⁸⁹⁵ Ayrıca Bediüzzaman Mirza'ya da haber gönderilerek Cürcan askerleri ile birlikte Ceyhun'dan geçip kendilerine katılmalarını buyurdu. Bu haber Bediüzzaman'a ulaşınca babasının talebine karşı ilk başlarda gevşeklik gösterdiyse de sonunda babasının fermanına uyarak maiyeti ile birlikte yola çıktı.⁸⁹⁶

Hüseyin Baykara, Hisar'ı ele geçirmek üzere Horasan'dan harekete geçtikten sonra Tirmiz'in karşısına gelmişti. Hüsrev Şah ise bizzat Kunduz'u tahkim ederek küçük kardeşi Veli'yi askerlerin başında göndermişti. Hüseyin Baykara, iyi bir savaşçı olmasından ötürü Kunduz'a doğru suyun yukarı taraflarına giderek karşısına çıkan askerleri gafil avlamıştı. Daha sonra da Abdüllatif Bahşi kumandasında beş-altı yüz kişilik bir birliği Kilif Geçidi'ne göndermişti. Kilif'e gelen Abdüllatif Bahşi burayı ele geçirmeyi başarmıştı. Bu haber Sultan Mesut Mirza'ya ulaştığı zaman Hüsrev Şah ve kardeşi Veli, düşmanların üzerine gitmek konusunda ısrar etmişlerdi. Fakat Sultan Mesut Mirza'nın cesaretsizliği yüzünden Hisar'a geri dönmek zorunda kalmışlardı. Ardından Hüseyin Baykara, Mirza Bediüzzaman, İbrahim Hüseyin, Muhammed Veli Bey ve Zünnun Argun'u, Hüsrev Şah'ın üzerine akıncı olarak göndermişti.⁸⁹⁷

Hüsrev Şah, Sultan Mesut Mirza'yı sürekli olarak Hüseyin Baykara'ya karşı savaşması için tahrik etmekteydi. Bu durum da Hüsrev Şah'ın yeniden Sultan Mesut Mirza'ya tabi olduğunu göstermekteydi. Zira Hüsrev Şah'ın, Sultan Mesut Mirza'ya başkaldırması aynı zaman da mirzanın tabi olduğu Hüseyin Baykara'ya da başkaldırdığı anlamına gelmekteydi. Bundan dolayı Hüseyin Baykara'nın Hisar üzerine sefere çıkması Hüsrev Şah'ın tekrardan Sultan Mesut'a tabi olmasını sağladı.⁸⁹⁸ Diğer yandan Hüseyin Baykara, Muzaffer Mirza ile Burunduk Barlas'ı Huttelan üzerine gönderdikten sonra kendisi de Hisar'a gitti. Bunun üzerine Hisar'da kendini güvende hissetmeyen Sultan Mesut Mirza, Kemrûd Suyu'nun yukarı tarafındaki Sipre-Tag yolu ile Semerkand'da bulunan kardeşi Baysungur Mirza'nın

---

⁸⁹⁵ Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", 121.

⁸⁹⁶ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 99-100.

⁸⁹⁷ Babür, *Babürnâme*, 50.

⁸⁹⁸ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 36-37.

yanına gitti. Hüsrev Şah'ın kardeşi Veli ise Huttelan'a doğru çekildi. Hüseyin Baykara bu haberi aldıktan sonra Ebulmuhsin Mirza ile bazı beylerini Sultan Mesut Mirza'yı ele geçirmeleri için gönderdi. Ancak gönderilen birlikler Sultan Mesut Mirza'ya yetiştirilse de bir şey yapamadan geri döndüler.⁸⁹⁹

Hüseyin Baykara daha sonra birliklerini toplayarak Hisar Kalesi'ni kuşatma altına aldı. Her iki taraf sürekli olarak birbirlerine ok ve mancınıklar atmaktaydı. Kuşatmanın birkaç gün boyunca bu şekilde sürmesinden dolayı pek çok kişi hayatını kaybetti. Hisardakilerin savunma hatları da parçalanınca ahali Hüseyin Baykara'nın komutanlarından olan Hasan Attar'a bir elçi göndererek sultanın sarayına gidip aracılık yapmasını istediler. Ahalinin haline son derece üzülen Hasan Attar, Hüseyin Baykara'nın yanına giderek ahalinin bağışlanmasını talep etti. Hüseyin Baykara tarafından bu talep kabul edilince Hasan Attar, Hisar'a geri dönerek ahaliye bu haberi bildirdi. Aldıkları bu haber karşısından son derece sevinen Hisar ahali, en değerli mallarını Emir Muhammed Barlas aracılığıyla Hüseyin Baykara'ya gönderdiler. Ardından Hisar'ı kuşatarak alamayan Hüseyin Baykara, ahalinin kendisini hükümdar olarak tanıyacağına dair söz vermeleri üzerine geri çekildi.⁹⁰⁰

Hüseyin Baykara, Hisar'ı kuşatma altına aldığı zaman büyük oğlu Bediüzzaman Mirza'yı Kunduz'da bulunan Hüsrev Şah'ın üzerine göndermişti. Kunduz'da Bediüzzaman Mirza'ya karşı başarılı bir şekilde mücadele eden Hüsrev Şah, mirza karşısında üstünlük elde etmeyi başarmıştı. Oğlunun Hüsrev Şah karşısında başarısız olduğunu öğrenen Hüseyin Baykara ise oldukça öfkelenmiş ve Hisar kuşatmasını kaldırdıktan sonra Kunduz'a doğru harekete geçmişti. Kunduz'a geldikten sonra burayı kuşatma altına alan Hüseyin Baykara, Kunduz'u da ele geçirmeye muvaffak olamamıştı. Sonunda Bediüzzaman Mirza'nın araya girmesi ile iki taraf arasında anlaşma sağlanıp esirler serbest bırakılmıştı.⁹⁰¹ Hüsrev Şah anlaşma gereği hutbeyi Hüseyin Baykara adına okuyacaktı. Böylece anlaşma tam olarak sağlandıktan sonra Hüseyin Baykara Kunduz önlerinden geri çekilmişti. Timurlu hanedanının en güçlü padişahlarından olan Hüseyin Baykara, bu mücadeleden hem maddi hem de manevi anlamda oldukça zarar görmüş, Hüsrev Şah'ın ise ünü giderek artmaya

---

⁸⁹⁹ Babür, *Babürnâme*, 51.

⁹⁰⁰ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 254; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 37-38.

⁹⁰¹ Babür, *Babürnâme*, 54.

başlamıştı.⁹⁰² Hüsrev Şah'ın bu kadar büyümesinin sebebi ise Hüseyin Baykara'nın iki defa gelip Hisar'ı alamadan dönmesinden kaynaklanmaktaydı.⁹⁰³

3.5. HÜSEYİN BAYKARA'NIN OĞULLARI İLE OLAN MÜCADELESİ

3.5.1. Bediüzzaman ile Olan Mücadeleler

Hüseyin Baykara sadece Ebu Said'in oğulları ve diğer hanedan üyeleri ile değil aynı zaman da kendi oğullarının isyanı ile de uğraşmak zorunda kalmıştı. 1497 yılından başlayıp 1500 yılına kadar devam eden bu isyanlarda Hüseyin Baykara'yı en çok uğraştıran büyük oğlu Estarâbâd Valisi Bediüzzaman Mirza'nın başlattığı isyan olmuştu.⁹⁰⁴ Hüseyin Baykara, Sultan Mesut Mirza üzerine sefere çıktığı vakit Cürcan'da bulunan oğlu Bediüzzaman Mirza'ya da haber göndererek kendisine katılmasını buyurmuştu. Bediüzzaman Mirza, babasının fermanı üzerine gerekli hazırlıklarını yaptıktan sonra Cürcan bölgesinin denetimini oğlu Muhammed Mümin Mirza'ya bırakarak babasına katılmak üzere yola çıkmıştı. Bediüzzaman Mirza, babasının da kendisi ile aynı fikirde olup bu bölgelerin yönetimini oğluna bırakacağını düşünmekteydi. Ancak bu arzusu düşündüğü gibi olmamıştı. Hüseyin Baykara kendisine Belh bölgesinin yönetimini verdiği gibi diğer oğlu olan Muhammed Hüseyin Mirza'ya da Estarâbâd bölgesinin idaresini vermişti. Oğlunun azledilip yerine kardeşi olan Muhammed Hüseyin Mirza'nın getirilmesi üzerine son derece öfkelenen Bediüzzaman Mirza, beylerine danıştıktan sonra babasına itaat etmekten vazgeçmişti.⁹⁰⁵ Böylece Hüseyin Baykara ile oğlu arasında başlayacak olan uzun mücadelelerin ilk fitili bu olay ile ateşlenmişti.⁹⁰⁶

⁹⁰² Oruç, "Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler", 123.

⁹⁰³ Babür, *Babürnâme*, 54.

⁹⁰⁴ Aka, *Timurlular*, 119; Şahbaz, "Timurlu Mirzalar Meselesi", 29.

⁹⁰⁵ Nurten Kılıç, *Siyasal ve Kültürel Değişim: Şeybani Han ve Özbek Siyasal Oluşumu (1500-1510)*, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), 148; Alan, *Timurlular*, 244; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 107.

⁹⁰⁶ Rejepova, *Timurlularda Kültürel Hayat ve Sultan Hüseyin Baykara Dönemi*, 41-42.

Hüseyin Baykara'nın Herat'a dönmesinden sonra Bediüzzaman Mirza oğlu Muhammed Mümin Mirza'ya haber göndererek Cürcan askerlerini toplayıp hazırlıklı olmasını istedi. Muzaffer Hüseyin Mirza'nın Belh'e gelmesi halinde valiliği ona vermeyip gerekirse savaşmasını buyurdu. Ardından harekete geçmeden önce Emir Hüsrev Şah ile Zünnun Bey Argun'a da haber gönderip yaşanan hadiseleri onlara da anlattı. Bu durum karşısında her iki emir de mirzanın saflarına geçtiler. Oğlunun isyan ederek savaş için hazırlıklar yaptığını duyan Hüseyin Baykara ise bu olaya oldukça şaşırdı ve kendisine art arda nasihat içerikli mektuplar gönderdi. Fakat Bediüzzaman Mirza'nın kendisine edilen nasihatlere aldırış etmemesi üzerine Hüseyin Baykara, Belh'e gidip oğlunu cezalandırmak üzere hazırlıklara başladı. Hüseyin Baykara gerekli hazırlıklarını tamamladıktan sonra yola çıkmadan önce Ali Şir Nevai, Bediüzzaman Mirza ile konuşup onu ikna etmek üzere kendisinden müsaade istedi. Hüseyin Baykara da Ali Şir Nevai'nin bu talebini kabul ettikten sonra Ali Şir Nevai, Belh'e gelip Bediüzzaman Mirza ile görüştü.⁹⁰⁷ Ancak Ali Şir Nevai'nin de gelmesi bir fayda sağlamadı, her ne kadar ısrar ettiyse de Bediüzzaman Mirza, Estarâbâd'ın, babası tarafından oğlunun sünnet hediyesi olarak verildiğini söyledi ve Estarâbâd bölgesini kardeşine vermeye razı olmadı.⁹⁰⁸

Ali Şir Nevai her ne kadar Bediüzzaman'a nasihatlerde bulunmuşsa da bir sonuç alamamış ve bunun üzerine geri dönerek Hüseyin Baykara'ya olanları anlatmıştı. Oğlunun bir türlü yola gelmemesi ve isyan etmekte direnmesi karşısında son derece öfkelenen Hüseyin Baykara, Bediüzzaman'ın üzerine yürümeye karar vererek Muzaffer Hüseyin Mirza, Emir Muhammed Barlas ve Emir Nasirüddin Ömer'i Estarâbâd'a göndererek kendisi de Belh'e yönelmişti. Babasının kendisine yaklaştığını duyan Bediüzzaman Mirza ise Emir Nizameddin Şeyh Ali Tagayi'yi şehri korumakla görevlendirdikten sonra Nisan 1497 tarihinde babasını karşılamak üzere yola çıkmıştı. Begi Sahrası'na gelen Bediüzzaman Mirza, Belçheragh Vadisi'nde ordugâhını kurmuştu. Hüseyin Baykara'nın birlikleri ise Meymene'den geçip vadinin karşı tarafına yerleşmişlerdi. Taraflar karşılıklı konuşlandıktan sonra gece boyunca savaş için hazırlık yapmaya başlamışlardı.⁹⁰⁹

⁹⁰⁷ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 207-208; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 78; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 107-108.

⁹⁰⁸ Babür, *Babürnâme*, 62-63.

⁹⁰⁹ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 208; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 78.

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra sabah saatleri ile birlikte Hüseyin Baykara ordusunu düzene koyduktan sonra oğluna taraf ilerlemeye başlamıştı. Bediüzzaman Mirza da ordusunun başında babasına karşı ilerlemekteydi. Böylece Belçheragh Vadisi'nde iki taraf arasında savaş başlamıştı. Hücüm boruları ve davulların çalması ile birlikte savaş meydanında oldukça büyük bir gürültü kopmuştu. Bu şekilde vuruşmalar devam ederken savaşın ortalarında üstünlük Hüseyin Baykara'nın ordusuna geçmişti. Ordusunun çözüldüğünü ve babasının üstün geldiğini gören Bediüzzaman Mirza vakit kaybetmeden savaş alanından kaçmaya başlamıştı. Ele geçirilen askerleri ise Hüseyin Baykara'nın emri ile tek tek öldürülmüşlerdi. Öyle ki yakalananlar arasında Bediüzzaman Mirza'nın yakın dostlarından olan Şah Arap da öldürülmüştü.⁹¹⁰ Ardından oğlunu bozguna uğratan Hüseyin Baykara, Belh'e gelmişti. Bediüzzaman Mirza tarafından Belh'i korumak üzere şehirde bırakılmış olan Emir Şeyh Ali Tagayi, çaresiz şehri Hüseyin Baykara'ya teslim etmek zorunda kalmıştı. Böylece Belh'i ele geçiren Hüseyin Baykara burayı Mirza İbrahim'e verdikten sonra Muhammed Veli Bey ile Şah Hüseyin Çehre'yi mirzanın yanında bırakarak Horasan'a gitmişti. Babasına karşı mağlup olduktan sonra kaçan Bediüzzaman Mirza ise Kunduz'a gelerek Hüsrev Şah'a sığınmıştı. Hüsrev Şah, yanına gelen mirzayı son derece güzel karşıladıktan sonra kendisine gerekli yardımlarda da bulunmuştu.⁹¹¹

Bediüzzaman babasına karşı yenildikten sonra oğlu Muhammed Mümin Mirza da Estarâbâd'da amcası Muzaffer Hüseyin Mirza'ya karşı yenilmiş ve ele geçirilip Herat'a gönderilmişti.⁹¹² Ancak Hüseyin Baykara, Herat'a geldikten sonra sarhoş bir halde bulunduğu esnada oğlu Muzaffer Hüseyin Mirza'nın annesi olan karısı Hatice Bike'nin teşviklerine kapılıp torunu Muhammed Mümin'i idam ettirmişti. Hüseyin Baykara daha sonra kendisine gelmişse de artık iş işten geçmiş ve her ne kadar bu kararı sarhoş bir halde vermişse de torununun ölümünden dolayı son derece pişmanlık duymuştu.⁹¹³ Bu olaydan sonra Bediüzzaman Mirza, oğlu Muhammed Mümin Mirza'nın intikamını almak üzere hazırlıklara başlamıştı. Hüseyin Baykara bu haberi

---

⁹¹⁰ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 109.

⁹¹¹ Babür, *Babürnâme*, 64.

⁹¹² Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 79.

⁹¹³ Günay Kut, "Ali Şîr Nevâî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 449-453; Algar-Alparslan, "Hüseyin Baykara" 18: 530; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 113-114; Aydın, *Timurlu Devleti'nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu*, 82.

aldıktan sonra ordusu ile birlikte 26 Aralık 1497 tarihinde Gernsir ve Kandahar'a doğru ilerlemeye başlamıştı. Hüseyin Baykara'nın geldiğini duyan Bediüzzaman Mirza ile Zünnun Bey Argun, Ferah ve Zemindaver'deki köylü ve çiftçilere haber göndererek tüm tahıl ürünlerini kalelere taşımalarını emretmişlerdi. Bunun yanında kalelerin savunma bölgelerine de takviye birliklerin gönderilmesi buyrulmuştu.⁹¹⁴ Ardından kendi aralarında görev dağılımı yaptıktan sonra Zünnun Bey Argun, Başlenk Kalesi'nde menzil kurarak kendisini sağlama almıştı. Bediüzzaman Mirza da yüksek kalelerden birine gidip yerleşmişti. Şeca Bey ise Kandahar Kalesi'nde mevzilenmişti. Bediüzzaman Mirza ve emirleri yerlerini aldıktan sonra Hüseyin Baykara'nın gelmesini beklemişlerdi. Zira her şey planladıkları gibi giderse Hüseyin Baykara, Başlenk tarafından geldiğinde Bediüzzaman Mirza ordusuyla birlikte arkadan saldıracaktı. Şayet baba ile oğul arasında bir savaş çıkarsa da Emir Zünnun Bey birlikleri ile beraber Bediüzzaman Mirza'nın yardımına koşup Hüseyin Baykara'nın üzerine gidecekti.⁹¹⁵

Hüseyin Baykara Ferah'tan geçip Zemindaver'e geldiği zaman ordugâhta ciddi bir kıtlık baş göstermişti. Öyle ki erzakların yetersizliğinden dolayı askerlerin bir kısmı terhis edilmiş ve bu şekilde yola devam edilmişti. Bu sıkıntılı süreç içerisinde Hüseyin Baykara, bütün hububatların Abdurrahman Argun'un emri ile Büst Kalesi'ne stoklandığını haber almış ve ardından kaleye doğru yönelmişti. Abdurrahman Argun, kalede Hüseyin Baykara'ya karşı birkaç gün direnmişse de sonunda askerlerin ihtiyaç duyduğu hububatı vermek zorunda kalmıştı. Ancak askerler için gerekli gıdalar temin edilmişse de bu defa Hüseyin Baykara eklem rahatsızlığından dolayı geri çekilmek mecburiyetinde kalmıştı. Ordusu ile birlikte Bağ-ı Cihânârâ'ya gelen Hüseyin Baykara'nın rahatsızlığı giderek artmaya başlamıştı. Ne var ki tabiplerin çabalarıyla kısa bir süre sonra eski sağlığına kavuşan Hüseyin Baykara, sefere kaldığı yerden devam etmişti.⁹¹⁶

⁹¹⁴ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 215; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 40.

⁹¹⁵ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 115.

⁹¹⁶ Babür, *Babürnâme*, 88; İsmail Aka, "Zünnun Beg Argun", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, Yay. Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. (Ankara: Berikan Yayınevi, 2005), 3: 191; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 79-80; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 116.

3.5.2. Nişin Savaşı

Hüseyin Baykara, maiyetindeki az sayıda asker ile Nişin'e vardığında Hoca Nizamülmülk, onun oğulları ve adamlarının usulsüzlükleriyle meşgul olduğu haberleri Germsir'de bulunan Bediüzzaman Mirza ve Zünnun Bey'in oğlu Şah Suca'ya ulaştı. Onlar aldıkları bu haberden sonra fırsatı ganimet sayarak üç-dört bin askerler hemen yola çıkıp Hüseyin Baykara'ya saldırmaya karar verdiler. Bunun üzerine Bediüzzaman Mirza hiç vakit kaybetmeden yola koyulup beş-altı günde Sebzevâr'a vardı. Bu esnada Sebzevâr'da bulunan Feridun Hüseyin Mirza ve adamları kaleleri onarıp savunma tedbirleri aldıktan sonra Hüseyin Baykara'ya bir elçi göndererek kendisini durumdan haberdar ettiler.⁹¹⁷

15 Haziran 1498 Cuma günü Nişin'e ulaşan elçi huzura çıkarak olanları anlattı. Bu haber üzerine Hüseyin Baykara'nın kumandanları, maiyetlerindeki asker sayısının az olmasından dolayı endişe duyup korkuya kapıldılar. Bu durum karşısında Herat'ta bulunan Ali Şir Nevai'ye haber gönderen Hüseyin Baykara, şehrin içinde ve dışında ne kadar asker varsa hepsini bir araya getirip ordugâha göndermesini istedi. Ali Şir Nevai de aldığı buyruk üzerine Cuma namazından sonra harekete geçerek hazırlıkları başlattı. Aynı günün sonunda Emir Mübarezeddin Veli Bey, Emir Ömer Bey ve Emir Baba Ali ile birleşerek Estarâbâd taraflarından gelip Ali Şir Nevai'nin emri doğrultusunda Hüseyin Baykara'ya katılmak üzere yola çıktılar.⁹¹⁸ Ancak takviye amacıyla yola çıkan birlikler henüz ordugâha varmadan, Hüseyin Baykara'nın izcileri Bediüzzaman Mirza'nın kale kuşatmasına aldırış etmeden hızla ilerlediğini bildirdiler. Gelen bu haberle birlikte Hüseyin Baykara daha çok endişelenmeye başladı. Çünkü Bediüzzaman Mirza o gece ordugâha yetişirse savaşı kazanma ihtimali oldukça yüksekti. Lakin daha sonra bu haberin doğruluğunu kanıtlayan bir delil olmadığından dolayı Hüseyin Baykara o gece rahat bir şekilde uyudu. Ertesi gün beklenen yardımcı birliklerin de gelmesi üzerine askerler arasındaki korku ve endişeler ortadan kalktı ve Hüseyin Baykara ordusunu savaş için düzene koydu.⁹¹⁹

Hüseyin Baykara ordusunu savaş için düzene koyarken Emir Hüsrev Şah'ın isyanından dolayı Hisar'dan ayrılan Sultan Mesud Mirza, beş yüz askeri ile birlikte

⁹¹⁷ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 41.

⁹¹⁸ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 120.

⁹¹⁹ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 41.

Hüseyin Baykara'nın huzuruna gelmişti. Sultan Mesud Mirza'nın da gelmesiyle birlikte hem Hüseyin Baykara'nın kendine olan güveni artmış hem de bu durum askerler için büyük bir moral kaynağı olmuştu. Bu esnada Emir Mübarezeddin Veli Bey, Emir Ömer Bey, Emir Baba Ali Estarâbâd'dan, Feridun Hüseyin Mirza, Abdüllatif Bahşi ve diğer emirler de Sebzevâr'dan gelerek Hüseyin Baykara'ya katılmışlardı. Böylece saflar yeniden düzenlendikten sonra savaş meydanına doğru harekete geçmişlerdi.⁹²⁰ Diğer yandan Bediüzzaman Mirza ve Şah Suca, Nişin yakınlarına geldikleri zaman karşılaştıkları manzara karşısında şaşırıp kalmışlardı. Çünkü beklediklerinin aksine Hüseyin Baykara'nın maiyetinde oldukça kalabalık bir askeri birlik görmüşlerdi. Buna rağmen Bediüzzaman Mirza, askerleri ile birlikte saldırıya geçmişti. Hüseyin Baykara ve birlikleri de onlara karşı harekete geçmişti. İki taraf arasında yarım günden kısa süren savaşta Hüseyin Baykara, Zemindaver ve Kandahar ordularına karşı üstün gelerek savaştan galibiyet ile ayrılmıştı.⁹²¹

Bediüzzaman Mirza bu defa da babasına karşı mağlup olup Gur dağlarına doğru kaçmaya başlamıştı. Emir Ömer her ne kadar Bediüzzaman Mirza'yı yakından takip etmişse de onu ele geçirememişti. Bunun üzerine Bediüzzaman Mirza, Emir Yusuf İsfendiyari'nin kılıcını alarak Emir Ömer'in başını keserek yoluna güvenli bir şekilde devam etmişti. Diğer yandan Gada Ali Mirahur ise Şah Suca'nın peşindeydi. Ancak Şah Suca, Gada Ali'in kendisini takip ettiğini fark ettiğinde ona doğru yönelerek bir kılıç darbesi ile yüzünü kesmişti. Hüseyin Baykara, oğlu karşısında kazandığı bu zaferden sonra savaşta yararlılık gösteren asker ve kumandanlara bolca hediyeler dağıtmıştı. Bunun yanında savaşta üstün başarılarından dolayı Sultan Mesud Mirza da ödüllendirilmişti.⁹²²

3.5.3. Bediüzzaman Mirza'nın Herat'a Saldırması

Bediüzzaman Mirza, Şah Suca ile birlikte Hüseyin Baykara'ya karşı giriştiği mücadeleyi kaybettiği esnada Zünnun Bey Argun, Gur vilayetinde yaylakta idi. Savaştan sonra Şah Suca ile birlikte Zünnun Bey'in yanına gelen Bediüzzaman Mirza

⁹²⁰ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 121.

⁹²¹ Babür, *Babürnâme*, 88-89; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 42.

⁹²² Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 222-223; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 81; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 121.

burada son derece güzel ağırlandı. Daha sonra Hüseyin Baykara'nın Muhammed Hüseyin Mirza meselesi ile ilgilenmek için Estarâbâd'a gitmesini fırsat bilerek Herat'a yapacakları saldırı için hazırlıklara başladılar. Bunun üzerine Kandahar, Zemindaver, Gur, Saher, Tulek bölgelerinden asker toplanması için bu vilayetlere elçiler gönderildi. Kısa bir zaman sonra Argun, Hezare, Nekuder, Kıpçak ve başka bölgelerden oldukça kalabalık bir ordu Bediüzzaman Mirza'nın etrafında toplanmaya başladı.⁹²³

Bediüzzaman Mirza etrafında toplanan askerler ile birlikte Horasan'ı ele geçirme ümidiyle Herat'a doğru yola koyulmuştu. Yol boyunca karşılarına çıkan Hüseyin Baykara'nın adamlarına ait sürüleri ele geçirdikten sonra Gıyasiye'ye doğru ilerlemişti. Burada da oldukça fazla sürü ele geçirildikten sonra Herat'a doğru ilerlemeye devam etmişlerdi. Diğer yandan Bediüzzaman Mirza'nın kalabalık bir ordu ile gelmekte olduğu haberinin Herat'a ulaşması üzerine ahali ve emirler arasında korku ve panik rüzgârları esmeye başlamıştı. Bundan dolayı şehirde ciddi bir savunma hazırlığı başlamış, kale ve surlar onarılarak kuşatma için gerekli hazırlıklar yapılmıştı. Bediüzzaman Mirza maiyeti ile birlikte Ubeh'e vardığı zaman, Zünnun Bey Argun öncü birlikler ile ilerlemeye devam etmişti. Herat'ın dışında, bağ ve bahçelerde bulunanlar, yalnızca Emir Zünnun'u görmüş ve Bediüzzaman'ın geri çekildiğini, Zünnun Argun'un yardım almadan Herat'ı kuşatmaya geldiğini düşünmüşlerdi. Bunun üzerine derhal şehre girerek Zünnun Argun'un küçük bir ordu ile şehre yaklaşmakta olduğunu bildirmişlerdi.⁹²⁴

Bediüzzaman Mirza'da Zünnun Argun'un arkasından ilerleyerek Herat önlerine gelmişti. Ancak burada yapılan mücadelede Bediüzzaman ve askerleri başarısız olarak geri püskürtülmüşlerdi.⁹²⁵ Hüseyin Baykara, oğlu Bediüzzaman Mirza'nın Herat'a gelmesinden önce, Merv ve Ebiyurd'a bulunan diğer iki oğlunun isyan etmesi üzerine Herat'ta Muhammed Kasım Mirza'yı bırakarak Merv üzerine yürümüşü. Şehir 3-4 ay kuşatma altında kaldıktan sonra sonunda baba ile oğlu arasında anlaşma sağlanmıştı. Daha sonra Estarâbâd'da isyan etmiş olan diğer oğlunun üzerine de giderek şehri ele geçirmiş ve on beş gün şehirde kalmıştı. Ancak burada

⁹²³ Aka, "Zünnun Beg Argun", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler* 3, 192; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 123.

⁹²⁴ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 248; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 82.

⁹²⁵ Aka, *Timurlular*, 119; Aydın, *Timurlu Devleti'nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu*, 82.

iken Herat'tan gelen haber üzerine oğlu Bediüzzaman'ın isyan ettiğini öğrenmişti.⁹²⁶ Bunun üzerine Estarâbâd'ı yeniden oğlu Muhammed Hüseyin'e bırakan Hüseyin Baykara, Herat'a dönmek zorunda kalmıştı. Ancak Hüseyin Baykara'nın ordusu oğlunun ordusuna oranla daha kötü bir durumdaydı.⁹²⁷ Hüseyin Baykara'nın Herat'a döndüğü haberlerinin şehre ulaşması üzerine Ali Şir Nevai, Bediüzzaman Mirza'ya haber göndererek babasına karşı savaşmaktan vazgeçmesini, af dileyerek Herat önlerinden çekilmesi gerektiğini ve böyle bir durumun her iki taraf içinde hayırlı olacağını bildirmişti. Bediüzzaman Mirza, Ali Şir Nevai'nin sözlerini doğru bularak Murgab'a doğru çekilmeye başlamıştı. Hüseyin Baykara Herat'a vardıktan sonra Bediüzzaman'ın ordusunun daha kuvvetli olduğunu öğrenmişti. Üstelik kendi askerleri de bir hayli yorgun düşmüşlerdi ve dinlenmeden savaşa girecek durumda değillerdi. Tüm bunların üzerine Ali Şir Nevai, Hüseyin Baykara'ya barıştan söz ederek baba ile oğlun anlaşmaları tavsiyesinde bulunmuştu. Hüseyin Baykara tarafından da kabul edilen bu fikirden sonra müzakerelere başlamışlardı.⁹²⁸ Barış görüşmelerinden sonra hutbelerde Hüseyin Baykara'nın yanında Bediüzzaman Mirza'nın da adının okunmasına ayrıca Ceyhun ve Belh'ten Murgab'a kadar olan bölgelerin de Bediüzzaman'a bırakılması şartıyla anlaşmaya varılmıştı.⁹²⁹ Böylece artık hutbelerde Hüseyin Baykara'nın adıyla birlikte Bediüzzaman Mirza'nın adı da zikredilmeye başlanmıştı. Bunun yanında Bediüzzaman Mirza'nın adına demir paralar da basılmaya başlanmıştı. Hatta öyle ki, Hüsrev Şah dahi Bediüzzaman Mirza'nın adını hutbelerde okutarak Kunduz, Baglan, Tirmiz, Hisar, Huttelan ile Bedeşah'ta adına paralar kestirmişti.⁹³⁰

3.6. EBUL MUHSİN MİRZA VE MUHAMMED MUHSİN MİRZA İLE OLAN MÜCADELELER

Bediüzzaman Mirza'nın Herat'ı kuşatmasından sonra barış görüşmelerinin devam ettiği esnada Hüseyin Baykara'nın oğullarından Merv hâkimi Ebu'l-Muhsin

---

⁹²⁶ Alan, *Timurlular*, 244.

⁹²⁷ Aka, *Timurlular*, 119; Şahbaz, "Timurlu Mirzalar Meselesi", 29.

⁹²⁸ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 249; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 43; Aydın, *Timurlu Devleti'nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu*, 82.

⁹²⁹ Alan, *Timurlular*, 244; Şahbaz, "Timurlu Mirzalar Meselesi", 29; Aka, *Timurlular*, 119; Rejepova, *Timurlularda Kültürel Hayat ve Sultan Hüseyin Baykara Dönemi*, 42-43.

⁹³⁰ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 43.

Mirza ile Ebiyurd hâkimi Muhammed Muhsin Mirza ittifak ederek babalarına karşı isyan ettiler. 19 Ağustos 1498'de bu haberin Herat'a ulaşması üzerine Hüseyin Baykara, Emir Kıvameddin Hasan Sarı'yı, Ebul Muhsin Mirza'ya nasihatlerde bulunmak ve isyanı sonlandırması için ikna etmek üzere Merv'e gönderdi. Emir Kıvameddin Hasan Sarı, aldığı buyruk üzerine Merv'e gelerek Ebul-Muhsin Mirza'ya gerekli tavsiyelerde bulundu, ancak başarılı olamadı. Çünkü Ebu'l-Muhsin Mirza, kardeşi ile başlattığı isyan hareketinde kendilerini haklı görerek babalarına karşı olan bu tutumlarından vazgeçemediler. Hüseyin Baykara, oğullarının isyankâr tutumlarına devam ettiklerini haber alınca onları cezalandırmak üzere hazırlıklara başlayarak Horasan'dan ordusu ile birlikte 19 Aralık 1498'de Bağ-ı Cihânârâ'dan ayrılarak Taht-ı Safar'a gelip ordugâhını kurdu.⁹³¹

Hüseyin Baykara daha sonra Muhammed Hüseyin Mirza ile Emir Abdüllatif'i Serahs yoluyla Merv'e gönderdi. Muhammed Kasım Mirza, Emir Nizameddin Ali Şir, Emir Abüdlhalik ve Hacı Pir'i ise şehirde bıraktı. Ardından ordusu ile birlikte yola koyulan Hüseyin Baykara, Taht-ı Safar'dan Sak-ı Selmana'a doğru harekete geçti. Burada üç dört ay kalındıktan sonra 26 Aralık günü Ribat-i Parin'a vardılar. Hüseyin Baykara burada iken Emir Nizameddin Şeyh Ahmed ve Meşhet'te ikamet eden Haydar Muhammed Mirza'ya birliklerini toplayıp Köpek Mirza olarak da bilinen Muhammed Muhsin Mirza'nın üzerine gitmeleri için haber gönderdi.⁹³² Ardından askerleri ile birlikte Merv'e doğru ilerlemeye başladı. Ebul Muhsin Mirza, babasının ordusu ile birlikte Merv'e yaklaştığını duyunca şehrin savunmasını güçlendirdi. Hüseyin Baykara, birlikleri ile Merv'e geldiği zaman şehri kuşatma altına aldı ve böylece baba ile oğul arasındaki savaş başladı. Yaklaşık üç dört ay boyunca devam eden savaşta her iki taraftan da pek çok insan telef oldu. Sonunda bir hayli yorgun düşen Hüseyin Baykara ve oğlu arasında sulhe benzer bir görüşme sağlandı.⁹³³

Hüseyin Baykara, Merv'den Serahs'a gitmiş ve oradan da Murgab'a doğru ilerlemişti. Ebu'l-Muhsin Mirza, babasının Merv önlerinden çekilmesinden sonra güvendiği adamlarından birini şehirde bırakarak yanına aldığı bir grup askeri ile birlikte Ebiyurd'da bulunan kardeşi Muhammed Muhsin Mirza'nın yanına gitmişti.

⁹³¹ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 240-241; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 44

⁹³² Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 241; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 44

⁹³³ Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 84.

Ağabeyinin gelişine son derece mutlu olan Muhammed Muhsin Mirza kendisini son derece saygıyla karşılamış ve ona ikramlarda bulunmuştu. Ardından devlet işlerinin yürütülmesi hakkında meşverette bulunan iki kardeş fetih planlarını da yaptıktan sonra babalarına karşı savaşmaya karar verip beş-altı bine yakın süvari birlikler toplamışlardı. Bu esnada Baba Hâkî'de bulunan Hüseyin Baykara, oğullarının birleşerek kendisine karşı harekete geçtiklerini öğrenince Emir Mübarizüddin Veli Bey'i terfi ederek onu Herat'a vali olarak göndermişti.⁹³⁴ Hüseyin Baykara, Emir Veli'yi Herat'a gönderdikten sonra zayıf ve bitkin bir vaziyette tahtırevanda oturmasına rağmen oğullarının başlattığı isyanı bastırmak üzere askerleri ile birlikte Ebiyurd'a doğru süratle yola koyulmuştu. Ebul Muhsin Mirza ile Muhammed Muhsin Mirza, babalarının askerleri ile birlikte yaklaştığını haber alınca Ebiyurd'dan ayrılıp Nîsâ'ya doğru harekete geçmişlerdi. Hüseyin Baykara, oğullarının Ebiyurd'dan ayrıldıklarını haber aldığı anda onların savaşmak niyetinde olmayıp kaçtıklarını düşünmüştü. Bundan dolayı Muzeffer Hüseyin Küregen, Haydar Muhammed Mirza, İbn-i Hüseyin Mirza ve Emir Şuceddin Muhammed Burunduk Barlas'ı kalabalık bir ordu ile onların peşinden gönderdikten sonra kendisi de ağır bir tempo ile ilerlemeye devam etmişti.⁹³⁵

Hüseyin Baykara'nın isyan eden oğulları Helva Çesme'ye vardıkları zaman peşlerinden gönderilen birlikler bu durumdan haberdar olarak oraya gitmişlerdi. Ancak buraya vardıkları zaman beklenenin aksine bir durum ile karşılaşmışlardı. Çünkü onlar Ebu'l-Muhsin Mirza ile Muhammed Muhsin Mirza'nın, babalarından korkarak kaçtıklarını düşünürken, her iki mirzanın Helva Çesme'de ordularını düzenleyip savaşa hazır bir şekilde beklediklerini görmüşlerdi. Gördükleri bu manzara karşısında onlar da derhal birliklerini düzene koyarak savaş pozisyonu almışlardı. Sağ kanatta Haydar Muhammed Mirza, sol kanatta da İbn-i Hüseyin Mirza yerini almıştı. Merkeze ise Muzaffer Hüseyin Küregen yerleşmişti. Karşı tarafta ise merkezde Ebul Muhsin Mirza, sağ kolda Muhammed Muhsin Mirza ve sol kolda da İbrahim Tarhan bulunmaktaydı. Saflar bu şekilde belirlendikten sonra her iki ordu da birbirlerine doğru

⁹³⁴ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 243; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 129.

⁹³⁵ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 45-46; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 129-130.

ilerlemiş ve Helva Çeşme Ovası'nda iki taraf arasında savaş başlamıştı.⁹³⁶ Sol kolda bulunan İbrahim Tarhan, Hüseyin Baykara'nın sağ kanadına saldırıda bulunarak Haydar Muhammed Mirza'yı kaçmak zorunda bırakmıştı. Ardından Muhammed Muhsin Mirza da, İbrahim Hüseyin Mirza'nın bulunduğu tarafa saldırmıştı. İbrahim Hüseyin Mirza da bu saldırıya direnemeyerek kaçış yolunu tutmuştu. Merkezde bulunan ve bu manzaraya şahit olan Muzaffer Hüseyin Mirza, savaş alanını terk edip kardeşinin peşinden gitmek istemişse de Mirza Sultan Ali Karasakal kendisine engel olmuştu.⁹³⁷ Mirza Sultan Ali Karasakal, Muzaffer Hüseyin Mirza'ya dönerek; “*Eğer savaş meydanında Sultan'ın adamlarından kimse kalmaz ise isyancılar daha da cesaretlenip bu mağlubiyetin felaketi yüce Hakan'a etki eder*” demişti. Bu sözler karşısında Muzaffer Hüseyin Mirza'nın cesareti artmış ve savaşa devam etmişti.⁹³⁸

Hüseyin Baykara bu sırada maiyeti ile birlikte Helvaçeşme'nin ilerisindeki dereye bulunmaktaydı. Yanında bulunan Hoca Şemseddin, Muhammed Münşi, Hoca Şihabeddin İshak Sadr ve bazı ileri gelen devlet adamları ile birlikte ordusunun sağ ve sol kanadının bozguna uğradığını öğrendi. Aldığı bu haber karşısında oldukça öfkelenen Hüseyin Baykara, hasta ve bitkin olmasına rağmen tahtırevandan inerek savaş kıyafetlerini giydi. Ardından gerekli düzenlemeleri yaparak isyan eden oğullarının üzerine yürümeye başladı. Yola çıktıktan sonra Hüseyin Baykara'nın emri üzerine savaş davulları ve boruları çalınarak müthiş bir gürültü meydana geldi. Bu sırada babalarının kendilerine doğru geldiğini öğrenen Ebul Muhsin Mirza ile Muhammed Muhsin Mirza, ona karşı çıkacak cesareti kendilerinde göremediklerinden kaçmaya başladılar. Bunlardan Ebu'l-Muhsin Mirza Merv'e, Muhammed Muhsin Mirza ise Muhammed Hüseyin Mirza'nın hâkimiyeti altında olan Estarâbâd'a doğru gittiler.⁹³⁹

---

⁹³⁶ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 244-245; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 130.

⁹³⁷ Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 86.

⁹³⁸ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 130.

⁹³⁹ Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 86; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 130-131.

3.7. MUHAMMED HÜSEYİN MİRZA İLE OLAN MÜCADELELER

3.7.1. Muhammed Hüseyin Mirzanın Horasan'a Dönmesi

Muhammed Hüseyin Mirza, babasının hasta olduğu sıralarda kardeşlerinden şüphelenmişti. Bu nedenle kendi kardeşi olan Ebu Turab Mirza ile birlikte Irak ve Azerbaycan taraflarına gitmişti. Uzun bir süre o bölgede zor günler geçirdikten sonra Ak-Koyunlu sultanları arasında meydana gelen çekişmelerden dolayı bir grup savaşçı gelerek kendisine katılmıştı. Muhammed Hüseyin Mirza, kendisine katılan bu askerler ile birlikte oldukça umutlanmış ve öz yurduna doğru yola çıkmıştı. Horasan sınırlarına vardığı zaman babasının huzuruna çıkıp elini öpmek istediğini bildirmişti. Hüseyin Baykara da oğlunun geri dönmesinden son derece mutluluk duymuş ve kendisine gönül alıcı mektuplar yollamıştı. Ancak bu esnada bazı haberciler Hüseyin Baykara'nın huzuruna çıkarak Muhammed Hüseyin Mirza'nın geliş sebebinin samimi duygular olmadığını ve kötü düşünceler beslemekte olduğunu ifade etmişlerdi. Bunun üzerine Hüseyin Baykara oldukça öfkelenmiş ve Emir Mübarezzeddin Veli Bey, Emir Ömer Bey, Emir Baba Ali'yi iki bin süvari ile birlikte Muhammed Hüseyin Mirza'yı karşılamak üzere göndermişti. Ayrıca emirlerine fırsatını bulurlarsa onu ele geçirip getirmelerini de söylemişti.⁹⁴⁰

Emirler aldıkları buyruk üzerine Meşhed'e yetiştikleri zaman Muhammed Hüseyin Mirza ordugâhını kurmuştu. Bu arada bazı kimseler Muhammed Hüseyin Mirza'ya gelen emirlerin kendisini yakalama niyetinde olduklarını söylemişti. Muhammed Hüseyin Mirza duyduğu bu sözler karşısında oldukça hiddetlenerek savaş için hazırlıklara başlamıştı. Ancak onlara karşı koyamayacağını ve takviye birliklerinin gecikmesinden endişelenen Muhammed Hüseyin Mirza, Cürcan'a yönelmişti. Bu haber Hüseyin Baykara'ya ulaştığı vakit o, iki emirini iki bin askerle birlikte Estarâbâd'a gönderip Muzaffer Hüseyin Mirza ile birleşerek Muhammed Hüseyin Mirza'ya karşı harekete geçmelerini emretmişti.⁹⁴¹ Aldıkları emir üzerine yola koyulan emirler Muhammed Hüseyin Mirza'ya karşı savaşmak üzere Muzaffer Hüseyin Mirza'nın birliklerine dâhil olmuşlardı. Ardından karşılaşan iki ordu arasında

⁹⁴⁰ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 217; Develi, *Tarih-i Ravzatü's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 116.

⁹⁴¹ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 217; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 47.

meydana gelen savaşta Muhammed Hüseyin Mirza, direnemeyerek yanına aldığı bir grup Türkmen askeri ile birlikte Atrak Nehri boyunca ilerlemişti. Muzaffer Hüseyin Mirza, Muhammed Hüseyin Mirza'yı mağlup ettikten sonra Estarâbâd'da geri dönmüştü. Galibiyetten sonra Emir Mübarezeddin Veli Bey, Emir Ömer Bey, Emir Baba Ali ödüllendirilmiş ve onların da gitmelerine müsaade edilmişti.⁹⁴²

3.7.2. Muhammed Hüseyin Mirza'nın Estarâbâd'a Yönelmesi

Muhammed Hüseyin Mirza, 18 Ağustos 1498 tarihinde birliklerini tekrardan bir araya getirerek Estarâbâd'a doğru yol aldı. Kardeşinin Estarâbâd'a doğru ilerlemekte olduğunu haber alan Muzaffer Hüseyin Mirza ordusunu hazırlatarak kardeşini karşılamak üzere Cürcan'dan harekete geçti. 12 Haziran 1498 tarihinde Gümbed-i Kabus civarında karşılaşan iki ordu arasında savaş vuku buldu. Muzaffer Hüseyin Mirza, savaşın ortalarında rahatsızlığından ötürü zayıf düştü. Bilinçsiz bir vaziyette olduğundan askerleri savaşa son verip savaş alanından ayrıldılar. Bundan dolayı Muhammed Hüseyin Mirza, galip bir şekilde Estarâbâd'a girdi.⁹⁴³

Muzaffer Hüseyin Mirza, savaş alanından ayrıldıktan sonra hiç durmadan Sebzevâr'a gitmişti. Bu olumsuz haberin Herat'a ulaşması üzerine Emir Burunduk Barlas ile Emir Kemaleddin Hüseyin Celâyir, Hüseyin Baykara'nın emri ile Muzaffer Hüseyin Mirza'ya katılmak üzere Sebzevâr'a doğru harekete geçmişlerdi. Hüseyin Baykara'nın kendisi de Sebzevâr'a gitmek niyetindeydi ancak Ebu'l-Muhsin Mirza'nın isyanından dolayı bu fikirden vazgeçerek Merv'e gitmişti.⁹⁴⁴ Hüseyin Baykara, Muhammed Hüseyin Mirza'nın Estarâbâd'ı Muzaffer Hüseyin Mirza'nın elinden aldığı günden beri gizlice oraya gitmek arzusundaydı. Ancak Horasan'daki bazı endişe verici olaylardan ötürü bu arzusunu bir türlü yerine getirememişti. Helva Çeşme sahrasında yapılan savaştan sonra Estarâbâd'a, kardeşinin yanına giden Muhammed Muhsin Mirza kardeşine karşı muhabbetle yaklaşması üzerine Hüseyin Baykara Estarâbâd'a gitmeye karar vermişti. Muhammed Hüseyin Mirza ve Muhammed Muhsin Mirza, babalarının Estarâbâd'a doğru geldiğini haber alınca

⁹⁴² Oruç, *Hüseyin Baykara*, 47; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 116-117.

⁹⁴³ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 47.

⁹⁴⁴ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 125.

beyleri ile istişare yaptıktan sonra Atrak Nehri civarında bulunan Türkmenlerin üzerine gitmişlerdi. Muhammed Muhsin Mirza, yol boyunca kardeşine ait pazarları yağma ederek Horasan'a doğru yönelmişti. Hüseyin Baykara bu olanlardan haberdar olunca Muhammed Muhsin Mirza'ya haber göndererek onu affettiğini ve Meşhed valiliğine tayin ettiğini bildirmişti. Muhammed Muhsin Mirza babasından aldığı bu habere oldukça sevinmiş, babasını sıkıntıya koyacak herhangi bir eylemde bulunmayarak Meşhed'e gitmişti. Böylece Hüseyin Baykara, Meşhed'i oğlu Muhammed Muhsin Mirza'ya vererek onu kardeşinden ayırmış ve Muhammed Hüseyin Mirza'yı mücadelesinde yalnız başına bırakmıştı.⁹⁴⁵

Hüseyin Baykara daha sonra Estarâbâd'a doğru ilerleyip buradaki ahaliye merhametle yaklaşarak onların ihtiyaçlarını giderdi. Bu esnada Emir Mübarezeddin Veli Bey tarafından Herat'tan gelen bir elçi Bediüzzaman Mirza'nın kalabalık bir ordu ile beraber Herat'a yaklaştığını ve isyan ettiğini bildirdi.⁹⁴⁶ Aldığı bu haber üzerine Hüseyin Baykara, Estarâbâd'ı tekrardan Muhammed Hüseyin Mirza'ya vererek geri dönmek zorunda kaldı. Geri dönerken de Mevlana Şemseddin Şeyh Sindi Münşi aracılığıyla oğlu Muhammed Hüseyin Mirza'ya tavsiye ve öğüt içeren bir mektup gönderdi. Mevlana Şemseddin Şeyh Sindi Münşi, Muhammed Hüseyin Mirza'nın yanına vardığı zaman babasının göndermiş olduğu mektubu kendine iletti. Bunun üzerine Muhammed Hüseyin Mirza tekrardan Estarâbâd'a yerleşip Cürcan birliklerini etrafına topladı.⁹⁴⁷

3.7.3. Muhammed Hüseyin Mirza'nın Horasan'ı Ele Geçirmek İstemesi

Muhammed Hüseyin Mirza Estarâbâd idaresini tekrar ele geçirdikten sonra o, vileyetin etrafındaki pek çok bölgeyi hâkimiyeti altında toplayarak Horasan'ı ele geçirmeyi planladı. Bu düşünce ile 27 Temmuz 1500 tarihinde ordusuyla birlikte İsferyin'e doğru harekete geçti. Ardından Hüseyin Baykara'nın buradaki valisi Emir Bedreddin'in evinin etrafını sararak onu kuşatma altına aldı. Akabinde adamlarından birini Emir Bedreddin'in yanına göndererek kendisine itaat etmesini söyledi. Ancak

⁹⁴⁵ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 247; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 47-48.

⁹⁴⁶ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 48.

⁹⁴⁷ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 247; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 48.

Emir Bedreddin, Hüseyin Baykara'ya sadık olduğundan dolayı bu talebi reddedip müdafaa hazırlıklarına başladı. Emir Bedreddin, emrindeki çok az sayıda askerle Muhammed Hüseyin Mirza'ya karşı cesurca savaşıp pek çok askerini öldürdü. Lakin Muhammed Hüseyin Mirza'nın askerleri bir hayli kalabalık olduğundan dolayı Emir Bedreddin'in etrafını sararak onu yaralı bir halde ele geçirdiler. Kendisinden mücadeleyi sonlandırıp itaat etmesini istediler, lakin Emir Bedreddin bu isteği yine reddedip direnmeye devam ederek ölünceye kadar mücadeleyi sürdürdü.⁹⁴⁸

Muzaffer Hüseyin Mirza Sebzevâr'da bulunduğu sırada Emir Bedreddin'in, kardeşi Muhammed Hüseyin Mirza tarafından öldürüldüğünü haber aldı. Bunun üzerine derhal ordusunu hazırlayarak kardeşinin üzerine gönderdi. Emir Muhammed Kasım Barlas, Muzaffer Hüseyin Mirza tarafından gönderilen ordunun öncü birliklerinin başında harekete geçti. Emir Muhammed Kasım'ın komutasındaki öncü birlikler, Derviş Muhammed Kükeltaş'ın emrindeki Estarâbâd kuvvetleri arasında meydana gelen savaşta Emir Muhammed Kasım aldığı ok darbesi sonucu hayatını kaybetti. Ardından Muzaffer Hüseyin Mirza'nın öncü kuvvetlerinin çoğunu öldüren Derviş Muhammed, pek çok askeri de esir olarak ele geçirdi. Savaş meydanından kaçmayı başaran askerler ise Muzaffer Hüseyin Mirza'nın yanına giderek yaşanan hadiseyi kendisine anlattılar. Bu haber üzerine burada kalmayı uygun görmeyen Muzaffer Hüseyin Mirza, Zeva şehrine doğru harekete geçip hiç durmadan Turbat vilayetine doğru ilerledi. Bu durumdan haberdar olan Muhammed Muhsin Mirza ise Meşhed'ten ayrılıp Nîsâ ve Ebiyurd taraflarına doğru kaçtı.⁹⁴⁹

Muhammed Hüseyin Mirza, bu olaylardan sonra Horasan'ı başıboş bularak Estarâbâd'dan Nişabur'a kadar olan bölgeleri kontrolü altına almayı başardı. Ele geçirilen bölgelerde yağma ve katliam faaliyetlerinde bulunan Muhammed Hüseyin Mirza'nın askerleri bu bölgelere oldukça zarar verdiler. Tüm bu olaylar Herat'ta bulunan Hüseyin Baykara'ya ulaşınca o, hasta ve güçsüz olmasına rağmen Herat'ta Ali Şir Nevai ile Emir Mübarezeddin Veli Bey'i bırakarak Temmuz 1500'de hazırlıklarını tamamlayıp Estarâbâd'a doğru harekete geçti. Yol boyunca Muzaffer Hüseyin Mirza, Emir Muhammed Burunduk Barlas ve diğer şehirlerin valileri

---

⁹⁴⁸ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 251-252; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 135-136.

⁹⁴⁹ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 49.

kuvvetleri ile birlikte kendisine katıldılar. Böylece Horasan askerlerinin tamamı Hüseyin Baykara'nın maiyetinde toplandı.⁹⁵⁰ Babasının yaklaşmakta olduğunu haber alan Muhammed Hüseyin Mirza, kendini Estarâbâd'da güvende hissetmeyerek kaçmaya karar verdi. Ardından Estarâbâd'a giren Hüseyin Baykara, burayı tekrardan hâkimiyeti altına aldı. Daha sonra babasının şefkat ve merhametine güvenen Muhammed Muhsin Mirza ise kendisi ile görüşmek istediğini bildirdi. Oğlunun bu talebi karşısında oldukça sevinen Hüseyin Baykara, Muhammed Muhsin Mirza'nın elçilerini son derece güzel ağırladı ve oğluna herhangi bir endişesinin olmaması gerektiğini içeren bir mektup gönderdi.⁹⁵¹

Muhammed Muhsin Mirza, kendisine gönderilen mektubu okuduktan sonra babasının ordugâhına doğru harekete geçti. Bunun üzerine Hüseyin Baykara, oğlunu karşılaması için Emir Muhammed Burunduk'u gönderdi ve kendisine yol boyunca dikkatli olup tedbirleri elden bırakmamasını emretti. Çünkü Muhammed Hüseyin Mirza'nın yakınlarda olmasından dolayı onun, Muhammed Muhsin Mirza'ya herhangi bir zarar vermesinden endişe duymaktaydı. Aldığı bu emir üzerine yola çıkan Emir Muhammed Burunduk, Muhammed Muhsin Mirza'nın yanına vardıktan sonra kendisine hediyeler sunarak babasının gönül alıcı ve dostluk sözlerini ilettiler. Muhammed Muhsin Mirza da Emir Muhammed Burunduk'a son derece saygı gösterip güzel iltifatlarla bulundu ve hep birlikte Hüseyin Baykara'nın ordugâhına doğru harekete geçtiler.⁹⁵² Muhammed Muhsin Mirza ve beraberindekiler herhangi bir önlem almadan ilerledikleri esnada yakınlarda bulunan Muhammed Hüseyin Mirza, onların tedbir almadan ilerlediklerinin farkındaydı. Bundan dolayı hazırlıklarını tamamlayarak onlara doğru harekete geçti. Beklemedikleri bir anda Muhammed Hüseyin Mirza'nın saldırısına uğrayan Muhammed Muhsin Mirza ile maiyeti, onlara karşı koyacak güçte olmadıklarından ötürü Hüseyin Baykara'nın ordugâhına doğru kaçmaya başladılar. Bu sırada arkalarında bıraktıkları ağırlıklarının tamamı Muhammed Hüseyin Mirza'nın eline geçti. Elde ettiği bu ganimetlerden sonra

⁹⁵⁰ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 136.

⁹⁵¹ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 49; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 136.

⁹⁵² Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 252-253; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 50; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 137.

Muhammed Hüseyin Mirza, askerleri ile birlikte Etrek Nehri'ne doğru harekete geçti.⁹⁵³

Hüseyin Baykara yaşanan bu hadiseyi haber aldığı zaman oğlu için oldukça endişe duydu. Ardından emirlerine ve vezirlerine, Muhammed Muhsin Mirza'nın ihtiyaç duyduğu teçhizatın derhal karşılanıp kendisine hizmet etmek üzere emrine adamların verilmesini buyurdu. Aldıkları buyruk üzerine yola çıkan devlet erkânı Muhammed Muhsin Mirza'nın ihtiyaç duyduğu gerekli levazımatları kendisine sunduktan sonra mirzaya eşlik ederek babasının huzuruna getirdiler. Hüseyin Baykara'nın huzuruna çıkan oğlu babası tarafından oldukça samimi bir şekilde karşılandı. Babasından gördüğü samimi duygular karşısında oldukça sevinen Muhammed Muhsin Mirza, geçmişte yaptıkları hatalardan dolayı son derece pişmanlık duyarak babasından özür diledi. Bunun üzerine Hüseyin Baykara da oğluna merhamet göstererek onu divanda nişancılık görevi ile vazifelendirdi.⁹⁵⁴ Bunun yanında Meşhed vilayeti ile birlikte Nîsâ, Yazır ve Ebiyurd gibi bölgelerin idaresi de Muhammed Muhsin Mirza'ya bırakıldı. Diğer yandan Muhammed Hüseyin Mirza da babasına karşı ayaklandığı için pişmanlık duydu ve kendisine hediyeler göndererek özür diledi. Hüseyin Baykara bu oğluna da merhamet gösterip afetti ve kendisine Cürcan vilayetini bağışladı. Oğulları ile arasındaki sorunlar bu şekilde çözüme kavuştuktan sonra Hüseyin Baykara Herat'a geri döndü. Herat'a dönüş esnasında ise Muhammed Muhsin Mirza'ya altın sırmalı cübbeler ile birlikte mücevher, kaplamalı kamalar hediye olarak gönderildi.⁹⁵⁵

---

⁹⁵³ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 50; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 137.

⁹⁵⁴ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 253; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 50; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 137.

⁹⁵⁵ Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 91; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 137-138.

3.8. HÜSEYİN BAYKARA’NIN EMİRLERİ İLE OLAN MÜCADELELERİ

3.8.1.Emir Ahmed Muştak İsyanı

Hüseyin Baykara, Sultan Mahmud Mirza’yı hezimete uğrattıktan sonra Belh’in idaresine Emir Ahmed Muştak’ı getirdi. Ancak bir süre sonra Belh’te valilik yapan Ahmed Muştak, gurur ve kibre kapılarak bağımsız hareketler sergilemeye başladı. Ayrıca Hüseyin Baykara’ya karşı isyan etti.⁹⁵⁶ Ahmed Muştak isyan girişimine başladığı zaman en büyük desteğini Ebu Said’in oğulları Sultan Mahmud Mirza ve Sultan Ahmed Mirza’dan aldı. Zira isyan ettiği esnada onlara elçiler göndererek kendilerinden yardım talebinde bulundu.⁹⁵⁷ Bunlardan Sultan Mahmud Mirza, daha önce de Belh’te isyan eden Emir Derviş Ali’ye de yardım etti. Bundan dolayı Hüseyin Baykara kendisine karşı çıkan her isyan girişiminde Sultan Mahmud Mirza’nın desteğini fark etti. Ayrıca bu durumun kendisi için tehlikeli bir hal oluşturduğunun farkına vardı.⁹⁵⁸

Belh’ten gelen isyan haberleri ve Ebu Said’in oğullarının isyanı desteklemeleri üzerine durumun ciddiyetini kavrayan Hüseyin Baykara, Emir Abdülhalik’i askeri bir birlikle Belh’e gönderdi. Onlara; “*O beldeye girin Ahmed Muştak’a da eğer Mâverâünnehr tarafından bir ordu sudan geçerse kolayca def edilmesine yardım etmek için bizi buraya gönderdiler diye inandırın böylece Ahmed Muştak, sizlerle birleşip gönlü mutmain olsun, hemen fırsatını bulunca da onu yakalayıp tutuklayın*” dedi. Bunun üzerine Emir Abdülhalik yola koyulduktan sonra Belh’e vardı.⁹⁵⁹ Şehre giren Emir Abdülhalik, Ahmed Muştak ile görüştü. Ancak Ahmed Muştak, onun hal ve hareketlerinden ötürü geliş sebebini anladı. Çaresiz bir şekilde şehirden çıkacağını vadederek; “*Ben fitne ve fesat ehlinin ithamlarından aklanmak için yakında dergâha geleceğim*” dedi. Bu durum karşısında Emir Abdülhalik, Belh’ten ayrılarak Hüseyin Baykara’nın yanına geldi ve olanları anlattı. Hüseyin Baykara, Ahmed Muştak’ın dedikleri üzerine birkaç gün bekleyerek onun düşmanlık yolundan vazgeçip huzura

⁹⁵⁶ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, 1153-1154; Develi, *Tarih-i Ravzatu’s-Safa’ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 64-65.

⁹⁵⁷ Rumlu, *Ahsenü’t-Tevârîh*, 531.

⁹⁵⁸ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 31

⁹⁵⁹ Develi, *Tarih-i Ravzatu’s-Safa’ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 65.

gelip itaat etmesini bekledi. Lakin bu bekleyiş bir sonuç vermeyince Ahmed Muştak'ın verdiği sözde durmayacağını anladı ve kendisini cezalandırmak üzere hazırlıklara başladı. Ardından oğlu Mirza Bediüzzaman'ı Herat'ın idaresine getirerek Emir Moğul'u da onun hizmetine verdi. Daha sonra da ordusu ile birlikte Belh'e doğru harekete geçti.⁹⁶⁰

Ahmed Muştak, Hüseyin Baykara'nın kalabalık bir ordu ile üzerine geldiğini öğrenince hemen savuna hazırlıklarına başlayarak şehrin burç ve duvarlarını sağlamlaştırdı. Ardından Sultan Mahmud Mirza ile Sultan Ahmed Mirza'ya elçiler göndererek yardım istedi. Ebu Said'in oğulları bu durum karşısında Belh'i ele geçirmek hevesiyle Ahmed Muştak'ın yardım talebine olumlu karşılık verdiler. Sultan Mahmud Mirza, bizzat harekete geçerek nehrin kıyısına geldi. Sultan Ahmed Mirza ise kendisi gitmese de Semerkand'dan yardımcı birlikler gönderdi. Hüseyin Baykara Belh'e vardıktan sonra muhasara hazırlıklarına başlayarak şehrin çevresini emirlerine paylaştırdı. Ardından Şah Hüseyin burcunun karşısına gelen Hüseyin Baykara burada konuşlandı. Emir Ali Şir Nevai ise Şirhar Kalesi kapısını ordugâh yaptı. Diğer emirler ve askerler de kalenin etrafını kuşattılar.⁹⁶¹

Hüseyin Baykara, Belh'i kuşatma altına aldığı zaman Sultan Mahmud Mirza'nın ordusu ile birlikte Ahmed Muştak'a yardım amacıyla Ceyhun sahiline geldiğini öğrendi. Bunun üzerine Emir Muzaffer Barlas'ı askeri bir birlik ile o tarafa gönderdi. Ahmed Muştak ise Sultan Mahmud Mirza'nın yardımına geldiğini öğrenince cesareti arttı ve şehrin savunmasını arttırarak muhalefete devam etti.⁹⁶² Bu sırada Emir Seyyid Bedir, askerleri ile birlikte surlardan taş ve ok atmakta olan düşman askerlerine doğru ilerleyip hendeğin karşısına geldi. Daha sonra Şah Hüseyin Burcu'na kementle tırmandı. Ahmed Muştak bu durumu fark edince Emir Seyyid Bedir'e karşı savaşmak üzere o tarafa bir grup asker gönderdi. Gönderilen askerlerden biri Emir Seyyid Bedir'e mızrak ile saldırmaya başladı. Fakat Emir Seyyid Bedir, bu askerin elinden mızrağı alarak onun başını kesti. Ardından bir başka askerin de saldırması üzerine onu da etkisiz hale getirip başını kesen Emir Seyyid Bedir, öldürdüğü her iki askerin başını Hüseyin Baykara'ya gönderdi. Hüseyin Baykara da Emir Seyyid

⁹⁶⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 531; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 93.

⁹⁶¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 531-352; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 65.

⁹⁶² Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 65.

Bedir'in bu kahramanlığı karşısında kendisine kıymetli hediyeler gönderip, rütbesini arttırdı.⁹⁶³

Belh Kalesi son derece dayanıklı olduğundan dolayı kuşatma üç ay sürdü. Kuşatma günleri devam ederken Karacar adıyla meşhur olan bir Türkmen, her gece Şah Hüseyin burcuna çıkıp Hüseyin Baykara'nın otağına dönerek küfür ve hakaretler ediyordu. Bu durumdan rahatsız olan Hüseyin Baykara, bir gece üç dört usta okçuyu Şah Hüseyin burcunun karşısına gönderdi. Karacar tekrardan Şah Hüseyin burcuna çıkıp her zamanki gibi hakaretlerde bulunduğu esnada Hüseyin Baykara'nın gönderdiği okçular onu boğazından vurarak öldürdüler.⁹⁶⁴ Karacar'ın öldürülmesi, Ahmed Muştak'ın askerleri üzerinde olumsuz bir etki yarattı ve cesaretlerinin kırılmasına sebebiyet verdi.⁹⁶⁵

Emir Muzaffer Barlas ve Emir Muhammed, bir gün karşı taraftan Emir Cihangir Barlas ile görüşmelerde bulunmak üzere Ceyhun Nehri'nde gemiye binerek müzakerelere başladılar. Ancak bu esnada çıkan şiddetli fırtınadan dolayı Emir Muzaffer Barlas'ın gemisi düşman birliklerinin bulunduğu tarafa doğru sürüklenmeye başladı. Gemide bulunan askerler her ne kadar gayret ettilerse de gemiyi kontrol altına alamadılar. Nehrin kıyısında bekleyen Sultan Mahmud Mirza'nın adamları bu durumu fark edince derhal harekete geçtiler. Bunun üzerine Emir Muzaffer Barlas gemiden atlayarak ordugâha doğru yüzüp ilerledi. Düşman askerleri her ne kadar kendisine ok atılsa da Emir Muzaffer Barlas yara almadan kıyıya varmayı başardı. Lakin gemide bulunan askerleri Sultan Mahmud Mirza'nın askerleri tarafından ele geçirildiler.⁹⁶⁶

Belh kuşatmasının oldukça uzun sürmesinden dolayı Hüseyin Baykara'nın ordugâhında büyük bir kıtlık baş gösterdi. Açlık çok ciddi boyutlara ulaştığından dolayı askerler bu durum karşısında teker teker ordudan ayrılmaya bile başladılar. Öyle ki sonunda Hüseyin Baykara'nın maiyetinde iki binden az kişi kaldı. Bu sırada Emir Muzaffer Barlas'ın ordugâha gelmesi üzerine Hüseyin Baykara, Horasan memleketlerinden tahıl toplayıp ordugâha göndermesi için Emir Ali Şir Nevai'yi

⁹⁶³ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 532-533; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 93-94; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 66.

⁹⁶⁴ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 533; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 94.

⁹⁶⁵ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 66.

⁹⁶⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 533; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 52; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 67.

Herat'a yolladı. Ali Şir Nevai, Herat'a geldikten sonra yeterli derece gıda temin etti ve sonra Arap kabilelerinden kiraladığı develerle topladığı erzakları Belh'e gönderdi. Bu arada Ali Şir Nevai, Herat'ta bulunduğu sırada Timurlu Mirzası Ebu'l-Hayr itaatsizlik edip kaçış yolunu tuttu. Ancak fazla uzaklaşmadan Ali Şir Nevai'nin peşinden gönderdiği askerler tarafından yakalanarak İhtiyareddin Kalesi'ne hapsedildi.⁹⁶⁷

Emir Muzaffer Barlas'ın Ceyhun'dan geri dönmesinden sonra Sultan Ahmed Mirza Semerkand ordusu ile birlikte gelerek Sultan Mahmud Mirza'ya katıldı. Ardından her iki kardeş Ceyhun'u geçip savaşı alevlendirmeye karar verdiler. Ancak Hüseyin Baykara, Ebu Said'in oğullarının planını öğrenerek tavacıları⁹⁶⁸ Herat ve Horasan'ın öteki şehirlerine gönderip hâkimlere ve valilere kendi bölgelerinin askerlerini toplayıp ordugâha gelmelerini emretti. Diğer taraftan Sultan Mahmud Mirza, Hüseyin Baykara'nın emrindeki askerlerin azaldığını öğrendi. Derhal Emir Eyüp'ün idaresine iki bin kişilik bir birlik katarak nehri geçip Hüseyin Baykara'nın ordugâhına baskın düzenlemesini buyurdu. Sultan Mahmud Mirza, Emir Eyüp'ü gönderdikten sonra kendisi de planını uygulamak üzere Muştak Kanalı'na doğru ilerledi. Ancak Hüseyin Baykara'nın atı ile birlikte dolaştığı esnada tesadüfen Muştak Köprüsü'nü fark etmesi üzerine köprünün yıkılmasını buyurdu ve köprü adamları tarafından yıkıldı. Emir Eyüp, emrindeki birlikler ile Muştak Köprüsü'ne vardığı zaman köprünün yıkıldığını gördü. Bundan dolayı amaçladığı planı uygulayamadan geri dönmek mecburiyetinde kaldı. Onların geri dönmelerinden sonra Hüseyin Baykara, Emir Eyüp'ü takip etmesi için bir birliği onun peşinden gönderdi. Gönderilen birlikler Emir Eyüp'e yetişemediyse de onların arkalarında bıraktığı eşya ve silahlarını alarak geri döndüler.⁹⁶⁹

⁹⁶⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 533-534; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 52-53; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 67.

⁹⁶⁸ Moğolca “saymak, toplamak, hesaplamak” anlamındaki “togaca”dan gelen tavacı, Çağatay Türkçesi'nde “sayı sayan, asker toplama müfettişi, haberci, zâbit, dellâl, muhbir” gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Asıl vazifeleri orduya asker toplamak, ordunun nizam ve intizamıyla uğraşmak, toplanma yerini belirlemek, kıtaları teftiş etmek, idam cezalarının uygulanmasına nezaret etmek, ganimetleri taksim etmek ve hükümdarın önünde geçit merasimleri yapmaktır. Bunların yanında farklı görevleri de bulunan tavacılar Timurlu Devleti'nde de var olan bir müesseseydi. Tavacıların görev ve sorumlulukları hakkında bkz. Hayrunnisa Alan, “Tavacı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: 177-178; Korkmaz, *Kara-Koyunlu Devletinin Askerî Teşkilâtı*, 22-23.

⁹⁶⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 534; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 53; *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 68.

Emir Eyüp'ün başarısız bir şekilde Ceyhun'a gelmesi üzerine bu defa Sultan Mahmud Mirza ile Sultan Ahmed Mirza maiyetleri ile birlikte ilerlemeye başladılar. Hüseyin Baykara onların bu hareketini haber alınca birliklerini toplayıp Murgab'a yönelip oradan düşmana saldırmayı uygun buldu. Bundan dolayı Belh'den harekete geçip Gezbesan ve Çeharyek vadileri yolundan ilerleyerek Faryab yakınlarında ordugâhını kurdu.⁹⁷⁰ Burada Mirza Ebubekir, Hüseyin Baykara'ya sadakatsizlik gösterip kendisinden yüz çevirerek ondan ayrıldı. Hüseyin Baykara, Faryab'dan Germâb'a geldiği esnada Sultan Mahmud Mirza ile Sultan Ahmed Mirza nehri geçip Belh yakınlarına geldiler. Lakin burada beklenmedik bir durum ile karşılaştılar. Çünkü birlikte hareket ettikleri Ahmed Muştak kendilerine şehrin kapılarını açmadı. Bu durum karşısında hayal kırıklığına uğrayan kardeşler geri dönerek Hüseyin Baykara'nın arkasından gittiler. Hüseyin Baykara da hazırlıklarını yapıp askerlerine savaş kıyafetlerini giydirdikten sonra Germâb'dan Çiçektu'ya, oradan da Taban Köprüsü'ne hareket etti. Yolculuk esnasında Bediüzzaman Mirza ile Emir Moğol iki bin süvari ve piyade ile Herat'tan Hüseyin Baykara'nın yanına geldiler. Daha sonra Hüseyin Baykara, Murgab'ı geçerek nehrin kıyısında ordugâhını kurdu. Ardından Mervîçak ve Bâgdîs vilayetlerindeki askerler toplanarak ordugâha gelip Hüseyin Baykara'ya katıldılar.⁹⁷¹

Sultan Mahmud Mirza ile Sultan Ahmed Mirza da bu esnada Germâb menziline vardılar. Hüseyin Baykara'nın maiyetinde beklediklerinden çok daha fazla asker olduğunu öğrendikleri vakit oldukça korkuya kapıldılar. Yine aynı sıralarda Hüseyin Baykara'nın yanından kaçmış olan Mirza Ebubekir'in Bedenşah'a gidip orada etrafına çok sayıda asker toplayıp Hisar'ı ele geçime planları yaptığını da haber aldılar. Aldıkları bu son haber üzerine ümitleri tükenen iki kardeş çaresiz Mâverâünnehr'e gitmeye karar verdiler. Sultan Mahmud Mirza ile Sultan Ahmed Mirza'nın geri döndükleri haberi Hüseyin Baykara'ya ulaştığı vakit, Emir Muzaffer Barlas'ı onları takip etmek üzere peşlerinden gönderdi.⁹⁷² Emir Muzaffer Barlas derhal hazırlıklarını yapıp mirzaları Belh'e kadar takip etti. Her ne kadar onlara yetişemese

⁹⁷⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 535; Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 165; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 95.

⁹⁷¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 535; Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 166; Oruç, *Hüseyin Baykara* 53; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 68.

⁹⁷² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 535; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 54; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 69.

de geride bıraktıkları ağırlıklarını ve bazı askerlerini ele geçirmeye muvaffak oldu. Emir Muzaffer Barlas daha sonra Emir Ahmed Muştak'a bir elçi göndererek isyanı sonlandırmasını ve yeniden birlik ve beraberlik içerisinde hareket edilmesini tavsiye etti. Ahmed Muştak da kendisine bir elçi göndererek yaptığından dolayı pişman olduğunu bildirdi. Bunun üzerine iki taraf arasında sağlanan barış anlaşmasından sonra Ahmed Muştak, Belh'i Emir Muzaffer Barlas'a teslim ederek Hüseyin Baykara'dan bağışlanma talebinde bulundu. Hüseyin Baykara da doğasında olan merhamet duygusundan dolayı Ahmed Muştak'ı bağışlayıp kendisine hediyeler gönderdi. Üstelik bunun yanında rütbesini de yükseltti. Böylece Ahmed Muştak isyanını bastıran Hüseyin Baykara, Belh'i Mirza Baykara'ya bırakarak Herat'a geri döndü.⁹⁷³

3.8.2. Emir Moğol İsyanı

Ali Şir Nevai'nin Estarâbâd valiliğinden istifa etmesi üzerine onun yerine Hüseyin Baykara'nın emri ile Emir Moğol atandı. Emir Moğol, Estarâbâd'a gelip şehrin yönetimini ele aldı. 13 Kasım 1490 tarihinde Mâzenderân'ın hâkimi olan Hoca Fahreddin Muhammed Bitikci, Hüseyin Baykara'nın huzuruna geldi. Hoca Fahreddin Muhammed Bitikci, Herat'a geldikten sonra bazı iftiralara maruz kalarak İhtiyareddin Kalesi'ne hapsedildi.⁹⁷⁴ Ardından Hüseyin Baykara, Emir Muhammed el-Abbasi, Emir Sultan Ahmed Cokancı ve Emir Derviş Muhammed Biyvecin'i Estarâbâd'a göndererek Hoca Fahreddin Muhammed Bitikci'in mallarına el koymalarını, evlatlarını ve görevli memurları tutuklamalarını buyurdu. Yola çıkan emirler Estarâbâd'a vardıkları zaman, Emir Moğol, Hüseyin Baykara'nın fermanı üzerine emirlerle birlikte hareket ederek verilen vazifeyi iki üç gün içerisinde yerine getirdi.⁹⁷⁵

Emir Moğol bir süre sonra kötü düşüncelere kapılıp ayağını itaat çizgisinin dışına atarak isyan etme hazırlıklarına başladı. Bunun için de ilk iş olarak Hoca Fahreddin Muhammed Bitikci'yi kaçırıp isyan bayrağını açmayı planladı. Bu düşünce ile harekete geçen Emir Moğol önce Seyyid Kemaleddin'i, ardından da Ali Şir Nevai'nin hazinedarı olan Hoca Şemseddin Kerd'i öldürttü. Yaşanan bu hadiseleri

⁹⁷³ Rumlu, *Ahşenü't-Tevârîh*, 536; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 54; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 69.

⁹⁷⁴ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 186; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 54.

⁹⁷⁵ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 86.

haber alan Emir Muhammed el-Abbasi ve yakın arkadaşları durumu Hüseyin Baykara'ya anlatmak üzere Estarâbâd'dan ayrılıp Herat'a doğru yola koyuldular.⁹⁷⁶ Herat'a ulaşan beyler olup bitenleri anlatınca Hüseyin Baykara, Emir Moğol'un bu nankörlüğünden dolayı hayrete düştü. Daha sonra Estarâbâd valiliğini Bediüzzaman Mirza'ya teslim ederek mirzayı o bölgeye gönderdi. Bediüzzaman Mirza, Estarâbâd'a gelince Emir Moğol korkuya kapılarak Irak ve Azerbaycan taraflarına kaçtı. Emir Moğol, 3 Kasım 1491 tarihinde Tebriz'e vardığında Ak-Koyunlu sultanı Sultan Yakup ölmüş yerine oğlu Baysungur Mirza tahta çıkmış bulunmaktaydı. Baysungur Mirza tarafından oldukça görkemli bir şekilde ağırlanan Emir Moğol, onun büyük emirleri arasında yerini aldı. Böylece Emir Moğol bu şekilde bir süre Baysungur Mirza'nın koruması altında hayatını devam ettirdi. Ancak Ak-Koyunlu sultanının düşmanları ile mücadele içerisinde olduğu bir zamanda Emir Moğol, Baysungur Mirza'ya vefasızlık gösterip düşman saflarına katılma planları yapmaktaydı. Ne var ki Baysungur Mirza'nın beylerinden olan Sufi Halil, Emir Moğol'un bu ihanetini anladı ve onu derhal öldürdü.⁹⁷⁷

3.8.3. Emir Nizameddin Derviş Ali Kitabdar İsyanı

Emir Nizameddin Derviş Ali, Ali Şir Nevai'nin kardeşi olup Hüseyin Baykara'nın oğullarından Mirza İbrahim adına Belh bölgesinin valiliğini yürütmekteydi. Ancak Belh'de valilik görevini yürüttüğü sıralarda abisi Ali Şir Nevai'nin yetkilerinin Hoca Mecdeddin'e devir edildiğini, onun çok yüksek makamlara ulaştığını ve nüfusunun bir hayli arttığını öğrendi. Bundan dolayı bu durumun böyle devam etmesi halinde Ali Şir Nevai'nin gücünün azalacağını ve bunun elindeki Belh valiliğini olumsuz etkileyeceğini düşünerek bir hayli rahatsız olmaya başladı.⁹⁷⁸ Hoca Mecmeddin'in yüksek makamlara gelmesini kendisi için bir hayli tehlikeli gören Emir Derviş Ali, Hüseyin Baykara'ya bir mektup göndererek Hoca Mecmeddin'in görevinden istifa etmesini, aksi takdirde isyan edeceğini bildirdi. Ardından Belh'de babası adına hükümet işlerini yürüten İbrahim Mirza'yı Belh'den

⁹⁷⁶ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 186-187; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 55.

⁹⁷⁷ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 187; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 55; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 86-87.

⁹⁷⁸ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 188; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 55.

göndermek için padişah mührünün bulunduğu ve güya Hüseyin Baykara'nın İbrahim Mirza'yı Herat'a çağırdığını yazan sahte bir mektup kaleme alarak İbrahim Mirza'ya verdi. Bu mektubun kendisine babası tarafından gönderildiğini sanan İbrahim Mirza ise hemen hazırlıklarını tamamlayarak başkent Herat'a doğru yola koyuldu.⁹⁷⁹

Emir Derviş Ali, İbrahim Mirza'yı Belh'den uzaklaştırdıktan sonra isyan etti ve ardından Bedenşah hâkimi olan Sultan Ebu Said'in oğlu Sultan Mahmud Mirza'ya haber göndererek onun safına katıldığını bildirdi.⁹⁸⁰ İsyân haberi Herat'a ulaşınca Emir Derviş Ali amacına ulaşmış bulunmaktaydı. Zira isyan haberi ile birlikte Hoca Mecmeddin istifa ederek devlet işlerinden uzaklaştırıldı. Hoca Mecmeddin'in devlet işlerinden uzaklaştırılması bir merasim ile gerçekleştirildi ve kendisine yüz bin dinar para ile altın dikişli hilat hediye edildi. Ancak ne var ki Hoca Mecmeddin'in bu şekilde uzaklaştırılması Emir Derviş Ali'yi daha da rahatsız etti. Diğer yandan İbrahim Mirza da Herat'a vardı ve böylece Emir Derviş Ali'nin sahtekârlığı ve ihaneti bir kez daha ortaya çıktı.⁹⁸¹ Daha sonra Hüseyin Baykara, Emir Derviş Ali ile Sultan Mahmud Mirza arasındaki ilişkilerin ilerlemesinden endişe duyduğu için onları birbirinden uzaklaştırmak amacı ile devlet erkânını topladı. Burada Emir Derviş Ali'ye karşı neler yapılacağı hakkında fikir alış verişinde bulundu.⁹⁸²

Hüseyin Baykara, beyleri ile bir araya geldikten sonra Emir Derviş Ali'nin kendisine son derece sadık olmasına rağmen isyan etmesine şaşırıldığını ifade etti. Bu durum karşısında beylerden bazıları Emir Derviş Ali'nin, Ali Şir Nevai'nin onayı olmadan böyle bir işe girişemeyeceğini beyan ettiler. Duyduğu bu sözler karşısında Hüseyin Baykara, Ali Şir Nevai'ye oldukça gücendi.⁹⁸³ Ali Şir Nevai, Hüseyin Baykara'nın kendisine soğuk davranması üzerine huzura çıkarak kardeşi hakkında söylenenlerin dedikodudan ibaret olduğunu, kendisinin bu işte bir dahli olmadığını beyan etti.⁹⁸⁴ Daha sonra Hacı Gıyaseddin Muhammed Dihdar, Hüseyin Baykara'nın yanına gelerek Belh'e gidip Emir Derviş Ali'yi yakalayıp getirmek için müsaade istedi. Bunun üzerine Hüseyin Baykara, Hacı Gıyaseddin Muhammed Dihdar'ı bir

⁹⁷⁹ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 88.

⁹⁸⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 602.

⁹⁸¹ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 55-56.

⁹⁸² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 602.

⁹⁸³ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 602; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 88-89.

⁹⁸⁴ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 56.

birlik ile beraber Belh'e gönderdi. Yola çıktıktan kısa bir süre sonra Belh'e varan Hacı Gıyaseddin Muhammed Dihdar, Emir Derviş Ali'yi nankörlük edip isyan ettiğinden dolayı kendisini kınayıp tehdit etti. Bunun yanında Hüseyin Baykara'nın ordusunun da Murgab'a yetişmesi üzerine Emir Derviş Ali, yaptıklarından dolayı oldukça pişman olduğunu söyledi. Ardından Belh'ten çıkıp Taht-ı Hatun'da bulunan Hüseyin Baykara'nın huzuruna gelerek kendisinden bağışlanma talebinde bulundu. Hüseyin Baykara da Emir Derviş Ali'nin pişman olup huzuruna gelmesinden ötürü kendisini bağışladı ve onu tekrardan büyük emirleri arasına kattı.⁹⁸⁵

Hüseyin Baykara her ne kadar Emir Derviş Ali'yi bağışlayıp onu tekrardan büyük emirleri arasına kattıysa da ona eskisi gibi tam olarak güvenmemekteydi. Çünkü Hüseyin Baykara sonbaharda Sultan Mahmud üzerine sefere çıktığı zaman Ali Şir Nevai'yi Belh'de bırakıp Emir Derviş Ali'yi burada kaleye hapsedmesini buyurdu. Bu durum ise Hüseyin Baykara'nın, Emir Derviş Ali'ye olan güveninin kırıldığını göstermektedir.⁹⁸⁶

3.8.4. Emir Hüsrev Şah İsyanı

Semerkind hâkimi olan Ebu Said'in oğlu Sultan Ahmed Mirza ölünce yerine kardeşi Sultan Mahmud Mirza geçmişti. Sultan Mahmud Mirza, Semerkand'a giderken Hisar bölgesinin yönetimini oğlu Mirza Mesud'a bırakmıştı. Ancak kısa bir süre sonra Sultan Mahmud Mirza'nın da ölümü üzerine, Hisar'da bulunan Mirza Mesud bağımsızlığını ilan ederek kendi adına hutbe okutmuştu. Mirza Mesud'un, Hüseyin Baykara'ya karşı bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Emir Hüsrev Şah da Mirza Mesud adına vekâleten valilik görevini yürüttüğü Kunduz ve Baglan'da bağımsızlığını ilan etmişti. Hüseyin Baykara, yaşanan bu hadiselerden haberdar olunca onların üzerine gitmiş önce Mirza Mesud'u, ardından da Emir Hüsrev Şah'ın kendisine karşı başlatmış olduğu ilk isyan girişimini bastırmaya muvaffak olmuştu.⁹⁸⁷

Sultan Mahmud Mirza'nın bir diğer oğlu olan Baysungur Mirza, babasının ölümünün ardından Semerkand tahtına çıkmışsa da kardeşi Sultan Ali Mirza'ya karşı

⁹⁸⁵ Rumlu, *Ahşenü't-Tevârîh*, 603; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 56; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 89.

⁹⁸⁶ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 56.

⁹⁸⁷ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 56-57.

giriştiği mücadeleye başarısız olup Özbek hanı Şeyban'ı Han'dan yardım talebinde bulunmuştu. Ancak Şeybani Han tarafından umduğu desteği bulamayınca, şehri terk ederek Kunduz'da bulunan Hüsrev Şah'ın yanına gitmişti.⁹⁸⁸ Hüsrev Şah, yanına gelen Baysungur Mirza'yı son derece güzel karşıladıktan sonra birlikte Çaganyan'a gelerek burayı ele geçirmişlerdi. Ardından Mirza Mesud'a bir elçi gönderen Hüsrev Şah, hep beraber Semerkand üzerine yürümeyi, şehri ele geçirdikten sonra Semerkand'a Baysungur Mirza'nın, Hisar'a da kendisinin geçmesini teklif etmişti.⁹⁸⁹ Mirza Mesud, Hüsrev Şah'ın bu teklifini aldıktan sonra onların hilesini fark etmişti. Öyle ki bu durumdan endişe duyduğu için cevap vermeyip düşünmeye başlamıştı. Bu arada Sultan Mahmud Mirza'nın emirlerinden olan Şeyh Abdullah Barlas, Baysungur Mirza'dan ayrılıp Mirza Mesud'un yanına gelmişti. Şeyh Abdullah Barlas, aynı zamanda Baysungur Mirza'nın kayınbabası olmasından ötürü, Mirza Mesud tarafından oldukça güzel bir şekilde karşılanmıştı. Ardından Mirza Mesud, Huttelan vilayetini yönetimini ona vermişti. Ancak Şeyh Abdullah Barlas, Mirza Mesud'un Huttelan'da bulunan emirlerinin arazilerine el koymuştu. Bu durumdan oldukça rahatsız olan emirler Mirza Mesud'dan ayrılarak Baysungur Mirza'nın yanına gitmişlerdi.⁹⁹⁰

Baysungur Mirza, Mirza Mesud'un yanından ayrılan beylerin kendisine katılması ile birlikte cesareti artmış ve zafere kesin gözle bakarak Hüsrev Şah ile birlikte sabahın erken saatlerinde Çaganyan'dan ayrılıp Hisar'a doğru ilerlemişlerdi. Gece karanlığında kalelerin etrafını sararak Hisar'ı kuşatma altına almaya başlamışlardı. Bu sırada Mirza Mesud Hisar'ın dış mahallelerinde bulunan babasının yaptırmış olduğu Devletsaray adlı saraya gitmişti.⁹⁹¹ Daha sonra Hisar'a girmeyen Mirza Mesud, Şeyh Abdullah Barlas ile birlikte Huttelan'a doğru yola çıkmışlardı. Yolda iken Şeyh Abdullah Barlas'dan ayrılan Mirza Mesud, yönünü Herat'a çevirerek Hüseyin Baykara'nın yanına gitmişti. Hüseyin Baykara tarafından oldukça güzel karşılanan Mirza Mesud, bir süre sonra Hüseyin Baykara'nın kızı Begüm Sultan ile evlenmişti.⁹⁹² Bu sırada Hisar'ı ele geçirmeyi başaran Hüsrev Şah ise Baysungur

⁹⁸⁸ Alpargu, *Özbek ve Kazak Hanlıkları*, 33.

⁹⁸⁹ Babür, *Babürnâme*, 86.

⁹⁹⁰ Babür, *Babürnâme*, 86; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 57.

⁹⁹¹ Babür, *Babürnâme*, 87; Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 235.

⁹⁹² Babür, *Babürnâme*, 87; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 100.

Mirza'yı Hisar tahtına çıkarmış, ardından kardeşi Veli Bey'e de Huttelan bölgesini vererek Belh üzerine harekete geçmişti.⁹⁹³

Hüsrev Şah, Hüseyin Baykara'nın kış boyunca Merv'deki oğlu Ebu'l-Muhsin Mirza ile uğraşmasından dolayı Belh'e saldırma fırsatını elde etmişti. Harekete geçmeden önce Nazır Bahadır'ı üç-dört bin askerle Belh'e göndermiş ardında da Baysungur Mirza'yı yanına alarak Belh'e gelip şehri kuşatma altına almıştı. Bu sırada Belh'de Hüseyin Baykara'nın oğullarından Mirza İbrahim bulunmaktaydı. Ancak Mirza İbrahim'in askeri birlikleri son derece zayıf olup Hüsrev Şah'ın ordusuna karşı koyacak güçte değillerdi. Bu durum Hüsrev Şah'ı oldukça cesaretlendirmişti. Hüsrev Şah, Belh civarında ordugâhını kurup şehri abluka altına aldıktan sonra Kunduz birliklerine Endhuy ve Şebirgan'ı yağmalama emrini vermişti. Bu sırada şehrin içinde ve dışında bulunan askerler birkaç gün boyunca savaşp Hüsrev Şah'ın askerlerine karşı koymaya çalışmışlardı. Diğer yandan Mirza İbrahim de zaman zaman şehirden çıkıp bazı Kunduz askerlerini öldürerek şehre geri dönmekteydi. Belh'in kuşatma günleri bu şekilde devam ettiği esnada Hüsrev Şah, Nazır Bahadır adlı cesur adamını suyollarını kesmesi için hendeğe doğru göndermişti.⁹⁹⁴

Nazır Bahadır, aldığı buyruk doğrultusunda Belh'in su yollarını kesmek üzere harekete geçtiği esnada, Mirza İbrahim'in beylerinden olan Emir Tanrıverdi Samançı yetmiş seksen adamı ile birlikte şehrin dışına çıkıp Nazır Bahadır ve askerlerine saldırmışlardı. İki taraf arasında meydana gelen mücadelede Emir Tanrıverdi galip gelmiş Nazır Bahadır, Hüsrev Şah'ın ordugâhına doğru çekilmeye başlamıştı. Ancak Emir Tanrıverdi, Nazır Bahadır'ı takip ederek kendisine yetişmiş, iki emir arasında tekrardan meydana gelen mücadelede Emir Tanrıverdi, Nazır Bahadır'ın başını keserek kaleye geri dönmüştü. Emir Tanrıverdi'nin elde ettiği bu başarı Belh ahalisine büyük moral vermiş, Hüsrev Şah'ı ise oldukça üzmüştü. Mirza İbrahim ise bu başarısından ötürü Emir Tanrıverdi'yi kıymetli hediyelerle ödüllendirmişti.⁹⁹⁵

Hüseyin Baykara Merv'den dönüp Serahs'a doğru ilerlediği esnada Hüsrev Şah'ın isyan edip Belh'i kuşattığı haberini almıştı. Bu durum üzerine Muhammed

⁹⁹³ Babür, *Babürnâme*, 87.

⁹⁹⁴ Babür, *Babürnâme*, 87; Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 242-243; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 100; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 127.

⁹⁹⁵ Babür, *Babürnâme*, 88; Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 243; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 101; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 127-128.

Masum Mirza ile Emir Ömer Bey'i iki bin kişilik bir birlik ile Belh'e gönderdikten sonra kendisi de maiyeti ile birlikte onların arkasından ilerlemeye başlamıştı. Hüsrev Şah, Hüseyin Baykara'nın üzerine geldiğini öğrenince korkuya kapılmış ve Belh kuşatmasını kaldırarak süratle Kunduz'a doğru kaçmaya başlamıştı.⁹⁹⁶ Ardından Muhammed Muhsin Mirza'nın, Hüseyin Baykara'nın maiyetine dâhil olması üzerine Emir Ömer'in Belh'de bulunan Mirza İbrahim'in yardımına gitmesi emredilmişti. Daha sonra maiyeti ile beraber Bâgdîs Yaylası'na gelen Hüseyin Baykara, Baba Haki'de ordugâhını kurmuştu.⁹⁹⁷ Bu esnada Emir Haydar, Hüsrev Şah'ın yanından ayrıлып barış görüşmelerinde bulunmak üzere Hüseyin Baykara'nın huzuruna gitmişti. Ancak burada iken Hüsrev Şah'ı, Hüseyin Baykara'ya karşı savaşmak için kıskırttığı gerekçesiyle önce hapsedilmiş, ardından da öldürülmüştü. Emir Haydar'ın öldürüldüğü haberi Herat'ta bulunan Ali Şir Nevai'ye ulaştığı vakit o, bu duruma son derece üzülmüştü. Bundan dolayı Emir Haydar'ın cenazesini Baba Haki'den getirterek Herat'ta kendisinin yaptırdığı dergâha defnetmişti. Diğer yandan Emir Haydar'ın çocuklarının ve akrabalarının mağdur olmamaları için onlara gerekli yardımlarda bulunmaktan da geri kalmamıştı.⁹⁹⁸

Hüsrev Şah, Kunduz'a geldikten sonra Belh'e tekrardan yürümek üzere Baysungur Mirza'yı Hisar'dan getirterek Belh'e doğru harekete geçmişlerdi. Ancak Ubaç mevkiine geldikleri zaman güya efendisi olarak gördüğü Baysungur Mirza'ya hainlik ederek onu ve bazı beylerini boğdurmak suretiyle öldürtmüştü.⁹⁹⁹ Böylece bütün Hisar, Kunduz ve Tirmiz bölgelerinin tek hâkimi durumuna gelen Hüsrev Şah, hutbeyi Bediüzzaman Mirza adına okutmuştu.¹⁰⁰⁰ Bundan dolayı Bediüzzaman Mirza'nın hâkimiyeti altındaki bölgeler Seyhun ve Ceyhun nehirleri arasındaki yerlere kadar uzanmıştı.¹⁰⁰¹ Hüseyin Baykara'yı en çok uğraştıran isyanlardan biri de Emir Hüsrev Şah'ın başlatmış olduğu isyandı. Hatta öyle ki Timurlu Devleti'nin

⁹⁹⁶ Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 128.

⁹⁹⁷ Hondmir, *Habibu's-Siyer*, IV: 243; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 101.

⁹⁹⁸ Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 101; Develi, *Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 128-129.

⁹⁹⁹ Babür, *Babürnâme*, 128.

¹⁰⁰⁰ Alan, *Timurlular*, 247.

¹⁰⁰¹ Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 101.

dağılmasında ve Timurlu hanedan üyelerinin hâkimiyetlerinin sona ermesinde Hüsrev Şah'ın önemli rolü bulunmaktaydı.¹⁰⁰²

3.9. HÜSEYİN BAYKARA'NIN ÖLÜMÜ VE TİMURLU DEVLETİNİN YIKILMASI

3.9.1. Özbeklerin Timurlu Ülkesine İlerlemeleri

Sultan Ebu Said, oğullarının her birini bir vilayetin başına geçirdi. Ebu Said'in ölümünden sonra oğullarının birbirleri ve Hüseyin Baykara ile olan mücadeleleri sonucunda, Ceyhun'un batısında kalan kısımlar Hüseyin Baykara'nın eline geçti. Ebu Said'in haleflerine ise Mâverâünnehr bölgesi kaldı. Böylece Emir Timur'un kurmuş olduğu Timurlu Devleti bir daha birleşmemek üzere parçalandı. Semerkand'a Ebu Said'in oğullarından Sultan Ahmed Mirza hâkim oldu. Fergana'da bulunan diğer oğlu Ömer Şeyh Mirza ise buradaki hâkimiyetini bir süre daha sürdürdü. Bu iki kardeş arasında çıkan anlaşmazlıklardan Moğollar karlı çıkmaya başladı. Öyleki Ebu Said'in Moğollar üzerindeki tesiri sona erdi ve bundan böyle Moğollar, Timurlu mirzalar üzerinde etkili olmaya başlayarak Seyhun'un ötesinde bulunan bazı yerleri ele geçirdiler.¹⁰⁰³

Timurlu mirzaları arasındaki siyasi kargaşaları yakından takip eden ve bu dönemde Özbekler'in başında bulunan Muhammed Şeybani Han, Timurluların saltanat mücadeleleri ile uğraşmasını fırsat bilerek Semerkand'a kadar hiçbir zorluk ile karşılaşmadan geldi. Bu sırada Semerkand tahtında Timurlu mirzalarından Sultan Ali Mirza bulunmaktaydı. Şeybani Han, şehri kuşatma altına aldığı zaman Buhara Emiri Muhammed Baki Tarhan'ın, Sultan Ali Mirza'nın yardımına geldiğini haber aldı. Bunun üzerine kuşatmayı kaldıran Şeybani Han, yönünü Buhara'ya çevirdi. Şehirdeki askerlerin Semerkand'a, Sultan Ali Mirza'nın yardımına gitmesinden ötürü savunmasız kalan Buhara, 1500 yılında Şeybani Han'a teslim olmak zorunda kaldı.¹⁰⁰⁴ Daha sonra tekrardan Semerkand'a gelen Şeybani Han, şehri kuşatıp ele geçirmeye

¹⁰⁰² Alpargu, *Özbek ve Kazak Hanlıkları*, 32.

¹⁰⁰³ Alan, *Timurlular*, 245.

¹⁰⁰⁴ Abdullah Gündoğdu, "Şiban Han Sülalesi ve Özbek Ulusunun Teşekkülü", *Türkler Ansiklopedisi*, 1. Baskı (Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 8: 1052-1053; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 114.

muvaffak oldu. Ardından şehre giren Şeybani Han, Sultan Ali Mirza'yı öldürterek şehrin hâkimi oldu. Ancak bir süre sonra bazı sebeplerden dolayı Semerkand'ı Mirza Babür'e bırakmak zorunda kalan Şeybani Han, Semerkand'dan çıktıysa da sonraki yıl tekrar geldi ve Mirza Babür'ün tüm direnişine rağmen bu defa şehre kesin olarak hâkim oldu.¹⁰⁰⁵

Semerkand'ı ele geçiren Şeybani Han, bu defa dikkatini Ceyhun'un sağ ve sol taraflarında bulunan bölgelere çevirdi. Bunların arasında bulunan Hisar, Kunduz ve Bedenşah gibi bölgeler Şeybani Han için oldukça önemli yerlerdi. Daha sonra 1504 yılında Fergana'ya girerek Mâverâünnehr'in fethini tamamlayan Şeybani Han, bu defa Timurluların ikinci büyük başkenti olan Herat'ı ele geçirme hazırlıklarına başladı.¹⁰⁰⁶

3.9.2. Hüseyin Baykara'nın Son Seferi ve Ölümü

Mâverâünnehr'deki hadiseler bu şekilde gerçekleşirken, Horasan'da da karışık bir atmosfer söz konusuydu. Çünkü Hüseyin Baykara, oğulları ile mücadele halinde olup tüm enerjisini oğullarının başlatmış olduğu isyanlara harcamaktaydı.¹⁰⁰⁷ Hüseyin Baykara'nın artık yaşı epeyce ilerlediğinden dolayı cesurca kararlar verememekteydi. Hatta öyle ki kendi oğulları ve hanedan üyelerinin isyanları ile meşgul olmasından dolayı Özbeklerin, kendileri için tehlikeli bir hale geldiğini ve devletin Özbek saldırıları karşısındaki çöküşünü fark edemedi.¹⁰⁰⁸ Timurlu mirzalarının ve beylerinin birbirileri ile uğraştığı sıralarda Şeybani Han, sadece Semerkand ile yetinmeyerek ilerlemeye devam edip Meyene, Faryab gibi Afgan Türkistan'ındaki şehirleri de ele geçirerek hâkimiyeti altındaki alanlarını genişletmeye devam etti.¹⁰⁰⁹

Hüseyin Baykara, Şeybani Han'ın bu ilerleyişi karşısında oğlu Bediüzzaman Mirza'yı Özbeklere karşı koyması için teşvik etti, lakin kendisine herhangi bir yardımda bulunmadı. Bediüzzaman Mirza, bu durum karşısında kendisinin Özbekler ile meşgul olmasından dolayı babasının hâkimiyeti altındaki bölgeleri kendisinden

¹⁰⁰⁵ Gündoğdu, “Şiban Han Sülalesi ve Özbek Ulusunun Teşekkülü”, 8: 1053; Alan, *Timurlular*, 246; Aka, *Timurlular*, 119-120; Macit, *Şeybânî Özbek Hanlığı*, 86; Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, 114; Andican, *Emir Timur*, 553.

¹⁰⁰⁶ Macit, *Şeybani Özbek Hanlığı*, 87-88.

¹⁰⁰⁷ Alan, *Timurlular*, 247.

¹⁰⁰⁸ Roemer, “Timurlular”, 12/1: 359.

¹⁰⁰⁹ Andican, *Emir Timur*, 553.

alacağını düşünerek endişelenmeye başladı. Diğer yandan Emir Hüsrev Şah da Bediüzzaman Mirza'nın Özbeklerin üzerine gitmeyip kendi topraklarını alacağından endişe duymaktaydı. Hüsrev Şah bundan dolayı Ceyhun kıyısına kadar gelmiş olan Bediüzzaman Mirza ve ordusuna yardımda bulunmadı. Bediüzzaman Mirza gerekli yardımları alamadığından ötürü Şeybani Han'ın üzerine yürümeyi göze alamayıp Belh'e geri döndü.¹⁰¹⁰ Ardından Belh'e gelen Şeybani Han, 1506 yılında şehri kuşatma altına alarak ele geçirdi. Belh'de bulunan Bediüzzaman Mirza ise kaçarak Herat'a babasının yanına gitti.¹⁰¹¹ Şeybani Han'ın ilerlemesine karşı Hüsrev Şah da bir şey yapamadı. Hüsrev Şah'ın adamlarının çoğu kılıçtan geçirildikten sonra kendisi de esir edilerek Kunduz'a götürüldü. Burada bir şehrin etrafında dolaştırılan Hüsrev Şah, daha sonra öldürüldü.¹⁰¹²

Hüseyin Baykara, Şeybani Han'ın Belh'i kuşattığını haber alınca Özbeklere karşı hazırlıklara başladı. Bunun üzerine Bediüzzaman Mirza, Muzaffer Mirza, Muhammed Burunduk Barlas ve Zünnun Argun'un oğlu Şah Suca gibi beyler, Hüseyin Baykara'nın maiyetinde Belh'e doğru yola çıktılar. Bu sırada Hüseyin Baykara bütün oğullarına haber göndererek kendilerini çağırdı. Bâgdîs'e geldikleri zaman, Ebu'l-Muhsin Mirza Merv'den gelerek Çihil Duhteran'da onlara katıldı. Ardından Mirza Hüseyin de Tun ve Kayın'dan gelerek orduya iştirak etti. Ancak Köpek Mirza olarak da bilinen Muhammed Muhsin Mirza, Muzaffer Mirza'ya olan düşmanlığını bahane ederek onlara katılmadı.¹⁰¹³ Hüseyin Baykara ile Bediüzzaman Mirza, kendilerinin Herat'tan ayrıldıktan sonra Muhammed Muhsin Mirza'nın gelip Herat'ı alacağından endişe duyduklarından dolayı Özbeklere üzerine gidemediler. Bu sırada Belh, Şeybani Han'ın eline geçti. Özbeklerin daha sonra Belh, Endehud, Şebirgan ve Faryab'ı ele geçirerek Herat'a doğru ilerledikleri haberlerinin yayılması üzerine, Hüseyin Baykara beyleri ve vezirleri ile toplantı yaptı. Akabinde Özbeklere karşı Murgab Nehri kenarında bölgeyi tahkim etmek üzere Bediüzzaman Mirza'yı gönderdi.¹⁰¹⁴ Hüseyin Baykara, Bediüzzaman Mirza'yı gönderdikten sonra kendisi de

---

¹⁰¹⁰ Alan, *Timurlular*, 247.

¹⁰¹¹ Andican, *Emir Timur*, 553-554.

¹⁰¹² Babür, *Babürnâme*, 239-240; Gündoğdu, "Şiban Han Sülalesi ve Özbek Ulusunun Teşekkülü", 8: 1053; Alan, *Timurlular*, 247; Develi, *Tarih-i Ravzatü's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, 164-165.

¹⁰¹³ Babür, *Babürnâme*, 290; Alan, *Timurlular*, 247.

¹⁰¹⁴ Alan, *Timurlular*, 247-248.

arkadan ilerlemeye başladı. Ancak Bâgdîs'e bağlı olan Baba İlahi mevkiine geldiği zaman rahatsızlandı. Timurlu hükümdarının rahatsızlığı her geçen gün daha da artmaktaydı. Hekimlerin tüm çabalarına rağmen yaşlı ve yorgun olan Hüseyin Baykara, yakalandığı hastalığa bağlı olarak 5 Mayıs 1506 tarihinde vefat etti.¹⁰¹⁵

3.9.3. Şeybani Han'ın Timurlu Devleti'ni Yıkması

Hüseyin Baykara'nın vefatından sonra Bediüzzaman Mirza sefere devam edemeyerek maiyetiyle beraber Herat'a döndü. Herat'a geldikleri zaman emirleri ve mirzalar arasında yapılan görüşmelerden sonra bundan böyle hutbenin Hüseyin Baykara'nın iki oğlu olan Bediüzzaman Mirza ile Muzaffer Hüseyin Mirza adına okunmasına karar verdiler. Böylece Herat'a bundan böyle her iki kardeş hükmetmeye başladı.¹⁰¹⁶ Herat'ta her iki kardeşin birden hükümdar olması oldukça hayret verici bir durumdu. Çünkü Timurlu Devleti'nde o güne kadar böyle bir durum ile karşılaşılmamıştı.¹⁰¹⁷

Hüseyin Baykara'nın ölümünden sonra beylerden Emir Zünnun Argun oldukça güç sahibi oldu. Hatta öyleki Avbah ile Çâhçerân kasabaları kendisine yurt olarak verildi ve Bediüzzaman Mirza'nın divan beyi oldu. Diğer yandan Muhammed Burunduk Barlas'ın da nüfusu arttı ve o da Muzaffer Hüseyin Mirza'nın divan beyi ve beylerbeyisi oldu. Bu iki emir aynı zamanda her iki mirzanın tahta geçmesinde de oldukça etkili oldular.¹⁰¹⁸ Hüseyin Baykara'nın ölümü bir nevi Timurlu Devleti'nin sonu manasına gelmekteydi.¹⁰¹⁹ Çünkü Hüseyin Baykara'dan sonra Bediüzzaman Mirza ile Muzaffer Hüseyin Mirza'nın birlikte tahta çıkması çok geçmeden ciddi sıkıntıları da beraberinde getirdi. Bu durum Timurlu Devleti'nin yıkılmasını kolaylaştırdı.¹⁰²⁰ Şeybani Han, Hüseyin Baykara'nın ölümüyle birlikte daha da

¹⁰¹⁵ Babür, *Babürnâme*, 251; Şerefhan, *Şerefname*, 141; Roemer, "Timurlular", 12/1: 359; Beveridge "Hüseyin Mirza", 5/1: 646; Algar-Alparslan, "Hüseyin Baykara" 18: 531; Alan, *Timurlular*, 248; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 171; Andican, *Emir Timur*, 553-554.

¹⁰¹⁶ Kılıç, *Siyasal ve Kültürel Değişim: Şeybani Han ve Özbek Siyasal Oluşumu*, 150; Alan, *Timurlular*, 248; Oruç, *Hüseyin Baykara*, 72.

¹⁰¹⁷ Aka, *Timurlular*, 120.

¹⁰¹⁸ Babür, *Babürnâme*, 255; Aka, "Zünnun Beg Argun", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, 194; Hayrunnisa Alan, "Zünnun Argun" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: 574.

¹⁰¹⁹ Andican, *Emir Timur*, 553-554.

¹⁰²⁰ Oruç, *Hüseyin Baykara*, 72.

cesaretlenerek Herat'a doğru yöneldi. Bu sırada Herat'ta bulunan mirzalar Şeybani Han'a karşı koyacak cesareti gösteremediler ve şehri terk edip kaçtılar. Böylece Şeybani Han, Herat'a gelerek şehri hiçbir zorluk ile karşılaşmadan ele geçirdi. Timurluların başkenti olan Herat'ın da Şeybani Han tarafından ele geçirilmesi ile birlikte Timurlu Devleti, kurucusu Emir Timur'un ölümünden yaklaşık bir asır sonra tarih sahnesinden çekildi.¹⁰²¹ Şeybani Han, Herat'a girdikten sonra Bediüzzaman Mirza hariç tüm Timurlu mirzalarını öldürdü.¹⁰²² Bu durum Emir Timur'un neslinin mağlubiyeti ile neticelendi.¹⁰²³ Böylece Horasan bölgesinin de Özbeklerin eline geçmesi ile birlikte bir asır sonra Cengiz Han'ın soyu Emir Timur'un soyunu kesin bir şekilde yenmiş oluyordu.¹⁰²⁴

---

¹⁰²¹ Alan, *Timurlular*, 248; Andican, *Emir Timur*, 553-554; Aka, *Timurlular*, 121.

¹⁰²² Bu olay için bkz. Babür, *Babürnâme*, 325.

¹⁰²³ Macit, *Şeybânî Özbek Hanlığı*, 90.

¹⁰²⁴ Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 435.

SONUÇ

Emir Timur tarafından kurulan ve ona nispetle Timurlu Devleti olarak anılan Timurlular, 1370 yılında Emir Timur'un Semerkand tahtına oturmasıyla siyasî bir teşekkül olarak tarih sahnesinde görüldü. Timur'un şahsî kabiliyetleri ve askerî dehasıyla kısa bir süre sonra Timurlular Orta Asya, İran, Kafkasya ve Anadolu coğrafyalarını kapsayan büyük bir imparatorluk haline geldi. Timur'un başarılı seferleri Timurlu Devleti'ni, Ortaçağ'ın en önemli Türk-İslâm devletlerinden biri haline getirdi. Emir Timur otuz beş yıllık hükümdarlığı süresinde hâkimiyetini geniş sahalara yaydı. Lakin Emir Timur'un 1405 yılında Çin Seferi sırasında ölümü Timurlu Devleti'nde büyük bir hâkimiyet mücadelesinin başlamasına yol açtı.

Timurlu Devleti'nde de diğer Türk-İslâm devletlerinde olduğu gibi veraset sistemi gereği ülke yönetimi hükümdar ve ailesinin ortak malı kabul edilmekteydi. Bundan dolayı hanedan üyelerinin hepsi taht üzerinde hak talep etme yetkisine sahipti. Veraset sistemi gereği Timurlu Devleti'nin kurucusu olan Emir Timur'un ölümünün ardından Timur tarafından veliaht tayin edilen Pir Muhammed, Timur'un oğlu Şahruh ve Miranşah'ın oğlu Halil Sultan hükümdarlıklarını ilân ederek saltanat mücadelesine giriştiler. Bunun yanında Irak-ı Arab, Irak-ı Acem ve Mâverâünnehr'de bulunan diğer mirzalar da bu saltanat mücadelesine dâhil oldular.

Timurlu emirlerinin zaman zaman farklı mirzaları desteklemesi Timurlu Devleti'ndeki saltanat mücadelelerini daha da alevlendirdi. Nihayetinde Mirza Şahruh'un tüm rakiplerine bertaraf edip 1409 yılında Timurlu tahtına oturmasıyla Timurlu Devleti'ndeki mücadeleler bir nebze de olsa sükûnete erdi. Fakat Mirza Şahruh'un 1446 yılında kendisine isyan eden torunu Mirza Muhammed üzerine sefere gitmesi ve 1447 yılında ölmesi ile birlikte Timurlu tahtına Uluğ Bey geçti. Ancak Uluğ Bey'in de saltanatı kısa sürdü. Zira onun kısa hükümdarlığı Timurlu Devleti'ndeki mücadeleler ile geçti. 1449 yılında saltanatı oğlu Abdülatif'e bırakan Uluğ Bey, oğlu tarafından öldürülünce Timurlu Devleti tam bir kargaşa içerisine sürüklendi. Uluğ Bey'in ölümü ile Timurlu Devleti Herat ve Semerkand merkezli iki kola ayrıldı. Fakat bu durumda Timurlu Devleti'ndeki saltanat mücadelelerinin sonunu getirmedi. Abdülatif'in bir suikast sonucu ölümüyle bu kez Timurlu tahtına İbrahim Sultan'ın oğlu Mirza Abdullah geçti. Mirza Abdullah'ın hükümdarlığı Buhara'da bulunan dinî zümreyi hoşnut etmemişti. Bu sebeple Buhara darugası Abdülatif tarafından

hapsedilmiş olup onun ölümünün ardından kaçarak Buhara'ya gelmiş olan Mirza Ebu Said'e biat etti. Mirza Ebu Said, Mirza Abdullah ile olan ilk mücadelesini kaybettikten sonra Türkistan taraflarına kaçtı. Ardından Özbekler'den aldığı destek ile Mirza Abdullah'ı hezimete uğratan Mirza Ebu Said, 1451 yılında Semerkand'a yürüyerek Timurlu tahtına oturdu. Mirza Ebu Said Dönemi (1451-1469) de Timurlu Devleti'nde saltanat mücadelelerinin sonunu getirmede. Horasan ve Irak-ı Acem'de Timurlu mirzaları sürekli olarak çatışma halindeydiler. Timurlu coğrafyasında ki karmaşık durumdan yararlanmak isteyen Kara-Koyunlu hükümdarı Sultan Cihanşah 1457 yılında Herat'a girerek Timurlu tahtına oturdu. Ancak Sultan Ebu Said'in üzerine gelmesi ve Tebriz'de yaşanan problemler Sultan Cihanşah'ın ülkesine geri dönmesine sebep oldu.

Ebu Said döneminde Timurlu Devleti bünyesinde yaşanan en önemli saltanat mücadeleleri Mirza Hüseyin Baykara ve Ebu Said mücadelesidir. Sultan Ebu Said, Hüseyin Baykara ile üç defa karşı karşıya geldi. Ancak meydana gelen her karşılaşmada Hüseyin Baykara yenilerek Harezm çöllerine sığınmak zorunda kaldı. 1469 yılında Ebu Said'in Ak-Koyunlu hükümdarı Uzun Hasan Bey tarafından mağlup edilip öldürülmesi Timurlu Devleti'nde tekrar saltanat mücadelesinin yaşanmasına sebep oldu. Zira Uzun Hasan Bey, Ebu Said'in ölümünden sonra Timurlu Devleti'ne müdahale ederek Yadigâr Muhammed'i Timurlu tahtına oturttu. Ancak Hüseyin Baykara bu durumu kabullenmeyerek Yadigâr Muhammed ile saltanat mücadelesine girişti. Nihayetinde Yadigâr Muhammed'e ani bir baskın yaparak Timurlu tahtına sahip oldu. Hüseyin Baykara'da kendi saltanatı döneminde (1470-1506) daha çok geleneksel hale gelen hanedan üyeleri ve buna ilaveten kendi oğullarının isyanları uğraşmak zorunda kaldı. Tüm bunların neticesinde Hüseyin Baykara'nın hâkimiyet dönemi daha önceki hükümdarların dönemine nazaran ciddi bir siyasî, idarî ve malî güçlükler de ortaya çıkardı. Zira meydana gelen saltanat mücadeleleri her geçen gün Timurlu Devleti'ni oldukça güç duruma düşürmekteydi.

Kendi dönemindeki mücadelelerden galip ayrılan son Timurlu hükümdarı Hüseyin Baykara, Timurlu Devleti'ni yeniden ihya etmeye çalıştıysa da buna muvaffak olamadı. Özbeklerin, Timurlu Devleti'ni tehdit etmesi üzerine Özbekler üzerine sefere çıkan Sultan Hüseyin Baykara, bu seferini nihayete erdiremedi. Zira 1506 yılında ilerlemiş yaşının yanında hastalığı da kendisini ölüme götüren etken oldu.

Hüseyin Baykara'nın ölümü Timurlu Devleti'nin sonu oldu. Çünkü kendisinden sonra Timurlu tahtına oğullarından Mirza Bediüzzaman ve Muzaffer Hüseyin Mirza tahta çıktı. Timurlu Devleti'nde o güne kadar görülmemiş bir şekilde iki mirzanın birden tahta çıkması beraberinde sıkıntıları da getirdi. Buna ilaveten Hüseyin Baykara'nın da ölmesinin ardından daha da cesaretlenen Şeybani Han önderiliğindeki Özbekler, gerçekleştirdikleri aralıksız saldırılar ile Timurlu Devleti'ni tarih sahnesinden sildi.

Timurlu Devleti'nde yaşanan saltanat mücadeleleri Timurlu Devleti'nin sonunu getirse de Timurlu hanedanlığı başka coğrafyada varlığını sürdürdü. Nihayetinde Emir Timur'un soyundan gelen ve bir dönem Timurlu Devleti'ndeki saltanat mücadelelerinde de rol alan Mirza Babür, Semerkand'ın Şeybani Han'ın eline geçmesinden sonra buradan ayrılarak Hindistan'a geldi. Mirza Babür, Hindistan'a gelince 1526 yılında Lûdî Sultanlığı ile Pânîpet meydanında yaptığı mücadeleden galip çıkarak Babürlü Devleti'ni kurdu. Böylece saltanat mücadeleleri yüzünden güç kaybeden ve akabinde Özbekler tarafından ortadan kaldırılan Timurlu hanedanı, Mirza Babür'ün gayretleri sonucunda Hindistan'da varlığını sürdürdü. Tüm bu olaylar neticesine Babür ve evlatları, Timurlu Devleti'nin devamını Hindistan'da sağladı. Ayrıca Timurluların devamı mahiyetinde olan Babürlü Devleti, Hindistan bölgesinin daha da Türkleşmesine katkıda bulundular.

KAYNAKÇA

Abdurrezzâk-i Semerkandî, *Matla’-ı Sa’deyn ve Mecma’-ı Bahreyn*, Nşr. Abd’ul-Hüseyin Nevâî, 1. bs. II. Cilt. Tahran: Pejûhişgâh-ı Ulum-i İnsanı ve Muta’alat-ı Ferhengi, 1383 hş./2004.

Abû Bakr-i Tihriânî. *Kitâb-i Diyârbakriyya*, Yay. Necati Luğal-Faruk Sümer, 2. bs. I-II Cilt. Ankara: TTK Yayınları, 1993.

Aka, İsmail. “Hândmîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 15: 550-552. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Aka, İsmail. “Mîrhând”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 30: 156-157. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Aka, İsmail. “Şahruh’un Kara-Koyunlular Üzerine Seferleri”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler 1*, Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. Ankara: Berikan Yayınevi, 2005, 335-366.

Aka, İsmail. “Timur’un Ankara Savaşı (1402) Fetihnamesi”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler 1*, Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. Ankara: Berikan Yayınevi, 2005, 133-139.

Aka, İsmail. “Timur’un Ölümünden Sonra Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem’de Hâkimiyet Mücadeleleri”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler 1*, Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. Ankara: Berikan Yayınevi, 2005, 107-132.

Aka, İsmail. “Timur’un Ölümünden Sonra Güney İran’da Hâkimiyet Mücadeleleri”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler 1*, Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. Ankara: Berikan Yayınevi, 2005, 43-56.

Aka, İsmail. “Timur’un Ölümünden Sonraki Hâkimiyet Mücadelelerine Kısa Bir Bakış”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler 1*, Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. Ankara: Berikan Yayınevi, 2005, 31-42.

Aka, İsmail. “Timurlular (1370-1506)”. *Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu Bildirileri (5-6 Kasım 2007)*. Ed. Mehmet Alpargu-. M. Bilal Çelik. 171-192. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basımevi, 2008.

Aka, İsmail. “Timurluların Âzerbaycan İle Alakaları”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler 1*, Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. Ankara: Berikan Yayınevi, 2005, 413-422.

Aka, İsmail. “Zünnun Beg Argun”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler 3*, Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. Ankara: Berikan Yayınevi, 2005, 189-194.

Aka, İsmail. *İran’da Türkmen Hâkimiyeti (Kara Koyunlular Devri)*, 1. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001.

Aka, İsmail. *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, 1. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994.

Aka, İsmail. *Timurlular (Orta Asya’nın Parlak Devri)*, 1. bs. İstanbul: Kronik Kitap, 2019.

Aka, İsmail. “Acâibü’l-Makdûr” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44 Cilt. 1: 318. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Aka, İsmail. “Şâhrüh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 38: 293-295. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Aka, İsmail. “Timurlular Devleti” *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler 1*, Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. Ankara: Berikan Yayınevi, 2005, 181-334.

Aka, İsmail. “Timurlular”, *Türkler Ansiklopedisi*, 1. bs. 8: 893-922. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Aka, İsmail. “Timurlularda Hâkimiyet Anlayışı”, *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler 2*, Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, 1. bs. Ankara: Berikan Yayınevi, 2005, 71-78.
Akbiyık, Hayrunnisa Alan. “Argun: Bir Türkmen Boyu”, *Tarih Dergisi*. 37 (2011): 7-26.

Akbiyık, Hayrunnisa Alan. “Timur’un Toktamış Üzerine Seferleri ve Altın Orda’nın Yıkılması Meselesi”. *Bilig Dergisi*. 27 (1 Aralık 2003): 117-156.

Alan, Hayrunnisa. “Timurlular”. *İslâm Tarihi ve Medeniyeti 9 Müslüman Türk Devletleri II*. Ed. Muhammet Hanefi Palabıyık- Osman Çetin. 125-186. İstanbul: Siyer Yayınları, 2018.

Alan, Hayrunnisa. *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular 1360-1506*, 3. bs. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020.

Alan, Hayrunnisa. “Bir Timurlu Hanımı; Gevherşad Ağa ve Tarhanî Emirler”, *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, Ed. Mehmet Ersan, 231-248. Akademi Yayınları, İzmir 1999.

Alan, Hayrunnisa. “Tavacı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44 Cilt. 40: 177-178. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Alan, Hayrunnisa. “Zünnûn Argun” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44 Cilt. 44: 574-575. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Alan, Hayrunnisa. *Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi (1451-1469)*, İstanbul: Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Algar, Hamid-Alparslan, Ali. “Hüseyin Baykara” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44 Cilt. 18: 530-532. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Aliev, Saleh Muhammedoğlu. “Hasan-ı Rûmlû”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 16: 346-347. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Alpargu, Mehmet. *Onaltıncı Yüzyılda Türk Dünyası 1 (Özbek ve Kazak Hanlıkları)*, 1. bs. Ankara: 72 Ofset Tesisleri, 1994.

Altier, Semiha. *Şiban Han Dönemi (1500-1510) Özbek Kitap Sanatı*, Ankara: Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Andican, A. Ahat. *Emir Timur (Tarih, Siyaset, Miras)*, 1. bs. İstanbul: Selenge Yayınları, 2019.

Aydın, Selim. *Timurlu Devleti’nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu*, Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Babür Gazi Zahirüddin Muhammed, *Babürnâme (Babur’un Hâtıratı)*, Haz. Reşit Rahmeti Arat, 1. bs. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.

Barthold, Wilhelm. “Halil Sultan”, *İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı. 5/1: 162. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1987.

Barthold, Wilhelm. “Ebülhayr”, *İslâm Ansiklopedisi*, 13 Cilt. 4: 84-85. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1964.

Barthold, Wilhelm. *Uluğ Beg ve Zamanı*, Çev. İsmail Aka, 1. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.

Bilgin, Orhan. “Abdürrezzâk es-Semerkanî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 1: 299-300. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Bouvat, Lucien. “Şâhruh Mirza”, *İslâm Ansiklopedisi*, 2. Baskı. 11: 285-287. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1979.

Bouvat, Lucien. “Uluğ Bey” *İslâm Ansiklopedisi*, 1 Baskı. 13: 27-29. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1986.

Budak, Mustafa “Ebû'l-Hayr Han”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44 Cilt. 10: 325-326. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr (Tevârîh-i Enbiyâ ve Mülûk)*, Çev. İsmail Aka, 1. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.

Cunbur, Müjgân. “Devletşah’a Göre Uluğ Bey”. Uluğ Bey ve Çevresi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (30 Mayıs-1 Haziran). Ed. Songül Boybeyi. 109-121. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1996.

Çağlar, Ali İhsan. *15. Yüzyıl Mâverâünnehr’inde Nakşîliğin Sosyo-Ekonomik Yapısı: Hâce Ahrar ve Dönemi (1450-1490)*, Ankara: Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Daş, Abdurrahman. “Ankara Savaşı Öncesi Timur İle Yıldırım Bayezid’in Mektuplaşmaları”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 15 (1 Aralık 2004): 141-167.

Develi, Muzaffer. *Tarih-i Ravzatu’s-Safa’ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Devletşah, *Şair Tezkireleri (Tezkiretü’ş-Şuarâ)*, Çev. Necati Lugal, 1. bs. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2011.

Dizer, Muammer. *Uluğ Bey*, 1. bs. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Ebu Bekr-i Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, Çev. Mürsel Öztürk, 1. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

Erdem, İlhan- Paydaş Kazım, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi (Siyaset-Teşkilat-Kültür)*, 1. bs. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2007.

Gıyasüddin Hondmir, *Habîbu’s-Siyer*, Yay. Celâleddin Humâyî, 1. bs. IV Cilt. Tahran: İntişarat-ı Hayyam, 1333 hş./1954.

Golubev, Gleb. *Uluğ Bey*, Terc. Abdrasul İsakov, 1. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.

Grousset, Rene. *Bozkır İmparatorluğu (Atilla-Cengiz Han-Timur)* Çev. M. Reşat Uzmen, 1. bs. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1980.

Günaltay, Şemseddin. *İslâm Tarihinin Kaynakları, Tarih ve Müverrihler*, Haz. Yüksel Kanar, 1. bs. İstanbul: Endülüs Yayınları, 1991.

Gündoğdu, Abullah. “Şiban Han Sülalesi ve Özbek Ulusunun Teşekkülü”, *Türkler Ansiklopedisi*, 1. bs. 8: 1046-1066. Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Hâfız-ı Ebrû. *Zübdetü't-Tevârîh-i Baysungurî*. Nşr. Seyyid Kemâl Hac Seyyid Cevadî. 1. bs. IV Cilt. Tahran: Sazman-ı Çap ve İntişarat-ı Vezaret-i Ferheng ve İrşad-ı İslami. 1380 hş./2001.

Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, Çev. Mürsel Öztürk, 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.

Hüseyin Mirca'feri, *Tarih-i Tehevvlât-ı Siyasî İçtimaî İktisâdî ve Ferhengi-i İran Der Dovre-i Timuriyân ve Türkmanân*, 13. bs. Tahran: Daneşgah-ı İsfahân, 1395 hş./2016.

İbni Arabşah, *Acâibu'l Makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)*, Çev. Ahsen Batur, 1. bs. İstanbul: Selenge Yayınları, 2012.

Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*, 16. bs. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1997.

Kalkan, Tuba. *Herât ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası (Mirza Şâhruh Dönemi)*, Ankara: Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Kanat, Cüneyt vd. *Timur Yıldızların Bahtına Hükmeden Son Cihangir*, 3. bs. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2019.

Kanat, Cüneyt. *Memlûk-Timurlu Münasebetleri (1382-1447)*, İzmir: Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Kasımov, Enver. “Uluğ Bey Devri” *Uluğ Bey ve Çevresi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (30 Mayıs-1 Haziran)*. Ed. Songül Boybeyi. 203-207. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1996.

Kayalı, Yalçın. “Timur’un Hindistan Seferleri”. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6 (Ekim 2014): 179-192.

Kılıç, Nurten. *Siyasal ve Kültürel Değişim: Şeybani Han ve Özbek Siyasal Oluşumu (1500-1510)*, Ankara: Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Koçak, Muhammed Emin. *Siyasi ve Sosyal Hayatta Etkin Bir Güç: Timurlu Hanedan Kadınları*, Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Korkmaz, Ahmet. *Kara-Koyunlu Devleti'nin Askerî Teşkilatı*, Şanlıurfa: Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Köprülü, M. Fuad. "Devlet-Şah", *İslâm Ansiklopedisi*, 13 Cilt. 3: 560-562. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979.

Kut, Günay. "Ali Şîr Nevâî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44 Cilt. 2: 449-453. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Macit, Abdulkadir. *Şeybânî Özbek Hanlığı (Siyasî, İdarî, Askerî ve İktisadî Yapı)*, 1. bs. Ankara: İlem Yayınevi, 2016.

Macit, Ensar. "Timurlu Ordusunda Kullanılan Ceza Yöntemleri" *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E- Dergisi*. 2/2 (Kış 2015): 76-87.

Macit, Ensar. *Timurlu Devleti'nin Askerî Teşkilatı*, Erzurum: Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Macit, Ensar. *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, Erzurum: Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Manz, Beatrice Forbes. "Timur'un Saltanatı Sırasında Darugalık Müessesesi" Çev. Hayrunnisa Alan, *Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3, (2000), 99-113.

Manz, Beatrice Forbes. *Timurlenk (Bozkırların Son Göçebe Fatihi)*, Çev. Zuhall Bilgin, 8. bs. İstanbul: Kronik Kitap, 2019.

Manz, Beatrice Forbes. *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, Çev. Dilek Şendil, 1. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

Marozzi, Justin. *Timurlenk (İslam'ın Kılıcı, Cihan Fatihi)*, Çev. Hülya Kocaoluk, 1. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.

Meral, Hasancan. “Mîrza Mîranşâh ve Askeri Faaliyetleri”, *History Studies International Journal Of History*. 9/1 (Mart 2017): 145-156.

Minorsky, Vlademir. “Uzun Hasan”, *İslâm Ansiklopedisi*, 13 Cilt. 13: 91-96. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1986.

Mirhond, *Tarih-i Ravzatu's-Safa Fi Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*, Haz. Cemşid Kiyânfer, 2. bs. VII Cilt. Tahran: İntişarat-ı Esatir, 1385 hş./2006.

Mirzayeva, Nasiba “Timurlu Devletinin Özbeklerle İlişkileri”, *Türk Dünyası Genç Tâdқиқatçılar Dêrnəyinin Araştırmaları*, 3 (2019): 28-38.

Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, Çev. Necati Lugal, 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.

Omorov, Timurlan. “Türkistan'daki Özbek Hanlığının Kısaca Tarihi ve Özbek Boyları” *Türk Bilim Araştırma Vakfı Dergisi*. 5/2 (2012): 7-18.

Oruç, Cihan. “Sultan Hüseyin Baykara'nın Timurlu Devleti Tahtına Çıkmasından Sonra Timurlu Soyundan Gelen Bazı Mirzalar İle Giriştiği Mücadeleler” *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*. 1/2 (2016): 2149-9535.

Oruç, Cihan. *Hüseyin Baykara ve Zamanı*. Kütahya: Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Oruç, Cihan. *Son Timurlu Hüseyin Baykara (1438-1506)*, 1. bs. İstanbul: Selenge Yayınları, 2021.

Paydaş, Kazım. “Timur'un Gürcistan Seferleri” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16/1 (2006): 419-437.

Paydaş, Kazım. “Karakoyunlar” *İslâm Tarihi ve Medeniyeti Müslüman Türk Devletleri Tarihi II*. Ed. Muhammed Hanefi Palabıyık-Osman Çetin. 375-406. İstanbul: Siyer Yayınları, 2018.

Paydaş, Kazım. “Moğol ve Türk-İslâm Devletlerinde Suyurgal Uygulaması”. *Bilig*. 39 (Güz 2006): 195-218.

Paydaş, Kazım. “Timurlu ve Türkmenlerin Şirvanşahlarla Olan Münasebetleri” *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*. 25/40 (2016): 113-140.

Paydaş, Kazım. “Timurlular ve Ak-Koyunlu, Kara-Koyunlu Türkmenlerinde Kengeş Meclisi” *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 3/6 (2021): 261-268.

Paydaş, Kazım. *Ak-Koyunlu Devlet Teşkilâtı*, Ankara: Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Rejepova, Arazgül. *Timurlularda Kültürel Hayat ve Sultan Hüseyin Baykara Dönemi*, Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Roemer, Hans Robert. “Timurlular”, *İslâm Ansiklopedisi*. 13 Cilt. 12/1: 347-370. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1979.

Ruy Gonzâlez de Clavijo, *Timur Devrinde Kadis’ten Semerkand’a Seyahat*,  ev. Ömer Rıza Doğrul, 1. bs. İstanbul: Köprü Kitapları, 2016.

Sabbağ, Abbas. “Mîrâhur”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44 Cilt. 30: 141. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Seyhan, Tanju Oral. “Timur Han’ın  l m , Cenaze Merasimi ve Vasiyeti”, * l m n n 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu*, Ed. Abdulvahap Kara-Ömer İşbilir. 64-86. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2007.

Su ıkar, Tarkan. *Emir Timur Yıldırım Bayezid XV: XVIII. Yüzyıl Osmanlı Kroniklerinde Yıldırım Bayezid ve Timur Algısı*. 2. bs. Ankara: Panama Yayıncılık, 2019.

Susannah Beveridge, Annette. “Eb  Sa’ d” *İslâm Ansiklopedisi*, 13 Cilt. 4: 46-49. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1980.

Susannah Beveridge, Annette. “Hüseyin Mirza” *İslâm Ansiklopedisi*, 13 Cilt. 5/1: 645-646. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1987.

Sümer, Faruk. “Karakoyunlular”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44 Cilt. 24: 434-438. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Sümer, Faruk. “Kara-Koyunlular”, *İslâm Ansiklopedisi*, 13 Cilt. 6: 292-305. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1977.

Sümer, Faruk. *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan- ah’a Kadar)*, 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1984.

Şahbaz, Mehide. “Timurlu Mirzalar Meselesi”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 27/2 (Eylül 2018): 18-32.

Şahin, Mustafa. “Mîrzâ Şahrûh’un Eşleri Gevherşad Ağa ve Mülket Ağa’nın Siyasî ve Sosyal Hayattaki Roller”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. 3/21 (Mart 2013): 93-104.

Şahin, Mustafa. “Mîrzâ Şahrûh’un Oğlu Mîrzâ Baysungûr’un Sanat ve Sanatçılara Bakışı Açısından Değerlendirilmesi” *Tarih Okulu Dergisi*. 7/18 (Haziran 2014): 165-184.

Şeref Han, *Şerefname (Osmanlı-İran Tarihi)*, Çev. Mehmet Emin Bozarslan, 1. bs. İstanbul: Ant Yayınları, 1971.

Şerefüddin Ali Yezdî. *Emîr Timur (Zafernâme)*, Çev. Ahsen Batur, 2. bs. İstanbul: Selenge Yayınları, 2019.

Tacü’s-Selmânî, *Tarihnâme*, Çev. İsmail Aka, 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

Tanyu, Hikmet. *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, 1. bs. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1968.

Taşagıl, Ahmet. “İnak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 22: 255-256. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Togan, Ahmet Zeki Velidi. “Ali Şir”, *İslâm Ansiklopedisi*, 13 Cilt. 1: 349-357. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1978.

Togan, Nazmiye. “Temür Zamanında Aristokrat Türk Kadını”, *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*. 4/1 (1973): 4-14.

Toma Metsopski, *Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi*, Çev. Gürsoy Solmaz, 1. bs. Ankara: Elips Kitap, 2009.

Tosun, Necdet. “Ubeydullah Ahrâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44 Cilt. 42: 19-20. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Türkoğlu, İsmail. “Şeybânîler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44 Cilt. 39: 45-47. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

- Unat, Yavuz. “Uluğ Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44 Cilt. 42: 127-129. İstanbul, TDV Yayınları, 2012.
- Uslu, Recep. “Gevher Şad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44 Cilt. 14: 42-43. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Uyar, Mustafa. *İlhanlı (İran Moğolları) Devleti’nin Askerî Teşkilatı (Ortaçağ Moğol Ordularında Gelenek ve Dönüşüm)*, 1. bs. Ankara: TTK Yayınları, 2020.
- Woods, John E. *300 Yıllık Türkmen İmparatorluğu Akkoyunlular*, Çev. Sibel Özbudun, 1. bs. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993.
- Yağlı, Ali Rıza. “Timurlularda Bir Darbe Girişimi Maz’ul Bir Bilge”. *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Darbeler ve Tepkiler (15-16 Aralık 2016)*. Ed. Betül Karagöz Yerdelen- Abbas Karaağaçlı- Mustafa Malkoç Yaşar- Ufuk Pala- Tolga Çıkrıkci. 497-512. Ankara: Divan Kitap, 2016.
- Yağlı, Ali Rıza. *Timurlu Devleti’nde Vezîrler ve Vezîrlük Kurumu*, Ankara: Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Yıldırım, Talip. “Yakın Dostu Hüseyin Baykara’nın Eserinde Ali Şir Nevayi”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. 5/2 (Haziran 2008): 105-116.
- Yinanç Mükrimin Halil. “Akkoyunlular” *İslâm Ansiklopedisi*, 13 Cilt. 1: 251-270. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1978.
- Yinanç Mükrimin Halil. “Cihan-Şah”, *İslâm Ansiklopedisi*, 13 Cilt. 3: 173-189. İstanbul: Millî Eğitim Basım Evi, 1988.
- Yuvalı, Abdulkadir. “Ebû Said Mirza Han”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44 Cilt. 10: 224-225. İstanbul, TDV Yayınları, 1994.
- Yuvalı, Abdulkadir. “İbn Arabşah, Şehâbeddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44. Cilt. 19: 314-315. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Yücel, Yaşar. *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*. 3. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.
- Yücel, Yaşar. *Timur’un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*. 1. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.

Yüksel, Musa Şamil. *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*, İzmir: Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Yüksel, Musa Şamil. “Türk Kültüründe “Levirat” ve Timurlularda Uygulanışı” *Turkish Studies*. 5/3 (Yaz 2010): 2027-2058.

